

David Varan Mukherji.
16 Mege Row, Calcutta,
CHANDRABANSA

BY,

MAHAMAHOPADHYAY

CHANDRAKANTA TARKALANKARA,

Professor, Sanskrit College, Calcutta.

PUBLISHED BY

HARACHANDRA CHAUDHURI

Zamindar, Sherpore.

—*—
चन्द्रवंशम् ।

कलिकाता-राजकोय-संस्कृतविद्यालयाध्यापक-

महामहोपाध्याय

श्रीचन्द्रकान्ततर्कालङ्कारप्रणीतम् ।

सेरपुराधिवासिना भूखामिना

श्रीहरचन्द्रचतुर्धुरीणेन

प्रकाशितम् ।

Printed by A. C. Ghoshal

10, SAMBHU CHATTERJEE'S STREET

CALCUTTA

Munkeji
1 College Row, Calcutta
चन्द्रवंशम् ।

प्रथमः सर्गः ।

विश्वबोधं तममः परस्तात्
स्फुरन्तमन्तःकरणैकगम्यम् ।
प्रपञ्चबीजं स्वयमप्रपञ्चं
शिवसमेतं शिवमानतोऽस्मि ॥ १
दुराशया-लस-विवेकशक्ति—
रुचैः पदं नोचद्वयं प्रपित्सुः ।
विश्वरिन्मन्त्रयमन्त्रवाग्भि-
र्भुवं भविष्यामुपपञ्चास्य एव ॥ २
हस्तेन रत्नं फणिनः शिरस्तो—
लोभात् समादातुमभिप्रवृत्तम् ।
विनेव मन्त्रीषधिसंश्लेषेण
सन्तः प्रति स्मेरमुखा भवन्ति ॥ ३

लोकोऽथवा काङ्क्षति सत्पदव्यां
कर्तुं पदं सद्गुणवञ्चितोऽपि ।
निदर्शनं तत्र च दृष्टदोषा
बालेन्दुवक्रा यमदूतिकैव* ॥ ४

* बालस्य चन्द्रमयी वक्रता दृष्टा तत्त्वज्ञानं विद्याफलं यमोभयतीति प्रवादः
प्रचरति ।

रूपीपलब्धाविव तैमिरस्य
 मूकस्य वाचामिव संप्रयुक्ती ।
 ममोद्यमेऽस्मिन् किल हास्यहेतौ
 गुणा निदानं शशिनोऽन्वयस्य ॥ ५
 बालः किलोत्सङ्गतोऽपि मातु—
 रादातुमिच्छत्युडुपं करेण ।
 तेनापि हृष्यन्त्यरुचेतसो ये
 तएव सन्तः शरणं ममापि ॥ ६
 सुधोपमेयैः किरणैः सुधांशो-
 र्जगन्ति पूतानि भवन्त्यजस्रम् ।
 सुवर्णंभावो वचसस्तदास्तां
 स्पर्शात्ततः स्पर्शमणेरयोवत् ॥ ७

विलोचनात् प्रादुरभूत् किलात्रेः
 शीतांशुरेकांशतया हरस्य ।
 अधःकृतो यस्य गुणैरुदारै—
 रूर्ध्वङ्गतः सप्ततुरङ्गमोऽपि ॥ ८
 सुधाऽवदातो ज्वलपादजालैः
 पुण्यैः स्थूयन् यो जगतां शिरांसि ।
 अनन्यसाधारणमुज्जतात्मा
 यश्चतुर्धारप्रतिमं प्रपेदे ॥ ९
 सन्तापहेतुः किल रश्मिपूरः
 सहस्ररश्मेर्यमवाप्य सद्यः ।
 प्रह्लादयत्याप्तगुणप्रकर्षी—
 महत्प्रभावो ह्यविचिन्तनीयः ॥ १०

अन्यायमार्गागतचारुलक्ष्मी—
 रत्नम्वयोऽसङ्घातरप्रतापः ।
 न्यायाज्जितैश्चर्य्यपरम्परोऽन्यो—
 धाक्कोक्कलः खल्वधिगम्यएव ॥ ११
 सहायमिकं मदनीऽपि लब्ध्वा
 यमुक्कलं पेलवपुष्पचापः ।
 चलानि लोकस्य मनांसि भिन्द—
 न्नवाप कीर्त्तिं बिजगज्जयीति ॥ १२
 यस्मिन् प्रकृत्या मधुरे करोति
 कामं कलङ्कोऽप्यकलङ्कलक्ष्मीम् ।
 निलीयते यस्य गुणेषु दोषः
 स धाम सौन्दर्य्यपरम्पराणाम् ॥ १३
 एकां कलां यस्य पिणाकपाणि—
 स्त्रिलोकनाथोऽप्यतिनिःस्पृहोऽपि ।
 बिभर्त्ति गङ्गार्हाचरोत्तमाङ्गे
 किमुच्यते तस्य समुन्नतलम् ॥ १४
 द्विजौषधीनामनुभूय राज्यं
 स राजसूयं क्रतुमाजहार ।
 जगज्जयोपाज्जितसम्पदुच्चै—
 र्यदीयदोक्षाविधिदक्षिणाऽऽसौत् ॥ १५
 साक्षादिधानङ्गमनुत्तमाङ्गी
 तारा समालोक्य रतेरनूना ।
 तं कामयामास विलासिनौनं
 प्रायेण सौन्दर्य्यभक्तोऽनुरागः ॥ १६

अथावलीपादवल्लुप्तधैर्यो-

दारान् गुरोरप्यहरन्महीजाः ।

अप्यार्यमन्तःकरणं प्रमाथी

हरत्यक्कात् खलु पुण्यधन्वा ॥ १७

व्यतिक्रमोद्दीपिततीव्रमन्युः

सदेवसैन्योऽथ स देवमन्त्री ।

मन्त्राभिचारैर्विफलप्रयत्नो-

रुरोध पञ्चाक्षगरोन्तदीयाम् ॥ १८

ततः प्रवृत्तं समरं सुषोरं

निवर्त्तयामास विरिञ्चिरेत्य ।

तारां च सान्ना गुरवे प्रदाय

मिजाय धाम्ने विरजाः प्रतस्थे ॥ १९

काले गते सा सुषुवे कुमारं

स्फुरत्प्रभाजालसमुज्ज्वलाङ्गम् ।

प्रभातसन्ध्याऽखिलवन्दनीयं

लोकोत्तरं बालमिवांशुमन्तम् ॥ २०

सूनुर्ममैत्याङ्गिरसः प्रतीत-

स्ताराऽङ्गं प्रेक्ष्य जिघृक्षुरासीत् ।

इन्दीवरश्चामलकान्तयेऽभू-

च्चन्द्रोऽपि तस्मै स्पृहयालुरेव ॥ २१

शान्तात्मनोरप्युभयोर्विवादः

सन्तानहेतोर्दृढपादि भूयः ।

सीमन्तवध्वाकरवज्रसोभा-

दनन्तरक्षौण्णितोरिवोच्चैः ॥ २२

ततो महेन्द्रप्रमुखैः समस्तै—
 स्तारां समाङ्गय सुरैः सपुत्राम् ।
 सन्धानकामैः क्षितिपेरिवान्यै—
 शक्रे सभा मध्यमतामुपैतैः ॥ २३
 वत्से, सुतोऽयं कमलायताक्ष—
 चन्द्रस्य वा देवगुरोर्भवेष्टा ।
 धात्रेति पृष्टा सुरसंसदन्त—
 मन्दाक्षमिन्दोरिति सा बभाषे ॥ २४
 विधुस्तमादाय चकार नान्ना
 बुधं विधानात्तनयं नयन्तः ।
 अथाभिषिच्य स्वपदे तमश्चै—
 स्तिरोदधे तारकवृन्दनाथः ॥ २५
 कामाभिरामो वपुषा वपुषान्
 गुरुपमेयो गुणगौरवेण ।
 पित्रा प्रदत्तं पद्मभुगपेत्य
 निजाधिकारं स पुरश्चकार ॥ २६
 वैवस्वतो नाम मनुर्मनस्वी
 पुत्राय गोत्रस्थितये स्थितिघ्नः ।
 त्रिवर्गलाभार्थमिवाग्रपत्नीं
 समाजहारेष्टिमभीष्टयोग्याम् ॥ २७
 यस्मिन् प्रजा रक्षयति क्षितीशे
 स्नाय्वीमहौधस्त्रिविधस्य पश्चात् ।
 अनन्यपूर्वोऽपुगदियाय पूर्वं
 समुद्यतोमञ्जुलराजशब्दः ॥ २८

यस्मिन् प्रजासर्गधुरं विधाता
 स्नाध्योक्तो राजनि-संक्रमय्य ।
 रश्मिं विवस्त्रानिव शीतरश्मौ
 गणोत्तरे वाय्विविर्जितोऽभूत् ॥ २८
 पवित्रकीर्त्तिप्रभवस्त्रिलोक्यां
 यएकएव स्फुरदप्रतेजाः ।
 आकाशवङ्कृतपरम्पराणां
 महोपतीनां प्रथमोऽबभूव ॥ ३०
 हिरण्यगर्भादिव सर्गमेदाः
 वटादिवानेकविधप्ररोहाः ।
 शिलोच्चयादच्छतरा इवापा--
 मनन्धसामान्यगुणाः प्रवाहाः ॥ ३०
 बाष्पप्रमेदादिव संविशुद्धात्
 प्रत्येकशोऽपि स्पृहणीयकल्पाः ।
 यन्त्रव्रजा यन्त्रितकार्यभाजः
 फलोच्चयादेवतरोरिवीचैः ॥ ३२
 अनेकमार्गा इव भव्यतीर्थात्
 स्वर्गापवर्गादिफलोदयार्हाः ।
 यस्मात् समुद्रादिव रत्नसंघा--
 भूपान्ध्याभिन्नगुणा बभूवुः ॥ ३२
 यद्वा मह्यभूतगणस्य तैस्तै--
 रतिप्रसिद्धैः परिणामभेदैः ।
 जगत्तथोच्चावचभेदभिन्नै--
 र्यदन्वयेभ्यस्तिस्रभूत् परस्तात् ॥ ३४

गुणप्रकर्षैर्जनकं महीजाः
कान्तो विवस्त्रन्तमपि व्यजेष्ट ।
तेजोविशेषैर्जगदेकपूज्यैः
साक्षाद्विवस्त्रानिव कश्यपं यः ॥ ३५

देवास्तदा सोमरसं पिबन्तः
पुरोधसां गौरवमादधानाः ।
समाददाना हविरुल्लसन्तं
हविर्भुजं वन्ध्यमिव व्यकार्षुः ॥ ३६

होतुः किल प्रादुरभूत् प्रमादा—
दिलेलि कन्या कलधौतकान्तिः ।
समिद्धयज्ञानलतोमनोज्ञा
प्रह्लादनी स्निग्धतमा शिखेव ॥ ३७

तामेकनारीं मयनैर्नराणां
मुहुर्मुहुर्निर्विशतां मनांसि ।
न ह्यसिमापूर्यजमानएव
किञ्चित्परिज्ञानमुखो बभूव ॥ ३८

सिद्धावसिद्धावपि तुल्यरूपान्
प्रारब्धवैफल्यभवो विषादः ।
अप्यल्पमात्रं न दुनोति किन्तु
दुनोत्यनल्पं महतोऽपचारः ॥ ३९

नुनाव मित्रावरुणौ स राजा
पुत्रो मम स्यादियमित्यतन्द्रः ।
सा तत्प्रसादादिलङ्घ्यभिल्यः
सुदुग्धनान्ना च सुतो वैभूव ॥ ४०

तमात्मवानात्मजमात्मवन्तं
 लोकान्तरादागतवद्विलोक्य ।
 न केवलं संसृमुदे स तेन
 कुलञ्च मेने स्थितमश्चितेन ॥ ४१

स यच्च राज्यं भुजतर्जितारि—
 यकार लोकोत्तरबाहुवीर्यः ।
 पुराविदस्त्रं सुनयः प्रदेशम्
 इलावृतं नाम वदन्यभिज्ञाः ॥ ४२
 गुरोः सुरेन्द्रस्य हृणीयलक्ष्मी—
 न्तन्देष्टमादेशवशात् प्रपन्नः ।
 मनुष्यलोकेऽपि वसन् महौजाः
 स देवलोकं बुभुजे नृदेवः ॥ ४३
 ह्वरप्रकोपात् पुनरप्यवाप्तः
 स्त्रीभावमाविष्कृतचारुभावम् ।
 निसर्गकान्तेन वपुर्महिम्ना
 योषिदगुरुरप्सरसोऽप्यजेषीत् ॥ ४४

ऊर्ध्वं लसद्धारिदचारुखण्डं
 स्फुरत्प्रभाजालमिवेन्दुविम्बम् ।
 विलम्बवालातपस्तीमनीयं
 नीलाम्बुजान्निष्टमिवाम्बुजातम् ॥ ४५
 समुल्लसत्श्यामलभक्तिरुचै—
 रादर्शवन्दारकवत् प्रसन्नम् ।
 मौलिप्रभाभिः प्रतिमिन्नशोभं
 तस्या मुखाब्जं हृदये न कस्य ॥ ४६

तद्दानं वीतकलङ्करकु
 स्निग्धप्रभासुन्दरमिन्दुविम्बम् ।
 अपर्यवकालीऽप्यथवा विलीली —
 विधुन्तुदोमौलिमयः प्रपेदे ॥ ४७
 तत्कोशपाशे मसृणे नितान्तं
 विडम्बिते मेचकचामरेण ।
 कामं नितम्बोपरि लब्धमाने
 सीमन्तको दण्डइवावभासे ॥ ४८
 सिन्दूरविन्दुज्वलचारुवर्णं
 ललाटपट्टं गुणवत्तदीयम् ।
 मनांसि यूनां सुतरां चकर्ष
 स्मरस्य साक्षादिव शासनाङ्गम् ॥ ४९
 कर्णान्तविश्रान्तविलोचनाभ्यां
 प्रफुल्लनीलोत्पलसन्निताभ्याम् ।
 आहार्यसौन्दर्यगुणोत्तरत्वात्
 प्रत्यादिदेश प्रमदाऽवतंसम् ॥ ५०
 स्थाने सुधास्यन्दिकथाप्रबन्धा
 जिह्वा जवापुष्पदलोपमेया ।
 रराज तस्याः परुषा कथं स्या—
 दर्शिन्येः शीतगुशीतलस्य ॥ ५१
 तस्याः कपोलौ कलधौतकान्ती
 नितान्तलावण्यगुणप्रसङ्गौ ।
 प्रत्यग्रलीलामणिदर्पणौ वा
 रराजतुः पुष्पधनुर्धरस्य ॥ ५२

तस्याः प्रवालाधरबिम्बलम्नं
 क्षितं यशःखण्डमिवाननेन्दोः ।
 आरक्तमेघान्तरलक्ष्यमाणं
 विशेषनक्षत्रमिवावभासे ॥ ५३
 जगन्ति जेतुन्तरसा यियासोः
 प्रयाणशङ्कोमकरध्वजस्व ।
 कण्ठः सुकण्ठाः स्वननिघ्नलोकः
 प्रत्यादिदेशाक्षितपञ्चबाणान् ॥ ५४
 मृणालवल्कीमलमानताङ्गाः
 बाहुद्वयं कण्टकनिर्वर्पिणम् ।
 स्वबन्धपाशत्वमियेष नेतुं
 विलासिलोकोविलसत्प्रमोदः ॥ ५५
 अमान्तमन्तस्तनुगात्रयष्टेः
 समुद्गिरन्ताविव शुद्धरागम् ।
 बालप्रवालारुणतान्दधानौ
 तस्याः करौ रजतुरप्रमेयौ ॥ ५६
 हैमं यदि श्रीफलयोर्हयं स्या—
 द्वेमव्रतव्यां लसदिन्द्रनोलम् ।
 ततोऽनुकुर्व्यश्चतुरस्त्रचारु
 स्तनद्वयं श्याममुखं क्षयाङ्गाः ॥ ५७
 सम्पृक्तहैमाश्वजयोर्विलोलं
 वातेरितब्रह्मसरस्ततङ्गम् ।
 विडम्बयामास गुणाधिकात्मात्
 स्तनद्वयस्योपरि तारहारः ॥ ५८

अन्तर्नवप्रेमरसार्णवोयो—
 वयःसमुद्भेदविलुप्तधैर्यः ।
 भृशप्रवृत्ते वलयस्तदीया-
 विरेजुरस्योर्मिपरम्परैव ॥ ५८
 आहृत्य लावण्यमयान् पदार्थान्-
 तत्सारभारैः सृजतोविधातुः ।
 निःशेषलावण्यतयेव तस्या—
 नाभिर्गभीरा तनु मध्यमासीत् ॥ ६०
 गङ्गातरङ्गप्लुतसैकताभं
 शुभांशुकप्रादुर्गतमानताज्ञाः ।
 चकार लोलांस्तरलांश्च यून्—
 स्तस्या ललामं जघनं घनञ्च ॥ ६१
 तां रामरश्मामपि हस्तिहस्तं
 पुरा विनिर्मय गुणप्रकर्षम् ।
 लब्ध्वा विधिश्चारु विनिर्ममे यत्
 तद्रूपयुग्मं परिपीवरोर्वीः ॥ ६२
 लीलाप्रयातं यदि नाभविष्य—
 ह्युत्तरं नृपूरशिञ्जितेन ।
 असंशयं हंसगतेन तस्या—
 स्तदीपमां तस्य जनोव्यधास्यत् ॥ ६३
 ज्योत्स्नाविधौताम्बरमध्यभागा—
 तारावलीनामिव चारुकान्तिः ।
 तुषारजालादिव लण्यमाणा
 स्निग्धप्रभा भानुमतो दिनादौ ॥ ६४

छाया विविक्तादिव दर्पणाभः, त्
 काचान्तरालादिव चित्रलक्ष्मीः ।
 सा सूक्ष्मवस्त्रान्तरलक्ष्यकान्ति—
 र्धाम्नेव बाला स्त्रपिता बभासे ॥ ६५ युग्मकम् ।

वपुर्गुणानामवधारणा स्या—
 दियत्तया वा कुतएव तस्याः ।
 कीनाम संख्यातुमलं मनीषी
 रत्नानि रत्नाकरगोचराणि ॥ ६६
 ततो हिमाद्रेर्नवशष्पमय्या—
 सुपत्यकायामिव कालिकायाम् ।
 सा सञ्चरन्ती द्रुतकाञ्चनाभा
 रराज बाला तरलेव विद्रुत् ॥ ६७

अथाप्सरोभिः परिभुक्तशोभि
 निकुञ्जपुञ्जे विपिने लसन्तीम् ।
 यदृच्छया तत्र गतोविलासी
 तां चन्द्रजम्बुसुखी ददर्श ॥ ६८
 गङ्गान्धसाऽऽकाशद्वय प्रसन्नः
 पादाचलो वा शरदम्बुदेन ।
 दूर्वादलश्यामलकान्तिरुच्चै-
 र्यस्तारहारेण रराज भूयः ॥ ६९

एकोजगत्यामुपमानभूतो-
 विलासिनां यः प्रथमो बभूव ।
 येनात्मजेनात्मवतां स लेभे
 श्लाघ्यं शशाङ्कः परिभावमङ्गम् ॥ ७०

वाचस्पती सत्त्वापि लब्धवर्णं
कान्ते तथा चन्द्रमसि त्रिलोक्याम् ।
यमाप्तवाचो बुध इत्यमिष्टं
सौम्याख्यया च प्रवदन्त्यमिष्ट्या ॥ ७१

सा तं युवानं विपिने चरन्तं
कान्त्या स्मरं स्मरमुखी विलोक्य ।
लोकोत्तरानिन्दितरूपमुग्धा
दशान्तरं खल्ववशा प्रपदे ॥ ७२

तस्यापि तस्यावदनारविन्दे
चन्द्रप्रतिबिम्बिनि दृष्टिपातात् ।
तदीयकान्तिरूपितान्तरलात्
सखोदयं मानसमुल्लास ॥ ७३

तामानताङ्गोमतितुङ्गशीलां
बालां बुधोलोलविलोचनाभ्याम् ।
चिराय कामं परिपीय लेभे
फलं किलाक्षोरनिमेषतायाः ॥ ७४

दशान्तरं सोऽद्य जगाम तस्या—
विलोचनश्रीविदितानुरागः ।
साक्षादिवानेन पथा जनानां
प्रतीयते गूढतमोऽपि भावः ॥ ७५

परस्परं नेत्रपथक्रमेण
प्रेमैकलोलं विमलञ्च चेतः ।
खण्डोपलं रागइव प्रविष्टा—
बुभावुभौ नन्दयतः सा सान्द्रम् ॥ ७६

विलीनवेद्यान्तरमन्तरञ्चा
 तन्नेत्रयोर्नेत्रयुगं निविष्टम् ।
 चिरादिबोद्धूतङ्गिया विबुद्धा
 क्लेशोत्तरं सा विवशा चकर्ष ॥ ७७
 यत्प्रेक्षितज्योतिरितादिगन्तं
 द्विपङ्कटाः सोढुमशक्नुवन्तः ।
 जह्वार नेत्रं जपया स तस्मा—
 ह्यवस्थिता नास्ति जगत्प्रवस्था ॥ ७८
 विलोचनान्येव तयोर्वियुक्ता—
 न्यन्तः प्रविष्टौ न परस्परस्तौ ।
 चित्ते खलु प्रेमरसावसिक्ते
 मूर्तिः प्रियस्योज्ज्वलवष्णुलेपः ॥ ७९
 आकुञ्चितभ्रूलतमक्षिरूढै—
 राकण्यमाणः किल रश्मिपूरैः ।
 मञ्जुगुणैरिन्दुरिवेन्दुसूनु—
 स्तस्याः सकाशं विवशः प्रपेदे ॥ ८०
 परस्परप्रेमरसानुविद्धं
 पुनर्विलोलेक्षणसन्निकर्षात् ।
 तयोर्मिथोऽपि प्रथमानुराग—
 चिरादिवागाच्चरितार्थभावम् ॥ ८१
 चिरस्थ तौ निर्वचनावभूतां
 हृदस्तु भावैकरसालसत्वम् ।
 परस्परप्रोतिनिरोक्षितानि
 परस्परार्थां कथयाम्बभूवुः ॥ ८२

कपोलयोर्बिम्बितमात्मबिम्बं
 निर्वर्ण्य चाग्राय कषायसान्द्रम् ।
 निःस्त्रासमालिङ्गनमेव तस्या-
 लब्धं बुधोऽमन्यत पद्मलाभ्याः ॥ ८३
 तस्यास्तादात्मन्यनुरागभावात्
 स तावदासीत् प्रकृतिप्रपन्नः ।
 आगन्तुकोपप्लवसद्विहत्तौ
 यथा स्थितिस्थापकवत्पदार्थः ॥ ८४
 श्लाघ्यस्तवालीकनतोऽयं मन्ये
 समुद्भवं भाविनि, मे जगत्याम् ।
 अर्निन्दितं त्वद्ददनारविन्दं
 न येन दृष्टं ननु वञ्चितोऽसौ ॥ ८५
 का त्वं विशालाक्षि, वनान्तराले
 क्षिणोषि मां सुन्दरि, चारुकान्ध्या ।
 इति प्रसक्तः कथितान्वयः सन्
 स तामशेषेण समन्वयुङ्क्त ॥ ८६ युग्मकम् ।
 तस्याः प्रवृत्तिं विनिश्चस्य सम्यक्
 तां चन्द्रसूनुः पुनरपुगवाच ।
 लोलं मनः पारदबिन्दुवन्धे
 कारुण्यमात्रात्तव साध्यमेतत् ॥ ८७
 निताम्ललोलं वशवर्त्तिनं मां
 कामन्तदालोकनकौतुकेन ।
 न त्वं विशालाक्षि, निषेद्धमर्ह-
 स्स्याभाष्य क्षीलाचतुरैः कटाक्षैः ॥ ८८

अर्हस्यनुभ्रांतुमतः पिपासुं
कल्याणि, तावन्मधुराधरं मान् ।
कामं शरच्चन्द्रमरीचिरप्रदा
भूयस्कोरैः परिपीयमाणा ॥ ८८

ज्वलत्प्रभे, त्वं ज्वलनस्य पुद्गी
सुधामयस्यापि विधोः सुतोऽहम् ।
तस्मानिनि, हृद्दय संविधत्तां
साम्यं परीरश्ममहोत्सवो नौ ॥ ८९

दृगुत्सवस्यैवमपेतधैर्या
प्रत्यक्षोत् सा प्रत्यक्षं दृष्ट्वैव ।
प्रत्यादिशेत् का पुरुषं विविक्ते
नितान्तमालम्बनुरागवन्तम् ॥ ९०

तयोरेव स्नाध्यतरप्रसङ्गात्
पुरुषा नाम सुतो बभूव ।
विशेषवायोरिव सन्निपाता—
ज्जलाभिधानो विमलः पदार्थः ॥ ९१

आकारैरनुमितभाग्यसम्पदन्तं
प्रस्निग्धस्वतनुश्चा परिस्फुरन्तम् ।
निर्वर्णं प्रियतमया तया विसृष्टः
स्वं धाम प्रतिगतवान् बुधः प्रतीतः ॥ ९२

इति चन्द्रवंशे मञ्जाकाव्ये पुरुषवःसम्भवो
नाम प्रथमः सर्गः ।

द्वितीयः सर्गः ।

अथ शपान्तमासाद्य सुदुःखः स्त्रां पुरीं ययौ ।
 तमात्मजं समादाय कुमारमिव शङ्करः ॥ १
 बालएवातिवल्गुलज्जहार जगतां मनः ।
 अयनं दक्षिणं प्राप्तः सच्चस्त्रांशुरिवाशु सः ॥ २
 अल्पोऽपि वपुषा नम्रः स गुरुर्गुणगौरवैः ।
 सुगन्धिभिः फलैः पुष्पैर्बालस्तुरिवाबभौ ॥ ३
 स तु सर्वगुणैर्बुद्धोऽपि न राज्यं प्राप पैलकम् ।
 राज्ञः स्त्रीत्वे किलोत्पन्नः परस्य हि सुतोऽभवत् ॥ ४
 वशिष्ठवचनात्तस्मै प्रतिष्ठानं नृपोददौ ।
 गङ्गा च यमुना चोभे यत्रास्तां परिखे हव ॥ ५
 परां प्रतिष्ठामगमत् पुरे तत्र पुरुरवाः ।
 श्रेष्ठा हि पुरुषाः प्रायः स्त्रगुणैरेव विश्रुताः ॥ ६
 प्रकृताया स्पृष्टृणीयोऽभूत् प्रजानां संयतेन्द्रियः ।
 स निर्मल्यशा लोके मिथ्याचारपराङ्मुखः ॥ ७
 अथ गौरीगुरोः शृङ्गे तपसा परमेश्वरम् ।
 आराध्य किल साम्राज्यं स प्रापोर्जितविक्रमः ॥ ८
 त्रयोदशहोपमयीं महीं महितशासनः ।
 शासनाङ्गां शशासीद्धैर्गुणराशिवशानुगाम् ॥ ९
 षाड्गुणपरिशुद्धस्व तस्य राज्ञो महीश्वराः ।
 जगद्बुद्धितमायत्नामादेशमुपदेशवत् ॥ १०

अमोघाः सायकास्तस्य समपाद्य धियोगुणाः ।
 स्वाराज्यञ्च ह्ये कुर्युः साम्राज्यं प्रति का कथा ॥ ११
 प्रजापालनधर्मेण सम्प्रीतः पुरुषोत्तमः ।
 स्वयमर्हसिनं तस्मै गुणशुक्लमकल्पयत् ॥ १२
 न रूपमन्वयं वाऽपि गुणमेवोच्यताश्रयाः ।
 स्तुवन्त्यल्पो रजःकीर्णोमणिः श्लाघ्योमनीषिणाम् ॥ १३
 अथ जातुचिदत्युच्चैः स रथं कामचारिणम् ।
 मनोरथमिषारुह्य चचार मरुतां पथि ॥ १४
 झ्रियमाणां परितस्तं चित्रलेखामथोर्व्वशीम् ।
 केशिनाऽऽसरसः साक्षात् स्वर्गलक्ष्मीमिवैक्षत ॥ १५
 भिया विलीनकल्पन्तदुर्व्वश्या मुखपङ्कजम् ।
 जह्द्वार सङ्घसा तस्य दयालीः सुतरां मनः ॥ १६
 प्रकृत्वा रमणीयानां रामाणां सन्भ्रमादिभिः ।
 ज्ञानाऽपि मुखपङ्कज्योरभिख्यामिति कामपि ॥ १७
 तन्वङ्गी नृपतेष्वेतो लोलतामनयत्तथा ।
 लिखितेव यथा तत्र चित्रितेव च साऽभवत् ॥ १८
 विक्रमावसरं प्राप्तो राजा तस्य व्यतिक्रमम् ।
 न कोपाच्चक्षमे क्षरत्रो मिथ्योचितपराङ्मुखः ॥ १९
 आस्कन्द्यमाने ह्यबले संरम्भो बलिनां यथा ।
 न तथा बलवत्येषां स्वभावः सोऽयमीदृशः ॥ २०
 तां वेपमानां विवशां शूली मायानृगीमिव ।
 आश्लासयन् महेष्वासं ज्यया स समयोजयत् ॥ २१
 प्रसर्पन्तमिवालोकां प्रासादः सेतुरुन्नतः ।
 अश्वसामिव संचातं तं हरोध धराधिपः ॥ २२
 भूभृतोच्चैस्तरिणोच्चैः प्रत्याहृतगतिक्रमः ।
 प्रवाहवद्विभ्रगाया भग्नवेगो बभूव सः ॥ २३

शरवर्षेऽथ जग्राह राजानं दनुजेश्वरः ।
 अविच्छिन्नेरिवासारैः सानुमन्तं घनाघनः ॥ २४
 वरूथिनौनिर्व्यापेक्षावुभावपि विचक्षणौ ।
 पुरतोऽप्सरसां प्राप्तविक्रमावसरो रणः ॥ २५
 आमिषं रमणीरत्नं विचलेखा तथोर्व्वशी ।
 किन्तन्न येन संरम्भो न तयोर्विपुलो भवेत् ॥ २६ युग्मकम् ।
 द्वयोर्हस्तवतीर्घोराः सञ्चरन्तो निरन्तरम् ।
 महान्तः शिञ्जिनीघोषा वाग्विरोधं न सेहरे ॥ २७
 ज्वलद्भिरस्त्रैरालीढः श्यामलो दानवेष्वरः ।
 दावानलसमाश्लिष्टशिलोच्चयडवावभौ ॥ २८
 वायुदेवतवाणेन दनुजं मनुजेश्वरः ।
 दूरमुत्सारयामास क्षुद्रं कक्षमिवानिलः ॥ २९
 संहतज्यस्ततः प्राज्यामुर्व्वशीमाससाद सः ।
 भुजवोर्य्याधिकप्रीतां मूर्त्तामिव जयत्रियम् ॥ ३०
 तावदुवृषाऽपि सम्प्राप्तः समन्विथन् किलोर्व्वशीम् ।
 क्रियमाणाममित्रेण कौर्त्तिं मूर्त्तिमतीमिव ॥ ३१
 अथ तामब्रवीद्राजा योऽलभ्यां लब्धुमिच्छति ।
 दैत्यस्त्वामवल्लेपान्धः स सुन्दरि, पराजितः ॥ ३२
 अयञ्चाखण्डलश्चण्डि, त्वद्वियोगव्यथाऽऽकुलः ।
 शचीमपि परित्यज्य विहस्तस्वामुपस्थितः ॥ ३३
 तं लीलामधुरालापैः सम्भावयितुमर्हसि ।
 निस्त्रनैर्भ्रमरस्येवं वल्ली मलयमारुतम् ॥ ३४
 अवदानेन देवानामपि प्रार्थितविक्रमम् ।
 प्रति तं पृथिवीपालं पिप्रिये पाकशासनः ॥ ३५
 ततस्तत्पूर्व्वसुर्व्वशी वोर्यनिष्क्रयसुन्दरम् ।
 सख्यमासीन्महेन्द्रस्य नरलोकसुदुर्लभम् ॥ ३६

पुरुरवसमादाय स्त्रां पुरीममरेश्वरः ।
 ययावप्सरसां लाभात् पुलकाक्षितविग्रहः ॥ ३७
 ददौ चार्क्षसिनं तस्मै स्वाङ्गमङ्गेन पीडयन् ।
 गुणेभ्यो नम्रतामेति काममुच्छिरसां शिरः ॥ ३८
 समक्षं सर्वदेवानामुर्व्वशासामरेश्वरः ।
 बहुमानञ्चकारास्य स्नाप्यवीर्य्यस्य संसदि ॥ ३९
 यथा यथा स राजर्षिर्व्वज्जिणा प्रतिपूजितः ।
 आसीत्तथा तथोर्व्वशा मुग्धं लोलञ्च मानसम् ॥ ४०
 अथ तस्य प्रमोदार्थं व्यादिदेश विशाम्पतेः ।
 लीलाङ्गहारसुभगव्यापारं प्रति तां वृषा ॥ ४१
 प्रागेव मानसं तस्याः पुरुरवसि ससृहम् ।
 लीलाविलासव्याजेन भावो व्यक्तइवाभवत् ॥ ४२
 लोलचित्ततया तस्याः प्रयोगेषु व्यतिक्रमम् ।
 न चक्षमे शचीनाथो यशः स्वमिव लङ्घितम् ॥ ४३
 इतोभ्रष्टा दुष्टचित्ते, कामसंमूढमानसे, ।
 कियन्ति वस वर्षाणि क्षिताविति शशाप ताम् ॥ ४४
 पुनश्चोवाच राजर्षिममुं प्रियसखं मम ।
 तवापि त्राणकर्त्तारमनुवर्त्तितुमर्हसि ॥ ४५
 दुष्प्रापमपि सा स्वर्गं तं विना किल वञ्चनाम् ।
 तत्सङ्गशंसिनं शापं मेने परमनुग्रहम् ॥ ४६
 समाभाष्य ततः शक्रं प्रत्यावृत्तः पुरुरवाः ।
 स्त्रां पुरीं पुरुषव्याघ्रः पारिजातस्रजोऽञ्जलः ॥ ४७
 अथ भेजे भुजस्नाप्यं तमुर्व्वीपतिमुर्व्वशी ।
 ततो महौतलस्थोऽपि स स्वर्गसुखमन्वभूत् ॥ ४८
 शयनस्थान्तिके स्थाप्यौ पुत्रकावुरणौ मम ।
 उत्सृष्टशयनौयं त्वां न द्रक्ष्यामि दिगम्बरम् ॥ ४९

आवयोः समयः सोऽयं यदैव परिहास्यते ।
 गमिष्यामि तदैवाहमितुवाच तसुर्वशी ॥ ५० युग्मकम् ॥
 सा किलाखण्डलेनैवं वियोगाकुलचेतसा ।
 आदिष्टेति ययाचे तमकामेव मनस्विनी ॥ ५१
 तथेति तस्याः प्रथमं प्रणयं प्रणयोत्सुकः ।
 अपालयन्महोपालः सोऽचैरप्रीयत प्रिया ॥ ५१
 तां समालिङ्ग्य भूपालो लेभे यत् सुखमञ्जसा ।
 बुधो विद्यामिवासाद्य कोऽन्यस्तद्भित्तुं क्षमः ॥ ५३
 यस्यामानापनोदाय शक्रस्य प्रणतिक्रमः ।
 स्वयमालिङ्गनं तस्याः कं नानन्दयति क्षितौ ॥ ५४
 क्लिश्यन्ते तपसाऽत्यन्तं यदिच्छन्तस्तपस्विनः ।
 अयन्नोपस्थितन्तस्य तत् सुखं नृपतेरभूत् ॥ ५५
 गन्धर्वलोकादानीय त्रेताग्निं सोऽग्निसन्निभः ।
 अग्निहोत्रं समाजह्रे सकलत्रः कुलाग्रणीः ॥ ५६
 क्रतूनां शतमाहर्त्रा यशोव्यस्तं शतक्रतुः ।
 आच्येन तेन सुहृदा प्रीतिमानन्वमोदत ॥ ५७
 दानवानां चमूनाथानपि पार्थिवसत्तमः ।
 किङ्करानिव सन्निघ्नान् महर्षीनुदवाहयत् ॥ ५८
 जिज्ञासमानस्तं जातु त्रिवर्गः समुपस्थितः ।
 गीतकीर्तिं सुरस्त्रीभिर्मूर्तिमानवनीश्वरम् ॥ ५९
 अनर्घ्यशीलः सोऽर्घ्येण सर्वान् प्रत्यग्रहीदबुधः ।
 धर्मायाकल्पयद्भूयीबहुमानं महामनाः ॥ ६०
 तं प्रत्यर्थय कामश्च कामं सन्धुमगच्छताम् ।
 उचितक्रममप्यप्योमन्यते ह्यवमाननाम् ॥ ६१
 बलावलेपादन्वोऽसि मूढ, मामवमन्यसे ।
 कामार्त्ते विकृतिं गच्छेरिति कामः शशाप तम् ॥ ६२

लोभातिशयदोषेण स्वात्मनेव वियोज्यसे ।
 व्यर्थाभिमानिब्रत्यन्तमित्यर्थोऽप्यशपन्नपम् ॥ ६३
 राजधर्मप्रवीणन्तं धर्मीराजानमादरात् ।
 भवदद्वेदतां श्रेष्ठः सस्मितः स्मयवर्जितम् ॥ ६४
 स्त्रियां यच्चानलोत्थायां जातस्त्वमसूतदुरतेः ।
 कुले कुलप्रदीपोऽसि निर्मले मलवर्जितः ॥ ६५
 यस्य ज्ञाघ्रां कलामेकां त्रिभक्तिं शिरसेश्वरः ।
 तदन्वयस्य ते राजब्रुचितैवोन्नतेच्छता ॥ ६६
 उद्भवस्यानुरूपैव बुद्धिः शुद्धतरा तत्र ।
 कुतोनिर्मलता न स्यादुर्मिषु क्षौरवारिधेः ॥ ६७
 तदायत्नं महाराज, परां निर्वृतिमाप्स्यसि ।
 यशश्च शाश्वतं नास्या लौकिकेषु सुखादिषु ॥ ६८
 काममर्थश्च कामश्च तुभ्यं मन्युमगच्छताम् ।
 अवलिसः किलारमानं न स्यात् कलयितुं क्षमः ॥ ६९
 त्रिलोकगीतयशसा स्वयं कुलिशपाणिना ।
 यत् संख्यं कृतमेतत् ते गुणानां खलु गौरवम् ॥ ७०
 करेण सादरं धत्ते कमलं कमलेक्षणः ।
 मदान्धः परिमृद्नाति तदेव सङ्गसा गजः ॥ ७१
 साधूनामादरः ज्ञाघ्राः परेषां लङ्घनेन किम् ?
 तमःकवलितोऽपीन्दुरभिनन्द्यो मह्यात्मनाम् ॥ ७२
 तन्मा व्यथिष्ठाः सन्मार्गे स्थेयाः स्थितिमतां वरः ।
 खलानामवलेपेन, क्षितं कुर्वन्ति साधवः ॥ ७३
 अथ पार्थिवमाभाष्य भाभिसमाभासयन् दिशः ।
 तिरोबभूव धर्मीऽपि प्रसादसुसुखः क्षणात् ॥ ७४
 सोऽपि शापप्रसादभ्यां परोतः पृथिवीपतिः ।
 गूढान्निरत्नराशिभ्यां मञ्जीधर इवाबभौ ॥ ७५

अथ सुरवनिताभिर्गीतकौत्सः परेषा—
 मविरतधृतदण्डो दण्डनीतिप्रवीणः ।
 भुवमिव गुणरक्तासुर्वर्णी निर्व्यपेक्ष—
 स्तदितरमहिलायां भूमिपालोन्यभुङ्क्त ॥ ७७
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये धर्मप्रसादो नाम
 द्वितीयः सर्गः ॥

अथ तृतीयः सर्गः ।

अथ प्रजानामनयोज्झितानां
 निःक्षिप्य रक्षां सचिवेष्वचिन्तः ।
 ययौ विलासौ प्रियया विहर्तुं
 हिमाद्रिपादोपवनान्तरेषु ॥ १
 गङ्गातरङ्गोत्थितसैकतान्ते
 महीधरोद्गोर्णजलप्रपाते ।
 दूर्वादलश्यामलताभिरामे
 विकीर्णवेदूर्यमणिप्रकर्षे ॥ २
 प्रफुल्लकल्पदुमपारिजात—
 छाये समाच्छन्नसुगन्धिग्रण्ये ।
 शृङ्गे सुतुङ्गस्तनया समेतो—
 महाभुजो यौवनमन्वभुङ्क्त ॥ ३ युग्मकम् ।

चिराय गोव्रखलितापराधात्
पादानतं वल्लभमाक्षिपन्त्याः ।
कस्याश्चिदारक्तमुखं मृगास्या—
रेमे स कामी मधुरं निरीक्ष्य ॥ ४

अधित्यकायां मृगलोचनायाः
खच्छोपलायां स किलोपविष्टः ।
चुम्बन् मुखं तत्प्रतिविम्बदर्शी
विनैव रेमे मणिदर्पणेन ॥ ५

भूयिष्ठनिर्व्विष्टनिकुञ्जपुञ्जा—
स्वाकृष्टनाकदुतिरञ्जितासु ।
स हेमकूटस्य दरीषु रेमे
कृशोदरीप्रेमरसप्रतीतः ॥ ६

चेत्ते ततश्चेत्तरयं प्रपन्नः
समुन्नतश्रोणिविशालयाऽसौ ।
आवर्ज्य शाखाः सदयं तरूणां
विनिर्व्विशन्त्या कुसुमान्तराणि ॥ ७

प्रेम्णा प्रयुक्तां सुरसुन्दरीभि—
र्दौलोत्सवं पेशलमध्यया सः ।
अलिङ्गितस्तत्कृतलुप्तभाग्यं
विशाम्पतिस्तत्र विनिर्व्विवेश ॥ ८

लाक्षारसालिप्तलस्य तस्याः
पादस्य सम्पर्कत्रयात् प्रफुल्लः ।
न खल्वशोको न विस्वासिद्विषति—
रभूदसूयाविषयो नृपस्य ॥ ९

तस्या मधुसूदिकयाप्रबन्धे—
 विंलुप्तसौभाग्यगुणोत्तराय ।
 न कोऽपि लोकः स्मृष्ट्याम्भूव
 पुंस्कोकिलानां कलकूजिताय ॥ १०
 शूचौ तुषाराद्रिष्वधिप्रदेशे
 समुच्चिते निर्भरशीकरायैः ।
 शिरीषपुष्पोत्तरपुष्पशय्ये
 भूयो विहारा नृपतेर्बभूवुः ॥ ११
 प्रालेयसम्पत्कनिवारितौष्ण्यान्
 रवेर्भयूखान् सुतरां दिवाऽपि ।
 स चन्द्रपादानिव लोककान्तान्
 नृपः प्रकाशैकफलान् सिधेवे ॥ १२
 दवाग्निदीप्तातपतीव्रतर्भे
 वनस्थलेऽप्यखलितप्रचारः ।
 तथा चरन् खल्वपि भूमिपालो-
 न वासरौष्ण्यं गणयाञ्चकार ॥ १३
 काले च शीतौष्ण्यवती च काले
 तस्योर्व्वंशी स्पर्शवती बभूव ।
 मूर्त्तिः प्रिया प्रेमरसस्य सत्य—
 मर्थानुरूपमपरिणाममेति ॥ १४
 ततः पुरोवातसङ्घः प्रगर्जनं
 संस्तूयमानस्तृपितैः पतङ्गैः ।
 प्रियासमाश्लेषस्तुष्टानुकूलः
 सखेव राज्ञो जलदागमोऽभूत् ॥ १५

गुहाविसर्पिप्रतिशब्दघोर—

घनावलीगर्जितवेपिताङ्गी ।

निशाचरास्कन्दभिद्येव भूयः

स्वसुर्वशी वल्लभमालिलिङ्ग ॥ १७

तां क्षिम्धरेस्त्रामिव चारुहेम्नः

समुल्लसन्तीं निकषोपलान्तः ।

अस्पर्शनीया जलदेषु विदुत्

युनः पुनर्वीक्ष्य क्रियेव लीना ॥

मुष्योपचारच्युतबन्धकेश—

कलापलीलाश्च कलापवत्यः ।

विडम्बयन्त्यः परस्परत्वा—

न साम्यमापुर्मधुराक्षरायाः ॥ १८

तस्याः कपोलोपरि लम्बमानः

कदम्बपुष्पश्रवणावतंसः ।

परागपुष्पेक्षणदूषणत्वात्

राशो विलासैकसखो बभूव ॥ २०

धन्यस्व यत् शोचपुटैकपेयं

भावार्द्रचेता रसवच्चकुञ्ज ।

शीत्कारमिश्रं तदपि ऋवानो-

घनागमः स्नाप्यतमो बभूव ॥ २१

ततो नदीनामुदकानि तावद्-

वयोऽवसाने प्रमदामदा वा ।

व्यलीकलोकान्यपि कार्श्यमापुः

को वा सुखी स्नाज्जनमाकुलस्य ॥ २२

कामं सुरस्त्रीभिरधावतीर्य
 भूयिष्ठनिर्विष्टजला ऋदिन्यः ।
 श्लाघ्या बभ्रुवुर्ध्वपुषः क्लृप्तत्वे-
 प्यन्योपकारी गुणएव भूयान् ॥ २३
 हैमं मृणालं परिमुञ्च्य कामं
 ब्रह्माभिधानात् सरसो निवृत्ताः ।
 नितम्बिनीशिञ्जितलोलचित्ता-
 श्लिख्य जग्मुः किल राजहंसाः ॥ २४
 ज्योत्स्नाविधौतामलकान्ति तस्या-
 राजा विनिर्व्विश्य मुखं रजन्याम् ।
 दृष्टिं प्रपेदे न हिमांशुपादै-
 र्विचुम्बितं फुल्लमिवारविन्दम् ॥ २४
 मुखत्रयं लिप्सुरिधेन्दुरस्या-
 श्लाघ्याविशेषं बहुशोऽपि पुष्यन् ।
 न काङ्क्षितं प्राप फलं स लेभे
 निर्वेदभावाद्विकलत्वमेव ॥ २६
 तस्याश्वकोरैः परिभूयमाणं
 मुखं मृगाश्लाघ्याः क्षितिपस्तदानीम् ।
 पुनः पुनस्त्रातुमनास्तरस्त्री
 कृती न तावद्विफलोद्यमोऽभूत् ॥ २७
 प्रीत्यै प्रियायाः सुरसिन्धुपद्मं
 समाददानं मदगन्धमिश्रम् ।
 तमन्यनारीजनसङ्गशङ्का
 रण्यदा सा प्रणतं जघान ॥ २८

पौरस्यवातः पयसां गुरुत्वं
 सम्पादयन्नेत्य तुषारवर्षो ।
 गाढप्रियालिङ्गनमङ्गनानां
 स्मरणं सन्दिष्टमिवादिदेश ॥ २८
 स दीर्घरात्राञ्चुलितौषधीनां
 ज्वालाप्रदीपोज्ज्वलितान्तरासु ।
 दरीषु रेमे भुजमध्यलीना-
 मस्थूलमध्यां परिरभ्य भूयः ॥ २९
 तस्या मधूच्छिष्टयुताधरौष्ठं
 मुक्तासमास्निष्टमिव प्रवालम् ।
 पिपासतः पेशलमप्रसन्नं
 विलासिनस्तस्य मनो बभूव ॥ ३०
 न पङ्कजान्तेकपटुस्तुषारो-
 मुखारविन्दस्य चकार किञ्चित् ।
 व्यलीकमस्याः खलु सारशून्यो-
 निःसारमुद्भूलयितुं हि शक्तः ॥ ३१
 तथापि तस्या व्रणलेशखिन्नी-
 विलोलमल्पेतरलालसस्य ।
 तस्याधरस्पर्शरसासहत्वात्
 मनाग् दुनोति स्म मनः कपोलः ॥ ३२
 कुन्दस्रजा चुम्बितकेशहस्त-
 स्तस्या विलासचुरतचारुवन्धः ।
 उदान्तमुक्ताफलवच्चकार
 स्मराकुलं मानममस्य भूयः ॥ ३४

श्रीशं तदालिङ्गनसम्भवं यद्-
 विशेषसौभाग्यरसानुबन्धि ।
 निर्व्यापितस्तेन हिमालयेऽपि
 न कामयामास करोषवक्त्रिम् ॥ ३५
 ज्योतींषि सोमप्रसुखाणि सर्वा—
 ख्यग्राणि शैलस्य वनामतराणि ।
 स्निष्टानि तावन्ति तुषारवृष्टेः
 प्रेमा तयोः केवलमुज्ज्वलोऽभूत् ॥ ३६

इति प्ररुदस्मरनिघ्नचेता—
 स्तया रसात् स्तर्गसुखाभिन्नाषम् ।
 प्रविस्मरन्त्या शरदः स रेमे
 क्लीब्बामरत्या मदनोपमानः ॥ ३७
 प्रकाममप्यर्थपतिः प्रतीतः
 स निर्व्विशन्निन्द्रवदिन्द्रियार्थान् ।
 चिराय कामान्धतरान्तरत्वात्
 तमेव मेने चिगणस्य सारम् ॥ ३८
 शुद्धोऽप्यमन्ददुःखतिमानपीन्दु—
 विद्योतते व्योमनि तावदेव ।
 यावन्न मेघो न हिमागमो वा
 दोषातिरेको हि गुणावलीपो ॥ ३९

चाक्षुप्रभायाश्चिरविप्रयोगं
 दिवौकसः सोढुमशक्नुवन्तः ।
 द्यां नेतुमेतामचिरादिवोच्चै—
 निःसर्गकान्ताः भृशमत्वरन्त ॥ ४०

समेत्य गन्धर्व्यगणोऽथ सर्व्व—

स्तदुर्व्वशीपुत्रकमेघयुग्मात् ।

प्रभावदुर्लभवपुः क्षणेन

क्रोशन्तमेकं निभृतं जह्वार ॥ ४१

आकर्ण्य तत्क्रन्दितमग्रमत्ता

सिन्धौवराक्षी क्षितिपं बभाषे ।

केनापि सत्वेन कुतोऽपि नीतो—

मत्पुत्रकः सम्प्रति पश्यतस्ते ॥ ४२

तं ब्रातुमर्हस्यतिमात्रदीन—^{20/23}

मदीनसत्त्वोऽसि दयाद्रूक्षितः ।

तरस्त्रिनी नाम समक्षतद्येत्

क्षतं तदसौव ययः क्षिणीति ॥ ४३

उवाच राजा ऋजु शान्तयित्वा

कान्तामलं सुन्दरि, कातरोक्त्या ।

दिगम्बरो नालमितोऽस्त्रि गन्तुं

प्रसीद तद्देवि, क्षतोऽस्त्रलिप्ते ॥ ४४

स्त्रिरप्रतिष्ठां नरनाथमेवं

कर्तुं क्षवलद्वृत्तमपारयद्भिः ।

तैरेव भूयः सङ्घसा न सत्वे—

र्न तावदन्योऽपुत्ररणीहृतोऽभूत् ॥ ४५

पुनः पुनः प्रार्थनयाऽपि भूषं

बभूव नोत्थापयितुं समर्था ।

अथातिनिर्व्विषमना हरोद

सा मुक्तकण्ठं क्षुररीव रामा ॥ ४६

सा मानिनी किञ्चिदभाषमाणा
महीपतिं केवलमाकुलाक्षी ।
चक्रन्द संक्रन्दनमाक्षिपन्ती
क्षिपन्त्यतिस्थूलतमानुविन्दून् ॥ ४७

अनाद्यवत्यस्मि हृतौ सुतौ मे
वीरो न कोऽप्यत्र कथं करोमि ।
अधिक्षिपन्ती क्षितिपालमेवं
विलोककेशा विललाप भूयः ॥ ४८

उष्णास्रविन्दुप्रकरैस्तदीये—
वर्ष्गभिश्च दुःसह्यतराक्षराभिः ।
उल्काभिरुच्चैरभिह्वन्यमानो—
दन्तोव कान्तः स मृगं चुकोप ॥ ४९

पुरुषवस्य च धनुर्धरेऽपि
को नाम पुत्रं हरति प्रियायाः ।
समीक्षमाणेऽपि शिशुं मृगेन्द्रे
के वा मृगा लङ्घयितुं क्षमन्ते ॥ ५०

द्विपेन्द्रमारुह्य बलावलेपा—
दसह्यगन्धोरुकटप्रवाहम् ।
निरङ्कुशः काङ्क्षति कोऽद्य गन्तुं
क्षतान्तपुर्व्यामतिथिर्भविष्यन् ॥ ५१

अलं विलापेन विशालनेत्रे,
पश्य प्रिये, मदभुजवीर्यमद्य ।
अवेहि पाटञ्चरमुच्चरन्तं
लोकादितस्त्वं खलु वीरपत्नी ॥ ५२

देवोऽथवा दानव एव वा स्यात्
 सिद्धोऽथ गन्धर्व्वगणो मनुष्यः ।
 तं पातयिष्ये निशितैः पृषत्कै—
 र्व्वातः खरो भूमिरुहानिवोच्चैः ॥ ५३
 तं गृध्रपक्षैः परिवीज्यमानं
 मूर्त्यन्तरं कान्तिमदभ्युपेतम् ।
 सुराङ्गनाः सङ्गतचारुवेशाः
 विलोभयिष्यन्त्यधुना विलासैः ॥ ५४
 इतीरयित्वा धनुराततज्यं
 करे समादाय स च प्रतस्थे ।
 गन्धर्व्वलोकैर्युजै च सद्यो—
 विदुरादिशाला जलदं विनैव ॥ ५५
 दिग्वाससं वासवदर्शनीयं
 नृपं समालोक्य विशालनेत्रा ।
 तिरोहिताऽभूत् सहसा तडिद्ध—
 त्तदोर्व्वशी विद्रुतहेमगौरी ॥ ५६
 न केवलं भूतलमेव तस्याः
 ज्ञानन्तिरोधानवशाद्भुव ।
 अज्ञातघोरव्यसनातिपातं
 मनोऽप्यकस्मान् नृपतेर्विदद्रे ॥ ५७
 ततः कथञ्चिन्नानसञ्चलत्वं
 ज्ञानस्य सोऽज्ञानमुखो निगृह्य ।
 शरासनारोपितसायकोऽभूत्
 स्थिरप्रतिज्ञा हि सदा महान्तः ॥ ५८

सत्कामुकस्याशनिशब्दकल्पं
ज्याघोषमाकर्ण्य परे विभक्ताः ।
हुङ्कारमात्रेण हरेर्विदूरं
सहस्रशो नाम सृगाः श्रयन्ते ॥ ५८

आदाय दयादधुगं प्रियायाः
प्रत्यागतः स्वं निलयं नृपालः ।
अनीक्षमाणो हरिणेक्षणान्तां
नितान्तमुच्चैः समतप्यतान्तः ॥ ६०

हर्षः प्रिया प्रार्थितसिद्धिजन्मा
विषादहेतुर्नृपतेर्बभूव ।
स्त्रोतस्वतीस्त्रोत इवानिवार्थ्या
गच्छत्यजस्रं हि जगत्यवस्था ॥ ६१

विलुप्तहर्षो न तथा दिदीपे
सोऽन्तःप्रियाशोकतमोऽवलीढः ।
गतप्रकाशो दिवसावसाने
ध्वान्तेरिव च्छन्नतरोमहीध्रः ॥ ६२

तत्पुत्रकद्वन्द्वमसौ लताभि-
र्निबध्य दध्यौ मनसा द्रुतेन ।

गत किमेषा परिहासपूर्व्वं
समागमिष्यत्यधुनैव भूयः ॥ ६३
गता भवेत् स्वर्गसुखं स्मरन्ती
प्रियानुरागस्तु मनस्विनीनाम् ।
विशेषतः प्रार्थितवस्तु सोऽहं
नितान्तमेवैकरसोऽस्मि तस्याम् ॥ ६४

परस्परप्रेमरसानुविहं
 लोखं मनो नाम परस्परस्य ।
 सुदुर्लभं यस्मिदशास्त्रवेऽपि
 तदावयोरप्यनपायमेव ॥ ६५
 गता भवेद्वा तरलायताक्षी
 सा बान्धवप्रीतिमनुस्मरन्ती ।
 मनस्तु नार्थ्या दयिते यथा स्या—
 तथा न भावार्द्रतरं परेषु ॥ ६६
 स्वयञ्च सा प्रेमरसैर्निषिष्य
 त्यजेत् कथं मामविद्वत्तमेव ।
 ऋतेऽपराधं न तथाविधायाः
 पराङ्मुखी स्निग्धजने प्रवृत्तिः ॥ ६७
 पुरा स्मरस्यैव निदेशतः सा
 विलासिनी मे स्पृहयालुरासीत् ।
 इयन्ति वर्षाणि न चायतास्या
 स्तस्या न भावो मयि लक्षितोऽभूत् ॥ ६८
 मूर्त्तैव कीर्त्तिः सुदती मघोन—
 स्तां निर्विशङ्कस्मि न तेन सोढुः ।
 तस्यानुकूल्ये सति नाम कोऽन्यो—
 नयेदितस्तां मयि बन्धभावान् ॥ ६९
 मित्रं न तावन्न सहस्रनेत्रो—
 गता नताङ्गी कतमः क्रमोऽयम् ।
 त्रेयस्यवक्ष्ये सुहृदोऽपि चेतो—
 ह्येषीकृषा तप्यतश्चक्षुमिष्या ॥ ७०

मामल्यभाष्यं सुरलोवलक्ष्मी—
दिग्गम्बरं प्रेष्य नितम्बिनी सा ।
दैवीपपन्नात् समयातिपातात्
यद्वा किमत्यन्तमभूत्तैव ॥ ७१

इतिवमन्तर्गलदसुपूर—
खिराय राजा परिचिन्त्य किञ्चित् ।
अपारयन् धारणया नियन्तु—
मुञ्चैस्त्वरं तदव्यसनं करोद ॥ ७२
स निर्ययौ निम्जितशत्रुपक्ष—
स्नाता मघोनोऽपि रणप्रवीणः ।
अलक्ष्यवस्तुप्रतिबद्धलक्ष्यो—
वर्णान्तराक्रान्तमुखो मनस्वी ॥ ७३

प्रिया-विलासच्युतमेखलायाः
स्नाचाविशेषात् शकलं दधानः ।
अलक्षितायामपि पद्मपंक्तौ
मतङ्गजो नालमिवावशिष्टम् ॥ ७४

निर्व्विष्टपूर्व्वेषु निष्कुञ्चपुष्के—
ष्वसौ प्रियां प्रेमरसो विचिन्वन् ।
चलास वल्लीषु विलासमस्या—
भूयोविलासी सदयं ददर्श ॥ ७५
लेतास हेमस्तवकास हैमी—
व्यासज्य हृष्ट्यातरलं च चक्षुः ।
क प्रस्मिता सुन्दरि, मां विहाये—
त्याभाष्य कामी परिषस्त्रजे ताः ॥ ७६

पुरा स्तयन्तान्मदवस्त्रलान्तः
 स धातुरागैर्लिखितां विलोक्क ।
 आसादिता चण्डि, चिरात्प्रसीद
 प्रसादये त्वां शिरसेतावोचत् ॥ ७७

अत्यन्तदृष्ट्यातरलेक्षणाभ्या
 मनन्यदृष्टिः स पिवन्नजस्त्रम् ।
 तां चित्रितां मत्तचकोरनेत्रे,
 दासे प्रसीदेति बभूव नम्रः ॥ ७८

आलेख्यशेषामथ तां स कामी
 चिराद्दिनिश्चित्य गलज्जलाक्षः ।
 तदाकृतेर्दुर्लभदर्शनत्वात्
 प्रायस्तदालोकसुखो बभूव ॥ ७९

अत्यन्तमालोकपथव्यतीते
 लघौ पदार्थे प्रतिविम्बमेव ।
 स्नायन्तदाकारसमर्पकत्वात्
 लोले मनस्युत्पणशोकशङ्कौ ॥ ८०

त्रिलुप्तसर्वेन्द्रियवृत्तिरासीन्
 मुहूर्त्तमञ्जातगुरुव्यलीकः ।
 मित्याप्रियाऽऽश्वासवचोभिरुच्चैः
 पुनः प्रबोधं नृपतिः प्रपेदे ॥ ८१

प्रिये प्रपश्येस्तनयं हयन्त—
 दानीतमानीतमितीरयित्वा ।
 चिरादथोत्प्राय विलम्ब्य भूयो—
 मा तावदित्याशु पुरः ससार ॥ ८२

तुङ्गद्विमालिङ्ग्य समुल्लसन्तीं
 विलोलचेतास्तडितं विलोक्य ।
 प्रियारुचिप्रायतया स किञ्चित्
 प्रकाशमानाननकान्तिरासीत् ॥ ८३
 चण्डि, प्रसीदाऽसि चिरेण दृष्टा
 स्निग्धाऽसि हैमी निकषेव रेखा ।
 इतेषां यावत् प्रणतोऽनुनेतुं
 नावद्विलीना जलदेषु विद्युत् ॥ ८४
 चिरेण मूर्ध्ना नमथोन्नम्य
 प्रियामपश्यन् द्विगुणावसन्नः ।
 अस्तोत्तरां तत्र विलुप्तकल्पां
 दृशं दधे निखलपद्मपङ्क्तिम् ॥ ८५
 बाष्पातिरेकादपरुहकण्ठ—
 श्विराद्भवस्थाप्य गिरं कथञ्चित् ।
 हृदि स्थितामस्त्रिवर्णसंघं
 प्रियां समाभाष्य नृपो वभाषे ॥ ८६
 एतावतीमस्मि दशां लदर्थं
 गतो न किञ्चिद्दयसे तथापि ।
 पद्मस्य युक्ता मृदुतैव कस्मा—
 द्रसोद्भवस्याशनिसारता स्यात् ॥ ८७
 तुषाररश्मिर्दहनं विषं वा
 कदापि वर्षेदपि नाम कामम् ।
 तथापि रौच्यं न भवेद्भवत्यां
 कोऽयं क्रमो हन्त गताऽसि कान्ते ॥ ८८

अथापरस्थाः ककुभः प्रवृत्त—

माघ्राय तद्वात्रसमानगन्धम् ।

शीघ्रं परावृत्ताः ससर्जं दृष्टिं

ततोव्यलीकोत्तरमसलुप्तम् ॥ ८८

सत्वाक्लोपविकलः स महीरुहादीन्

वप्रच्छ वार्त्तमनिशं विवशः प्रियायाः ।

इत्थं गतः कथमपि चित्तिपो ददर्श

प्राणेश्वरीमपि छायां कुरुजाङ्गलेषु ॥ ८९

स प्रवृत्ततीर्थमनु हैमवतीत्यभिख्ये

स्नान्तीं सरस्वतुगतामपराप्सरोभिः ।

भूयः प्रमृष्य नयने प्रणिधानपूर्वकं

सैवेयमितप्रतिचिरेण विनिश्चिकाय ॥ ९०

स्नपिततरमिवास्याः कान्तमालोक्य वक्त्रं

शुचमलघयदल्पं तरङ्गते स्नेऽप्यनल्पाम् ।

हयमिह परितुल्यन् विप्रयोगोऽपि यूनोः

मुखपरिणतिरुच्चैरेकमिष्टः क्षिणोति ॥ ९१

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पुरुषोविप्रलम्बोनाम

तृतीयः सर्गः ।

चतुर्थः सर्गः ॥

अयोर्व्यशी प्रेक्ष्य तथा क्षितीश्वरं
कशं रजोधूसरमुत्कमानसम् ।
मुहूर्त्तमानन्दलवं किलान्वभूत्
चिराय रूपं तु निनिन्द चेतसा ॥ १
विनिःश्वसत्येव वयस्यया मिथः
कृतानुयोगा हृदयप्रविष्टया ।
जगाद वाष्पोद्गमगद्गदाक्षरं
न वान्धवानां प्रणयो विलङ्घ्यते ॥ २
महीपतीनां प्रथमोधुरन्धरी-
वसुन्धरामम्बुधिविम्बमेखलाम् ।
प्रजानुरागाद्भुजवीर्यनिर्जितां
प्रशस्ति यः शस्तमनीषयाऽनिशम् ॥ ३
हविर्भिरुच्चैर्मधुरैर्हविर्भुजः
तपोभिरुग्रैः शशिखण्डशेखरः ।
प्रतर्पितो येन विशुद्धबुद्धिना
न कोऽपि दीनो भुवि यस्य दत्तिभिः ॥ ४
बलावलेपादवलीकयत्यपि
ज्वलन्प्रतापे बलसूदने च माम् ।
अनाथवह्मनवनाथलङ्घितां
न चक्षमे यः क्षतरक्ष्णोचितः ॥ ५

गुणावलीभिर्विनतोऽपि लङ्घयन्
प्रसिद्धदेवासुरसिद्धकिन्नरान् ।
स्वशक्तिमात्रार्जितमन्यदुर्लभं
तदासनं गोत्रभिदोऽप्यधिष्ठितः ॥ ६

शचीस्वहस्तेन सुरद्रुमाहूते—
भुङ्क्षुर्भुङ्क्ष्वारितमृङ्गलङ्घनैः ।
स्त्रजं प्रसूनैर्घटितां वृषोघितां
वभार योऽक्षोभमयेन वक्षसा ॥ ७ युग्मकम्

विलोलमाखण्डस्त्रभोगसिंहं
नसिद्धगन्धर्वगणानुरञ्जितम् ।
मनोमदीयं मदनेऽप्यनादरं
बभूव यस्मिन्नतिभूमिमागतम् ॥ ८

अहं महेन्द्रस्य निदेशवर्त्तिनी
दुःखलोकतो मध्यमलोकमागता ।
इयन्ति वर्षानि निमेषवन्मुदा
सुखोपिता यस्य गृहे यशस्विनः ॥ ९

मया कथञ्चिच्चिरसञ्चितैः शुभैः
प्रलभ्य यत्प्रेम वधूसदुर्लभम् ।
अलं गतैः सङ्गतया वयःफलै—
र्लघर्दुःखलोकोऽपि सुखेन विस्मृतः ॥ १०

विविन्ध्यमानोऽप्यतिचित्तजन्मनो-
रतोत्सवो यस्य मतोनतभ्रुवाम् ।
विलोलमाप्याययति क्षणेन नः
क्षिनोति चेतः प्रकरोति चोत्सुकम् ॥ ११

स खल्वयं श्लाघ्यतमोऽञ्जलोरसो-
रसः स वीरस्य शरीरवानिव ।
सुधांशुवशैकधुरन्धरः क्षितौ
पुरूरवा नाम नरोत्तमोमतः ॥ १२

अहो युवा-कोऽप्यतिमानुषक्रम—
क्षिराय धन्याऽसि सखीति तां प्रति ।
तदा वदन्थोऽप्सरसोऽन्तरात्मना
तदीयसौभाग्यमिवाभ्यसूयिताः ॥ १३
ततः पिबन्थोनयनैस्तमङ्गनाः
रसालसैस्तृप्तिरसं न लेभिरे ।
ब्रजन्ति शान्तिं न खलूर्मिमालिनी—
महोर्मयश्चन्द्रमसि स्फुरत्प्रभे ॥ १४

चलाऽपि लक्ष्मीर्यमवाप्य निखला
विलोक्य तं निखलविग्रहाः स्त्रियः ।
अमन्दमानन्दजवाण्विन्दुभि—
र्विभेदमापुः खलु चित्रवस्तुनः ॥ १५
स चापि तावद्विकसन्मुखविवि-
र्जवादुपेत्य प्रणतः प्रियां प्रति ।
प्रसीद चण्डि, प्रभुभिर्वितन्यते
गुरुर्न दण्डः स्वजनेष्विति ब्रुवन् ॥ १६
प्रमेव भानोर्गगनं, महोभरं
समुद्रता विदुर्दिवान्भसां निधिम् ।
शिखा जलान्नेरिव, मासुपप्लुतं
धुनः समालिङ्गितुमर्हसि प्रिये, ॥ १७

इति ब्रुवन्तं परिरभ्य भामिनो
 प्रहर्षवाप्यक्षयदूषितेक्षणा ।
 उवाच राजन्, सुरराजशासनात्
 गताऽस्मि भूयस्त्रिदिवं सुदुःखिता ॥ १८
 प्रजानिषेकः किल वंशवर्धन—
 स्तवोक्तकीर्त्तनैर्नृप, विद्यते मयि ।
 प्रसूतया नाम पुनर्निशिथिनी
 समं त्वयैका विहृरिष्यते मया ॥ १९
 ततस्तमाभाष्य ययुस्त्रिपिष्टपं
 प्रकामगन्धर्वः खलु देवयोषितः ।
 सुधाक्तवाग्भिः प्रियया प्रबोधितो—
 नृपोऽपि नातिप्रमनाः पुरीं ययौ ॥ २०
 अथायुरित्यप्सरसोमहोपते—
 रजीजनन् पुत्रमभिचकर्षणम् ।
 तमःप्रभेदे चतुरं निशाकरं
 दिशो यशोभिः सुरभिः सुनेरिव ॥ २१
 धनुर्भृतां दुर्म्भदशासनोचितः
 स वानिनीप्रार्थितयौवनोदयः ।
 गुणानवासः प्रभवानुयायिनो—
 न्यदर्शि पित्रोः सदृशोदृगुत्सवः ॥ २२
 प्रियागतं प्रेम नृपस्तदुक्त्वा
 विशेषतः श्लाघ्यगुणे सुते न्यधात् ।
 परं न पित्रोः प्रियतानिदर्शनं
 पराऽप्यसौ मूर्त्तिरिति प्रचक्षते ॥ २३

परेऽपि तस्यान्तनयाः प्रजञ्चिरे
महीपतेर्नाम महायशस्विनः ।
यदन्वयैर्भिन्नकुलैर्महीतल—
मलङ्कृतं व्योमवदृक्षसञ्चयैः ॥ २४

अथास्य देवात् प्रकृतिर्विपर्ययं
जगाम शुद्धाऽपि विशुद्धजन्मनः ।
यथाऽऽत्मनः काऽपि दशा विनिर्मला
मनःप्रसङ्गाच्चितरां व्यतिक्रमम् ॥ २५
सदुर्लभोयस्त्रिदिवेऽपि भूपतेः
प्रजाऽनुरागस्तमसौ यदृच्छया ।
अमार्जयद्गुर्जयदुर्मदोदया—
ल्लनापवादं निजमात्मवानिव ॥ २६
करैरनेकैः परिपीडिताः प्रजा—
मृहीतसाराः क्षयतां प्रपदिरे ।
विवस्वदजस्रैः प्रचुरैर्हस्तोदका-
स्तपे समस्ताश्च सिन्धुयोषितः ॥ २७
प्रजाबलीनां नृपतौ विशेषके
नकिञ्चनत्वं समभूत् क्षमावहम् ।
भुजङ्गमानामपराभिषङ्गतः
शिरःस्थैरन्नव्यवरोपणे यथा ॥ २८
वियोज्यं भर्त्ता भुजवीर्यदुर्मदो—
बलात् परेषां बुभुजे स योषितः ।
लतावलीं पादपसङ्गनिचलां
विहङ्ग्य वातोन्मयत्पङ्कजमः ॥ २९

स पश्यती भर्तृकुलस्य निस्त्रयः
 सकम्पलासुखयितस्तान्तराः ।
 प्रवेपमाना भयमन्युविह्वलाः
 समालिलिङ्गापनयः कुलाङ्गनाः ॥ ३०
 तदीयवक्त्रं गलिताञ्जनासुभिः
 परिप्लुतं शैशिरशर्बरीश्रवरम् ।
 विधुन्तुदोदृढतद्वाम्बरान्तरा—
 चुचुम्ब भूयः किल कम्पलाविलः ॥ ३१
 मंहान्त्रणीणामपि सोऽतिलोलुपी—
 जहार तावद्वसु यागसाधनम् ।
 भवेत् कथं नाम विचारगोचरा
 विचारमृदस्य मतिर्गुरुष्वपि ॥ ३२
 प्रवाधमाने नृपती शुभोदयाः
 ययुर्व्विलोपं धनसाधनाः क्रियाः ।
 सएव वर्णाश्रमधर्मरक्षिता
 कएनमेनोनिरतं प्रतीपयेत् ॥ ३३
 विधुन्तुदस्येव विधुस्तथाऽशुमान्
 अविन्धनान्नेरिव सिन्धुरुन्नतः ।
 दवानलस्येव तरुव्रजोऽवशः
 जनो विषेहेऽनयमस्य भूपतेः ॥ ३४
 ततो वषट्कारविलोपदूषिते
 महीतले वारितमङ्गलोत्सवे ।
 व्यतिक्रमोद्दीपिततीव्रमन्यव—
 स्तदोपसर्गं चिदशाः समासृजन् ॥ ३५

पुराऽभवद्भूपतिरादराख्यदं
ततः प्रकोपस्य पदं दिवौकसाम् ।
प्रयोजनप्रत्ययजो हि क्वचिमो—
लघौ गुरुणां प्रणयोन तत्त्वतः ॥ ३६

सनत्कुमारोऽथ नयैकशेवधिः *
पथश्रुतं बोधयितुं बुधात्मजम् ।
अवातरत्तत्प्रथमं नभस्सलात्
शरीरवत् पुण्यमिवाम्बरौकसाम् ॥ ३७
जनव्रजेः सूर्यद्विषिज्ञितः क्षणं
द्युलोकतोमध्यमलोकमीरितः ।
प्रजाव्यलौकेन दयालुरित्यतो—
भुवस्तलं धर्मदवागतस्ततः ॥ ३८ युग्मकम् ।

अथाङ्गसारैर्नमयन् भुजङ्गमं
गुणातिरेकैर्वसुधां समुत्तयन् ।
मनुष्यलोकेऽप्यतिलोकविक्रमः
क्रमेण मृत्युं चरणं मुनिर्व्यधात् ॥ ३९

अथार्घ्यपाणिस्तमनर्घ्यमादरात्
स दुर्मदः प्रत्युद्दिदाय पार्थिवः ।
तथाविधानात्सपसाऽप्यचेतनाः
वशानुगाः कैव कथा शरीरिणाम् ॥ ४०

स्वहस्तदत्ते मणिकाञ्चनासने
निवेशयामास तमागतव्रपः ।
स वक्तुमेनं मुनिरग्रतः स्थितं
स्थितेर्विभेत्तारमथोपचक्रमे ॥ ४१

वृषानुरोधात् प्रथमेन वेधसा
 विसर्जितस्त्वां प्रति सम्प्रति स्वयम् ।
 निबोध तावद्वितमप्यतन्त्रियं
 जनः प्रभूणासुपदेष्टुमक्षमः ॥ ४२
 कुले प्रसूतोऽसि मनोर्महात्मनः
 प्रसिद्धशीतांशुसुतात्मजोऽप्यसि ।
 श्रुताधिगन्ताऽसि गुरोरनन्तरं
 यशःप्रकाशोऽस्यतिलोककर्मभिः ॥ ४३
 तथापि कोऽयं मतिविभ्रमः पथि
 न्यधाः पदं यद्विदुषां विगर्हिते ।
 मनुष्यलोकादुपरिक्रमोचितो—
 न खेचरो नीचपथेन गच्छति ॥ ४४
 महाजनानां स्थितये महीपति—
 र्न जातु तेषामपकारकारणात् ।
 शमीतरोः साम्प्रतमग्न्युपप्लवो—
 न सुन्दराञ्चन्दनपादपादपि ॥ ४५
 भवद्विधादुच्छिरसो जनः सदा
 धनं महीध्रादिव नाम काङ्क्षति ।
 भवान् स्वयञ्चेदपहारमिच्छति
 चुरतस्तदा हन्त चिरन्तनो विधिः ॥ ४६
 परीपकारैकफलः पराक्रमः
 परापकाराय तवाधुना भवन् ।
 दुनोति लोकं तद्धितां विवर्त्तनैः
 सुदुर्जयो वज्रदिव प्रवर्त्तितः ॥ ४७

तुषाररश्मिः किरणैः प्रतापये—
 दापि खगन्धेः सुरचन्दनद्रुमः ।
 हिमं दद्वेष्टापि तथापि युज्यते
 न ते विकारः श्रुतपारदृष्टवनः ॥ ४८

पुरा शरत्पाव्यणचारुचन्द्रवत्
 प्रमृष्टमुक्ताफलवत्तवोज्ज्वलम् ।
 असंशयं यत्सदृशं तथा जनेः
 प्रसन्नमासीदपकस्त्रापं मनः ॥ ४९

न तद्वितान्तप्रतिकूलगामिभिः
 कृतं कृतान्तेन मनस्तवेष्टशम् ।
 म्लूतं तरङ्गैर्लवणोर्मिमालिनो—
 दुनोति गङ्गाश्वद्वाद्य मानसम् ॥ ५०

अतः किमन्यन्मतिमङ्गलाशणी-
 र्भवेज्जगत्यामयशस्करं वद ।
 पुरा प्रजारञ्जनरुदिरञ्जिते
 यदञ्जसा राजनि तद्व्यतिक्रमः ॥ ५१

विरक्तलोकस्य विलुब्धचेतसः
 सदा समास्कन्दभयाकुलात्मनः ।
 जनैर्विषस्यामृतशब्दवद्वृथा
 विडम्बना राजपदं प्रयुज्यते ॥ ५२

सदैव राक्षः प्रतिषिद्धसुदृढतो-
 यशस्य, दस्यूचितमाचरन् सुहुः ।
 जनैर्महाराजइति प्रबोधित—
 खमात्मना ब्रूहि कथञ्च खज्जसे ॥ ५३

यशः स्वमुखैश्चरितेन दूषयन्
 सुदुर्लभं नाम यदृच्छया भवान् ।
 अच्छो धनव्याजकलङ्कपङ्क्ति-
 स्तथापि तावन्न कथं विबुध्यते ॥ ५४
 बलेन किं यद्वयमावहेत् सतां
 धनेन किं यज्जनयेच्च किं लिषम् ।
 धिया च किं या सततं कुतर्कयेत्
 किमात्मना यो ह्ययशः समाप्नुयात् ॥ ५५
 यशोविपद्वारणधर्मीकारणात्
 धनार्जनं नाम मनीषिणाम् मतम् ।
 करोति यत्तत्त्रितयव्यतिक्रमं
 न तद्धनं तन्निधनं प्रचक्षते ॥ ५६
 विशुद्धमार्गेण यदेव लभ्यते
 तदेव लोके यशसे सुखाय च ।
 अतोऽन्यथा सज्जननिन्दितन्तु त-
 न्न जातु दस्योरिव तस्य शान्तये ॥ ५७
 अपि प्रकामश्रुतवानसि स्वयं
 त्वमेव बुध्यस्व विचार्य्य चेतसा ।
 नराङ्गके खल्वपि काचभङ्गुरे
 त्रिलोकाराज्यार्जितसम्पदैर्बुकिम् ॥ ५८
 करैः किमङ्ग, प्रकृतीः प्रपीडय-
 त्वनेकधा लोभवशंवदो भवान् ।
 सहस्रसंख्यैरपि तैः प्रतापयन्
 न भानुरुच्चैः पदमश्रुते चिरम् ॥ ५९

यदाऽस्तमायात्त्ववशीविभावसु-
 र्न रश्मयस्तस्य सहस्रसंख्यकाः ।
 अपि क्षमन्ते क्षणमात्ररक्षणे
 तदेतदालोच्य हृदा सुखी भव ॥ ६०
 परं चरेः कौस्तुभरश्मिरञ्जितं
 विशालवक्षःस्थलमपुपेक्ष या ।
 सुखेन लक्ष्मीर्जनमन्यमाश्रयेद्-
 बुधस्य तस्यां कइवातिनिर्भरः ॥ ६१
 इयं हि वीरक्षतजामृतोक्षिता
 शिरोभिरेषां बहुशः पुरस्कृता ।
 यदा न धत्ते स्थिरभावमात्मनः
 तदा कएनामपि निहतां नयेत् ॥ ६२
 अथ त्रिलोकौज्वलितेन तेजसा
 नयेन चोच्चैस्तरवस्तुतस्थुषा ।
 स्थिरलमस्या नरनाथ, मन्यमे
 सदध्वनः प्रसूतलसि स्वयं कथम् ॥ ६३
 भवद्विधानार्थनिवासदूषणै-
 र्निर्गसौभाग्यमनोरमा रमा ।
 स्वभावलोलेखपवादसुषुक्के-
 रमार्जनीयं गमिता किलाभवत् ॥ ६४
 स्वभावतः स्वादुरसोत्तराऽपि या
 कलिन्दकन्देन्दुविनिर्मलोदक्ता ।
 अवाप्य सा संशयदोषसुखवर्णं
 विचक्षणैर्नीलजलेन लक्ष्यते ॥ ६५

त्रिलोकलक्ष्मीमपि भोष्यसे बला-
 दद्यापि लोभस्य न शान्तिमेष्यसि ।
 अयं हि भौगैः परिवर्तते सुहु-
 र्गदः कुपयैरिव सान्निपातिकः ॥ ६६
 असाम्प्रतं कामविधेयमानसो-
 यदन्यदुच्चैर्मलिनं समाचरः ।
 क्षिणोति तत्ते यशसा समं वपु-
 स्तथापि राजन्, न कथं विबुध्यसे ॥ ६७
 उभौ नराणामृषयस्तरस्त्रिनौ
 वदन्ति तावत् परिपन्थिनौ रिपू ।
 विधेयतामेव ह्यथा तयोर्भवान्
 स्वतन्त्रतामात्मन इत्यवैति किम् ॥ ६८
 न पूर्यते सिन्धुजलैर्निरन्तरं
 प्रपूर्यमाणोऽपि यथा मङ्गार्ववः ।
 तथैव काम्यैर्विषयेः प्रपूरणे
 सदा क्लृप्तोऽप्यस्ति तयोर्न पूर्णता ॥ ६९
 पदं विनिर्विश्य यदेकमादरात्
 कृतार्थमात्मानमवैषि मानद ।
 ह्येव तन्नाम मनोरथान्तर-
 न्ततोऽपि भूयस्तुदतीह मानसम् ॥ ७०
 जनिप्रभृत्यामरणान्तमेव वा
 मनोरथौघैर्यथितोभवस्यपि ।
 न जालमीषामवसानमेष्यसि
 प्रमाथिनस्ते हि रिपोरनन्तराः ॥ ७१

मनोऽभिलाषाः हि गृहाश्रमोचिता-
स्तथाप्यमी खल्ववधिव्यपाश्रयाः ।
प्रह्वद्विषामृषिभिर्विगर्ह्यते
कलेवरस्थानिलमुख्यधातुवत् ॥ ७२

अहो शरीरान्तरचारिणं रिपुं
न चेद्विजेतुं जयशील, शक्यसे ।
कथं परान् जेतुमना न लज्जसे
गदीव साक्षाद्दलिनं सुदुर्बलः ॥ ७३

अतोमितैर्भांगसुखैर्मनीषिण—
धिराय राजन्, परिहृप्तमानसाः ।
समीहमानास्त्रिगणे स्त्रनुत्तमं
दृषं च्यवन्ते न महात्मवर्त्मनः ॥ ७४

अथोपभोगं कलुषान्तरात्मना
प्रबुध्यसे चेत् पुरुषार्थमुत्तमम् ।
ततो निवृत्तव्यसनोयतारमवान्
सतामवाच्यं विषयं समाश्रयेः ॥ ७५

द्विषां यदुच्चैर्जनयेत् कुतूहलं
मुखप्रसादं सुहृदां विलोपयेत् ।
त्रपां विदध्यान्महतौमथात्मन—
स्वरन्ति धीरा न तदार्यगर्हितम् ॥ ७६

वहन्नहो ग्लानिपरम्परामसौ
मनस्युदारामवधीरितक्लमः ।
तुषानलेर्दग्धवान्तरात्मना
सुखी कथं स्यादपचेतनेतरः ॥ ७७

मिथोऽनुतापैः परिदीनमानसो-
 विलज्जितो लोकमुखावलोकनं ।
 तथापि मन्दः किल निन्दितं चर—
 न्नहं हृथाऽऽरमानमवैति निर्वृतम् ७८

खलन्नजस्त्रं नयतो महीपतिः
 परःसहस्रव्यवसायमाश्रितः ।
 न पूर्वलक्ष्मीमपि रक्षितुं क्षमः
 कथं प्रवर्द्धत ततोऽतिलासः ॥ ७९

श्रियं विलुप्येत् परलोकसम्पदा
 यपुर्यशोभिः क्षिणुयादसंशयम् ।
 जनापवादैर्विपदं समानयेन्
 महीपतीनामनयः सुदारुणः ॥ ८०
 तत्तात, प्रकृतिमितो निजां प्रपन्नः
 स्वन्तावच्चरितमनुस्मरातिशक्रम् ।
 गाश्चीर्यं परिहरतोऽपि चन्द्रपादे—
 रश्मोधेः सलिलभरो न चातिविलः ॥ ८१

इत्येवं वदति मुनौ तथेति राजा
 जग्राह प्रसृतमगां वचस्तदीयम् ।
 अभ्यर्णं खलु विदुषामलोकगम्यं
 निर्व्वेदद्रुतमिव बालिशस्य चेतः ॥ ८२

अङ्गज्योतिर्ज्वलितमसक्तद्वयोम कुर्व्वन्महीजा—
 धाम प्राज्यं सुनिरथ ययौ कामचारः क्षणेन ।
 प्रायः सन्तः परपरिचयं कारणात् संश्रयन्ते
 वृत्ते तस्मिन् कश्चिच्चतुरस्तत्र तिष्ठेदुद्वेगैव ॥ ८३

मार्गो रजःपरिचितः क्षणमम्बु सिक्तो—
 भूयोऽपि पांशुलङ्घ्य प्रविस्तीर्णतोयः ।
 दीप्ताग्निस्ततरधातुरतिद्रुतोऽपि
 यातः पुनः कठिनतामिव तद्वियोगात् ॥ ८४
 दावाग्निदग्धविटपीव जलाभिषिक्तो—
 भूयः स्वकोटरगतज्वलनावलीढः ।
 तस्यानुशासनवशात् क्षणमाचसौम्यो—
 राजपुरेव स जगाम निजामवस्थाम् ॥ ८५
 युग्मकम् ।

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये सनत्कुमारानुशासनोनाम
 चतुर्थः सर्गः ॥ ० ॥

—

पञ्चमः सर्गः ।

तस्य लोकपरिभावपङ्क्तिं
लौल्यमाशु पुनरप्यवर्द्धत ।
कोहि दैवहृतमप्युपक्रमै-
र्विक्रमैश्च परिरक्षितुं क्षमः ॥ १
तं प्रतीपयितुमन्यपार्थिवा-
वर्त्तमानमपि गृह्णीते पथि ।
न प्रशेकुरतिशक्रविक्रमं
घोरदैवमक्षिरादलङ्घयत् ॥ २
अप्यनिष्टकरमिष्टपादपं
रक्षितोपवनतोऽधिकारवान् ।
उद्दिपाद्य किल तत्पदेऽपरं
रोपयत्ययमसौ विधेः क्रमः ॥ ३
लोकवृत्तमतिवर्त्तिनोऽभव-
द्देहैव मुनिशापभक्षसात् ।
ब्रह्मचर्ययजनावनार्जितं
कर्म तस्य न तु धर्मरक्षितम् ॥ ४
अप्यलोकसुखभोगविक्रमो-
दीक्षितः क्रतुविधावनन्तरम् ।
दुर्मदात् स खलु किंस्विषोत्सुको-
नान्वशोचिमनुजैर्दिवं गतः ॥ ५

तैस्तथापि परतः पुरस्कृते^१
 कीर्त्तितः स धुरि कीर्त्तिशालिनाम् ।
 तस्य खल्वतिशयोऽप्यतिक्रमः
 स्वल्पएव गुणसंघतोऽभवत् ॥ ६
 स्वर्गतस्य गुणगौरवं यथा
 स्मर्यते न च तथा व्यतिक्रमः ।
 शान्तिस्ममहसः प्रकीर्त्यते
 ध्वान्तभेदपटुता न तीक्ष्णता ॥ ७

आयुरस्य तनयोऽथ मेदिनी—
 मन्वभुङ्क्त भुजवीर्यनिर्जिताम् ।
 तत्र रांश्च जनता यथोचितं
 पूर्ववत् स्वपदमप्यपद्यत ॥ ८
 सत्ववत्यनयशून्यपार्थिवे
 भास्करे समुदिते यथा पुनः ।
 लोकवादविधिवाददेशिता
 प्रादुरास सकलैव सत्क्रिया ॥ ९
 गाढतमजनतामतिक्रमैः
 स्वर्गतस्य पितुरुत्क्रमस्य सः ।
 अम्बुवाहइव शस्यसम्पदं
 दुर्गतैकविकलामनन्दयत् ॥ १०
 पूर्वदोषपरुषां प्रजावर्त्ती
 सोऽनयत् सरसतां मधुर्यथा ।
 शैशिरैः शिशिरविन्दुवर्षणै-
 र्न्नानगुल्यतरुवल्लीं भुवम् ॥ ११

तेजसैव रिपुमण्डलं वशी
 ध्वान्तराशिमिव हव्यवाहनः ।
 नाजयन्न करवालवल्ली
 धुमराजिरिव तस्य वीतये ॥ १२
 बद्धमूलवलयोऽविकत्यनः
 सारवानतितरां समुन्नतः ।
 सोऽभवत् परबलेऽप्यचञ्चलः
 शैलराजइव वातरंहसि ॥ १३

धर्मतः स परिपाल्य मेदिनीं
 लोकमात्मसुकृतैरुपार्जितम् ।
 भोक्तुमाय विबुधालयं कृती
 लोभयन्नतितरां सुरस्त्रियः ॥ १४
 द्यां गते पितरि शत्रुमर्दनो-
 मित्रवर्गपरिभोगवर्धनः ।
 मैहिकीयतनयासमुद्भव-
 स्तत्सुतोऽथ नहुषः शशास गाम् ॥ १५
 सोऽधिकारमधिगम्य पैतृकम्
 अतः श्रेत परिरक्षणेर्गुरुम् ।
 पूर्वमेव नरलोकदुर्लभैः
 स्वैर्गुणैरलघुविक्रमैस्तथा ॥ १६
 सोऽवजित्य निखिलान् मन्त्रीपतीन्
 घोरबाहुतरसा तरस्त्रिनः ।
 यक्षपितुरगराक्षसादिकान्
 शासनं स्वमखिलानकारयत् ॥ १७

वर्णजातमथ चाश्रमव्रजं
 श्रौतमार्गनयनादपश्रमः ।
 शङ्करोऽप्यतितरामसङ्करं
 स्वस्वधर्मसुभगं चकार सः ॥ १८
 दस्युसंघमभिभूय भूपति—
 विव्रक्रमैः करमृषीनदापयत् ।
 पृष्ठतश्च पशुवत् स तानमून्
 बाहुवीर्यविजितानवाहयत् ॥ १९
 वर्षणैस्तमखिलेश्वरं वृषा
 प्रार्थनीयकिरणैर्गभस्तिमान् ।
 चन्द्रमाश्च कमनीयरश्मिभिः
 श्लाघ्यवीर्ययशसं सिधेविरैः ॥ २०
 धार्मिकं न धनिनश्च दुर्मन्दाः
 कामिनीं न कुलजां बलाहिताः ।
 दुर्बलं न बलिनी बलाधिरे
 तत्पदे न बलिनं विकल्पनाः ॥ २१
 राक्षि रक्षति न कोऽपि धार्मिके
 निर्धनो जनपदेष्वदृश्यत ।
 भूपतेरनयदोषसम्भवं
 सत्यमाहु रशिवं प्रजास्वपि ॥ २२
 आत्मजां पिष्टगणस्य सत्तवा—
 नर्थतोऽपि विरजां रजोऽतिगः ।
 स त्रिलोकमहिलाकुलत्रपां
 स्त्रीचकार सङ्घधर्मचारिणीम् ॥ २३

दीक्षितः स हविषा हविर्भुजं
 देवहृन्दमथ सन्तताध्वरैः ।
 दक्षिणाभिरपि ऋत्विजोऽपरा-
 नर्थिनश्च ददनैरतर्पयत् ॥ २४
 तस्य नाम मच्चिषी महाशयान्
 शुद्धवृत्ततनयानजीजनत् ।
 श्रौतमार्गपरिशौलिता मतिः
 प्रार्थितानिव शुभानुपक्रमान् ॥ २५
 न्नायति व्यसननिर्जिते हरौ
 देवसिद्धऋषिभिः किलार्थितः ।
 मेदिनीमिव दिवं स लीलया
 संबुभोज भुजवीर्यदुर्जयः ॥ २६
 स्यन्दनेन हरिवर्णवाहिना
 वाजिना च जलराशिजम्भना ।
 दन्तिना च स नितान्तपाण्डुना
 सञ्चचाल मरुतामथाध्वनि ॥ २७
 वासवस्य शयने समुज्ज्वले
 वैजयन्तनिलयान्तरे नृपः ।
 संविवेश सुरराजचामरै-
 र्वीज्यमानकरणः सशिक्षितम् ॥ २८
 क्लृप्तकल्पतरुपद्मवास्तरे
 स्पर्णदौपुलिनसीम्नि सङ्गतः ।
 अङ्गहारसुभगं सुराङ्गना-
 लास्यमाशु सुसुदे विलोक्य सः ॥ २९

पारिजाततन्ववारितापै
 नन्दने तमरविन्दलोचनाः ।
 लोभयन्ति ललनाः स्म नर्तनै—
 दैशिकैस्त्रिदशपं धृतस्रजः ॥ ३०
 अञ्जलिव्यथितहस्तपल्लवा—
 देवतास्तमुपतस्थिरे विभुम् ।
 वन्द्यमानमहिमानमादरा—
 त्तुष्टुबुध सुरवन्दिनः सदा ॥ ३१
 वारिवाहगजराजवाहनं
 वर्त्तमानमथ देवर्त्मनि ।
 तं किलाप्सरसएव सादरं
 वन्दनीयचरितं ववन्दिरे ॥ ३२

आविवेश तमथो विभूतिजो—
 दुर्मदो यमवतामपश्चिमम् ।
 दुर्लभः खलु तथाविधोजनो—
 योमनागपि धनेनैर्ह्यर्थ्यते ॥ ३३
 श्रौमदो हि विषमो मदान्तरात्
 येन नाम सहसा गुणावली ।
 उज्ज्वलाऽपि पुरुषस्य लीयते
 दीपरात्रिरिव वातरंहसा ॥ ३४
 अल्पका यदमितं विकुर्वते
 वस्तुभिः कश्चिदत्र विस्मयः ।
 चालयन्ति विषयाः प्रलोभनाः
 सत्त्ववन्तमपि सत्त्ववत्पथात् ॥ ३५

एकवेणिमथ जातु सोऽभिकः
 धूसरालकमिलमुखच्छविम् ।
 अश्रुजालविकलां व्यलोकयत्
 श्वासशुष्यदधरां पुलोमजाम् ॥ ३६
 वासवस्य शशलक्ष्मणोयथा
 क्षीणकान्तिमलिनामुपप्लवात् ।
 कौमुदीमिव तथापि पश्यतां
 कुर्वतीं सरसविस्मयं मनः ॥ ३७ युग्मकम् ।
 प्रेक्ष्य मन्मथशराहतोऽभवत्
 तां प्रभाविजितमन्मथप्रियाम् ।
 सुन्दरी हि ललनाऽवलोकिता
 लोलयत्यतितरां नृणां मनः ॥ ३८
 तामदृष्टयितप्रभाकराम्
 न्नानवक्त्रकमलां मिथः सतीम् ।
 सम्पिपासुरधरासृतं मदा—
 दन्नवीक्ष्यपमधुव्रतो वचः ॥ ३९
 वज्रमश्रुधरसुन्दरन्धनु—
 र्वैजयन्तममरावतीन्तथा ।
 एवमादिविषयं विपश्चितः
 स्थानिधर्ममृषयः प्रचक्षते ॥ ४०
 भैन्द्रमिन्दुवदने, पदं मया
 प्रार्थितेन दिविजैरुपप्लुतैः ।
 कल्पविघ्निररिनिषहार्थिभिः
 प्राण्यज्ञाङ्गुतरसाऽद्य भुज्यते ॥ ४१

तेजसैव निगृहीततेजसः
 पूर्वदेवनिवहानहं किल ।
 कामसभ्यभवमिन्द्रतां मयि
 प्राप्तवत्यपि कथा न संयतः ॥ ४२
 तावदिन्द्रविषयेष्वनिन्दिते,
 त्वं यदि प्रथममेव कौर्त्तासे ।
 वञ्चितोऽस्मि नियतं शुचिस्मिते,
 देवतैरपरभोम्यवस्तुभिः ॥ ४३
 वज्ररीव तरुतः प्रियादृते
 शोभनाऽपि दयिते, न शोभसे ।
 विद्युतः किमिष चाकृताऽधिकं
 यद्यसौ जलधरे न राजते ॥ ४४
 हन्त सप्तभुवनैकसुन्दरं
 माख्यमुल्लसितषट्पदावलि ।
 नोपयुक्तमिव तिल्लमुज्ज्वलं
 रूपमेतदपि ते निरर्थकम् ॥ ४५
 तद्भजस्व दयिते, बृहद्भुजं
 मामपीन्द्रमवले, त्वदाश्रयम् ।
 एवमाशु खलु पूर्ववासवं
 प्रस्मरिष्यसि रसादसंशयम् ॥ ४६
 मानिनि, त्वमपि सुग्धमानसा
 वञ्चिताऽसि नियतं विरिञ्चिना ।
 यन्मयि प्रश्रययाचनाञ्जली
 संदुनोषि वपुरब्जपेलवम् ॥ ४७

बाढमद्य भवती मया समं
 सङ्गमस्य हृदयं रसालसम् ।
 लप्स्यते फलमथान्य योषितां
 यत्र याति किल कल्पनापथम् ॥ ४८
 एकएव नृपतिस्त्रिपिष्टये
 देवहृन्दपरिवन्दितोदयः ।
 सोऽहमिन्दुवदने, तवाधुना
 नर्मशिष्यइति शर्म शोधि माम् ॥ ४९
 यस्य लोकपरिभावितेजसः
 स्मेरवक्त्रकथया न केवलम् ।
 सुप्रसन्ननयनान्तधीक्षणेः
 प्रार्थयन्ति दिविजाः कृतार्थताम् ॥ ५०
 उन्नतेन शिरसाऽद्य पादयोः
 सन्निपत्य पुरतः स याचते ।
 प्रार्थते हि दयिताऽनुकूलता
 सा त्वयन्नसुलभोद्यता त्वयि ॥ ५१ युग्मकम् ।
 काममद्य वशगा त्वमर्थये
 त्वान्तथाप्यवनतः कृताञ्जलिः ।
 मानिनी हि वनिता विमानिता ।
 नैव जातु रतये मनस्विनाम् ॥ ५२
 यः प्रसन्न परुषान्तरः स्त्रियं
 लङ्घयत्यतितरां रिरंसया ।
 एष वेद हृदयं न योषिता—
 मात्मभोगपरिलाससो वृथा ॥ ५३

कीमलं कुलवधूजनस्य त—
मानसं प्रियजनातिलङ्घनात् ।
लीयते हृतभुजः समागमा-
दप्यनल्पसरसं हविर्यथा ॥ ५४

मानसं सरसमप्यनारतं
योषितामभिहतं प्रियोष्मणा ।
वारि वङ्गिपरिपक्ववन्मुहु—
स्तापयत्यरुणतमरेणुवत् ॥ ५५

स्नेहपूर्णहृदयं मृगौदृश—
स्तप्यमानमतिविप्रियाग्निना ।
तापयेदतितरां न केवलं
स्वं वपुर्दयितदेहमादहेत् ॥ ५६

एवमुज्झितनयेन मानिनी
प्रार्थिताऽनुचितमश्रुबिन्दुभिः ।
इन्दुकान्तिमुखमाविलेक्षणाऽऽ—
प्लावयन्नलिनवन्नशीतलैः ॥ ५७

लोचनं विकचमेचकीत्पलं
चासलोलहरिणीक्षणन्तथा ।
तन्न सोढुमशकत् परिप्लवं
स्वोपमानपदश्रीमधिष्ठितम् ॥ ५८

वारितोऽपि बहुशो यदाऽभिकोऽ—
वारयन्न दुरितोन्मुखं मनः ।
तं गुरोर्वचनतस्तदा शनै—
र्मत्तचित्तमबलेत्युवाच सा ॥ ५९

कामसूचमधिगम्य तीर्यत—

स्व' किलासि रतिधर्मकोविदः ।

योषितां हृदयविष्व काङ्क्षति

त्वां न का चतुर, वामलोचना ॥ ६०

यानमाशु ऋषिवाङ्मसुज्ज्वलं

सोऽधिकृच्छ यदि मां प्रपद्यसे ।

नूनमस्मि वशगा तवैष मे

प्रश्रयः स भवताऽनुमन्यताम् ॥ ६१

तन्निपीय वचनामृतं मितं

श्रोत्रपेयमतिमात्रसुन्दरम् ।

काममुत्कमनसा मृगीदृशां

कीर्तये प्रतिविशुश्रुवानसौ ॥ ६२

अस्तहेतुमपि सोऽन्वमंस्त तत्

मङ्गमाय हृदयङ्गमं लघुः ।

कामिनामपरकामिनीजने

सा स्पृहा न परिमृश्यते यया ॥ ६३

सन्निपात्य स ऋषीनपक्रमः

सन्निपातविक्रतिर्यथाऽह्नितान् ।

आदिदेश निजयानवाहने

सुग्धबुद्धिरिव कालचोदितः ॥ ६४

सत्वरं जिगमिषुः पुलोमजां

कालसर्पमिव कुम्भसम्भवम् ।

यानशीघ्रगतिमोप्सुरुद्धतः

पूर्वदेवदसौ पदाऽस्पृशत् ॥ ६५

सख्यं घोरमपचारमीदृशं
 नो ममर्षं सुतराममर्षणः ।
 अप्यशीतकरपादलङ्घिता
 तत्शिला ज्वलति का कथा नृणाम् ॥ ६६
 क्रूरबुद्धिरसि मृदु, दुर्मते,
 मम चिरेण भव तद्विलेशयः ।
 इत्यमर्षविवशे मङ्गाच्छि-
 स्तं शशाप मदमत्तमानसम् ॥ ६७

सोऽपंतश्च सहसा दिवस्तला—
 तत्क्षणोपनतभोगिविश्रुतः ।
 कीर्तिलोपिमहदत्ययीमहान्
 सद्यएव परिपच्यते सताम् ॥ ६८
 पुण्यलक्ष्यमपि रक्षणायत-
 नालभास फलदो व्यतिक्रमः ।
 बाधके हि बलवतुग्रस्थिते
 साधकस्य शतमप्यनर्थकम् ॥ ६९
 आस्थिते खलु मणौ विरोधिनि
 प्रस्फुरन्नपिच हव्यवाहनः ।
 लग्नकक्षमपि दग्धुमक्षमः
 प्रावृणोति हि घनो दिवाकरम् ॥ ७०
 अभजत सुतमस्य राज्यलक्ष्मोः
 क्षितिपतिमौलिसमृद्धपादपद्मम् ।
 गुणगणविवशेव तस्य यूनो—
 नहि पुरुषे निवसत्यसौ प्रमत्ते ॥ ७१

श्रुतसमधिगमादुदारचेता—
 स्त्रिदिवगतेऽपि पदे निष्ठस्तलौखः ।
 यतिरिति तनयः क्लृप्ताग्रजातो—
 विमलमतिर्यतिधर्ममाश्रितोऽभूत् ॥ ७२
 तदखिलभुवनान्तरालकीर्तिः
 कविरिव नीतिविदामुदारचेताः ।
 विनयपरदशो ययातिरासी—
 सदनुजनिर्गुणतोऽग्रजोऽपि राजा ॥ ७३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये नहुषवर्णनोनाम
 पञ्चमः सर्गः ॥ ० ॥

— — —

षष्ठः सर्गः ।

स प्राप्य राज्यमधिराजपदाभिधेयः
प्रह्लादयन् सकललोकमनः शशीव ।
शास्ति च शासनवशो रजसा विमुक्तो—
मुक्ताफलामलयशःस्त्रजमाहरिष्यन् ॥ १
प्रक्षालनाय नयनाविलकज्जलाना-
मस्राश्रसां पृथुकणैः प्रुतये स्नानानाम् ।
तद्वाहुवीर्यमनयं ध्रुवमुद्धरिष्य-
दाचार्यकं समकरोद्रिपुसुन्दरीणाम् ॥ २
यज्वा स एव यजमानगुणत्रजोऽभू—
द्राजा प्रजानिकररश्चनतः स एव ।
मित्रं स एव विपदन्तविधानदक्षः
साक्षादमित्र इह निन्दितवृत्तभाजाम् ॥ ३
आखण्डलः स्वभुजदण्डविनिर्जितारिं
छापालमौलिमणिरञ्जितपादपौठम् ।
तं प्रत्युदारयशसं स्वयमात्मवन्तम्
अतश्चलोलङ्घदयः सदयीवभूव ॥ ४
तद्विष्यकाश्चनसुदक्षितकिङ्किणीक-
सुत्तुङ्गसुत्तमतुरङ्गमसुत्पताकम् ।
तस्मै स भास्वरमनोऽतिगवेगवन्तं
कान्तं रथं मृपतये मघवा दिदेश ॥ ५

तेन स्फुरद्गुचिरसौ स्फुरता रथेन
 स्वेनेव भानुरनिशं विचरन्कहोजाः ।
 दुर्द्धर्षश्चासु समरेषु नृपः परेषां
 कोलङ्घयेदनलगोक्ज्वललोद्दपिण्डम् ॥ ६
 अल्पेतरदुःतिरनल्पबलः स राजा
 स्वल्पेन तेन दिवसेन भुवं व्यजेष्ट ।
 ज्योतिर्घनेन सहसा प्रसरेद्दिगन्तं
 वज्रिः क्षणात् सपवनो भुवनं दहेच्च ॥ ७

राजा जगाम गहनं सुरभावभीरु-
 रल्पानुयायिपरिमेयपुरःसरोऽसौ ।
 आकर्ण्यकृष्टनिशितोरुशिलीमुखैः स्वैः
 प्राणान् करानिव हरन्मृगयूथपानाम् ॥ ८
 एकः स जातु गजराजपदानुगः सन्
 भूयः पिपासुरवशः किरणैः खरांशोः ।
 पद्माकरान्वितमनुकृतकुञ्जपुष्पं
 पानीयमीप्सुरगमत् कमपि प्रदेशम् ॥ ९
 व्यक्तातिसुक्तपरिसङ्गतचूतसंघं
 भृङ्गव्रजोत्पतनसुन्दरसिन्धुवारम् ।
 रक्तैरशोकनिकरैर्मकरध्वजस्य
 राशौकृतैरुधिरदिग्धशरैरिवासम् ॥ १०
 उच्चावचैर्विकसितैः प्रसवैस्तारुणा-
 मल्पेतराल्पतरकान्तिमयैः समन्तात् ।
 व्योम प्रहर्षनिकरैरिव रोचमानैः
 सान्द्रान्तरालसरमणीयसुदारगन्धम् ॥ ११

पुष्पेषु कार्मुकचयेष्वथ पुष्पकेतोः
 सम्पर्कमग्रमभिलभ्य शिलीमुखज्वा ।
 चक्रे ध्वनिं यमसुना मनुजान्तरेषु
 लब्धावकाशकुसुमेषुनिदेशवृन्दम् ॥ १२
 घूतांकुरप्रणयिभिर्मधुमत्तचित्तैः
 पुंस्कोकिलैरविरलं मधुरञ्च किञ्चित् ।
 कूजझिराशु परिसुगन्धविलासिलोकं
 भावाद्र्वागधिकरोत्थपरस्य चित्तम् ॥ १३
 छायातरुव्रजनिवारितवासरीष्णा
 मन्देन चन्दनवनोद्भवमाकृतेन ।
 आभोदितं सुरभिभसनिदेशहेतोः
 शङ्के परामपरिरञ्जितशाखिपुञ्जम् ॥ १४ कुलकम् ।

तत्र क्षणं क्षितिपतिः सरलद्रुमाणां
 निर्यासलेशवह्मगन्धवहप्रतीतः ।
 कादम्बकेलिलुलिताम्बु सरः प्रपश्य-
 न्नभोजरेणुपरिपिञ्जरवारि तस्थौ ॥ १५
 विदुःसतोपमलसद्युति रत्नभाभि-
 राकल्पचित्रमिव वृक्षहचापखण्डम् ।
 आलोकयद्दलनिस्तदनतुल्यकान्तः
 कन्याकुलं तुङ्घिनकान्तिकुलप्रदीपः ॥ १६
 स्त्रूलैन्द्रीनीलनवशाद्वलराजिरभ्ये
 गुल्मादिसंकुलतरे कलघौतकल्पम् ।
 मेघाहतस्य नभसो निवृत्तप्रदेशे
 तारासङ्घस्त्रमिव लब्धतरप्रकाशम् ॥ १७

बल्लिव्रजं किसलयावलिशोभमानं
 पूर्णेन्दुविम्बनिचयं मृदुवीचिभिन्नम् ।
 लोलैश्चण्डलमधुव्रतपातरम्यं
 ताम्बारविन्दमथवा मकरन्दगन्धि ॥ १८

एकान्तः सवयसां समवायतो वा
 पुंसां प्रवेशकलुषेतरदेशतो वा ।
 विश्वश्रभाषितशतं श्रुतिमात्रपेयम्
 श्रान्त्योन्यमेत्य विदधन्मधुराक्षराब्जम् ॥ १९ विशेषः

काचिद्विशेषमधुपानवशात् प्रमत्ता
 स्त्रां प्रेयसीमपि रसात् परिपाययन्ती ।
 लीलाद्विरेफपरिलोढसहस्रपत्रं
 सङ्गावयम्यतितरां जहृसेऽपराभिः ॥ २०

अन्या कलाचरमुदञ्चितपञ्चमेन
 गीतेन कीकिलवधूरवधूतचित्ताः ।
 शश्वत् स्वरानुकरणे विफलोद्यमलात्
 बाला चकार खलु किन्नरचोरकण्ठौ ॥ २१

किं चण्डि, दण्डमतिमात्रमसि प्रदातुं
 स्निग्धे जने व्यवसिताऽस्मि तवेतुर्दीर्घम् ।
 मुग्धा सखीं प्रणयकोपवशाद्विलीनां
 निश्चित्य पुण्यितलतामपराऽऽल्लिलिङ्ग ॥ २२

स्निग्धप्रसन्नविमलाभिरथाबलास्ता-
 स्तां दृष्टिभिर्मृगदृशश्चक्षुर्युवानम् ।
 की नाम हस्तकरणो हरिणेषणानां
 लीलाविलोकनमतिक्रमितुं समर्थः ॥ २३

दन्तीव कान्तविलसत्कमलावलीनां
भूपः सकाशमुपगम्य विलासिनीनाम् ।
तस्यौ क्षणं स्थितिमतां प्रथमो विलुप्त—
वेद्यान्तरस्तदवलोकननिश्चलाङ्गः ॥ २४

अन्यासु पुण्यितस्ततास्त्रिव कल्पवल्ली
रम्यासु लोकललनास्त्रिव देवकन्ये ।
सोऽपश्यदीप्सिततमे सविशेषकान्ते
हे तत्र चन्द्रशकले इव तारकासु ॥ २५

एकामतीव कमनीयतमां महीपः
पप्रच्छ का त्वमरविन्दमुष्णि, स्त्रकान्था ।
रेखा तुषारकिरणस्य यथा धरित्रीं
साक्षात् प्रकाशयसि गाढतमोवलीढाम् ॥ २६

पश्य प्रभाभिरिव धीततरा तवेयं
श्यामा वनावलिरतीवतरां चकास्ति ।
गङ्गातरङ्गकलितेव कलिन्दकन्या
वैदूर्यराजिरिव रत्नमरोचिभिन्ना ॥ २७

देवापगेव सति केव महीपधीनां
स्निग्धप्रसादविमलोत्तरचारुकान्ति ।।
ज्ञाप्यं समुज्ज्वलवपुर्गुणवृन्दमुच्चैः—
र्वासा विलोचनदृष्टा खलु वर्धयन्ती ॥ २८

स्निग्धादृष्टादुरितचारु नखप्रभाभि—
रापूर्यमाणविबराङ्गुलि पादपद्मम् ।
लितान्तरङ्ग करभोरु, तवादरेण
संवाहवस्त्रनुचितं नमितीव केयम् ? ॥ २९ युग्मकम् ।

तस्ये कुतूहलमिदं यदि न क्लमः स्या—

को वा रहस्यमपनेतुमथार्हसि त्वम् ।

एषा निसर्गमधुराकृतिरेव ताव—

हामिच्छणे, सुखरतामकरोन्मदीयाम् ॥ ३०

साऽपि प्रगल्भवचना तमुवाच साधो,

सञ्जीवनीयमतिमुक्तालतेव चूतम् ।

अध्वान्निता विबुधश्चगुणैकनेता

यो नैतिमार्गमतिमृग्यगुणस्ततान् ॥ ३१

अहन्दमेव पदमेति सद्वितीयं

यो लोकबन्धुरभिवर्षति वारिवृन्दम् ।

पुष्पाति चौषधिचयं कर्णार्द्रचेताः

सन्तः परोपकृतये प्रणयानपेक्षाः ॥ ३२

यश्चेन्द्रमौलिमणिरश्मिविचुम्बिताङ्गः

साक्षात् क्षमासुखगुणावलिवासभूमिः ।

गङ्गा यथा हिमवतोऽस्मि तथाशुभाङ्गी

काव्यस्य तस्य तनया किल देवयानी ॥ ३२ विशेषकं

लोकोत्तरोऽसि चतुरः खलुलोकवृत्ते

सम्यग्वितर्ककुशलः कृतधीरमुष्णाम् ।

प्रायेण तर्कनिपुणैरनुमीयमाने

दुर्लभ्यकेऽपि विषये सुखभोऽविवादः ॥ ३४

तातस्य शिष्यतनया वृषपर्वपुत्री

दासी विशेषदयिता च सखी ममैषा ।

नातेति मामखिलकृत्यविधौ विधिज्ञा

कायेव विन्यमवलम्ब्य धियं विशुद्धाम् ॥ ३५

तीरस्थितानि वसनानिर्निमज्जिताना-
मस्माकमत्र विपने पवनच्छलेन ।
संघट्टितानि किल वासवदुर्विलासै-
र्वासी मदीयमवश्यमथाचकर्ष ॥ ३६
शिथ्यात्मजाऽसि जनकस्य कथं मदीयं
वासः शुभे, परिदधासि न युक्तमेतत् ।
इत्युक्तवत्यनयरुचतराक्षिपातं
शर्मिष्ठयाऽस्मि परिनिष्ठुरमेवमुक्ता ॥ ३७

स्तुत्यस्य नाम तनयाऽस्मि नराधिपस्य
लब्धुं प्रमूढहृदये, स्तुतिपाठकस्य ।
मा गर्वमुच्च मया सह दुर्विनीते,
स्वच्छन्दता न खलु निभ्रजनेऽस्ति काचित् ॥ ३८
चिक्षेप मामियमुपेक्षितशिथ्यवृत्तिः
कूपे नितान्तविषमे परिवेपमानाम् ।
उच्छृङ्खला हि बललेशभवावलेपाः
क्षुद्रा गुरुनपि परगुणवमानयन्ति ॥ ३९
तं कूपमेत्य किल कोऽपि जलाभिलाषी
मत्कातरध्वनिवशात् करुणामगच्छत् ।
आक्रन्दितं प्रविलसद्व्यसनाकुलानां
चेतो न चेदधिकारोऽप्युत्पन्नः प्रबोधः ॥ ४०
विश्वभरामिव हरिः प्रलयोर्मिलीनं
पातालरन्ध्रत इव प्रगभीरकूपात् ।
मासुज्जहार कपया स करावलम्बी
सद्यः फलव्यविफलः खलु सत्प्रसङ्गः ॥ ४१

उद्धृत्य मामवनिमध्यगतामिवैकां
रत्नावलीमतिकृपाद्रमनाः स साधुः ।
अङ्गाय निर्वृतिमगात् परमां भवन्ति
सन्तोऽनुगृह्य सुखिनी व्यसनोपतप्तम् ॥ ४२ .

आकुश्य मामतितरामसुरेन्द्रपुत्री
भूयोवभूव कलुषव्यथितात्तरारमा ।
क्रोधानलव्यपगमे खलु मानवाना—
मन्तः स्फुरत्यलघुबाष्प इवानुतापः ॥ ४३

मन्योः कथञ्चिदुदयादवमेत्य किञ्चि—
श्लोकः सखीन् समवलुप्तविवेकशक्तिः ।
अङ्गाय तद्वर्तितकरोपनतानुतापै—
निर्धूमपावकनिभैः परिदह्यतेऽन्तः ॥ ४४

तादृग्विनाननसुदग्रमसोदपूर्वं
सख्या विसोढममशकं न मिथः सखीनाम् ।
प्रेम्नः किलातिकुटिलाञ्चि विनैव हेतोः
किं कारणे स्फुरति रोषभरोऽभिमानः ॥ ४५

भूयस्तीथा न तु परस्य यथाऽल्पमात्रं
स्निग्धस्य रौप्यमविसृज्यमुदाहरन्ति ।
नातिप्रचण्डकिरणोऽपि तथा निदाघे
रेणुर्यथा व्यथयते ततएव लक्ष्मः ॥ ४६

साक्षात् ज्वलन्तमपि हव्यवहं कदाचि—
श्लोकः क्षमेत ननु धारयितुं कराभ्याम् ।
तैलन्तु दाहमधिकं विदधाति तस्य
ज्वालाभिरभ्युपचितौष्णमथ क्षणेन ॥ ४७

तस्यां विरक्तहृदयामनुनेतुकामा
 सान्द्राकुलाऽभवदियं दनुजेन्द्रपुत्री ।
 तातो हि नाम सततं व्यसनातिपाताद्—
 रक्षत्यचिन्त्यमहिमाऽखिलपूर्वदेवान् ॥ ४८
 म्लुष्टं यथा हिमन्तुव्यतिषङ्गमात्रात्
 पङ्केरुहव्रजमतोव वसन्तकालः ।
 तीव्राभिषङ्गविलसत्प्रलयावलुप्तं
 लोकं यथा विधिरूपेक्षितवाञ्छकतः ॥ ४९
 दावं विशालदवहव्यवहप्रसङ्गै—
 र्मेघीयथाऽमृतरसैर्गर्लपितं समन्तात् ।
 घोरज्जलत्त्रिदशशस्त्रविलुप्तसंश्रं
 सञ्जीवयतः सुरराजकुलं पिता मे ॥ ५० युग्मकम् ।

इतुङ्गतं स्वमपहाय महानुभावा
 मदुदास्यमाशु चकमे किल मे वयस्या ।
 लोकोपकारविधये परिकल्पते चेम्
 मेघास्त्ववत् पतनमप्यभिनन्दनीयम् ॥ ५१

साक्षादनङ्गद्वय सुन्दरमङ्गमाप्तो—
 देवाङ्गनाऽभिलषणीयविशेषकान्तिः ।
 अस्माद्विलोचनसमर्जितपुण्यपुञ्जे-
 नूनं वनान्ताङ्गमितोललनामनस्तः ॥ ५२
 स्फुर्जं द्विशालभुजगेन्द्रभुजो महौजा-
 ब्राह्मीं गिरं वदसि मेघगभीरकण्ठः ।
 रूपेण वेशनिकरेण च भासि साधो,
 राजेवं कस्य तनयोऽसि कुतोऽसि कस्त्वम् ॥ ५३

एकः शरासनकरो ननु कस्य हेतोः
 प्राप्नोऽसि वा मम विलासवनं विलासी ।
 आचक्ष्व पङ्कजदलाक्ष, विलासिनीषु
 प्रीतोऽसि चेदिति मुदेनमथान्वयुङ्क्त ॥ ५४

तामब्रवीन्नरपतिः शृणु चेत्तवास्ति
 कौतूहलं सुकलकण्ठ, ययातिरस्मि ।
 राजा सुधाकिरणवंशकरः पृथिव्यां
 लोकद्वयैकनृपतेर्नृपस्य सूनुः ॥ ५५
 पूर्वोऽश्वमं समधिगम्य समस्तवेदान्
 प्राप्नोऽहमाप्तवचसः सरहस्यकल्पान्
 गुर्वाक्षया जलधिमेखलया निबद्धा--
 सुर्वीं विशालनयने, ननु पालयामि ॥ ५६

अभ्यागमन्तुरगनागशतैर्वनान्त--
 माखण्डलोपनतजैत्ररथाधिरूढः ।
 सौभाग्यतस्तु गजराजपदानुसारी
 प्राप्नो विलासवनमद्य वनाङ्गवत्याः ॥ ५७
 बालप्रवालनलिनेन्दुमनोरमाङ्गी-
 मालाप्य यन्मुहुरखेदयमात्मना त्वाम् ।
 तत् क्षम्यतां सितकरप्रतियोगिवक्त्रे, ऽ-
 नुज्ञायताञ्च ननु सम्मतिं साधयामि ॥ ५८

सख्याऽनया सममसौ वशगा तवाहं
 दासोऽसहस्रसहिता च रसार्द्रचेताः ।
 भर्ता सखा च भव मे न खलु प्रपन्नां
 बालासुपेक्षितुमहो बलिनः क्षमस्ते ॥ ५९

इतुप्रत्क्रमं मधुरमच्चरमालपन्तीं
 प्रत्यब्रवीदवनिपालपतिर्मृगाक्षीम् ।
 क्षत्रान्वयस्तद्विपुत्रि, न तेऽहमहं—
 स्वय्या इवापकलुषोऽपि जघन्यवर्णः ॥ ६०
 तल्लोकनिन्द्यमरविन्दमुखि, प्ररूढं
 भावं कथोदरि, निजं स्थगय प्रसीद ।
 श्लाघ्यः सदा दिविषदामपि लोभनीयो-
 लाभो न महिधजनैः सुलभो भवत्याः ॥ ६१

भूयोऽपुत्रवाच नरपालभरालकेशी
 राजन्, कथानुतनयेन्दुसुतान्वयस्त्वम् ।
 न क्षत्रियोऽसि परमर्षिकुलप्रसूतो—
 मत्पाणिपीडनविधौ कथमस्यनहं ॥ ६२
 किं वा विचारयसि, मां त्वयि साभिलाषां
 नूनं त्वमप्यभिलषस्यनुरक्तएव ।
 अन्योन्यरक्तमनसोः प्रणयो हि यूनोः
 स्यादक्षितो निकषकाञ्चनरेखयोर्व्या ॥ ६३
 राजन्, स्मरस्यवटमध्यगतां दयालु—
 स्त्रीब्राभिषङ्गविकलां मृगयाविलासो ।
 रोमाञ्चकञ्चुकतनुः किल वेपमानां
 मामुद्धरिष्यसि मदीयकरावलम्बी ॥ ६४
 दैवेन मन्मथमनोरथवर्तिनाऽभू—
 दृप्तः स नौ ननु करग्रहएव पूर्वम् ।
 भूयोऽन्तरं तदिह नास्ति विचारणायाः
 निष्ठां गते न खलु कर्मणि सा विधेया ॥ ६५

कोवाऽपरस्तदुपयुक्तमिमं करं मे
 लोकः स्थेदपरलोकगतिक्रमायाः ।
 दिव्यौषधिर्हिमकरोद्धतपक्षपातात्
 धाम्ना ज्वलन्तमपि कौतुकि नांशुमन्तम् ॥ ६६

बाले, परेण गुरुणा परवत्यसि त्वं
 मा साहसं कुरु चकोरमनोहराक्षि, ।
 एवं ब्रुवाणमवनीपतिमब्रवीत् सा
 शङ्का व्यपैतु ननु दास्यति तातएव ॥ ६७

विज्ञापितोदनुजराजगुरुस्तथैवं
 शापात् कचस्य नरनाथकृताभिलाषाम् ।
 तामात्मजां समधिगम्य समाधियोगाद्—
 राजानमेत्य निजगाद कृतप्रसादः ॥ ६८

एनां मनोभवनिदेशवशात् सकामां
 त्वय्यप्रमेयगुणलङ्घितराजसंघे ।
 प्रप्तां मयैव विधिनाऽधिकसङ्गताङ्गीं
 पाणौ गृह्णाण गृह्णधर्मेविधित्सया त्वम् ॥ ६९

सैयं तवास्तु महिषी च सखी च राज—
 द्वाखण्डलस्य विधुखण्डलघुः शचीव ।
 भूयोऽनया सुरवधूत्तमकान्तिमतरा
 स्वर्लोकदुर्लभमितः सुखमाप्स्यसि त्वम् ॥ ७०

एषा च वक्त्रविजितेन्दुसहस्रपत्रा
 दासीसहस्रसहिता दनुजेन्द्रपुत्री ।
 कामन्तवैव भविता शयने तथापि
 नैनां ह्वयेरिति सदा भव सावधानः ॥ ७१

गृह्णन् ममैव वचनामृप, मत्प्रसूतां
पत्नीमिती न खलु सङ्करशङ्कितः स्याः ।
पश्याद्य महलमहं तपसः प्रभावा—
दङ्गाय सर्व्वमवनीश, शमं नयिष्ये ॥ ७२

अथ दनुजगुरूणामाश्रयः श्रोनिकेतः
श्रियमिव मनुजेन्द्रश्चन्द्रवह्मलक्ष्मीम् ।
विधिवदवनिपालः पाणिमूलेऽग्रहीत्तां
सुरवनइव जातां वल्लरीं पारिजातः ॥ ७३
उपवनइव रस्ये तां प्रवालाधरोष्ठीं
व्रततिमिव मञ्जीपः सन्निवेश्याबरोधे ।
स्तवकवदभिरामश्रीस्तनां ताम्रहस्तां
मुदमगमदनत्पां भृङ्गशब्दां क्षयाङ्गीम् ॥ ७४
शर्मिष्ठाभवनिपतिः प्रियानुवर्त्ती
प्रस्थाप्य स्थितिविदुषामथाग्रगामी ।
तत्पादाहतिविकसद्विशोकवृन्दे
वन्दीवत् कुसुमवने परं वभार ॥ ७५

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये देवयानीपरिणयो नाम
षष्ठः सर्गः ॥

सप्तमसर्गः ।

अथादितिः कश्यपतो महर्षे—

रूपेन्द्रसंक्रन्दनवत् सुतौ द्वौ ।

काले ययातेः किल देवयानौ

यदुं तथा तुर्व्वसुमप्यसुत ॥ १

आमोदमादाय वनस्थलीना-

मुपस्थिते चन्दनगन्धवाते ।

पुंस्कोकिले कूजति पञ्चमाव्यं

गुञ्जदुहिरफे च निकुञ्जपुञ्जे ॥ २

बालारुणप्रख्यकरप्रवाला

तुङ्गस्थानाग्रस्तवकाः लतेव ।

नवं वयः प्राप्य रराज बाला

स्त्रीधर्मिणी दानवराजकन्या ॥ ३ युग्मकम् ।

कामस्य साक्षादिब षष्ठमस्त्रं

विलोकयन्ती विपिनाम्लक्ष्मीम् ।

इतस्ततस्तत्र चचार बाला

प्रसूनमाला वनदेवतेव ॥ ४

तावत् निषिद्धानुचरो विलासी

वनाम्लक्ष्मीमवलोकयिष्यन् ।

यदृच्छया तत्र जगाम राजा

वपुर्बलाभ्यां त्रिजगज्जयो यः ॥ ५

सख्या वसन्तेन समं वनान्ते
 शरीरिणं काममिव स्फुरन्तम् ।
 तमादराभ्यन्तरलोचनाभ्यां
 पपौ भृगाक्षी नितरामत्तमा ॥ ६
 लोलान्तराऽभूद्वयसैव पूर्वं
 निधन्तुमात्मानमथो न शक्ते ।
 प्रागेव सिन्धूर्भिरपास्तधैर्या
 चन्द्रोदये किं पुनरुत्तरङ्गा ॥ ७
 श्रातमानमत्यन्तविलुप्तसंज्ञ-
 मुपस्थितं लोकपतेः पुरस्तात् ।
 तदेकतानलमिव प्रपन्ना
 न धीरनेत्रा सहसा बुबोध ॥ ८
 निष्पन्दभावं गमिता मुहूर्त्त-
 मस्यन्दितैः संवलितैर्नैतैश्च ।
 विलोचनैर्बालभृगाक्षिकल्पै-
 रभाषमाणाऽपि तमावभाषे ॥ ९
 विलोचनं लोचनतो नृपस्य
 भ्रुकुञ्चनेनाधिकलोभनीयम् ।
 चिरादिव श्रातसमागमं सा
 ध्यानस्त्रमानस्त्रमुखी जह्वा ॥ १०
 अवाङ्मुखी भूतलमालिखन्ती
 सरोजताम्राङ्घ्रिं नखाग्रभागैः ।
 झीसन्निवेशादवसन्नकण्ठी
 कथञ्चिदाख्यन्ननसोऽभिलाषम् ॥ ११

रहस्यदीपां विहृतानुरागा-
 मिन्दीवराक्षीमरविन्दनेत्रः ।
 तामेकनारीं प्रति निर्व्यपेक्ष-
 स्तदेकचित्तोऽपि जगाद भूपः ॥ १२
 कुलेन श्रीलेन वपुर्गुणेन
 लावण्यमय्या च विशेषकान्त्या ।
 अनिन्दिता सुन्दरि, भामिनीना-
 मवाङ्मुखत्वैकगुरुस्त्वमेका ॥ १३
 श्लाघ्यं लसत्स्निग्धविलोचनाभ्यां
 सुधाप्रतिद्वन्द्विकथं मुखन्ते ।
 कथं मृगाङ्गी नु जङ्गोऽनुकुर्या-
 क्षीलाकटाक्षस्य सदा परोक्षः ॥ १४
 गुणैरलं सुन्दरि, रूपमेतद्-
 वशीकरोत्येव जनं क्षणेन ।
 दूरादजिघ्रक्षपि चारुगन्धं
 पर्युत्सुकस्तामरसेन लोकः ॥ १५
 उपस्थितं रत्नमिवाप्रयत्नात्
 को याचमानामविलुप्तबोधः ।
 प्रत्यादिशेत् प्रार्थितदुर्लभां त्वां .
 न चेत् पराधीनरुचिर्मनुष्यः ॥ १६
 त्वमेव जानासि पुरा सुरारेः
 शुचिस्मिते, तेन पुरोक्षितेन ।
 कृतप्रतिज्ञोऽस्मि कृतान्तनुन्नो-
 नाकारयिष्ये शयने मम त्वाम् ॥ १७

यथस्युतानां पथि सन्निवेशं
 विशाम्यतीनां करणीयमाहुः ।
 सोऽहं कथं नाम निसर्गघोरे
 पदं करिष्ये स्वयमेव मार्गे ॥ १८
 समस्तभूतेषु नृपः प्रमाणं
 कथं प्रतिष्ठां वितथां स कुर्यात् ।
 विलङ्घयेच्चैत् समयं महीपः
 परस्तदा कः परिपालयेत् ॥ १९
 अग्रेकनिघ्नस्य जनस्य तावत्
 स्वच्छन्दता नास्ति यदि स्वकृत्ये ।
 यत्सत्यमुच्चैस्तरपारतन्त्रम्
 कष्टप्रकारो मनुजेश्वरत्वम् ॥ २०
 क्रूरैर्हतोऽहं पुरतः कृतान्ते—
 न कामयन्तीमपि कामये त्वाम् ।
 सा बद्धभावा मयि वञ्चिताऽसि
 विरिञ्चिना चञ्चललोचने, त्वम् ॥ २१
 ततो नरेन्द्रं दनुजेन्द्रपुत्री
 विलोलमात्मन्यवलुप्तचित्ता ।
 तप्यन्तमन्तः परितप्यमाना
 चिराय लीलाचतुरा वभाषे ॥ २२
 एकं व्रतं पालयतो विलोपो—
 व्रतान्तरस्यापि भवेत्तवैवम् ।
 धर्मापचारेण तु चर्यते यो—
 धर्मं प्रशंसन्ति न तं महान्तः ॥ २३

कीवा त्वयाऽर्थी न कृतः कृतार्थ—
स्त्रिलोकराज्येऽपि कृतामिलाषः ।

तन्मा यशो लङ्घय दुर्लभं त—
आमर्थिनीमर्थवतीं विधेहि ॥ २४

या कामिनी कामयते च गम्या
रहस्यपारुढमनोरथार्ता ।
पुंसः समर्थस्य निराक्रियाऽस्या—
दर्पात् परत्रेह च गर्हिता स्यात् ॥ २५

काव्यस्य कन्या दयिता सखी मे
पतिस्त्वमस्याः पृथुलोचनायाः ।
पतिश्च सख्याश्च पतिः समौ द्वौ
समो विवाहोऽपि मतो मुनीनाम् ॥ २६

भूपाल, भार्यामधनां वदन्ति
तवास्मि तावन्महिषीभुजिष्या ।
वश्यां विशेषात् परिभोगयोग्यां
मामर्थिनीं तामिव तद्गजस्र ॥ २७

शय्यासु मां नाद्वयसि क्षितीन्द्र,
त्वामाह्वयाम्येव तु याचमाना ।
तदेहि मे त्वं विधिवद्विधिञ्च,
पाणिं तव ग्राह्यमिमं गृह्णाण ॥ २८

तथेति गान्धर्वविधानतस्तां
जग्राह पाणौ मनुजाग्रगामी ।
ततस्तु बालाऽधिगताऽम्बुराशे—
रराज गङ्गेष तरङ्गहस्तम् ॥ २९

पुत्रानमुष्मात् शशिवंशकेतो—
नरेन्द्रचिह्नानसुरेन्द्रपुत्री ।
दृष्ट्वानुपूर्वम् जगतो विशेषान्
लेभे गुणान् त्रीनिव मूलहेतोः ॥ ३०

अथैकदाऽशोकवने चरन्ती
राज्ञा समं ज्ञातिसमृद्धिदीना ।
अल्पोक्ततान्देवकुमारकल्याणं
तान्देवयानी तनयान्दर्शय ॥ ३१

एते सुताः कस्य सकाकपक्षाः
महोक्षितां लक्षणलक्षिताङ्गः ।
तेजोविशेषैकनिधानभूताः
स्फुरन्ति बालार्कवदुज्ज्वलाभाः ॥ ३२

धन्यस्य कस्याङ्गममी रजोभि—
रालिङ्गिताङ्गैरुपरञ्जयन्ति ।
कान्त्वा च रूपेण च वर्चसा च
त्वामिव मन्ये नृप, संवदन्ति ॥ ३३

इति प्रगल्भं किल काव्यकन्या
मुहुर्बुवाणा क्षितिपालवक्त्रम् ।
न केवलं मन्युमलम्भयत् सा
स्त्रयश्च दीना समतप्यतान्तः ॥ ३४

ततो हिमक्षिप्तमिवारविन्दं
ज्ञानप्रभं चारुसुखं वदन्ती ।
सन्तर्जयन्ती नृपतिं कटाक्षैः
किञ्चित् कुमारान् पुनरन्वयुङ्क्त ॥ ३५

ते पृष्टमात्राः शिशवः शशंसुः
 प्रदेशिनीचालनया नृपालम् ।
 दैत्यात्मजाश्च प्रभवौ कथञ्चिन्
 मन्युज्वलन्थे किल देवयान्यै ॥ ३६
 अङ्गं समारोदुमुदूढकामान्
 शर्मिष्ठया कातरमोक्षितस्तान् ।
 तस्याः समक्षं क्षितिपालमौलि—
 दीनाननो नाद्रियते स्म बालान् ॥ ३७
 व्यतिक्रमं सोढुमपारयन्ती
 मूढेव किञ्चिद्गदितुञ्च बाला ।
 बालातपोद्भिन्नसरोजवक्त्रा
 सुहृत्तमेषा समदृष्टतान्तः ॥ ३८
 यथा पुमांसो दयिताऽपचारं
 न सोढुमत्यल्पमपि क्षमन्ते ।
 तथैव पुंसामपि मानिनीना—
 मसङ्घएवान्यजनानुरागः ॥ ३९
 अवाङ्मुखीं सभ्रमलोलदृष्टि—
 न्नपाविशेषोदयविह्वलाङ्गीम् ।
 प्रवेपमानामथ देवयानी
 रुषा ज्वलन्ती किल तामपश्यत् ॥ ४०
 तान्तर्जयामास विशाक्षनेत्रा
 नेत्रेण सा रोषकक्षायिनेन ।
 विदुरद्विलासेन पयोदमाक्ष्णा
 तपात्यये निर्व्वचनमिवोर्व्वीम् ॥ ४१

तां स्नानपुष्पामिव चारुवल्लीं
 पयोदराजी करकाभिरुच्चैः ।
 जघनभूयो जघनप्रशस्तां
 वाग्भिश्च दुःसङ्घातराक्षराभिः ॥ ४२
 सन्ध्येव तां मुद्रितनेत्रपद्मां
 विधाय कोपारुणयैव दृष्ट्वा ।
 चक्रीकृतभ्रूलतया नृपालं
 कोपादुपालब्धुमभूत्ववृत्ता ॥ ४३
 पुनः पुनर्विस्फुरिताधरोष्ठी
 चिराद्गवस्थाप्य गिरं कथञ्चित् ।
 अस्त्रप्रकारैरवरुद्धकण्ठी
 वर्णान्तराक्रान्तमुखी बभाषे ॥ ४४

सुधांशुवंशस्य तवानुभावो—
 महात्मनां बुद्धिपथं व्यतीतः ।
 स त्वं महाराज, कथं न कुर्या—
 उदारकीर्तः सदृशं महिम्नः ॥ ४५
 प्रेष्यां वयस्यामथ शिष्यकन्यां
 यन्मत्पदव्यां व्यदधास्वमेनाम् ।
 एतावता प्रेभ तवानुमेयं
 त्रिलोकनारीजनलोभनीयम् ॥ ४६
 यदुच्यते स्निग्धजनप्रियेषु
 पदेष्वपि प्रेम विमूर्च्छतीति ।
 तत् सत्यमस्यां करुणा तवैषा
 प्रीतिं मयि प्रौढतरां व्यनक्ति ॥ ४७

यदेतदर्थोपकृतं त्वया मे
प्रदर्शितं मत्प्रवणं मनश्च ।
तेनास्मि सौभाग्यवतीषु धूर्त्या
गौर्यास्तपोऽप्यल्पमिवाभ्युपैमि ॥ ४८

कृतज्ञतां शंसितुमत्र मूढा
क्षमा न खल्वस्मि धिभो, क्षमस्व ।
अस्मैस्तदाह्लादवशप्रवृत्तै—
निवेद्यते सा कथमप्यवदैः ॥ ४९

अहो वतेयं व्रततिर्मनोज्ञा
कल्पद्रुमभ्रान्तिविलुप्ततत्त्वा ।
आपातरम्यं विपवृक्षमुच्चै—
रालिङ्ग्य जाता परिविह्वलाङ्गी ॥ ५०
विरिञ्चिना वञ्चितचित्तवृत्तिः
सोमान्वयप्रत्ययमोहलुप्ता ।
अग्निं पतङ्गीव समाश्रिता त्वां
शोच्यां दशामस्मि वत प्रप्रन्ना ॥ ५१
ऋद्धीं त्वया क्रूरतरेण नीचै—
र्मांसुत्तमां निस्त्रप, सङ्गमय्य ।
अभूत् कृतान्तोऽद्य यथार्थनामा
सर्वः समर्थः खलु दुर्बलाय ॥ ५२
नूनं गुरुर्मै न विवेद योगं
सृगाङ्गनावन्मृगयौ समर्थः ।
राजन्यबन्धो कितवे दयालु—
यः श्लाघते श्लाघ्यतमां तनूजाम् ॥ ५३

प्रभुस्त्वमेकीऽत्रप, भूतधात्राः
 कथं नु दास्यामनुरक्तआसीः ।
 रूपैर्गुणैर्व्यशकलादिभिर्व्या
 नात्येति सा प्रत्युत दैत्यकन्या ॥ ५४
 लयाऽवराज्येन परार्ज्यजाता
 विमानितैवास्मि मदाविलेन ।
 महर्षिविश्राणितपारिजात—
 स्रगुत्तमाऽऽखण्डलदन्तिनेव ॥ ५५
 अनार्य, तेनार्यविगर्हितेन
 पापेन ते पाप, बलावलेपात् ।
 न तावदेकैव विमानिताऽहं
 तातोऽपि देवासुरमाननीयः ॥ ५६
 ज्वलन्तमुच्चैर्ज्वलनं मदान्धः
 पदाऽसृशो हस्तभुजङ्गमं वा ।
 क्षमिष्यते नैव गुरुर्षिपाक—
 मस्याचिराद् भोक्ष्यसि दुर्नयस्य ॥ ५७
 प्रेमासृतैः कैतव, तर्पितोऽपि
 भुजङ्गवन्मो हृदयेऽदशस्त्वम् ।
 किमत्र कुर्मः प्रकृतिर्नराणां
 ज्वालेव वज्रेर्न विद्युज्यते यत् ॥ ५८
 यन्मत्प्रसङ्गेऽपि तवाङ्ग, बुद्धि—
 नीचानुगैवास्ति किमत्र चित्रम् ।
 नैसर्गिकी दोषपरम्परा या
 शक्या न्युतेनापि न सा प्रमार्ष्टुम् ॥ ५९

भुजङ्गमस्येव लसन्मणिश्रीः
 प्रवालशौभेव विषद्वमस्य ।
 दुष्टात्मनः प्रत्युत कान्तमूर्त्तिः
 प्रज्ञादिसम्पद्भ्यहेतुरेव ॥ ६०
 व्रजन्यनार्थस्य तथोपयोगं
 प्रज्ञाऽन्ववायन्तुतद्वयोगाः ।
 अन्योविभेत्युत्पथगन्तुकामो-
 लोकात्, प्रवृत्तोऽपि सुखेन साध्यः ॥ ६१
 संलम्बितोऽप्युच्चपदं प्रयत्ना—
 श्रीचानुगोऽभूः स्वयमेव भूयः ।
 अप्यन्तरिक्षं रविरश्मिनीतं
 पतत्यधस्तात् पुनरेव तोयम् ॥ ६२
 इयं व्यतिक्रान्तगुरुप्रभावा
 स्थितेर्विभेत्ता त्वमसि प्रमत्तः ।
 प्रेमास्तु वां चारु निरन्तरायं
 सुतुल्ययोः स्नाप्यतस्मैहि योगः ॥ ६३
 प्रियोऽसि मे त्वं नृप, दैत्यकन्या
 प्रिया भुजिषेति न वः करिष्ये ।
 प्रेम्णोनवस्यान्तरमन्तरायः
 पितुर्निकेतन्तदहं गमिष्ये ॥ ६४
 सेयं नदीदा तव धर्मपत्नी
 कलाप्रगल्भा नवयौवनश्रीः ।
 तदेतया कामसुखं निकामं
 निर्विष्यतां वेशजनोचितं यत् ॥ ६५

इयं नवोद्भिन्नवयःसमृद्धा
 प्रकटतारुण्यदशाऽस्मि कामिन् ।
 किमस्ति तत्, येन तवानुरागं
 लभेय दीर्घाम्यवती गुरेव ॥ ६६
 आपातरस्याणि विलोभनानि
 शाठ्यानि चास्याः शठ, नैव वेद्मि ।
 तन्मां परित्यज्य रतो यदस्यां
 शाठ्यस्य जातं सदृशं तवैतत् ॥ ६७
 याः केवलं प्रेमरसस्य हृती—
 र्मनः शरीरेण सहार्पयन्ति ।
 स्थाने नराणामपराऽनुरागात्
 कृतज्ञता तास्वबलामु कर्तुम् ॥ ६८
 अहो नितान्तानुगतामदोषा—
 मनन्यनाथामपहाय पत्नीम् ।
 सौन्दर्यमात्रादपराऽनुरक्ता-
 विचारमूढाः सुतरां पुमांसः ॥ ६९
 यस्यां प्रभुत्वं बहु, धर्मपत्नीं
 मर्मस्त्रिमां निर्दयमर्दयित्वा ।
 निघ्नोभवन् दास इवापरस्या-
 न वेद्मि किं वा सुखमत्र वेत्सि ॥ ७०
 अदक्षिणोऽसि क्षितिनाथ, कामं
 न बुध्यते दग्धमनस्तथापि ।
 वताबलात्वं बलदर्पिताना—
 मनादरस्यैव पटं नराणाम् ॥ ७१

आलोकमात्रात् प्रमदैकमूलं
 ममासि सन्तापकरस्त्वमेव ।
 प्रदोष्यमानोऽपि दिवाऽधिनाथः
 पङ्कोष्ठताया इव पङ्कजिन्याः ॥ ७२
 दूरोऽपि दुस्पर्शकरोऽपि भानु—
 रानन्दयत्येव सरोजपङ्क्तिम् ।
 सुधाकरस्त्वन्तिकतः स्थितोऽपि
 दुनोति बन्धुः कुमुदावलीनाम् ॥ ७३
 दन्दह्यते निर्दय, मानसं मे
 प्रियस्त्वमन्याप्रणयाविलीयत् ।
 आलिङ्गति द्यामफलं पतङ्गे
 जाज्वल्यते तस्य शिला वराकी ॥ ७४
 विनिष्ठुरे त्वय्यनुरागलोत्तं
 मनोमदीयं सहतामिदानीम् ।
 स्थाने फलं, हन्त दुनोति भूय-
 स्तथापि मां तत्प्रणयाभिमानः ॥ ७५
 निबद्धभावस्य सदा परस्था—
 मार्द्रं वचो वज्रिवदप्रसङ्गम् ।
 स्त्रीणामथात्मैकरसस्य पत्युः
 श्लाघ्योऽनलश्चन्दनवञ्चितायाः ॥ ७६
 ज्वलद्भुताशोपहितं शरीरं
 प्रेम्णा समालिङ्गति यस्य पत्नी ।
 तस्यान्यनारीजनपारवश्यं
 रसोत्तरस्योचितमेव पत्युः ॥ ७७

वाच्यो विधियेन विधाय दीनां
 त्वदेकनिष्णामवलां बलाभाम् ।
 अकारि निष्कारणनिष्ठुरेण
 तवेव नो निर्ह्य, मानसं मे ॥ ७८
 तूष्णीं स्थितं भूपतिमाक्षिपन्ती
 तदन्तिके सा बहुलं करोद ।
 सशब्दवर्षेव पयोदराजी
 शिलोच्चयाभ्यर्णमभि प्रवृत्ता ॥ ७९

अथातिकोपस्फुरिताधरान्तां
 निताम्बबालारुणलोचनान्ताम् ।
 सातङ्कमागस्करणात् सशङ्को—
 जगद्गुरुर्गर्व्ववतीं जगाद ॥ ८०
 परां न तावत् प्रतिपत्तुमेना—
 मर्हस्यदोषां दितिजेन्द्रपुत्रीम् ।
 सखी तवैषा सुमुखि, प्रसीद
 सतां हि मित्राभ्युदये न मन्युः ॥ ८१
 इमां समुद्दिश्य तवेति पूर्व्वं
 मामादिशङ्कामिनि, भार्गवोऽपि ।
 तदारमना सश्रवकालएव
 प्राक् कामयन्तीं न निषेधुमीशे ॥ ८२
 अहं न चेनां शयने वराकी—
 मेषैव मामाङ्गयति स्म बाला ।
 विचारविज्ञाऽसि विचार्य्य राक्ष,
 पश्चाधुना कोऽत्र ममापराधः ॥ ८३

सा पार्थिवस्थानुनयं न सेहे
 नितान्तमन्तःपरितप्यमाना ।
 स्निग्धान्तराऽपि ज्वलनप्रभिन्ना
 स्थालीव साक्षाज्जलबिन्दुसेकम् ॥ ८४
 प्रवेपमाना स्नपयन्त्यभीक्ष्णं
 स्तनान्तरालं गलदम्बुपुरैः ।
 आक्षिप्य वाक्यं क्षितिपत्न्य रोषा—
 दात्मानमेषा बहुशो निनिन्द ॥ ८५
 यावन्नृपालश्चरणावलम्बं
 तस्याः स्वमात्मानमियेष कर्तुम् ।
 तावत् प्रतस्थे पितुरन्तिकं सा
 विलोलकेशा खल्लदंशुकान्ता ॥ ८६
 सा प्राञ्जलिं नागणयन् नृपालं
 स्निग्धाः स्वाभावान्मधुराश्च नार्यः ।
 तेजोविशेषावसरे यथाऽऽपः
 कोपे हि भूयः कठिना भवन्ति ॥ ८७
 क्षीरोर्भिर्ममालेव विघट्टितान्त—
 रसह्रवेगेन शिलोच्चयेन ।
 प्रियापचारोन्मथितान्तरा स्त्री
 समुद्भिरत्युल्बणकालकूटम् ॥ ८८
 नितान्तरौच्ये परिदर्शितेऽपि
 त्रिमानितोऽपि क्षितिपालमौलिः ।
 तामन्वगेव प्रययौ हतौजाः
 प्राणाः स्त्रियः खल्वपरे नराणाम् ॥ ८९

कामं मनस्तस्य पराऽनुरक्तं
 तथापि तस्यामनुषक्तमासीत् ।
 दूरोपनीतं पवमानवेगा—
 स्त्रीणांशुकं नोज्झति केतुर्गृष्टम् ॥ ८०
 कुमुदतीं रञ्जयतोऽपि कामं
 प्रीतिर्हिमांशोरधिकैव रात्रौ ।
 तस्यां लसन्त्यामपि विप्रयुक्त—
 स्त्रियामया स्नायति तत्क्षणं सः ॥ ८१

अथासुराणां गुरुश्रुतजाः
 समग्रमाकर्ण्य तदाऽऽत्मजायाः ।
 विमाननां सोढुमिवाक्षमः सन्
 चुकोप भूयः क्षितिपेक्षुराय ॥ ८२
 वयोऽवलेपादवलुप्तबुद्धे,
 विलङ्घितो मच्चिनयो नयश्च ।
 तन्मूढ, मत्तोलितपःप्रभावात्
 भव त्वमदैव जरानिधानम् ॥ ८३
 इत्येवमुच्चैरशपन्नपालं
 तत्कर्मभिः क्षोभितचित्तवृत्तिः ।
 गाढाविलं तोयमपि क्रियाभि—
 र्जलेत् कथा कैव शरीरिणां वा ॥ ८४
 उद्दाम्य धातुद्रवमिन्द्रमग्नि—
 माग्नेयशैलः सङ्घसेव शान्तः ।
 वर्षोपलोच्चैस्तरवातवर्षं
 छत्वेव पञ्चाद्विवसो गताम्रः ॥ ८५

शष्ठा नृपाल मुनिवंशकेतु—
 स्तेनानुनीतः शशिवंशजेन ।
 अभूत् प्रशान्तः शमसंस्कृतात्मा
 क्षणप्रकोपा हि सदा महान्तः ॥ ८६ युग्मकम् ।
 कृताञ्जलिञ्चैनमुवाच राजन्,
 कस्मिंश्चिदात्मप्रभवे त्वमेनाम् ।
 जरां प्रभावान्मम संक्रमय्य
 कामं पुनर्निर्व्विश चारुभोगान् ॥ ८७

स देवयानीसहितोऽप्रतीतः
 स्वां राजधानीं प्रति सन्निवृत्तः ।
 यदुं समानीय समानविद्य—
 मुवाच वाचस्पतितुल्यवाग्मी ॥ ८८
 अङ्गान्ममाङ्ग, त्वमसि प्रयातः
 शरीरमन्यत्तनयाभिधानम् ।
 अतस्त्वया संस्मरताऽवदानं
 गुरोर्निदेशः परिपालनीयः ॥ ८९
 अकालएवेयमुपस्थिता मां
 स्थितिञ्च, संस्थानपुरोगरूपा ।
 तवैव मातामहकोपजाता
 जरा महाक्लेशकरी नराणाम् ॥ ९०
 अजस्रदीक्षाव्रतसंयतारमा
 स यौवनस्थाहमदृष्ट एव ।
 सत्यां विभूत्यामनयाऽभिभूतो—
 दीनामवस्थां गमितोऽस्मि दैवैः ॥ ९१

नवेन तस्माद्वयसा तवाहं
कामान् पुनर्व्वीर, विनिर्व्विशेयम् ।
त्वञ्चानया भोगनिवारितात्मा
धरामिमां पालय कालमल्पम् ॥ १०२

भूयो जरां स्त्रां परिगृह्य पश्चा—
दजर्य्यमारण्यगणैः करिष्ये ।
नवं वयः प्राप्य समुद्रनेमिं
क्ष्मां भोक्ष्यसे तात, पुनस्त्वमेव ॥ १०३

त्वं जन्मना वंश्यगुणैश्च सर्व्वैः
पुत्रेषु मे पुत्र, यतो वरिष्ठः ।
नार्हस्यतो महचनं विभेत्तुं
स्थितो निदेशेषु सदा गुरुणाम् ॥ १०४

पुत्राभिलाषी कुतएव लोक—
स्त्वच्चेन्न मे पुत्र, वचः करीषि ।
यः श्लाघनीयो विनयः स एव
नोत्कृष्टललन्तु फलं गुणानाम् ॥ १०५

नैकद्वयदा देवसमानरूपी—
जरां जरादोषविशेषदर्शी ।
यदुर्महीपालपतिस्तदैर्न
शशाप शपाकुलसन्नचेताः ॥ १०६

राज्ञोगुरोरप्यवलेपतो मे
यस्मादवज्ञां हतवानसि त्वम् ।
तस्मात्प्रसूतिस्तव पापकर्मा
विलुप्तराण्या न भविष्यतीति ॥ १०७ युग्मकम् ।

स तुर्व्वसुं पार्ष्वणचन्द्रकान्तं
जरामनिच्छन्तमुवाच राजा ।
पितुर्न मे त्वं वचने स्थितोऽभू—
स्तन्मन्त्रेच्छता मन्त्रेच्छरुचेस्तवास्तु ॥ १०८

द्रुह्युस्तथैवाविनयात् शक्य—
मनुस्तु लेभे यवनत्वमेव ।
उत्तं गुरातुर्व्वरभूमिभागे
सद्यः प्ररोहत्यपचारबीजम् ॥ १०९

विलोलचेताः स कुलप्रदीपं
नितामन्तभोगान्तरलोपशङ्की ।
पूरुं समाह्वय परोपरोधं
जयन्तमाखण्डलवहभाषे ॥ ११०
त्वं पुत्र, सर्व्वावरजोऽपि जात्या
गुणैर्गरीयानुरुधिक्रमोऽसि ।
तवैव तावद्वयसा चरेयं
समाः सहस्रं विषयान्तराणि ॥ १११

तवाङ्गसङ्घादुपजातमेत—
दङ्गं तवादेशविधिचमञ्चेत् ।
फलं किमन्यद्द काङ्क्षणीय—
मवश्यमस्य क्षणभङ्गुरस्य ॥ ११२
पुत्रेषु तावत् प्रभुतामुदारां
पितुर्महाराज, समामनन्ति ।
आज्ञाविधेयेषु पुनर्न भूया
दनुग्रहाहंषु विनिग्रहोऽयम् ॥ ११३

प्राणानपि प्राणद, ते निदेशात्
 स्वच्छन्दमानन्दमनास्त्यजेयम् ।
 नियन्त्रणायाः करणावलीनां
 परिग्रहे कैव कथा जरायाः ॥ ११४
 महाप्रसादोऽयमितीरयिला
 प्रणम्य पूर्व्वहुमानपूर्व्वम् ।
 जग्राह राज्ञः शिरसा तदाज्ञां
 निदेशनिष्ठा हि गुरोर्महान्तः ॥ ११५
 अथ स तनयमुखैर्व्वक्षसाऽऽलिङ्ग्य राजा
 विगलितपरिश्रितैर्व्वीप्यपूरैर्निषिच्य ।
 जलधिवलयसीमां प्राधि सर्व्वान् लमुर्व्वीं
 भव विमलगुणौघस्नाध्यवंशस्य कर्त्ता ॥ ११६
 दिवसकरकरौघो यावदेव प्रकाश—
 स्तव सुविमलकीर्त्तिः स्तोथते तावदेव ।
 इति नरपतिरुक्त्वा तं जरां संक्रमय्य
 कवितनयमहिम्ना यौवनेनान्वितोऽभूत् ॥ ११७

युग्मकम् ।

अभिमतगुणग्रामोदग्रप्रदेशगतोऽन्वहं
 विविधविषयान् निर्व्विश्वासौ विहृद्धमनोरथः ।
 अथ शमपथं प्राप्तः पूरुं विधाय महीपतिं
 नियमितमतिः कृच्छ्रं राजा चकार सुनिव्रतम् ॥ ११८
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पूरुराज्याभिषेको नाम
 सप्तमः सर्गः ।

अष्टमः सर्गः ।

रराज भूत्या जरसा विमुक्तः
प्राध्वं पुनर्यौवनमादधानः ।
अत्यक्तिकोपप्लवसन्निवृत्तौ
शशीव भास्वानिव भूमिपालः ॥ १
ऋत्विग्ब्रजैः संयुयुजे स यज्वा
बभूवुस्तुभिस्तलमगाधसलः ।
जिज्ञासुभिर्धर्ममधर्मशून्यो—
वीरैश्च सर्वैर्जगदेकवीरः ॥ २
निवेशितैः काञ्चनयूपसंघै—
धरातलं मेरुतटप्रदेशम् ।
स्रष्टेव सोऽष्टापदचारुहस्तै—
स्तस्तार ताराभिरिवान्तरिक्षम् ॥ ३
आमूलफुल्लैरिव कर्णिकारै—
दूरादनालक्षितवर्णभेदैः ।
अल्पेतरैस्तैर्बहुलक्षपाया—
मपि क्षितिः क्षीणतमा बभूव ॥ ४
शुद्धः प्रकृत्या स्फटिकोपमेयो—
भूयोऽध्वरैः शुद्धतरो नृपालः ।
शिल्पिप्रद्युक्तैः परिकर्मभेदैः
समुज्ज्वलात्मा स इवोपलोऽभूत् ॥ ५

स्नाप्यः पुरैवामलकीर्तिरासी—
 द्विशेषतोवैदिकसंविधानैः ।
 प्रागेव पुण्यः परमारमबोधः
 श्रद्धादिभावैः किमुतोपपन्नः ॥ ६
 मर्ही महीपः सुतरां यशोभि—
 रसंशयं दर्शितलोकहर्षः ।
 प्रकाशयामास यथा शशाङ्कः
 प्रसिद्धसुक्तागुणशुद्धपादैः ॥ ७
 स्त्रां राजधानीमभितः स्थितस्य
 स्थिरस्य शीतान्यरुचेरिव द्याम् ।
 विरूढधाम्नो महता महिम्ना
 दिगन्तरं व्यानशिरं प्रतापाः ॥ ७
 दिवा दवाग्नेरिव तस्य तेजो—
 न तत्त्वतोऽजातरिपोर्मुमृच्छ ।
 तिरस्कृता भानुमतः प्रतापै—
 स्तस्योपलाः खल्ववशा ज्वलन्ति ॥ ८
 अपि प्रतिद्विनि मन्दवीर्यः
 पराक्रमं प्रक्रमतेऽधिरोढुम् ।
 निदर्शनं तत्र रजः प्रसर्पत्
 प्रत्युत्तमाङ्गं चरणाभिहन्तुः ॥ १०
 कामन्तमिश्रास्त्रपि गन्तुकामाः
 श्यामारमण्यः प्रियमन्दिराणि ।
 तस्येन्दुगौरामलकीर्तिजालात्
 जडुर्न शुक्लाभरणांशुकानि ॥ ११

न केऽपि तावत् क्षितिपास्तदीयं
 शुद्धं यशः प्रार्थयितुं समर्थाः ।
 तमोपहाः कान्ततमाश्च दीपाः
 कुतः पुनश्चन्द्रमसोऽनुकुर्युः ॥ १२
 निवेश्य लक्ष्म क्षितिपस्त्रिलोकां
 स्थिरं यशो भङ्गुरमात्मदेहम् ।
 विहाय काले स दिवङ्गतोऽभूत्
 दिवस्मतेरासनमारुरुक्षुः ॥ १३

तदङ्गजो गाङ्गजलावदाते—
 र्यशोभिरानन्दितसर्वलोकः ।
 ततः परं पौवरचारुवक्षाः
 बभूव राजा जनमेजयाख्यः ॥ १४
 स माधवीं माधवतुल्यतेजाः
 राजा विनिर्व्विश्य रजोऽतिगः सन् ।
 संसारबन्धान्नितरां विमुक्तो—
 मुक्तात्मनां प्राप गतिं गतिञ्च ॥ १५
 प्राची जिता येन दिगप्रमेया
 प्राचिन्वता तेन तदारमजेन ।
 जगत्प्रभुत्वं प्रमुणा प्रपेदे
 स्वबाहुवीर्य्येण समूर्जितेन ॥ १६
 ततस्तदन्ते तनयस्तदीयः
 संयत्सु संयातिरिति प्रसिद्धः ।
 भेत्ता परेषां परिगीतकीर्त्तिः
 प्रापद्गरित्रीं क्रतुभिः पविचः ॥ १७

स पालयित्वा मकरालयान्तां
 मर्ही महीपालगणैकमौलिः ।
 चकार राजा सुरसुन्दरीणां
 प्रियेषु गोत्रस्त्रलितापराधम् ॥ १८
 ततोऽप्यहंयातिरिति प्रतीतो—
 राजा सुतस्तस्य सतां मतोऽभृत् ।
 भुजावहंपूर्विकया यदीया—
 वायोधनेषु व्रजतो विवादम् ॥ १९

स सार्वभौमं सुतमुन्नतांसं
 क्षारक्षणे क्षान्तमतिं नियुज्य ।
 यथोचितं योगविधेयसेताः
 बुधोपमेयो विबुधत्वमाप ॥ २०

स दण्डनीतिं नृपमण्डलानां
 प्रभुः प्रभावोचितमध्ययुङ्क्त ।
 विकुर्वते केवलसामवादा—
 ष्छक्तिप्रदीप्ता इति बुध्यमानः ॥ २१

यदेव रोषारुणलोचनोऽभृद्—
 व्यतिक्रमं सोऽनुमशक्नुवन् सः ।
 तदाऽभवन् सम्भ्रमवैपथ्यूनां
 पाण्डूनि गन्तान्यरिसुन्दरीणाम् ॥ २२

तत्तज्जसा संप्रतिपन्नभासः
 कामं महीपालगणास्तथापि ।
 तस्योदये मम्लुरशीतमानो—
 र्यहा इवोच्चावचभेदभिन्नाः ॥ २३

स धर्मपद्मीमनघः करिष्यन्'
 मञ्जायशाः कैकयराजकन्याम् ।
 प्रयाचमानः किल तेन राज्ञा
 सावक्षमक्षेन निराकृतोऽभूत् ॥ २४
 प्रशान्ततोये प्रतिबुद्धमीन—
 संचोभजन्नेव नवोविकारः ।
 तस्यापि मीनध्वजरोषजातः
 प्रागेव चित्ते मृपतेर्बभूव ॥ २५
 अतो हृषिवोद्धतबाहुवीर्यो—
 विमाननां तां क्षितिपो न सेहे ।
 द्विपप्रयुक्तामिव गङ्गरस्य
 विहारणां स्वस्य मृगाधिनाथः ॥ २६ युग्मकम् ।
 तस्यावलेपादवलिसवुद्धे—
 बभूव कोपात् परिलोक्षिताक्षः ।
 अङ्गारमात्रोऽपि क्षिरस्थरेता—
 ज्वलत्यलं लम्बितकक्षपातः ॥ २७
 अथ प्रतस्थे विजयाय राजा
 गजावलीगर्जितमिश्रतूर्यैः ।
 ध्वजोज्ज्वलश्रीध्वजिनीसमेतो—
 रजोऽधिकः कैकयरजधानीम् ॥ २८
 प्रयाणभेरीपटङ्गप्रणादो—
 सुमृच्छ भूयोऽथ दिगन्तरेषु ।
 नूनं जनोदीरितमस्य राज्ञो—
 नालोकशब्दं बहु मन्यतेऽस्म ॥ २९

बलैः प्रसर्पद्भिरथानुकूलैः
शैलोपमानेकपसंघट्टतैः ।
ध्वास्तैर्धरित्रीमिव वासरास्ती—
करोध राजा रिपुराजधानीम् ॥ ३०

न चाल्पसत्त्वः समकल्पतासी
कामं परान् लङ्घयितुं तथापि ।
कृष्णे तमः क्षीणइव क्षपेशो-
भित्त्वेव किञ्चिद्वलमुत्थितोऽभूत् ॥ ३१

म प्रत्यगृह्णाह्वलमप्रमेयं
मितैर्बलैर्वीरगणैरधृष्यम् ।
वात्याप्रवृद्धं जलधेस्तुरङ्गं
स्फुरत्प्रभं गाङ्गइव प्रवाहः ॥ ३२
ऊर्ध्वीकृता निर्मलखड्गलेखा—
स्तीव्रैः करैर्भानुमतः प्रदीप्ताः ।
न केवलं लोचनमेव जघ्नु—
स्तुरङ्गं सम्भ्रममप्यकार्षुः ॥ ३३
चर्मणाणि चामीकरनिर्मितानि
तथैव रौप्याणि करोज्वलत्वात् ।
दूरादलक्ष्यन्त नरापचारा—
दुत्पातसूर्या इव दीप्यमानाः ॥ ३४
इत्यल्पविद्युद्वतकल्पनेत्रा—
स्तूर्यध्वनिभ्यः श्रवणावरोधाः ।
योधास्तदानीं स्वपरावबोधं
कथञ्चिदभ्यासवशादवापुः ॥ ३५

वीरास्तु तेन ज्वलतेव घोरे
ज्योतिःप्ररोहेण रणे चरन्तः ।
नैव प्रह्वारं प्रति नोदितत्वात्
कालं परितेसु मलं बभूवुः ॥ ३६

तुरङ्गमानां खुरघातरूढै-
रथाङ्गसंक्षोभभवैश्च पश्चात् ।
रणस्थली घोररजोभिरुच्चै-
र्व्वरूथिनी चापि समाकुलाऽभूत् ॥ ३७

घोरे रजस्युद्धततूर्य्यशब्दे
विमर्द्दनिष्ठानि बलान्यभीक्ष्णम् ।
उच्चारयामासुरनल्पमुच्चैः
परस्परं स्वप्रभुनामधेयम् ॥ ३८

रजःसमाच्छादितदेहभाजो—
विक्षिप्तघण्टाः प्रतिपक्षनागाः ।
जिघांसवोऽभ्यर्णमभिप्रवृत्ताः
प्रतीयिरे चाक्षरदप्रभाभिः ॥ ३९

परेण विद्धोऽपिच कुशमध्ये
शरैः स्वघण्टाध्वनिनाऽनुमेयः ।
आधोरणस्याङ्कुशपातशङ्की
गजस्तमेवाभिमुखो जगाम ॥ ४०

सान्द्रेषु रेणुष्वसक्तत् शराणां
परस्परं योधगणेरितानाम् ।
संघर्षजन्मा ज्वलनोबभासे
गाढान्धकारिष्विव विदुरदग्निः ॥ ४१

हताश्वरीरादिवपुःसमुत्थं
रजोविशालं रुधिरं विभेद ।
बालप्रबालारुणमर्करोचिः
साक्षात् क्षपाकृदमिवान्वकारम् ॥ ४२

विच्छिन्नमूलोरजसां स राशिः
किञ्चिन्मरुद्वेगवशाद्विलोलः ।
वाष्पीययन्त्रे शकटे प्रयाते
तस्योद्गतोधूमश्च प्रतीये ॥ ४३

तथाविधेऽपि रजोभिरुच्चैः
रराज भूयो रुधिरप्रदाहः ।
वालार्कभिक्षः शिशिरैरिवोद्धुं
पद्माकरो वातचलोऽमराणाम् ॥ ४४

अथ द्विषां लोहितचक्षुरन्तै—
स्तिरस्त्रतानां नरपुङ्गवानाम् ।
सुदारुणं सङ्गरकर्म भूयः
प्रलम्बवीर्यावसरं बभूव ॥ ४५
किङ्कतपत्रध्वजवर्णवाणै-
र्विदारितैर्व्वीरितुरङ्गनामैः ।
रणाङ्गणं संकुलमप्रमेये—

रभूत् क्षणेन क्षतजप्रदिग्धैः ॥ ४६
तथा प्रवृत्तेऽपि रणे सुघोरे
महाभुजो निष्प्रतिघैकतेजाः ।
दहन्निवान्यानुकम्भिः प्रतापै-
र्व्वभौ विवस्त्रानिव सार्व्वभौमः ॥ ४७

समापतन्तीं रिपुसैन्यराजिं
 वरूथिनी तस्य वरं विभेद ।
 तरङ्गमालां खरमारुतोत्थां
 सवाष्पयन्त्रेव तरिर्विशाला ॥ ४८
 प्रतीपयामास विपक्षसैन्यं
 जवातिरेकादधिराजशब्दः ।
 स्त्रोतोवक्षस्त्रोत इवातिरंहो—
 वेलोद्गमो वारिनिधेर्विवृष्टः ॥ ४९
 वीरा भटित्यम्बरसां प्रमोदं
 करिष्यमाणा रुधिरोक्षिताङ्गाः ।
 मुक्ताफलस्थूलतमैर्बभूवुः
 अमाश्रसां व्याप्तमुखाः पृषन्निः ॥ ५०
 कठोरपातैर्द्विषतां कृपाणै—
 दन्ता द्विपानां ज्वलिता महान्तः ।
 बलिप्रदीपा इव वीरकीर्त्तः
 प्रतीयिरे तत्क्षणमात्रदीप्ताः ॥ ५१
 द्विषद्भिमुक्ता निशिताः पृषत्का-
 स्त्रैरन्तरीक्षे त्वणुशोविलूनाः ।
 प्रतीतविद्याधरमुक्तपुष्प-
 रेणूपमेयाः परितो निपेतुः ॥ ५२
 धृतत्सर्गस्त्वतोऽग्रहस्तो-
 निजस्तमूलोऽपि शिलीमुखेन ।
 प्रफुल्लपङ्केरुहशङ्खिवत्
 ह्येवादिबोक्षैरवधौद द्विषन्तम् ॥ ५३

कश्चिद्रथौ दृप्तरिपुक्षुरप्रै—

म्बिन्नं ध्वजं निक्षणकिङ्किनीकम् ।

न चक्षमे क्षत्रकुलप्रदीप—

श्चिच्छेद तस्याशु किरौटकोटिम् ॥ ५४

कश्चित् प्ररस्यन्दनमप्रमत्तः

शरैः समाच्छन्नमनन्तरालैः ।

आसारवर्षैस्तरसा विरूढैः

शिलोच्चयं वारिदवच्चकार ॥ ५५

शरोत्करैरुत्पतितैः परेषा—

मन्यः समाच्छन्नरथो वभासे ।

निःशेषलेशं शलभैरिवोच्चैः

खद्योतजालैरिव पादशैलः ॥ ५६

तथाविधः कोऽप्यनुमेय आसीत्

स्फुरत्यताकः समरे परेषाम् ।

भित्त्वा तमोनैशमणुप्रकाशैः

करैरुदेव्यन्निव सप्तसप्तिः ॥ ५७

कश्चित् शरानग्निमयानजस्तं

समुद्गिरन् गौरवमादधानः ।

आग्नेयशैलः खलु दुस्प्रधर्षः

समुद्भमन् वज्रिभिवावभासे ॥ ५८

पदातिरपुङ्गवतसाहसोऽन्यः

स्तम्भेरमं विस्तृतकुम्भमध्ये ।

सुक्ताब्रजैरुत्प्रहरन् पतङ्गी

रराज साक्षादिव पुष्पवर्षैः ॥ ५९

कश्चित् द्विषत्खड्गनिक्षुत्तमृद्धा
 मर्त्योऽपि सद्योऽमरतां प्रपद्य ।
 सुराङ्गनाऽऽलिङ्गितदिव्यदेहो—
 रिपुं जयोत्फुल्लमुखं जहास ॥ ६०
 समुद्यतासिः समरे प्रहर्तुं
 द्विपन्तमेकोद्विषता क्षणेन ।
 क्षिन्नोत्तमाङ्गोऽपि च कण्ठनाला—
 दपातयत् पङ्कजचारुवक्त्रम् ॥ ६१
 आविद्धदेहो द्विषतां पृषत्कै—
 रलक्ष्यतान्यः समरे प्रसर्पन् ।
 उत्पातवातादिव चात्यमानः
 शिलोच्चयः पुष्पितकर्णिकारः ॥ ६२
 मुक्ताऽवदातोज्ज्वलवर्मधारी
 विलोलचामीकरतारहारः ।
 अन्यः सर्माश्लिष्टशिखः क्लशानो—
 स्तुषारगौरः शिखरीव रेजि ॥ ६३
 अस्त्रैः परे सादितसादिसैन्या—
 स्तुरङ्गमैः सङ्गरलब्धवर्णैः ।
 आनृण्यकामैर्निहताः प्रभूना—
 मुत्प्लुत्य वेगात् पतितैः शिरःसु ॥ ६४
 यथा क्षरद्गैरिकरक्तशैलो—
 यथोन्नतः पुष्पितपारिजातः ।
 बभौ तथाऽन्यः क्षतजोक्षिताङ्गः
 शस्त्रक्षतालङ्करणा हि वीराः ॥ ६५

चन्द्रवंशम् ।

कृषाऽतिदृष्टस्फुरिताधरोष्ठै-
निर्कृतकण्ठैर्मधुगन्धगर्भैः ।
रणस्थली शोणितवोचिलोलै-
र्व्यासाऽभवत् पद्मनिभैः शिरोभिः ॥ ६६

प्रवर्त्तितायाः सरितः प्रकामं
वीरद्वीपाश्चादिकरक्तमय्याः ।
च्युतं शिरस्तो नरपुङ्गवानां
शिरस्त्रमावर्त्तं ह्वाबभासे ॥ ६७

असृक्प्रवाहैः परिलोलमेकं
शिवाऽपकर्षुं भुजमुद्यताऽपि ।
मुष्टौ निविष्टां करवालवल्लीं
विलोक्य भीता विनिवर्त्तते स्म ॥ ६८

लोलैर्विहङ्गैरभिकुण्ठमाणं
तेभ्यः समाकृष्य कठोरशब्दः ।
खलन् मुहुः शोणितपङ्क्तिवलात्
श्वा च्छिन्नमूलं चरणं जहार ॥ ६९

बले परैरुन्मथितेऽतिवेलं
ग्लायद्वलः केकयलोकपालः ।
अस्तं गमिष्यन्निव ह्रिममाली
प्रतापजालैः परिहीयते स्म ॥ ७०

शक्तिप्रदीप्तोऽपि बली स नेता
नैवात्यगादगीतबलौत्तरं तम् ।
तथाहि भूयानपि वारिवाहो-
न वातवेगं समतीत्य याति ॥ ७१

अष्टमः सर्गः

लब्धप्रतिष्ठेन ततोद्युल्लोकेऽ-
प्यसौ प्रतिष्ठानपुराधिपेन ।
सुधीः स्वयं दुर्बलतामुपेतः
सन्धातुमैच्छद्वलवत्तरेण ॥ ७२
महौजसा तेन महाभुजोऽसौ
सन्तानसन्धिं विधिवद्वाधत् ।
कालोचितं या विविनक्त्युपायं
विनिर्गन्ता सैव मतिः प्रशस्ता ॥ ७३
सुतां सुनन्दाभरविन्दवक्त्रा-
मिन्दीवरश्यामलकान्तयेऽसौ ।
पद्मोपमेयामनवद्यरूपां
सत्कारपूर्वं सुदर्ती दिदेश ॥ ७४
घोरन्तयोरशमयत् कमलायताक्षी
लक्ष्मीपतेरिव लसत्तलनैकमूर्तिः ।
एकामिषोत्थममरासुरयोर्विरोधं
सेतुक्रियेव विपरीतजलौघयोः सा ॥ ७५
अथ ललितविलोचनां कृशांगीं
सुदितमना नृपतिचिरेण लब्ध्वा ।
निजनगरमितस्तथा विजङ्गे
निधुवनकेलिकलाप्रगल्भयाऽसौ ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये केकयाधिपविजयो नाम

अष्टमः सर्गः ।

नवमः दर्गः ।

महिंतेच्छः पालयित्वा महीमर्णवमेखलाम् ।
वर्णैरारञ्जितां भेजे स नन्दनवनश्रियम् ॥ १
जयत्सेनः सुतस्तस्य भुजे भुजगसन्निभे ।
केयूरवद्भुवो भारं बभार विधिवत्ततः ॥ २
उपयेमे स वैदर्भीमदभ्रगुणगर्विताम् ।
तया च शुशुभे स्तोमो विष्टुत्येव विशम्पतिः ॥ ३
अवाचीन इति ख्यातस्तस्यामस्यात्मजोऽभवत् ।
सुताविव प्रतिस्तोतुः पाकशासनसम्पदः ॥ ४
पृथिव्याश्चतुरन्तायाः पालनायामललिषम् ।
तमादिश्य निदेशस्थं त्रिदशलमियाय सः ॥ ५
तस्मिन्नपि कथौभूते महाभौमस्तदात्मजः ।
बभूव भूमिवलये लोकपालः कुलाग्रणीः ॥ ६
स प्रसेनजितः पुत्रीं सुयज्ञां नाम याज्ञिकः ।
सधर्मचारिणीं चक्रे सप्ततन्तुरिवाहुतिम् ॥ ७
तस्मादयुतनायीति भातुः पूर्वोचलादिव ।
आसीत् पुरुषमेधानामयुतं यः समानयत् ॥ ८
स्थापयित्वा स्थिरं सोऽथ यशःस्तोममिवारमनः ।
तमुर्व्यामर्णवान्तायां निर्व्विवेश सुराङ्गनाः ॥ ९
स पृथुस्त्वसः श्रीमान् सुतायाममितदुःखम् ।
पुत्रमक्रोधनं नाम सुजनं समजीजनत् ॥ १०
विनौतान्तरमादिश्य तमन्ते धरणीश्वरः ।

समाजङ्गे स कालिङ्गीं करन्नां राजभिर्हृताम् ।
 सिंहदद्राकवलितं कुलिङ्गः पिशितं यथा ॥ १२
 तस्यामुत्पादयामास देवातिथिरिति श्रुतम् ।
 देवोपमेयन्तनयमातिथेयं महामतिः ॥ १३
 तस्मिन् सुरपुरस्त्रीणां वल्लभे श्रीः कुलागता ।
 तमाललम्बे तरुणं वानिनीव नितम्बिनी ॥ १४
 तस्मादरिह इत्यासीदरयो हतविक्रमाः ।
 हरिणेव नृगा येन संयुगे युगबाहुना ॥ १५
 गुरावमरतां प्राप्ते गुणैर्गुरुदरधीः ।
 शुचिष्केशशुचिः श्रीमान् वंशश्रियमवाप सः ॥ १६
 देवभूयं गते तस्मिन्नयवेत्ता तदात्मजः ।
 क्षामरक्षद्विशालाक्षो नाम्ना ऋक्ष इति श्रुतः ॥ १७
 स्रुतस्तस्य तदन्तेऽभूत्कतिनारो महामतिः ।
 नरपालः कपालीव भूतानुगतिहर्षितः ॥ १८
 स रोधसि सरस्वत्याः सुतरां धीरमानसः ।
 आजहार महाराजः सत्रं द्वादशवार्षिकम् ॥ १९
 समुद्ररशनां रोषादिव सा स्वयमादरात् ।
 करप्रदानादकरोदधिविन्नामधिश्चियः ॥ २०
 तंसुमंशं दिगौशानां सुतमस्मादवाप सा ।
 उद्यानवापिका पद्मं वसन्तसमयादिव ॥ २१
 गुरौ सुरवधूक्रीडारसहर्षितमानसे ।
 श्रिया समालिलिङ्गेऽसावनङ्ग इव मूर्तिमान् ॥ २२
 तस्मादौलिन इत्यासीदनल्पमनलोपमः ।
 अलिः पुष्परसस्येव गुणराशेरधीश्वरः ॥ २३
 स कुलोचितमैश्वर्यं भुक्त्वा दुष्यन्तमारमजम् ।

धीरेण तेन धरणी केवलं न प्रसाधिता ।
 वडिताऽप्रादधेरुर्मिः पूर्णेनेव हिमांशुना ॥ २५
 अर्णवा वरुणस्येव वेदा इव महाधियः ।
 चत्वारोऽपि भुवोभागास्तस्यासन् वशवर्त्तिनः ॥ २६
 स पूतानकरोन्नेतान् स्नेच्छानपि मलिच्छुचान् ।
 मलावलुप्तसौन्दर्यान् धातुर्भेदानिवानलः ॥ २७
 वीरः समुद्रावरणान् क्रमशः स दुराक्रमान् ।
 ह्रीपाननेकानजयत् वशीन्द्रियगणानिव ॥ २८
 अकृष्टपच्यशस्योच्चैराकरैरुपशोभिता ।
 वसुन्धरा यथार्थत्वं रात्रि तस्मिन्नपद्यत ॥ २९
 अथर्वनिर्व्यपेक्षत्वादुत्पातेरनुपप्लुताः ।
 प्रजास्तस्मिन् प्रजापाले स्वं स्वं धर्म्मं सिधिविरे ॥ ३०
 आसीदङ्गरहर्दानं प्रजासु सकलास्त्रपि ।
 मदोदयस्तु दुःसह्यस्तदा हिरदपंक्तिषु ॥ ३१
 मृगयामगमत् कर्तुं स कदाचिद्विशाम्पतिः ।
 वनं मृगगणाकीर्णं पतत्रिकूलकूजितम् ॥ ३२
 स ददर्श ततोदूरादाश्रमं श्रमनिःसङ्गः ।
 कण्वस्योन्नमितैर्व्याप्तं शाखिभिर्विहगान्वितैः ॥ ३३
 प्रफुल्लकुसुमोपेतैः पादपैः पल्लवोत्तरैः ।
 प्रांशुभिः सङ्कुलं साक्षात् ध्वजैरिव विडौजसः ॥ ३४ युग्मकम्
 अर्चयिष्यन् मुनिं धीमान् तं प्रत्यभिसुखोऽभवत् ।
 अयन्नोपस्थितं श्रेयः कः प्रेक्षावानुपेक्षते ॥ ३५
 सोऽपश्यन्मालिनीं नाम कलहंससमाकुलाम् ।
 निष्प्रगामपुष्पस्पर्शादनिम्नगतिदायिनीम् ॥ ३६
 वल्कलप्लवकालुब्धे क्षोभेऽपि जलवासिनाम् ।
 कुक्षयोनेरनदयेत्पादमस्त्रिभोजनकाय ॥ ३७

अनेकैः कमलैः कीर्णां विकसद्भिः सितोदकाम् ।
 मुक्ताशुद्धामिव ज्योत्स्नां नक्षत्रखचितान्तराम् ॥ ३८
 तरङ्गमालासंभिन्नपतङ्गप्रतिमोज्ज्वलाम् ।
 शरत्पयोमुखः पङ्क्तिं सञ्चरच्चक्षुरामिव ॥ ३९ कलापकम्
 तामुत्तीर्य महीपालो वलिशो भित्तसैकताम् ।
 प्रापदाय मम आन्तो वातैः शीकरवर्षिभिः ॥ ४०
 धौतवल्कलनिख्यन्दकषायरसविन्दुभिः ।
 भूयिष्ठमनुकुर्व्वन्निर्भक्तिशोभामिवाध्वनः ॥ ४१
 अक्षमालावल्कलादेः शाखान्तेष्ववलम्बनात् ।
 नूनं तरुभिरपुञ्जैः प्रतिपन्नमुनिव्रतम् ॥ ४२
 विनिर्व्विष्टफलैः स्पष्टं सदयं दमगोचरैः ।
 स्तम्बावशिष्टैर्नीवारैरेकतः परिवारितम् ॥ ४३
 सानन्दं मुनिकन्याभिरलुब्धदृष्टिताण्डजम् ।
 वृक्षकाणां जलघटैः सिच्यमानालवालकम् ॥ ४४
 अक्षया मुनिपत्नीभिरुटजाभ्यन्तरेऽनिशम् ।
 इन्धनैः सावधानाभिरक्ष्यमानहुताशनम् ॥ ४५
 खगैस्तदर्थमुत्सृष्टनीवारवलिमञ्चयम् ।
 कूजद्विष पतद्विष निर्व्विशद्विरलङ्घ्यतम् ॥ ४६
 क्वचिदातपमानीतं नीवारं चरतो मृगान् ।
 विनिवारयितुं भूयः सम्भ्रान्तमुनिकन्यकम् ॥ ४७ कुलकम्
 प्रसूतामंगने यत्र मृगीं मङ्गलदीपकैः ।
 इंगुदोस्नेहरचितैरभ्यनन्दन् मुनिस्त्रियः ॥ ४८
 न कोऽपि पादपो यत्र लताऽऽलिङ्गववर्जितः ।
 नापुष्पिता लता काचिन्न पुष्पं षट्पदोज्झितम् ॥ ४९
 विपन्नमाढकं यत्र सिंही कलभमादरात् ।
 लिङ्गती पाययामास स्तन्यं स्वशिष्टभिः समम् ॥ ५०

नष्टप्रसूतिमवशं व्याघ्री चरिणशावकम् ।
 सानन्दं योजयामास जनन्या यत्र सादरम् ॥ ५१
 वनान्तरादुपायातं मृगयूथं मुनिव्रजाः ।
 यत्र सम्भावयन्तिस्म वलिभिः सलिलैरपि ॥ ५२
 तरवोऽपि फलैः पुष्पैर्विहङ्गकलकूजितैः ।
 छायाया च पुरा यत्र पूजयन्त्याश्रमागतम् ॥ ५३
 पुष्परेणूत्किरैर्यत्र पवनैर्मदनातुरैः ।
 कान्ताश्च विटेः शश्वहलादालिङ्गिता लताः ॥ ५४
 अपूर्वाङ्गशिरसः सर्व्वे शाखिनस्तत्र जातुचित् ।
 नौहृत्यं तेष्वभूदासन् विनम्रा विनयादिव ॥ ५५
 मिथ्याऽनभिज्ञाः सर्व्वेऽपि प्रकृत्या विनयान्विताः ।
 तत्र सत्यमभूद्गुप्तं विभ्यन्नागरिकादिव ॥ ५६
 तदाश्रमपदं प्राप्य नमन्देलिननन्दनः ।
 सतां वित्तीव हृदयं भविष्यदपि मङ्गलम् ॥ ५७
 स शून्यमाश्रमपदं कण्ठेनाप्रतिमौजसा ।
 विलोक्य लोकपालश्रीस्तत्र क्षणमपैक्षत ॥ ५८
 लतागृहान्तरात् काचित् कमलायतलोचना ।
 निश्चक्राम ततो बाला चपलैव यलाहकात् ॥ ५९
 तया सत्कृतमात्मानं बहु मेने विशाम्यतिः ।
 वपुर्व्विशेषोपनता मनःप्रज्ञादनो क्रिया ॥ ६०
 का त्वं कस्यासि सुश्रोणि, समयानुचितक्रमम् ।
 बिभर्षि तापसीवेशं बाला ग्रहमिवेन्दवी ॥ ६१
 इति बाला सनिर्व्वन्धं नृपेण कथितान्वया ।
 पृष्टा जगाद सुदती किञ्चिदुच्छसितान्तरा ॥ ६२
 अप्सरःसम्भवां साधो, मां निबोध शकुन्तलाम् ।
 विश्वामित्रस्य राजर्षेरौरसीसुकृतेजसः ॥ ६३

पालनादन्नदानाच्च कण्ठोऽपि मुनिसत्तमः ।

मत्पितेत्येतदस्माभिस्तस्मादेव पुरा श्रुतम् ॥ ६४

अथ तां कामयामास कामयन्तीं महीपतिः ।

गान्धर्व्येण विवाहेन गान्धर्व्यानवमदुःखिनिः ॥ ६५

सा तेन सुतरां रेजे सङ्गता ललिताङ्गना ।

विनयेनेव विपुला लक्ष्मीरक्षतविक्रमा ॥ ६६

तया सङ्गम्य रहसि प्रियया नरपुङ्गवः ।

निरगादाश्चमादुभूयः समाश्वास्य सुमध्यमाम् ॥ ६७

इदं कुलपतिर्वृत्तं किन्नाम प्रतिपत्स्यते ।

इत्युत्कथयन्त्यन्तेव राजधानीं जगाम सः ॥ ६८

अन्वमीदत तत् कण्ठोऽप्यवदानं विदांवरः ।

सुतायाः पतिसौभाग्यं लोकैः खल्वभिलष्यते ॥ ६९

धार्मिकत्वं पौरवाणां राज्यादप्रचुरितन्तथा ।

पतिव्रता ततोवद्रे शान्तरामानं शकुन्तला ॥ ७०

श्रोत्रियः प्रतिशुश्राव सर्वं पूर्वक्रमोचितम् ।

ह्लादयन्ति हि बन्धूनां प्रार्थनाः प्रोक्षतान्तरान् ॥ ७१

अथ काले विशालाक्षी कुमारममितौजसम् ।

सुभगं लाञ्छनैः सर्वैरसूत पितुराश्रमे ॥ ७२

जातकर्मादिकस्तस्य संस्कारविधिरक्षतः ।

विधिना विदधे तावत् काश्यपेन यथाक्रमम् ॥ ७३

तं सर्व्वदमनं नाम्ना निम्ननाभं सुनिर्व्विधात् ।

स हि षड्वर्षदेशीयः सर्व्वानदमयहलो ॥ ७४

कुमारमतुषक्रेऽसौ कुमारो बलविक्रमैः ।

गुणैः सङ्गदयस्त्राघ्यैस्तमप्यमितमत्यगात् ॥ ७५

चिरवासः पुरन्ध्रीणां बान्धवेष्वयशस्करः ।

एकैव चतुरन्तायाः स्वामिनौ च शकुन्तला ॥ ७६

इति तां प्रेषयामास सपुत्रां भर्तुरन्तिके ।
 साचादिव तपःसिद्धिं लक्ष्मीमिव फलोज्ज्वलाम् ॥ ७७ युग्मकम् ।
 मुनिशिष्याः पुरस्कृत्य तां सपुत्रां प्रतस्थिरे ।
 सत्कारविधिनोपेतामर्चां मूर्तिमतौमिव ॥ ७८
 तामधोवदनां साध्वीं मुनिशिष्यनिवेदिताम् ।
 अपवादभियोवाच जानन्नपि जनाधिपः ॥ ७९
 नाहं स्मरामि सुश्रीणि, न चाप्याश्रभवामिनाम् ।
 अन्यप्रणयः शङ्करः किमिदं समुपस्थितम् ॥ ८०
 अनार्थमिव विघ्नाय मनो मेनकया पुरा ।
 त्वमभूर्हिमवत्पृष्ठे निर्मात्यस्त्रगिवोज्झिता ॥ ८१
 त्रपैका भूषणं स्त्रीणामिति मिथ्या जनश्रुतिः ।
 यदवाच्यमिदं घोरं कथयन्ती न लज्जसे ॥ ८२
 लोभनीयाऽप्यसंस्पृष्ट्या परनारीति मद्विधैः ।
 त्वं प्रभास्फुरितं रत्नं विभ्रतौव भुजङ्गमी ॥ ८३
 अयश्चातिबलीवालः सौम्योऽप्यशुभसंश्रनः ।
 औत्पातिकद्वोत्पन्नः पुष्पितः शालवृक्षकः ॥ ८४
 इममभिषवदालं पुरस्कृत्य कलाक्षरम् ।
 आलपन्ती मृगस्थान्तर्मम व्याधीव लक्ष्यसे ॥ ८५
 मालेव विषवल्लीनां कुसुमैरुपकल्पिता ।
 आपातकमनीयाऽपि त्वमुपेक्ष्या विचक्षणैः ॥ ८६
 गच्छ वा तिष्ठ वा चेतो दुष्यन्तस्य न क्षण्यते ।
 पथोमहत्परिचितादयस्कान्तादिवायसम् ॥ ८७
 क्षितिपेन ततोवाला परुषं समुपेक्षिता ।
 स्थूणेव निखला तस्मै दुःखामर्षत्रयाऽऽकुला ॥ ८८
 अथ सा वेपमानाङ्गी कटाक्षैर्नरपुङ्गवम् ।
 आलोहितैर्दहन्तीव कथञ्चिद्वाचमाददे ॥ ८९

पुराऽऽयमपदे राजन्, विलोभ्य चटुल्लाक्षरैः ।
 स्थानेऽवधीरणा धर्मं तस्थुषः स्थितिवित्तम् ॥ ८०
 रतिः प्रीतिश्च शुश्रूषा याभ्यः समधिगम्यते ।
 रौच्यं तास्वेव कुर्वन्तः पुरुषाः खलु निष्ठुराः ॥ ८१
 दुःखैरुच्चावचैर्लोका धर्मांशुभिरिवानिशम् ।
 दह्यमानाः प्रहृष्यन्ति दारेषु सलिलेष्विव ॥ ८२
 व्यञ्चरन्ति नराः पत्नीः प्राणानप्यर्पयन्ति याः ।
 तारुण्यमदमत्तानां मूढतैयं गरीयसी ॥ ८३
 विद्वानपि महाराज, त्वमेव' परुषाक्षरम् ।
 प्रत्यादिशन् धर्मपत्नीं कथं नाम न लज्जसे ॥ ८४
 विनोतमपि विद्वांसं श्रीमदोऽतिभवत्यहो ।
 प्रसन्नसलिलोदारं ऋदं वा जलदागमः ॥ ८५
 साधुः परिवदन्नन्यान्त्यमप्यनुतप्यते ।
 मोदते त्वपरोऽतन्त्रं त्रपतां कुतएव तु ॥ ८६
 सत्कृत्य सज्जनं सन्तो यथा गच्छन्ति निर्वृतिम् ।
 निरनुक्रोशमाक्रुश्य कामं वत तथेतरे ॥ ८७
 विनयेनैव धीमन्तो मन्यन्ते खलु गौरवम् ।
 परे विचारमृदास्तु व्युत्क्रमेणातिमानिषु ॥ ८८
 सतां वक्तव्यतां प्राप्तः खलुः खल्वविचारयन् ।
 निन्दन् मन्दमतिर्लोकैर्हसितोऽपि न बुध्यते ॥ ८९
 अहो दुष्कृतवत्यस्मि पुरैव पितराबुभौ ।
 त्वमप्यद्य महाराज, मामदोषां यदत्यजः ॥ १००
 इमन्तु तनयन्तावदात्मनो मूर्ख्यं नन्तरम् ।
 अनर्घ्यमिवरत्नाग्रं मा त्याक्षीर्मां त्यजन्नपि ॥ १०१
 आकल्पोऽज्जलसर्वाङ्गप्रियाऽऽलङ्कननिर्वृतिम् ।
 अतिशेते रजोन्मिष्टसुताश्लेषणसम्पदः ॥ १०२

आदर्शे निर्मलच्छायां प्रतिबिम्बमिवात्मनः ।
 विलीक्य तनयं लोके ह्लादते को न मानवः ॥ १०१
 अथ वाष्पातिरेकीण कण्ठरीधनिपीडिता ।
 करोद कर्णं बाला लतेव विगलन्मधुः ॥ १०४
 तस्यां रुदत्यां विस्मष्टमधुराक्षरशालिनी ।
 शृण्वतां पीरमुख्यानां वागुवाचाशरीरिणी ॥ १०५
 त्वया किल वरारोहा परिणीता शकुन्तला ।
 दुष्यन्त, तव पुत्रोऽयं भरुस्त्रेनं यशस्विनम् ॥ १०६
 कोटराग्निप्रदग्धस्य वृष्टिः श्लाघ्या तरोरिव ।
 अन्तः सन्तप्यमानस्य तस्याभूत् सा सुधेव वाक् ॥ ७
 अथानन्दजवाष्पीधैरभिषिच्यात्सम्भवम् ।
 भरणाद्भरतोऽयं मे सुतोऽस्त्वित्ययमभ्यधात् ॥ १०८
 साम्ना स क्षमयामास क्षान्तं नाम शकुन्तलाम् ।
 अपराहं मया देवि, लोकवादभयादिति ॥ १०९
 लयि क्षितौ च प्रवणं मनोमम निरन्तरम् ।
 प्रान्तं दिग्बोधयन्त्यस्य दक्षिणोत्तरयोरिव ॥ ११०
 इति सुप्रियमाभाय तामसौ प्रियवादिनीम् ।
 युवराजपदे साधुर्निदधे सुतमादरात् ॥ १११
 सा चक्षमे क्षमाशीला साध्वी भर्तुर्व्यतिक्रमम् ।
 कोपः खलु पुरन्धीणां वल्लभानुनयावधिः ॥ ११२
 मेघोन्मुक्तामिव हिमकरसन्द्रिकां वारिपूरः
 क्षिण्वोत्फुल्लामिव कमलिनीं बालभानुप्रबुद्धाम् ।
 भूषां पूर्वामिव बहुमतां सम्प्रदीप्ताग्नितप्तां
 कालुष्यान्ते किल परिगतस्तामसौ राजतेऽहम् ॥ ११३
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये शकुन्तलापरिग्रहोनाम
 नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

तस्मिन् समाधाय स राजशब्दं
बभूव शास्त्रः शमसंस्कृतात्मा ।
सहस्ररश्मिर्निजमस्तसंधं
गुणोत्तरे चन्द्रमसीव राजा ॥ १
अन्वग्ययौ कण्वमुनीन्द्रकन्या
तमादरान्मूर्तिर्मतीव लक्ष्मीः ।
पतिव्रतानां व्रतमन्तरायै—
न जातु रौष्यप्रमुखैरपैति ॥ २
प्रागेव दीप्तो महसा कुमारः
स राज्यमादाय पुनर्दिदीपे ।
प्रापेयव साक्षात्तमसोपगूढं
ज्वालावलीदो ज्वलनः प्रदीपम् ॥ ३
अभिप्रयातस्य परं जिगीषो—
वीरस्य न स्यन्दनचक्रमस्य ।
यतोविजघ्ने खलु लोकसंघैः
स चक्रवर्त्तिरिति ततो बभासे ॥ ४
पवित्रगङ्गायमुनातटान्त—
र्महाक्रतून् विक्रमशीममानः ।
समाजहारामरगौतकीर्तिः
परे यथा नानुययुर्यशः स्वम् ॥ ५

प्रत्यग्रभूपालविपत्तिशोकाः
प्रजा नवो लोकपतिर्गुणौघैः ।
आनन्दयामास यथेन्द्रवज्रैः
प्रभाकरापायविलुप्तचेष्टाः ॥ ५४

वपुष्टमां नाम सुवर्णवर्णां
स काशिकेशस्य सुतामुदाराम् ।
दारक्रियायोग्यगुणैर्विरिष्ठा-
ममात्यमत्वा विधिनोपयेमे ॥ ५५

स मासमात्रं श्वशुरालयान्त—
नृपो नवोदासचित्तोऽधुनवास ।
द्वितीयलक्ष्म्येव तथोक्तवत्पत्नी-
स्ततः प्रतस्थे निजराजधानीम् ॥ ५६

रथं विनीताश्वसत्पताक-
मध्यास्य विद्वान् सङ्गदां वियोगात् ।
नातिप्रवृष्टां स वपुष्टमान्तां
विनीदयामास मनोऽश्ववाग्भिः ॥ ५७

कलिन्दकन्धोर्मिमिलत्तरङ्गां
तथैव गङ्गामवलोक्य शुभ्राम् ।
अङ्गाय मेने नृपधर्मापह्नी
मलं न नैसर्गिकनिर्मलानाम् ॥ ५८

कृतोपचारैश्चतुर्जीविर्गर्भैः—
स्तेषु प्रदेशेषु मनोरमेषु ।
मार्गेषु काञ्चिद्वनानीर्बिम्बित्य
तौ प्रापतुः कामस्य राजधानीम् ॥ ५९

रथाक्षियन्ता यमिताक्षरश्लेः
 शुभे सुहृत्ते प्रिययाऽवतीर्थ्य ।
 शुद्धान्तमध्ये विनिवेश्य चैनां
 क्ष्मापः क्षमाभारमसौ बभार ॥ ६०

तस्मात् शतानीक इति प्रसिद्धो-
 बभूव तस्यां रुचिरः कुमारः ।
 अग्निप्रसङ्गादिव वाप्यमय्यां
 स्फुरत्प्रभं ज्योतिरयोजवर्त्तमानम् ॥ ६१

सुर्व्यर्थमत्युत्कटमाहुरिष्यन्
 कृतान्तरायः किल तत्क्षणेन ।
 वैरानुबन्धस्तुभितान्तरत्ना-
 दुत्तङ्गनामा तन्मृषिः प्रपेदे ॥ ६२
 उवाच चैनं नतपूर्वकाय-
 माशौर्मिरुचैरभिनन्द्य पूर्वम् ।
 साम्ये स्थितानामपि धैर्यलोपं
 वैरं किलातिक्रमजं करोति ॥ ६३

तव पितरमुदारं तत्तकः क्ष्माप, साक्षा-
 दशनिरिव महीध्रं धर्षयामास मूढः ।
 द्रविणचयविसर्गैर्विप्रमथ्यहर्षमार्गात्
 क्षितिपतिलकरक्षावहकामं निषिध्य ॥ ७४
 स खलु यदि न मन्दोऽवारयिष्यद्विजाग्रं
 दशनमनु तदानीं क्षौणिपाक्षं स एव ।
 तरुमिव द्रववह्निज्वालयालीढमग्निः
 प्रबलबलशक्तौ नूनामाजीवयिष्यत् ॥ ६५

परिभवति कृतान्तेर्लक्षकेनापि दृष्टः
 स्वमिति नवमवर्षं पश्यता व्याकुलेन ।
 प्रतिकरणसमर्थोवारितस्तेन विप्र-
 स्तदहह परिलुप्तस्वत्पिताऽप्राप्तकालः ॥ ६६
 क्षितिपतिलक, तस्यावर्णराशेः खलाना-
 मतिगुरुरवलेपः कीदृशः पश्य ज्ञातः ।
 अशमयदविलुप्तप्रक्रमं कीर्तिजालै—
 र्धवलितजगदन्तं यदृष्ट्यागर्वितोऽसौ ॥ ६७
 नरप, पितुरमित्रे क्रोधनः क्षत्रियः सन्
 किमिति किमिति वैरं वीर, तस्मिन् धत्से ।
 हुतवहमधि होतुं तं किल क्रूरबुद्धिं
 चर सुचरितकृत्यः सर्पसत्राख्यसत्रम् ॥ ६८
 इत्याभाष्य व्रतिनि सुतरामाश्रमं स्वं प्रयाते
 तीव्रक्रोधाकणितनयनस्तत्तत्कक्षापराधात् ।
 सन्भारान्ते स पुनरचिरादुन्नाह्वयैर्वेदविद्भिः
 प्राप्तोदत्तैः क्षितिपतिरभूत् सर्पसत्राय दीक्षाम् ॥ ६९
 अथाह्वीषीत् सर्पान् हुतवहसुखे स क्रतुविधौ
 तमिश्रायामम्बौ शलभनिवहानध्वग इव ।
 स्फुटन्तस्तोषान्तु ज्वलनतरसा भोगमणयः
 स्फुलिङ्गाभा दृष्टा दिशि दिशि पतन्तः पटुरक्षः ॥ ७०
 प्रदीप्तोऽग्निः सार्धं नरपतिरक्षा स्फण्डिलशयी-
 ददाह्वीषैर्मन्त्र्यक्षपितमहसः कुण्डलिगणान् ।
 हृथैवेन्द्रं साम्द्रं शरणमुपपन्नो नरपतेः
 पितुर्बेरी वङ्गेरुपरि परिलम्बोऽथ दृष्टे ॥ ७१

अथ स्तोकस्त्रिचतुस्त्रिंशतिभिर्भक्त्युक्तैः शृपतिं
 वरं लेभे तस्माच्छतविरतये सत्त्ववचसः ।
 ततो मुक्ताः सर्पाः क्षितिपतिरुक्ताश्चकमुखा-
 गतत्रासा वज्रेरपि सुसुदिरे मन्त्रबलिनः ॥ ७२
 हुतोष्णं सर्पव्रजमथ विरच्य क्षितिभृत-
 स्तमः शिष्टं किञ्चिद्दिनकरकराद्भूधर इव ।
 स सन्तुष्टः शिष्टाभिमतवचिराशीर्भिरसक्त-
 त्तमुच्चैरानन्दप्रचुरमभिनन्द्यान्ममगात् ॥ ७३
 वैशम्पायनतः स कम्पितवपुःप्रत्यर्थिवीरव्रजः
 शुश्रावोत्प्लवणकिल्विषैकहरणीं पुण्यां कथां भारतीम् ।
 या व्यासेन विशेषतो विरचिता वेदार्थसार्धोत्तरा
 पूर्वेषां किल सर्वगर्वदलनी कीर्त्तिश्च यन्नीज्ज्वला ॥ ७४
 इति चन्द्रवशे महाकाव्ये सर्पसन्ववर्णनीनाम
 द्वाविंशः सर्गः ॥

द्वयोविंशः सर्गः ।

स प्रक्रमानन्दितसर्वलोको-
लोकान्तरं कालवशात् प्रपन्नः ।
परोक्षभावं क्षितिपः प्रपेदे
क्षिरोटयोगादिव खण्डक्षिरोटः ॥ १
अथाभवत् पार्थिवचक्रवर्त्ती
क्षती शतानीक इनेकतेजाः ।
स्फुरत् परानीकमनेकरूपै-
र्जिता मुहुः संयति यः पृषत्कैः ॥ २
स याज्ञवल्क्यादधिम्य वेदं
क्षपादथास्त्रास्थनिवारितास्त्रः ।
कुर्वन् परेषामवरोधशोकं
शशास राज्यं महनीयतेजाः ॥ ३
बभूव तस्थोज्ज्वलदेहभाजः
सुतो विदेहाधिपतेः सुतायाम् ।
यो देहदौतया दहनोपमेय-
स्तिरस्त्रकार निदिवालयस्थान् ॥ ४
रजोविमुक्तः स विरक्तचेता-
निवेदितात्मा क्षिप्त ग्रीनकाय ।
तत्स्वावबोधक्षपितव्यलोको-
लेभे स्फुरन्निर्गलसत्यलोकात् ॥ ५

तस्यावसाने क्षितिशासनस्य
 वसुपमेयो वसुधाऽऽधिपत्वम् ।
 दत्तोऽश्वमेधादिपदः प्रपेदे
 प्रीतैः सुरैर्दत्तचरोऽश्वमेधात् ॥ ६

धीरः प्रतीताध्वरसंविधानैः
 पुरोधसां सोमरसासवेषु ।
 मनांसि बभ्रुवकरोदमर्त्तान्
 स मर्त्यवद्भूतलदीर्घवासान् ॥ ७

तस्याऽमजोऽभूदधिसोमकृष्णः
 कृष्णोपमेयोऽप्यपकृष्णकर्मा ।
 यः पश्यतां चेतसि दर्शनीय-
 स्तृष्णां समावर्त्तयदीक्षस्य ॥ ८
 पुत्राध्वरप्राध्ययनैर्ऋतेभ्य-
 स्त्रिभ्योऽपि निर्ऋततयाऽमलौजाः ।
 निःशेषकर्त्तव्यतयेव सोऽभू-
 त्वरातलावस्थितिनिर्व्यपेक्षः ॥ ९

सुतस्तदीयस्तु ततः प्रपेदे
 कुलप्रदीपः कमलाभवक्ताः ।
 विधानपूर्वकं विनुषोपमेयो-
 नुधाग्रगण्यो वसुधापतित्वम् ॥ १०
 स प्राप्य राज्यं द्विजराजकान्ति—
 र्वीरव्रजानामविषहन्तेजाः ।
 प्रह्लादयामास निजप्रजाली—
 निर्ऋत्य वाचैर्द्विषतां प्रचारम् ॥ ११

अजीजमत् सज्जनवाञ्छनोय—
 मलाञ्छनं चन्द्रमिव स्फुरन्तम् ।
 बालं मृणालाधिकसीकुमार्यं
 निचक्षुः सार्य्यानुमतोपचारम् ॥ १२
 विनीतमादिश्य तमात्मजातं
 नृपः प्रजाक्षेमविधौ विधिज्ञः ।
 आचारमुच्चैर्जरसोऽनुरूपं
 चचार चौरप्रणयी वनेषु ॥ १३
 स चापि वर्णाश्रमधर्मपाता
 वर्णाश्रमाचारपरायणत्वात् ।
 धर्माविरोधाधिगतार्थकामो-
 मनोषिणां मानसकाङ्क्षितोऽभूत् ॥ १४
 रोधःप्रपाताविलगङ्गयोच्चै—
 स्तरङ्गश्चस्तरभिक्षयमाणम् ।
 सर्व्वन्तदीयं नगरन्तदन्त—
 ध्रुवं पविचौभवितुं विवेश ॥ १५
 निवारयिष्यन् सुरनिम्नगाया-
 दुर्ध्वाररंङ्गःप्रचुरप्रवाहम् ।
 प्रजाऽऽवलीदुर्गतिक्वातराक्षा
 बभूव भूपो विफल्गप्रयत्नः ॥ १६
 तरङ्गिणीघोरतरङ्गविम्बा
 विशिषतः क्वातरतामुपेताः ।
 प्रजास्तदा रक्षितुमक्षमोऽसौ
 बभूव कामं विमनायमानः ॥ १७

परं प्रजारञ्जनमेव राज्ञो-
 मनीषिणः कर्म समादिशन्ति ।
 आस्तां तदेतत्परिरक्षणं मे
 मन्दस्य नाभूदपि धिग्धिगङ्गान् ॥ १८
 प्रजाऽऽवलीः स्वा नरलोकपाणो-
 न रक्षितुं यो विपदः क्षमेत ।
 ह्यास्यायं तस्याङ्गुरतीव राज्यं
 जरातुरस्येव नवं कलशम् ॥ १९
 इत्येवमन्तः समतप्यतासौ
 प्रजाकुलक्षेत्रविशेषदीनः ।
 राजन्वती यत् परिभूयते भू-
 स्तदेव देवस्य बलं व्यनक्ति ॥ २० विशेषकम् ।
 सर्वप्रयत्नैरपि यन्न साध्यं
 व्यलीकमस्मिन्नपि स प्रपेदे ।
 भूपालभावव्यपदेशदृष्टाः
 खलाः किलोच्चैर्व्यथयन्ति लोकान् ॥ २१
 ततः स कौशाम्बर्यभिधासुदारां
 पुरीं परास्कन्दभयैर्विमुक्ताम् ।
 प्रासादसन्तर्जितवैजयन्तां
 पौदैः समस्तैः क्षणितोऽध्नुवास ॥ २२
 तस्यानुकूष्मात् क्षितिपत्न्य लोकाः
 प्रजाव्यलीकाकुलमानसस्य ।
 दुरन्तदैवव्यसनातिपातं
 ते स्नाद्यमानाः स्य भृशं सङ्गन्ते ॥ २३

द्वितीयः सर्गः ।

अथ शापान्तमासाद्य सुदुःखः स्वां पुरीं ययौ ।
तमात्मजं समादाय कुमारमिव शङ्करः ॥ १
बालएवातिवल्गुत्वाज्जहार जगतां मनः ।
अयनं दक्षिणं प्राप्तः सहस्रांशुरिवाशु सः ॥ २
अल्पोऽपि वपुषा नम्रः स गुरुर्गुणगौरवैः ।
सुगन्धिभिः फलैः पुष्पैर्बालस्तुरिवाबभौ ॥ ३
स तु सर्वगुणाढ्योऽपि न राज्यं प्राप पैतृकम् ।
राज्ञः स्त्रीत्वे किलोत्पन्नः परस्य हि सुतोऽभवत् ॥ ४
वशिष्ठवचनात्तस्मै प्रतिष्ठानं नृपोददौ ।
गङ्गा च यमुना चोभे यत्रास्तां परिखे इव ॥ ५
परां प्रतिष्ठामगमत् पुरे तत्र पुरुरवाः ।
श्रेष्ठा हि पुरुषाः प्रायः स्रगुणैरेव विश्रुताः ॥ ६
प्रकृता सृष्टृणीयोऽभूत् प्रजानां संयतेन्द्रियः ।
स निर्मलयशा लोके मिथ्याचारपराङ्मुखः ॥ ७
अथ गौरीगुरोः शृङ्गे तपसा परमेश्वरम् ।
आराध्य किल साम्राज्यं स प्रापोर्जितविक्रमः ॥ ८
त्रयोदशहोपमयीं महीं महितशासनः ।
शासनाङ्गां शशासोच्चैर्गुणराशिवशानुगाम् ॥ ९
पाङ्गुलपरिशुद्धस्य तस्य राज्ञो महीश्वराः ।
जगद्गुह्यतमायत्नामादेशमुपदेशवत् ॥ १०

अमोघाः सायकास्तस्य समग्राश्च धियोगुणाः ।
 स्वाराज्यञ्च हये कुर्युः साम्राज्यं प्रति का कथा ॥ ११
 प्रजापालनधर्मेण सम्योतः पुरुषोत्तमः ।
 स्वयमर्हासनं तस्मै गुणशुक्लमकल्पयत् ॥ १२
 न रूपमन्वयं वाऽपि गुणमेवोन्नताशयाः ।
 स्तुवन्यल्पो रजःकीर्णमणिः श्लाघ्योमनीषिणाम् ॥ १३
 अथ जातुचिदत्युच्चैः स रथं कामचारिणम् ।
 मनोरथमिवारुह्य चचार मरुतां पथि ॥ १४
 ह्रियमाणां परितस्तां चित्रलेखामथोर्व्वशीम् ।
 केशिनाऽप्सरसः साक्षात् स्वर्गलक्ष्मीमिवैक्षत ॥ १५
 भिया विलीनकल्पन्तदुर्व्वशा मुखपङ्कजम् ।
 जह्वार सहसा तस्य दयालोः सुतरां मनः ॥ १६
 प्रकृत्या रमणीयानां रामाणां सन्भ्रमादिभिः ।
 स्नानाऽपि सुखपद्मश्रीरभिख्यामिति कामपि ॥ १७
 तन्वङ्गी नृपतेष्टेतो लोलतामनयत्तथा ।
 लिखितेव यथा तत्र चित्रितेव च साऽभवत् ॥ १८
 विक्रमावसरं प्राप्तो राजा तस्य व्यतिक्रमम् ।
 न कोपाच्चक्षमे क्षत्रो मिथ्योचितपराङ्मुखः ॥ १९
 आस्कन्द्यमाने ह्यबले संरम्भो बलिनां यथा ।
 न तथा बलवत्प्रेषां स्वभावः सोऽयमीदृशः ॥ २०
 तां वेपमानां विवशां शूली मायामृगीमिव ।
 आश्वासयन् महेष्वासं ज्यया स समयोजयत् ॥ २१
 प्रसर्पन्तमिवालीकं प्रासादः सेतुरुन्नतः ।
 अश्वसामिव संघातं तं क्रोधं धराधिपः ॥ २२
 भूभृतोच्चैस्तरणोच्चैः प्रत्याहतगतिक्रमः ।
 प्रवाहवन्निम्नगाया भग्नवेगो बभूव सः ॥ २३

अरवर्षेऽथ जग्राह राजानं दनुजेश्वरः ।
 अविच्छिन्नेरिवासारैः सानुमन्तं घनाघनः ॥ २४
 वरूथिनौनिष्ठापेक्षानुभावपि विचक्षणौ ।
 पुरतोऽप्सरसां प्राप्तविक्रमावसरो रणः ॥ २५
 आमिषं रमणीरत्नं चित्रलेखा तथोर्वशी ।
 किन्तु येन संरम्भो न तयोर्विपुलो भवेत् ॥ २६ युष्मकम् ।
 हयोर्हस्तवतीर्घोराः सञ्चरन्तो निरन्तरम् ।
 महान्तः शिञ्जिनोघोषा वाग्विरोधं न सेहिरे ॥ २७
 ज्वलद्भिरस्त्रैरालोढः श्यामलो दानवेश्वरः ।
 दावानलसमाश्लिष्टशिलोच्चयदवावभौ ॥ २८
 वायुदेवतवाणेन दनुजं मनुजेश्वरः ।
 दूरमुत्सारयामास क्षुद्रं कक्षमिवानिलः ॥ २९
 संहृतज्यस्ततः प्राज्यामुर्वशीमासमाद सः ।
 भुजवीर्याधिकप्रीतां मूर्त्तामिव जयश्रियम् ॥ ३०
 तावददृष्ट्वाऽपि सम्प्राप्तः समन्विथन् किलोर्वशीम् ।
 ह्रियमाणाममित्रेण कीर्तिं मूर्त्तिमतीमिव ॥ ३१
 अथ तामब्रवीद्राजा योऽलभ्यां लब्धुमिच्छति ।
 दैत्यस्वामवलेपान्धः स सुन्दरि, पराजितः ॥ ३२
 अयञ्चाखण्डलश्चण्डि, त्वद्वियोग्यथाऽऽकुलः ।
 शचीमपि परित्यज्य विहस्तस्वामुपस्थितः ॥ ३३
 तं लीलामधुरालापैः सञ्भावयितुमर्हसि ।
 निस्त्रनैर्भ्रमरस्थैश्च वक्षो मलयमारुतम् ॥ ३४
 अवदानेन देवानामपि प्रार्थितविक्रमम् ।
 प्रति तं पृथिवीपालं पिप्रिये पाकशासनः ॥ ३५
 ततस्तत्पूर्वमुर्वशीं वीर्यनिष्क्रयसुन्दरम् ।
 सख्यमासीत्कृन्दस्य नरलोकसुदुर्लभम् ॥ ३६

पुरूरवसमादाय स्नां पुरीममरेश्वरः ।

ययावप्सरसां लाभात् पुलकाञ्चितवियहः ॥ ३७

ददौ चार्द्धासनं तस्मै स्वाङ्गमङ्गेन पीडयन् ।

गुणेभ्यो नम्रतामेति काममुच्छिरसां शिरः ॥ ३८

समच्चं सर्वदेवानामुर्व्वश्याश्चामरेश्वरः ।

बहुमानञ्चकारास्य स्नाप्यवीर्य्यस्य संसदि ॥ ३९

यथा यथा स राजर्षिर्व्वज्जिणा प्रतिपूजितः ।

आसीत्तथा तथोर्व्वश्या मुग्धं लोलञ्च मानसम् ॥ ४०

अथ तस्य प्रमोदार्थं व्यादिदेश विशाम्पतेः ।

लीलाङ्गहारसुभगव्यापारं प्रति तां वृषा ॥ ४१

प्रागेव मानसं तस्याः पुरूरवसि ससृहम् ।

लीलाविलासव्याजेन भावो व्यक्तइवाभवत् ॥ ४२

लोलचित्ततया तस्याः प्रयोगेषु व्यतिक्रमम् ।

न चक्षमे शचीनाथो यशः स्वमिव लङ्घितम् ॥ ४३

इतोभ्रष्टा दुष्टचित्ते, कामसंमूढमानसे ।

कियन्ति वस वर्षाणि क्षिताविति शशाप ताम् ॥ ४४

पुनश्चोवाच राजर्षिममुं प्रियसखं मम ।

तवापि द्वाणकर्तारमनुवर्त्तितुमर्हसि ॥ ४५

दुष्प्रापमपि सा स्वर्गं तं विना किल वञ्चनाम् ।

तत्सङ्गशंसिनं शापं मेने परमनुग्रहम् ॥ ४६

समाभाष्य ततः शक्रं प्रत्यावृत्तः पुरूरवाः ।

स्नां पुरीं पुरुषव्याघ्रः पारिजातस्रजोज्ज्वलः ॥ ४७

अथ भेजे भुजस्त्राप्यं तमुर्व्वीपतिमुर्व्वशी ।

ततो मच्चौतलस्थोऽपि स स्वर्गसुखमन्वभूत् ॥ ४८

शयनस्थान्तिके स्थाप्यौ पुत्रकावुरणौ मम ।

उत्सृष्टशयनीयं त्वां न द्रक्ष्यामि दिगम्बरम् ॥ ४९

आवयोः समयः सोऽयं यदैव परिहास्यते ।
 गमिष्यामि तदैवाहमितुवाच तसुर्वशी ॥ ५० युग्मकम् ।
 सा किलाखण्डलेनैवं विद्योगाकुलचेतसा ।
 आदिष्टेति यथाचे तमकामेव मनस्विनी ॥ ५१
 तथेति तस्याः प्रथमं प्रणयं प्रणयोत्सुकः ।
 अपालयन्महीपालः सोऽक्षरप्रोयत प्रिया ॥ ५२
 तां समालिङ्ग्य भूपालो लेभे यत् सुखमम्रसा ।
 बुधो विद्यामिवासाद्य कोऽन्यस्तद्वदितुं क्षमः ॥ ५३
 यस्यामानापनोदाय शक्रस्य प्रणतिक्रमः ।
 स्वयमालिङ्ग्य तस्याः कं नानन्दयति क्षितौ ॥ ५४
 क्षिप्रान्ते तपसाऽत्यन्तं यद्विष्णुस्तपस्विनः ।
 अयन्नोपस्थितस्तस्य तत् सुखं नृपतेरभूत् ॥ ५५
 गन्धर्वलोकादानौय ऋताग्निं सोऽग्निसन्निभः ।
 अग्निहोत्रं समाजह्रे सकलत्रः कुलाग्रणीः ॥ ५६
 क्रतूनां शतमाहर्त्रां यशोव्यस्तं शतक्रतुः ।
 आघ्येन तेन सुहृदा प्रीतिमानन्वमोदत ॥ ५७
 दानवानां चमूनाद्यानपि पार्थिवसत्तमः ।
 किङ्करानिव सन्निभान् महर्षीनुदवाहयत् ॥ ५८
 जिज्ञासमानस्तं जातु चिवर्गः ससुपस्थितः ।
 गीतकीर्त्तिं सुरस्त्रीभिर्भूत्तिमानवनीश्वरम् ॥ ५९
 अनर्घ्यशीलः सोऽर्घ्येण सर्वान् प्रत्यग्रहीदबुधः ।
 धर्माद्याकल्पयद्भूयीवहुमानं महामनाः ॥ ६०
 तं प्रत्यर्थश्च कामश्च कामं मन्युमगच्छताम् ।
 उचितक्रममप्यप्योमन्यते ह्यवमाननाम् ॥ ६१
 बलावलेपादन्वोऽसि मूढः मामवमन्यसे ।
 कामार्त्तो विवर्तितं गच्छेरिति कामः शशाप तम् ॥ ६२

लोभातिशयदोषेण स्वात्मनेव वियोज्यसे ।
 व्यर्थाभिमानिन्नत्यन्तमित्यर्थोऽप्यशपन्नपम् ॥ ६३
 राजधर्मप्रवीणन्तं धर्मीराजानमादरात् ।
 अवदद्ददातां श्रेष्ठः सस्त्रितः स्तयवर्जितम् ॥ ६४
 स्त्रियां यज्ञानलोत्थायां जातस्त्वममृतदुरातेः ।
 कुले कुलप्रदीपोऽसि निर्मले मलवर्जितः ॥ ६५
 यस्य श्लाघां कलामिकां विभर्त्ति शिरसेश्वरः ।
 तदन्वयस्य ते राजन्नुचितैवोन्नतेच्छता ॥ ६६
 उद्भवस्यानुरूपैव बुद्धिः शुद्धतरा तत्र ।
 कुतोनिर्मलता न स्यादुर्मिषु क्षीरवारिधेः ॥ ६७
 तदायत्यां महाराज, परां निर्वृतिमाप्स्यसि ।
 यशश्च शाश्वतं नास्या लौकिकेषु सुखादिषु ॥ ६८
 काममर्थश्च कामश्च तुभ्यं मन्युमगच्छताम् ।
 अवलितः किलारमानं न स्यात् कलयितुं क्षमः ॥ ६९
 त्रिलोकगीतयशसा स्वयं कुलिशपाणिना ।
 यत् सख्यं कृतमेतत् ते गुणानां खलु गौरवम् ॥ ७०
 करेण सादरं धत्ते कमलं कमलेक्षणः ।
 मदाम्बुः परिमृद्नाति तदेव सहसा गजः ॥ ७१
 माधूनामादरः श्लाघाः परेषां लङ्घनेन किम् ?
 तमःकवलितोऽपीन्दुरभिनन्द्यो महात्मनाम् ॥ ७२
 तन्मा व्यथिष्ठाः सन्मार्गे स्थेयाः स्थितिमतां वरः ।
 खलानामवलेपेन स्मितं कुर्वन्ति साधवः ॥ ७४
 अथ पार्थिवमाभाष्य भाभिराभांभासयन् दिशः ।
 तिरोबभूव धर्मीऽपि प्रसादसुसुखः क्षणात् ॥ ७५
 सोऽपि शापप्रसादभ्यां परीतः पृथिवीपतिः ।

अथ सुरवनिताभिर्गीतकीर्तिः परेषा—
 मविरतधृतदण्डो दण्डनीतिप्रवीणः ।
 भुवमिव गुणरक्तामुर्ब्बशीं निर्व्यपेक्ष—
 स्तदितरमहिलायां भूमिपालोन्यभुङ्क्त ॥ ७७
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये धर्मप्रसादो नाम
 द्वितीयः सर्गः ॥

अथ तृतीयः सर्गः ।

अथ प्रजानामनयोज्झितानां
 निःक्षिप्य रक्षां सचिवेष्वचिन्तः ।
 ययौ विलासी प्रियया विहर्तुं
 हिमाद्रिपादोपवनान्तरेषु ॥ १
 गङ्गातरङ्गोक्षितसैकतान्ते
 महीधरोद्गीर्णजलप्रपाते ।
 दूर्वादलश्यामलताभिरामे
 विकीर्णवेदूर्यमणिप्रकर्षे ॥ २
 प्रफुल्लकल्पद्रुमपारिजात—
 छाये समाच्छन्नसुगन्धिष्ये ।
 शृङ्गे सतुङ्गस्तनया समेतो—
 महाभुजो यौवनमन्वभुङ्क्त ॥ ३ युग्मकम् ।

चिराय गोत्रस्त्रलितापराधात्
पादानतं वल्लभमाक्षिपन्त्याः ।
कस्याश्चिदारक्तमुखं मृगाश्या—
रेमे स कामी मधुरं निरीक्ष्य ॥ ४

अधित्यकायां मृगलोचनायाः
स्वच्छोपलायां स किलोपविष्टः ।
चुम्बन् मुखं तत्प्रतिविम्बदर्शी
विनैव रेमे मणिदर्पणेन ॥ ५

भूयिष्ठनिर्व्विष्टनिकुञ्जपुञ्जा—
स्त्राकृष्टनाकदुरतिरञ्जितासु ।
स ह्येककूटस्य दरीषु रेमे
कशोदरीप्रेमरसप्रतीतः ॥ ६

चैत्रे ततश्चैत्रयं प्रपन्नः
समुन्नतश्रीणिविशालयाऽसौ ।
आवर्ज्य शाखाः सदयं तरूणां
विनिर्व्विशन्त्या कुसुमान्तराणि ॥ ७

प्रेम्णा प्रयुक्तां सुरसुन्दरीभि—
र्दोलोत्सवं पेशलमध्यया सः ।
आलिङ्गितस्तत्कृतलुप्तभाग्यं
विशाम्यतिस्तत्र विनिर्व्विवेश ॥ ८

लाञ्छारसालिप्ततलस्य तस्याः
पादस्य सम्पर्कवशात् प्रफुल्लः ।
न खल्वशोको न विलासिहृति—
रभूदसूयाविषयो नृपस्य ॥ ९

तस्या मधुसूदिकयाप्रवन्धै-
 र्विलुप्तसौभाग्यगुणोत्तराय ।
 न कोऽपि लोकः स्पृहयाब्जभूव
 पुंस्कोकिलानां कलकूजिताय ॥ १०
 शुचौ तुषाराद्रिशुचिप्रदेशे
 समुच्चिते निर्भरशीकरायैः ।
 शिरीषपुष्पोत्तरपुष्पशय्ये
 भूयो विहारा नृपतेर्बभूवुः ॥ ११
 प्रालेयसम्पकंनिवारितौष्णान्
 रवेर्भयूषान् सुतरां दिवाऽपि ।
 स चन्द्रपादानिव लोककान्तान्
 नृपः प्रकाशैकफलान् सिधेवे ॥ १२
 दवाग्निदीप्तातपतीव्रतप्ते
 वनस्थलेऽप्यखलितप्रचारः ।
 तया चरन् खल्वपि भूमिपालो-
 न वासरौष्ण्यं गणयाञ्चकार ॥ १३
 काले च शीतौष्ण्यवती च काले
 तस्योर्व्वंशी स्पर्शवती बभूव ।
 मूर्त्तिः प्रिया प्रेम्बरसस्य सत्य-
 मर्थानुरूपमपरिणाममेति ॥ १४
 ततः पुरोवातसंखः प्रगर्जनं
 संस्तूयमानस्तृपितैः पतङ्गैः ।
 प्रियासमाश्लेषमुखानुकूलः
 सखेव राशौ जलदागमोऽभूत् ॥ १५

गुहाविसर्पिप्रतिशब्दघोर—

घनावलीगर्जितवेपिताङ्गी ।

निशाचरास्कन्दभियेव भूयः

स्वमुर्वशी वल्लभमाखिलिङ्ग ॥ १७

तां स्निग्धरेखामिव चारुहेमः

समुज्जसन्तीं निकषोपलान्तः ।

अस्पर्शनीया जलदेषु विदुः

पुनः पुनर्वीक्ष्य ह्रियेव लीना ॥

पुष्पोपचारघृततन्त्रकेश—

कलापलीलाञ्च कलापवत्यः ।

विडम्बयन्त्यः परुषस्वरत्ना—

न्र साम्यमापुर्मधुराक्षरायाः ॥ १८

तस्याः कपोलोपरि लम्बमानः

कदम्बपुष्पश्रवणावतंसः ।

परागपुच्छेक्षणदूषणत्वात्

राक्षो विलासैकसखो बभूव ॥ २०

धन्यस्य यत् श्रोत्रपुटैकपेयं

भावार्द्रचेता रसवच्चकुज ।

शीत्कारमिश्रं तदपि कुवानो-

घनागमः स्नाध्यतमो बभूव ॥ २१

ततो नदीनामुदकानि तावद्-

वयोऽवसाने प्रमदामदा वा ।

व्यलीकलीकान्यपि कार्श्यमापुः

को वा कुण्डी स्नाज्जनमाकुलस्य ॥ २२

कामं सुरस्त्रीभिरथावतीर्य
 भूयिष्ठनिर्विष्टजला ऋदिन्यः ।
 स्नात्वा बभूवुर्व्यपुषः क्षत्रत्वेऽ-
 प्यन्योपकारी गुणैव भूयान् ॥ २३
 हैमं मृणालं परिभुञ्ज्य कामं
 ब्रह्माभिधानात् सरसी निवृत्ताः ।
 नितम्बिनीशिक्षितलीलचित्ता-
 विलम्ब्य जग्मुः किल राजहंसाः ॥ २४
 ज्योत्स्नाविधौतामलकान्ति तस्या-
 राजा विनिर्व्विश्य मुखं रजन्याम् ।
 दृष्टिं प्रपेदे न हिमांशुपादै-
 र्विचुम्बितं फुल्लमिवारविन्दम् ॥ २४
 मुखत्रियं लिप्सुस्त्रिविन्दुरस्या-
 न्छायाविशेषं बहुशोऽपि पुष्यन् ।
 न काङ्क्षितं प्राप फलं स लीभे
 निर्वेदभावाद्दिकलत्वमेव ॥ २५
 तस्याश्चकोरैः परिभूयमाणं
 मुखं मृगाव्याः क्षितिपस्तदानीम् ।
 पुनः पुनस्नातुमनास्तरस्त्री
 कृती न तावद्विफलोद्यमोऽभूत् ॥ २७
 प्रीत्यै प्रियायाः सुरसिन्धुपद्मं
 समाददानं मदगन्धमित्रम् ।
 तमन्यनारीजनसङ्गशङ्का
 रण्यदा सा प्रणतं जघान ॥ २८

पौरस्थवातः पयसां गुरुत्वं
 सम्पादयन्नेत्य तुषारवर्षो ।
 गाढप्रियालिङ्गनमङ्गनानां
 स्मरेण सन्दिष्टमिवादिदेश ॥ २८
 स दीर्घरात्राञ्चुलितौषधीनां
 ज्वालाप्रदीपोज्ज्वलितान्तरासु ।
 दरीषु रेमे भुजमध्यलीना-
 मस्थूलमध्यां परिरभ्य भूयः ॥ २९
 तस्या मधूच्छिष्टयुताधरीष्ठं
 मुक्तासमाश्लिष्टमिव प्रवालम् ।
 पिपासतः पेशलमप्रसन्नं
 विलासिनस्तस्य मनो बभूव ॥ ३०
 न पङ्कजान्तैकपटुस्तुषारो-
 मुखारविन्दस्य चकार किञ्चित् ।
 व्यलीकमस्याः खलु सारशून्यो-
 निःसारमुन्मूलयितुं हि शक्तः ॥ ३१
 तथापि तस्या व्रणलेशश्चिन्तो-
 विलोलमल्पेतरलालसस्य ।
 तस्याधरस्पर्शरसासहत्वात्
 मनाग् दुनोति स्म मनः कपोलः ॥ ३२
 कुन्दस्रजा चुम्बितकेशहस्त-
 स्तस्या विलासचुरतचारुवस्त्रः ।
 उद्दान्तमुक्ताफलवच्चकार
 स्मराकुलं मानसमसृज्य भूयः ॥ ३३

शौण्यं तदालिङ्गनसम्भवं यद्-
विशेषसीमाग्नरसानुबन्धि ।
निर्व्वापितस्तेन हिमालयेऽपि
न कामयामास करीषवह्निम् ॥ ३५
ज्योतींषि सोमप्रसुखाणि सर्वा—
ण्ययाणि शैलस्य वनाम्तराणि ।
स्निष्टानि तावन्ति तुषारवृष्टैः
प्रेमा तयोः केवलमुज्ज्वलीऽभूत् ॥ ३६

इति प्ररुद्धस्मरनिघ्नचेता—
स्तया रसात् स्रगंसुखाभिलाषम् ।
प्रविस्मरन्त्या शरदः स रेमे
क्रीञ्चानरत्या मदनोपमानः ॥ ३७
प्रकाममप्यर्थपतिः प्रतीतः
स निर्व्विशन्निन्द्वदिन्द्रियार्थान् ।
चिराय कामान्धतरान्तरत्नात्
तमेव मेने त्रिगणस्य सारम् ॥ ३८
शुद्धोऽप्यमन्ददुःखतिमानपीन्दु—
र्विन्द्योतते व्योमनि तावदेव ।
यावन्न मेघो न हिमागमो वा
दोषातिरेको हि गुणावल्लोपी ॥ ३९

चारुप्रभायास्त्रिरविप्रयोगं
दिवौकसः सोढुमयङ्गुवन्तः ।
द्यां नेतुमेतामचिरादिवोच्चै—
र्निसर्गकान्ताः भृशमल्लरन्त ॥ ४०

समेत्य गम्भर्वगणोऽथ सर्व्व—
 स्तदुर्व्वशीपुत्रकमेषयुग्मात् ।
 प्रभावदुर्लभ्यवपुः क्षणेन
 क्रोशन्तमेकं निभृतं जहार ॥ ४१
 आकर्ण्य तत्क्रन्दितमप्रमत्ता
 सेन्द्रीवराक्षी क्षितिपं बभाषे ।
 केनापि सत्वेन कुतोऽपि नीतो—
 मत्पुत्रकः सम्प्रति पश्यतस्ते ॥ ४२
 तं द्वातुमर्हस्यतिमावदीन—
 मदीनसत्त्वोऽसि दयार्द्रचित्तः ।
 तरस्त्रिनो नाम समक्षतश्चेत्
 क्षतं तदसैव यथः क्षिणीति ॥ ४३
 उवाच राजा ऋजु शान्तयित्वा
 कान्तामलं सुन्दरि, कातरोक्त्या ।
 दिगम्बरो नालमितोऽस्मि गन्तुं
 प्रसीद तद्देवि, क्षतोऽञ्जलिस्ते ॥ ४४
 स्थिरप्रतिज्ञं नरनाथमेवं
 कर्तुं खलदुष्टतमपारयन्निः ।
 तैरेव भूयः सहसा न सत्वे—
 न तावदन्योऽपुनरणोद्धतोऽभूत् ॥ ४५
 पुनः पुनः प्रार्थनयाऽपि भूपं
 बभूव नोत्थापयितुं समर्था ।
 अथातिनिर्व्विषमना बरोद
 सा मुक्तकण्ठं कुरुरीव रामा ॥ ४६

सा मानिनी किञ्चिदभाषमाणा
महीपतिं केवलमाकुलाक्षी ।
चक्रन्द संक्रन्दनमाक्षिपन्ती
क्षिपन्त्यतिखूणतमानुबिन्दून् ॥ ४७

अनाथंवत्स्थिं हृतौ सुतो मे
धीरो न कोऽप्यत्र कथं करोमि ।
अधिक्षिपन्ती क्षितिपालमेवं
विलोलकेशा विललाप भूयः ॥ ४८
उष्णास्रविन्दुप्रकरैस्तदीये—
व्याग्भिश्च दुःसह्यतराक्षराभिः ।
उल्काभिरुच्चैरभिहन्यमानो—
दन्तोव कान्तः स मृशं चुकोप ॥ ४९

पुरुषवस्य च धनुर्धरेऽपि
को नाम पुत्रं हरति प्रियायाः ।
समीक्षमाणेऽपि शिशुं मृगेन्द्रे
के वा मृगा लङ्घयितुं क्षमन्ते ॥ ५०

द्विपेन्द्रमारुह्य बलावलेपा—
दसह्यगन्धोरुकटप्रवाहम् ।
निरङ्कुशः काङ्क्षति कोऽद्य गन्तुं
क्षतान्तपुर्व्यामतिथिर्भविष्यन् ॥ ५१

अलं विलापेन विशालनेत्रे,
पश्य प्रिये, मदभुजवीर्यमथ ।
अवेहि पाटञ्चरमुच्चरन्तं
लोकादितच्छां खलु वीरपत्नी ॥ ५२

देवोऽथवा दानव एव वा स्यात्
 सिद्धोऽथ गन्धर्व्वगणो मनुष्यः ।
 तं पातयिष्ये निशितैः पृषत्कै—
 र्व्वातः खरो भूमिरुहानिवोच्चैः ॥ ५३
 तं गृध्रपक्षैः परिवीज्यमानं
 मूर्त्यन्तरं कान्तिमदभ्युपेतम् ।
 सुराङ्गनाः सङ्गतचारुवेशाः
 विलोभयिष्यन्त्यधुना विलासैः ॥ ५४
 इतीरयित्वा धनुराततज्यं
 करे समादाय स च प्रतस्थे ।
 गन्धर्व्वलोकैर्युयुजे च सद्यो—
 विद्रुहिशाला जलदं विनैव ॥ ५५
 दिग्वाससं वासवदर्शनीयं
 नृपं समालोक्य विशालनेत्रा ।
 तिरोहिताऽभूत् सहसा तडिह—
 त्तदोर्व्वशी विद्रुतहेमगौरी ॥ ५६
 न केवलं भूतलमेव तस्याः
 ज्ञानन्तिरोधानवशाद्भूव ।
 अज्ञातघोरव्यसनातिपातं
 मनोऽप्यकस्मान्नृपतेर्विदद्रे ॥ ५७
 ततः कथञ्चिन्ननसञ्चलत्वं
 ज्ञानस्य सोऽज्ञानमुखो निगृह्य ।
 शरासनारोपितसायकोऽभूत्
 स्थिरप्रतिज्ञा हि सदा महान्तः ॥ ५८

तत्कामुकस्याशनिशब्दकल्पं
ज्याघोषमाकर्ण्य परे विभक्ताः ।
हुङ्कारमात्रेण हरेर्विदूरं
सहस्रशो नाम सुगाः श्रयन्ते ॥ ५८

आदाय दायदयुर्न प्रियायाः
प्रत्यागतः स्वं निलयं नृपालः ।
अनीक्षमाणो हरिणेष्वणान्तां
नितान्तमुच्चैः समतप्यतान्तः ॥ ६०

हर्षः प्रिया प्रार्थितसिद्धिजम्भा
विषादहेतुर्नृपतेर्बभूव ।
स्रोतस्वतीस्रोत इवानिवार्यथा
गच्छत्यजस्रं हि जगत्यवस्था ॥ ६१

विलुप्तहर्षो न तथा दिदीपे
रुोऽन्तःप्रियाशोकतमोऽवलीढः ।
गतप्रकाशो दिवसावसाने
ध्वान्तैरिव च्छन्नतरोमहीध्रः ॥ ६२

तत्पुत्रकहृन्मसौ लताभि-
र्निबध्य दध्यौ मनसा कृतेन ।

गत किमेषा परिहासपूर्वम्
समागमिष्यत्यधुनैव भूयः ॥ ६३
गता भवेत् स्वर्गसुखं स्मरन्ती-
प्रियानुरागस्तु मनस्विनीनाम् ।
विशेषतः प्रार्थितवस्तु सोऽहं
नितान्तमेवैकरसोऽस्मि तस्याम् ॥ ६४

परस्परप्रेमरसानुविष्टं
 लोलं मनो नाम परस्परस्य ।
 सुदुर्लभं यत्त्रिदशालयेऽपि
 तदावयोरप्यनपाद्यमेव ॥ ६५
 गता भवेद्वा तरलायताक्षी
 सा बान्धवप्रीतिमनुस्मरन्ती ।
 मनस्तु नार्थ्यं दयिते यथा स्या—
 तथा न भावार्द्रतरं परेषु ॥ ६६
 स्वयञ्च सा प्रेमरसैर्निषिञ्च्य
 त्यजेत् कथं मामविलम्बमेव ।
 ऋतेऽपराधं न तथाविधायाः
 पराङ्मुखी स्निग्धजने प्रवृत्तिः ॥ ६७
 पुरा स्मरस्त्रैव निदेशतः सा
 विलासिनी मे स्पृहयालुरासीत् ।
 इयन्ति वर्षाणि न चायतास्या
 स्तस्या न भावो मयि खचितोऽभूत् ॥ ६८
 मूर्तेव कीर्तिः सुदती मघोन—
 स्तां निर्विशङ्कस्मि न तेन सोढुः ।
 तस्यानुकूल्ये सति नाम कोऽन्यो—
 नयेदितस्तां मयि बद्धभावाम् ॥ ६९
 मित्रं न तावन्न सहस्रनेत्रो—
 गता नताङ्गी कतमः क्रमोऽयम् ।
 श्रेयस्यनष्टे सुहृदोऽपि चेतो—
 ह्नेषोक्षणा तप्यत इत्यमित्र्या ॥ ७०

मामल्यभाग्यं सुरलोकलक्ष्मी—
दिग्गम्बरं प्रेक्ष्य नितम्बिनी सा ।
दैवोपपन्नात् समयातिपातात्
यद्वा किमत्यन्तमभूदतैव ॥ ७१

इतोऽवमन्तर्गलदसृपूर—
क्षिराय राजा परिचिन्त्य किञ्चित् ।
अपारयन् धारणया नियन्तु—
मुच्चैश्छरं तदव्यसनं करोद ॥ ७२

स निर्ययौ निर्जितशत्रुपक्ष—
स्त्राता मघोऽपि रणप्रवीणः ।
अलक्ष्यवस्तुप्रतिबद्धलक्ष्यो—
वर्णान्तराक्रान्तमुखो मनस्वी ॥ ७३

प्रिया-विलासचुरतमेखलायाः
स्त्राघाविशेषात् शकलं दधानः ।
अलक्षितायामपि पद्मपंक्तौ
मतङ्गजो नालमिवावशिष्टम् ॥ ७४

निर्व्विष्टपूर्व्वेषु निक्कुञ्जपुष्पे—
ध्वसौ प्रियां प्रेमरसो विषित्वन् ।
चलासु वल्लीषु विलासमस्या—
भूयोविलासी सद्यं ददर्श ॥ ७५

लतासु हेमस्तवकासु हैमी—
ध्वासज्ज्य दृष्ट्यातरलं स चक्षुः ।
क्व प्रस्त्रिता सुन्दरि, मां विहाये—
त्याभाष्य कामी परिषस्वजे ताः ॥ ७६

पुरा स्वयन्तान्तरवल्कलान्तः
 स धातुरागैर्लिखितां विलोक्य ।
 आसादितां त्रिंशु, चिरादसीद
 प्रसादयेत्तां शिरसेतन्मोचत् ॥ ७७

अत्यन्तदृष्ट्यातरलेक्षणाभ्या
 मनन्यदृष्टिः स प्रिवन्नजस्तम् ।
 तां चित्रितां मत्तश्चकोरनेत्रे,
 दासे प्रसीदेति बभूव नम्रः ॥ ७८

आलेख्यशेषामथ तां स कामी
 चिराद्दिनिश्चित्य गलज्जलाक्षः ।
 तदाकृतेर्दुर्लभदर्शनत्वात्
 प्रायस्तदालोकसुखो बभूव ॥ ७९

अत्यन्तमालोकपथव्यतीते
 लघौ पदार्थे प्रतिविम्बमेव ।
 श्लाघ्यन्तदाकारसमर्पकत्वात्
 लोले मनस्युत्पणशोकशङ्कौ ॥ ८०

विलुप्तसर्वेन्द्रियवृत्तिरासीन्
 मुहूर्त्तमज्ञातगुरुव्यलीकः ।
 मित्याप्रियाऽऽश्वासवचोभिरुच्चैः
 पुनः प्रबोधं नृपतिः प्रपेदे ॥ ८१

प्रिये प्रपश्येस्तनयं हयन्त—
 दानीतमानीतमितीरयित्वा ।
 चिरादथोत्थाय विलम्ब्य भूयो—
 मा तावदित्याश्रु पुरः ससार ॥ ८२

तुङ्गाद्रिमालिङ्ग्य समुत्ससन्तीं
 विलोलचेतास्तडितं विलोक्य ।
 प्रियारुचिप्रायतया स किञ्चित्
 प्रकाशमानाननकान्तिरासीत् ॥ ८३
 क्षणि, प्रसीदाऽसि चिरेण दृष्टा
 स्निग्धाऽसि हैमी निकषेव रेखा ।
 इतोऽपि यावत् प्रणतोऽनुनेतुं
 तावद्विलीना जलदेषु विद्युत् ॥ ८४
 चिरेण मूर्ध्निमथोन्नमय्य
 प्रियामपश्यन् द्विगुणावसन्नः ।
 अस्रोत्तरां तत्र विलुप्तकक्षां
 दृशं दधे निखलपद्मपङ्क्तिम् ॥ ८५
 बाष्पातिरेकादवरुद्धकण्ठ—
 क्षिराद्वावस्थाप्य गिरं कथञ्चित् ।
 हृदि स्थितामस्त्रिरवर्णसंघं
 प्रियां समाभाष्य नृपो वभाषे ॥ ८६
 एतावतीमस्त्रि दशां लदर्थे
 गतो न किञ्चिद्दयसे तथापि ।
 पद्मस्य युक्ता मृदुतैव कक्षा—
 द्रसोद्भवस्याग्रनिसारता स्यात् ॥ ८७
 तुषाररश्मिर्दहनं विषं वा
 कदापि वर्षेदपि नाम कामम् ।
 तथापि रौच्यं न भवेद्भवत्यां
 कोऽयं क्रमो हन्त गताऽसि कान्ते ॥ ८८

अथापरस्थाः ककुभः प्रवृत्त—

माघाय तद्वातसमानगन्धम् ।

शीघ्रं परावृत्ता ससर्जं दृष्टिं

ततोव्यलीकोत्तरमस्रुताम् ॥ ८८

सत्वावलोपक्विकलः स महीरुहादीन्

पप्रच्छ वार्त्तमनिशं विवशः प्रियायाः ।

इत्थं गतः कथमपि क्षितिपो ददर्श

प्राणेश्वरीमपि कक्षां कुरुजाङ्गलेषु ॥ ८९

स प्लक्षतीर्थमनु हैमवतीत्यभिख्ये

स्नान्तीं सरस्वत्युगतामपराप्सरोभिः ।

भूयः प्रसृज्य नयने प्रणिधानपूर्वकं

सैवेयमितातिचिरेण विनिश्चिकाय ॥ ९१

स्वपिततरमिवास्याः कान्तमालोक्य वक्तां

शुद्धमलघयदल्पं तरक्तं सोऽप्यनल्पाम् ।

हयमिह परिदुन्वन् विप्रयोगोऽपि यूनोः

सुखपरिणतिरुच्चैरेकनिष्ठः क्षिणोति ॥ ९२

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पुरुरवोविप्रलभ्येनाम

तृतीयः सर्गः ।

चतुर्थः सर्गः ।

अथोर्वशी प्रेक्ष्य तथा द्वितीश्वरं
कृशं रजोधूसरसुत्कमानसम् ।
मुहूर्त्तमानन्दलवं किलान्वभूत्
चिराय रूपं तु निनिन्द चेतसा ॥ १
विनिःश्वसत्येव वयस्यया मिथः
कृतानुयोगा हृदयप्रविष्टया ।
जगाद वाष्पोद्गमगद्गदाक्षरं
न वान्धवानां प्रणयो विलङ्घ्यते ॥ २
मञ्जीपतीनां प्रथमोधुरन्धरी-
वसुन्धरामन्वुधिविन्ध्वमेखलाम् ।
प्रजानुरागादुभुजवीर्यनिर्जितां
प्रशास्ति यः शस्तमनीषयाऽनिशम् ॥ ३
हविर्भिरुच्चैर्मधुरैर्हविर्भुजः
तपोभिरुग्रैः शशिखण्डशेखरः ।
प्रतर्पितो येन विशुद्धबुद्धिना
न कीऽपि दीनो भुवि यस्य दत्तिभिः ॥ ४
बलाबलेपादबलोकयत्यपि
ज्वलत्प्रतापे बलसूदने च माम् ।
अनाथबहानवनाथलङ्घितां
न चक्षमे यः क्षतरक्षणेचितः ॥ ५

गुणावलीभिर्विनतोऽपि लङ्घयन्
 प्रसिद्धदेवासुरसिद्धकिन्नरान् ।
 स्वशक्तिमात्रार्जितमन्य दुर्लभं
 तदासनं गीत्रभिदोऽप्यधिष्ठितः ॥ ६
 शचीस्वहस्तीन सुरद्रुमाहृतै—
 र्मुहुर्मुहुर्वारितभृङ्गलङ्घनैः ।
 'स्त्रज' प्रसूनैर्वटितां वृषोचितां
 वभार योऽक्षोभमयै न वक्षसा ॥ ७ युग्मकम्
 विलोलमाखण्डलभोगनिस्तृहं
 नसिद्धगन्धर्व्वगणानुरञ्जितम् ।
 मनोमदीयं मदनेऽप्यनादरं
 बभूव यस्मिन्नतिभूमिमागतम् ॥ ८
 अहं महेन्द्रस्य निदेशवर्त्तिनी
 दुःखलोकतो मध्यमलोकमागता ।
 इयन्ति वर्षानि निमेषवन्मुदा
 सुखोषिता यस्य गृहे यशस्विनः ॥ ९
 मया कथञ्चिच्चिरसञ्चितैः शुभैः
 प्रलभ्य यत्प्रेम वधूसदुर्लभम् ।
 अलं गतैः सङ्गतया वयःफलै—
 र्लघर्दुःखलोकोऽपि सुखेन विस्मृतः ॥ १०
 विचिन्धमानोऽप्यतिचित्तजन्मनो-
 रतोत्सवो यस्य मतोनतभ्रुवाम् ।
 विलोलमाप्याययति क्षणेन नः
 क्षिनोति चेतः प्रकरोति चोत्सुकम् ॥ ११

स खल्वयं स्रग्ध्यतमोज्ज्वलीरसो-

रसः स वीरश्च शरीरवानिव ।

सुधांशुर्वशैकधुरन्धरः क्षितौ

शुद्धरवा नम नरोत्तमोमतः ॥ १२

अहो युवा कीऽप्यतिमानुषक्रम—

खिराय धन्याऽसि सखीति तां प्रति ।

तदा वदन्त्योऽप्सरसोऽन्तरात्मना

तदीयसौभाग्यमिवाभ्यस्तुयिताः ॥ १३

ततः पिबन्त्योनयनेस्तमङ्गनाः

रसालसैस्तुतिरसं न लेभिरे ।

व्रजन्ति शान्तिं न खलून्मीमालिनो—

महोन्मीयच्छन्दमसि स्फुरत्प्रभे ॥ १४

चलाऽपि लक्ष्मीर्यमवाप्य निखला

विलोका तं निखलविप्रहाः स्त्रियः ।

अमन्दमानन्दजवाग्विन्दुभि—

र्विभेदमापुः खलु चित्रवस्तुनः ॥ १५

स चापि तारुक्षिकसम्पुष्टवृ-
ज्जवादुपेत्य प्रणतः प्रियां प्रति ।

प्रसीद चण्डि, प्रसुभिर्वितन्यते

सुवर्णं दण्डः स्रजनेष्मिति ब्रुवन् ॥ १६

प्रमेव भानोर्गगनं, महोदरं

समुद्रता त्रिदुरदिवाशसां निधिम् ।

शिखा कलान्नेरिव, मासुपप्लुतं

पुनः समाकृष्टितुमर्हसि प्रिये, ॥ १७

इति ब्रुवन्तं परिरुय भामिनोः
 प्रहर्षवाष्पक्षणदूषितेक्षणा ।
 उवाच राजन्, सुरराजशासनात्
 गताऽस्मि भूयस्त्रिदिवं सुदुःखितम् ॥ १८
 प्रजानिषेकः किल वंशवर्धन—
 स्तवोरुक्तीर्त्तेनृप, विध्यते मयि ।
 प्रसूतया नाम पुनर्निशिथीनी
 समं त्वयैका विहरिष्यते मया ॥ १९
 ततस्तमाभाष्य ययुस्त्रिपिष्टपं
 प्रकामगन्धः खलु देवयोषितः ।
 सुधाक्तवाग्भिः प्रियया प्रबोधितो—
 नृपोऽपि नातिप्रमनाः पुरीं ययौ ॥ २०
 अथायुरित्यप्सरसोमहोपते—
 रुजोजनन् पुत्रममिचकर्षणम् ।
 तमःप्रभेदे चतुरं निशाकरं
 दिशो यशोभिः सुरभिं सुनेरिव ॥ २१
 धनुर्भृतां दुर्मदशासनोचितः
 स वानिनीप्रार्थितयौवनोदयः ।
 गुणानवाप्तः प्रभवानुयायिनो—
 न्यदर्शि पित्रोः सहशोद्वगुत्सवः ॥ २२
 प्रियागतं प्रेम नृपस्तदुद्वेगं
 विशेषतः स्नाध्यगुणे सुते न्यधात् ।
 परं न पित्रोः प्रियतानिदर्शनं
 पराऽप्यसौ मूर्तिरिति प्रचक्षते ॥ २३

परेऽपि तस्यान्तनयाः प्रजञ्चिरे
महीपतेर्नाम महायशस्विनः ।
यदन्वयैर्भिन्नकुलैर्महीतल—
मलङ्कृतं व्योमवदृक्षसञ्चयैः ॥ २४

अथास्य देवात् प्रकृतिर्विपर्ययं
जगाम शुद्धाऽपि विशुद्धजन्मनः ।
यथाऽऽत्मनः काऽपि दशा विनिर्भला
मनःप्रसङ्गान्नितरां व्यतिक्रमम् ॥ २५

सुदुर्लभोयस्त्रिदिवेऽपि भूपतेः
प्रजाऽनुरागस्तमसौ यदृच्छया ।
अमार्जयद्गुर्जयदुर्मदोदया—
ज्जनापवादं निजमात्मवानिव ॥ २६

करैरनेकैः परिपीडिताः प्रजा—
गृहीतसाराः कृशतां प्रपेदिरे ।
विवस्वदजस्रैः प्रचुरैर्हृतोदका-
स्तपे समस्ता इव सिन्धुयोषितः ॥ २७

प्रजावलीनां नृपतौ विशेषके
नकिञ्चनत्वं समभूत् क्लमावहम् ।
भुजङ्गमागामपराभिषङ्गतः
शिरःस्थरत्नव्यवरोपणे यथा ॥ २८
वियोज्य भर्त्ता भुजवीर्यदुर्मदो—
बलात् परेषां बुभुजे स योषितः ।
लतावलीं पादपसङ्गनिश्चलां
विकृष्य बातोन्मथयत्यपक्रमः ॥ २९

स पश्यतो भर्तृकुलस्य निस्त्रयः
 सकज्जलास्तुन्नपितस्तनाम्तराः ।
 प्रवेपमाना भयमन्युविह्वलाः
 समालिलिङ्गापनयः कुलाङ्गनाः ॥ ३०
 तदीयवक्त्रं गलितास्त्रनास्तुभिः
 परिभूतं शैशिरशर्व्वरीश्वरम् ।
 विधुन्तुदोदृष्टमद्वाम्बरान्तरा—
 सुसुम्ब भूयः किल कज्जलाविलः ॥ ३१
 महाऋषीणामपि सोऽतिलोलुपो—
 जह्वार तावदसु यागसाधनम् ।
 भवेत् कथं नाम विचारगोचरा
 विचारमृदस्य मतिर्गुरुष्वपि ॥ ३२
 प्रवाधमाने नृपतौ शुभोदयाः
 ययुर्व्विलोपं धनसाधनाः क्रियाः ।
 सएव वर्णाश्रमधर्म्मरक्षिता
 कएनमेनोनिरतं प्रतीपयेत् ॥ ३३
 विधुन्तुदस्येव विधुस्तथाऽशुमान्
 अबिन्धनाग्नेरिव सिन्धुरुन्नतः ।
 दवानलस्येव तरुन्नजोऽवशः
 जनो विषेहेऽनयमस्य भूपतेः ॥ ३४
 ततो वषट्कारविलोपदूषिते
 मञ्जीतले वारितमङ्गलोत्सवे ।
 व्यतिक्रमोद्दीपिततीव्रमन्यव—
 स्तदोपसर्गं चिदशाः समास्रजन् ॥ ३५

पुराऽभवद्भूपतिरादराख्यदं
ततः प्रकोपस्य पदं दिवौकसाम् ।
प्रयोजनप्रत्ययंजो हि कृत्विमो—
लघौ गुरुणां प्रणयोन तत्त्वतः ॥ १६.

सनत्कुमारोऽथ नयैकशेवधिः
पथश्रुतं बोधयितुं बुधात्मजम् ।
अवातरत्तत्प्रथमं नभस्तलात्
शरीरवत् पुण्यमिवाम्बरौकसाम् ॥ १७
जनव्रजेः सूर्य्यइवेक्षितः क्षणं
द्युलोकतोमध्यमलोकमौरितः ।
प्रजाव्यलौकेन दयालुरित्यतो—
मुवस्तलं धर्मइवागतस्ततः ॥ १८ युग्मकम् ।

अथाङ्गसारैर्नमयन् भुजङ्गमं
गुणातिरेकैर्वसुधां समुदयन् ।
मनुष्यलोकेऽप्यतिलोकविक्रमः
क्रमेण सृग्यं चरणं सुनिर्व्यधात् ॥ १९

अथार्घ्यपाणिस्तमनर्घ्यमादरात्
स दुर्मदः प्रत्युद्दिदाय पार्थिवः ।
तथाविधानान्तपसाऽप्यचेतनाः
वशानुगाः कैव कथा शरीरिणाम् ॥ ४०.

स्वहस्तदत्ते मणिकाञ्चनासने
निवेशयामास तमागतव्रपः ।
स वक्तुमेनं सुनिरपतः स्थितं
स्थितेर्विभेत्तारमथोपचक्रमे ॥ ४१

वृषानुरोधात् प्रथमेन वेधसा
 विसर्जितस्त्वां प्रति सम्प्रति स्वयम् ।
 निबोध तावद्वितमप्यतत्पियं
 जनः प्रभूणामुपदेष्टुमक्षमः ॥ ४२
 कुले प्रसूतोऽसि मनोर्महात्मनः
 प्रसिद्धशीतांशुसुतात्मजोऽप्यसि ।
 श्रुताधिगन्ताऽसि गुरोरनन्तरं
 यशःप्रकाशोऽस्यतिलोककर्मभिः ॥ ४३
 तथापि कोऽयं मतिविभ्रमः पथि
 न्यधाः पदं यद्विदुषां त्रिगर्हिते ।
 मनुष्यलोकादुपरिक्रमोचितो—
 न खेचरो नीचपथेन गच्छति ॥ ४४
 महाजनानां स्थितये महीपति—
 र्न जातु तेषामपकारकारणात् ।
 शमीतरोः साम्प्रतमग्न्युपप्लवो—
 न सुन्दराञ्चन्दनपादपादपि ॥ ४५
 भवद्विधादुच्छिरसो जनः सदा
 धनं महीधरादिव नाम काङ्क्षति ।
 भवान् स्वयञ्चेदपहारमिच्छति
 चुपतस्तदा हन्त चिरन्तनो विधिः ॥ ४६
 परोपकारैकफलः पराक्रमः
 परापकाराय तवाधुना भवन् ।
 दुनोति लोकं तद्धितां विवर्त्तनैः
 सुदुर्जयो वज्रव प्रवर्त्तितः ॥ ४७

तुषाररश्मिः किरणैः प्रतापये—

दर्पि खगन्धैः सुरचन्दनद्रुमः ।

हिमं दहेच्चापि तथापि युज्यते

न ते विकारः श्रुतपारट्श्वनः ॥ ४८

पुरा शरत्पाव्ण्यचारुचन्द्रवत्

प्रमृष्टमुक्ताफलवत्तवोज्ज्वलम् ।

असंशयं यत्सदृशं तथा जनेः

प्रसन्नमासीदपक्वममनः ॥ ४९

न तन्नितान्तप्रतिकूलगामिभिः

कृतं कृतान्तैर्न मनस्तवेदृशम् ।

भूतं तरङ्गैर्लवणोर्मिमालिनो—

दुनोति गङ्गाभ्रइवाद्य मानसम् ॥ ५०

अतः किमन्यन्मतिमद्गणाग्रणी-

र्भवेज्जगत्यामयशस्करं वद ।

पुरा प्रजारञ्जनरूढिरञ्जिते

यदञ्जसा राजनि तद्व्यतिक्रमः ॥ ५१

विरक्तलोकस्य विलुब्धचेतसः

सदा समास्कन्दभयाकुलात्मनः ।

जनैर्विषस्यामृतशब्दवद्दृष्ट्या

विडम्बना राजपदं प्रयुज्यते ॥ ५२

सदैव राज्ञः प्रतिषिद्धमुद्यतो-

यशस्य, दस्यूचितमाचरन् मुहुः ।

जनैर्महाराजइति प्रबोधित—

स्वमात्मना ब्रूहि कथन्न लज्जसे ॥ ५३

यशः स्वमुखैश्चरितेन दूषयन्
 सुदुर्लभं नाम यदृच्छया भवान् ।
 अहो धनव्याजकलङ्कपङ्क्ति-
 स्तथापि तावन्न कथं विबुध्यते ॥ ५४
 बलेन किं यद्भयमावहेत् सतां
 धनेन किं यज्जनयेच्च किंस्त्रिषम् ।
 धिया च किं या सततं कुतर्कयेत्
 किमात्मना यो ह्ययशः समाप्नुयात् ॥ ५५
 यशोविपहारणधर्म्मकारणात्
 धनार्जनं नाम मनीषिणाम् मतम् ।
 करोति यत्तत्त्रितयव्यतिक्रमं
 न तद्धनं तन्निधनं प्रचक्षते ॥ ५६
 विशुद्धमार्गेण यदेव लभ्यते
 तदेव लोके यशसे सुखाय च ।
 अतोऽन्यथा सज्जननिन्दितन्तु-
 न्न जातु दस्योरिव तस्य शान्तये ॥ ५७
 अपि प्रकामश्रुतवानसि स्वयं
 त्वमेव बुध्यस्व विचार्य चेतसा ।
 नराङ्गके खल्वपि काचमङ्कुरे
 त्रिलोकराज्यार्जितसम्पदैव किम् ॥ ५८
 करैः किमङ्ग, प्रकृतीः प्रपीडय-
 त्वनेकधा लोभवशंवदो भवान् ।
 सहस्रसंख्यैरपि तैः प्रतापयन्
 न भानुरक्षैः पदमश्रुते चिरम् ॥ ५९

यदाऽस्तमायात्यवशोविभावसु-
 नं रश्मयस्तस्य सङ्घस्रसंख्यकाः ।
 अपि क्षमन्ते क्षणमात्ररक्षण्ये
 तदेतदालोच्य ह्रदा सुखी भव ॥ ६०
 परं चरेः कौस्तुभरश्मिरञ्जितं
 विशालवक्षःस्थलमपुपेक्ष या ।
 सुखेन लक्ष्मीर्जनमन्यमाश्रयेद्-
 बुधस्य तस्यां कङ्कवातिनिर्भरः ॥ ६१
 इयं चि वीरक्षतजामृतोक्षिता
 शिरोभिरेषां बहुशः पुरस्कृता ।
 यदा न धत्ते स्थिरभावमात्मनः
 तदा कणनामपि निज्जतां नयेत् ॥ ६२

अथ त्रिलोकौज्वलितेन तेजसा
 नयेन चोच्चैस्तरवस्तुतस्थुषा ।
 स्थिरलमस्या नरनाथ, मन्यसे
 सदध्वनः प्रखलसि स्वयं कथम् ॥ ६३
 भवद्विधानार्यनिवासदूषणै-
 र्निर्गमसौभाग्यमनोरमा रमा ।
 स्वभावलोलेत्यपवादमुच्चकै-
 रमार्जनीयं गमिता किलाभवत् ॥ ६४
 स्वभावतः स्नादुरसोत्तराऽपि या
 कलिन्दकन्येन्दुविनिर्मलोदका ।
 अवाप्य सा संश्रयदोषमुद्वर्ण
 विषज्जणैर्नीलजलेद लक्ष्यते ॥ ६५

त्रिलोकलक्ष्मोमपि भोक्ष्यसे बलाः
 दद्यापि लोभस्य न शान्तिमेष्यसि ।
 अयं हि भोगैः परिवर्तते सुहु-
 र्गदः कुपथैरिव सान्निपातिकाः ॥ ६६
 असाम्प्रतं कामविधेयमानसो-
 यदन्यदुच्चैर्मलिनं समाचरः ।
 क्षिणोति तत्ते यशसा समं वपु-
 स्तथापि राजन्, न कथं विबुध्यसे ॥ ६७
 उभौ नराणामृषयस्तरस्त्रिनौ
 वदन्ति तावत् परिपन्थिनौ रिपू ।
 विधेयतामेव वृथा तयोर्भवान्
 स्वतन्त्रतामात्मन इत्यवैति किम् ॥ ६८
 न पूर्यते सिन्धुजलैर्निरन्तरं
 प्रपूर्यमाणोऽपि यथा मच्चार्णवः ।
 तथैव काश्चैर्विषयैः प्रपूरणे
 सदा कृतेऽप्यस्ति तयोर्न पूर्णता ॥ ६९
 पदं विनिर्विण्णं यदेक्षमादरात्
 कृतार्थमात्मानमवैषि मानद ।
 वृथैव तन्नाम मनोरथान्तर-
 न्ततोऽपि भूयस्तुदतीह मानसम् ॥ ७०
 अग्निप्रवृत्त्यामरणात्तमेव वा
 मनोरथौघैर्विधितोभवस्यपि ।
 न जातमीषामवसानमेष्यसि
 प्रमाथिनस्ते हि रिपोरनन्तराः ॥ ७१

मनोऽभिलाषाः हि गृहाश्रमोचिता-

स्तथाप्यमी खल्ववधिव्यपाश्रयाः ।

प्रहर्षहरिषासृषिभिर्विगर्ह्यते

कलेवरस्थानिलमुख्यधातुवत् ॥ ७२

अहो शरीरान्तरचारिणं रिपुं

न चेद्विजेतुं जयशील, शक्यसे ।

कथं परान् जेतुमना न लज्जसे

गदीव साक्षाद्वलिनं सुदुर्बलः ॥ ७३

अतोमितैर्भोगिसुखैर्मनीषिण—

श्चिराय राजन्, परिद्वेषमानसाः ।

समीहमानारिष्यगणे स्वनुत्तमं

दृषं च्यवन्ते न महारमवर्त्मनः ॥ ७४

अथोपभोगं कलुषान्तरात्मना

प्रबुध्यसे चेत् पुरुषार्थमुत्तमम् ।

ततो निवृत्तव्यसनोयतात्मवान्

सतामवाच्यं विषयं समाश्रयेः ॥ ७५

द्विषां यदुच्चैर्जनयेत् कुतूहलं

सुखप्रसादं सुहृदां विलोपयेत् ।

अपां विदध्याक्कहतौमथात्मन—

खरन्ति धीरा न तदार्यगर्हितम् ॥ ७६

वहन्नहो ग्लानिपरम्परामसौ

मनस्युदारामवधीरितक्रमः ।

तुषानलैर्दग्धवान्तरात्मना

सुखी कथं स्वादपचेतनेतरः ॥ ७७

मिथोऽनुतापैः परिदीनमानसो-
 विलज्जितो लोकमुखावलोकने ।
 तथापि मन्दः किल निन्दितं चर—
 ब्रह्मं हृथाऽऽत्मानमवैति निर्वृतम् ७८
 स्वलज्जस्तं नयतो महीपतिः
 परःसहस्रव्यवसायमाश्रितः ।
 न पूर्व्वलक्ष्मीमपि रक्षितुं क्षमः
 कथं प्रवर्द्धेत ततोऽतिलालसः ॥ ७९
 श्रियं विलुप्तेत् परलोकसम्पदा
 वपुर्यशोभिः क्षिणुयादसंशयम् ।
 जनापवादैर्विपदं समानयेन्
 महीपतीनामनयः सुदारुणः ॥ ८०
 तत्तात, प्रकृतिमितो निजां प्रपन्नः
 स्वन्तावच्चरितमनुस्मरातिशक्रम् ।
 गाभ्यर्थं परिहरतोऽपि चन्द्रपादै—
 रभोधेः सलिलभरो न चातिविलः ॥ ८१
 हृत्पथे वदति मुनौ तथेति राजा
 जग्राह प्रसूतममा वचस्तदीयम् ।
 अभ्यर्णं खलु विदुषामलोकगम्यं
 निर्व्वेदद्रुतमिव बालिशस्य चेतः ॥ ८२
 अङ्गज्योतिर्ज्वलितमसकृद्योम कुर्व्वन्महीजा—
 धाम प्राज्यं मुनिरथ ययौ कामचारः क्षणेन ।
 प्रायः सन्तः परपरिचयं कारणात् संश्रयन्ते
 वृत्ते तस्मिन् कइव चतुरस्तत्र तिष्ठेद्वृथैव ॥ ८३

मार्गो रजःपरिचितः क्षणमम्बुसिक्ती—
 भूयोऽपि पांशुलङ्घ्य प्रविलीनतोयः ।
 दीप्तान्मितप्ततरधातुरतिद्रुतोऽपि
 यातः पुनः कठिन्तामिव तद्वियोगात् ॥ ८४
 दावाग्निदग्धविटपीव जलाभिषिक्ती—
 भूयः स्वकोटरगतज्वलनावलीढः ।
 तस्यानुशासनवशात् क्षणमात्रसौम्यो—
 राजपुरेव स जगाम निजामवस्थाम् ॥ ८५
 युग्मकम् । ●

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये सनत्कुमारानुशासनोनाम
 चतुर्थः सर्गः ॥ ० ॥

पञ्चमः सर्गः ।

तस्य लोकपरिभावपङ्क्तिं
लौक्यमाशु पुनरप्यवर्द्धत ।
कोहि दैवहृतमप्युपक्रमै—
र्विक्रमैश्च परिरक्षितुं क्षमः ॥ १
तं प्रतीपयितुमन्यपार्थिवा-
वर्त्तमानमपि गृह्णते पथि ।
न प्रशेकुरतिशक्तविक्रमं
घोरदैवमक्षिरादलङ्घयत् ॥ २
अप्यनिष्टकरमिष्टपादपं
रक्षितोपवनतोऽधिकारवान् ।
उद्दिपाय्य किल तत्पदेऽपरं
रोपयत्ययमसौ विधेः क्रमः ॥ ३
लोकवृत्तमतिवर्त्तिनोऽभव—
द्देहएव मुनिशापभस्त्रसात् ।
ब्रह्मचर्ययजनावनार्जितं
कर्म्म तस्य न तु धर्मरक्षितम् ॥ ४
अप्यलोकसुलभोऽविक्रमो—
दीक्षितः क्रतुविधावनन्तरम् ।
दुर्मदात् स खलु किल्बिषोत्सुको-
नान्वशोचिमनुजैर्दिवं गतः ॥ ५

तैस्तथापि परतः पुरस्कृते
कीर्त्तितः स धुरि कीर्त्तिशालिनाम् ।
तस्य खल्वतिशयोऽप्यतिक्रमः
स्वल्पएव गुणसंघतोऽभवत् ॥ ६
स्वर्गतस्य गुणगौरवं यथा
स्मर्यते न च तथा व्यतिक्रमः ।
शान्ततिग्ममहसः प्रकीर्त्यते
ध्वान्तभेदपटुता न तीक्ष्णता ॥ ७

आयुरस्य तनयोऽथ मेदिनी—
मन्वभुङ्क्त भुजवीर्यनिर्जिताम् ।
तत्र राशि जनता यथोचितं
पूर्ववत् स्वपदमप्यपद्यत ॥ ८
सत्त्ववत्यनयशून्यपार्थिवे
भास्करे समुदिते यथा पुनः ।
लोकवादविधिवाददेशिता
प्रादुरास सकलैव सत्क्रिया ॥ ९
गाढतमजनतामतिक्रमैः
स्वर्गतस्य पितुरुत्क्रमस्य सः ।
अम्बुवाहह्रस्व शस्यसम्पदं
दुर्गतैकविकलामनन्दयत् ॥ १०
पूर्वदोषपरुषां प्रजावलीं
सोऽनयत् सरसतां मधुर्यथा ।
शेशिरैः शिशिरविन्दुवर्षणै-
र्त्नान्गुल्मतत्त्वज्जरीं भुवम् ॥ ११

तेजसैव रिपुमण्डलं वशी
 ध्वान्तराशिमिव हव्यवाहनः ।
 नाजयन्न करवालवल्ली
 धूमराजिरिव तस्य वीतये ॥ १२
 बद्धमूलवल्लयोऽविकल्पनः
 सारवानतितरां समुन्नतः ।
 सोऽभवत् परबलेऽप्यचञ्चलः
 शैलराजइव वातरंहसि ॥ १३

धर्मतः स परिपाल्य मेदिनीं
 लोकमात्मसुक्तैरुपार्जितम् ।
 भोक्तुमाप विबुधालयं कृती
 लोभयन्नतितरां सुरस्त्रियः ॥ १४
 द्यां गते पितरि शत्रुमर्दनो-
 मित्तवर्गपरिभोगवर्धनः ।
 सैहिकेयतनयासमुद्भव-
 स्तत्सुतोऽथ नहुषः शशास गाम् ॥ १५
 सोऽधिकारमधिगम्य पैलकम्
 अत्राशेत परिरक्षणेर्गुरुम् ।
 पूर्वमेव नरलोकदुर्लभैः
 स्वैर्गुणैरलघुविक्रमैस्तथा ॥ १६
 सोऽवजित्य निखिलान् महीपतीन्
 घोरबाहुतरसा तरंस्त्रिनः ।
 यक्षपितुरगराक्षसादिकान्
 शासनं स्वमखिलानकारयत् ॥ १७

वर्णजातमथ चाश्रमव्रजं
 श्रौतमार्गनयनादपश्रमः ।
 शङ्करोऽप्यतितरामसङ्करं
 स्वस्वधर्मसुभगं चकार सः ॥ १८
 दस्युसंघमभिभूय भूपति—
 र्विक्रमैः करमृषीनदापयत् ।
 घृष्टतश्च पशुवत् स तानमून्
 बाहुवीर्यविजितानवाहयत् ॥ १९
 वर्षणेस्तमखिलेश्वरं वृषा
 प्रार्थनीयकिरणैर्गभस्तिमान् ।
 चन्द्रमाश्च कमनीयरश्मिभिः
 स्नाप्यवीर्ययशसं सिषेविरे ॥ २०
 धार्मिकं न धनिनश्च दुर्मदाः
 कामिनीं न कुलजां बलाहिताः ।
 दुर्बलं न बलिनी बबाधिरे
 तत्पदै न बलिनं विकत्यनाः ॥ २१
 राशि रक्षति न कोऽपि धार्मिके
 निर्धनो जनपदेवदृश्यत ।
 भूपतेरनयदोषसम्भवं
 सत्यमाङ्गुरशिवं प्रजास्त्रपि ॥ २२
 चारमजां पिष्टगणस्य सत्प्रवा—
 नर्थतोऽपि विरजां रजोऽतिगः ।
 स त्रिलोकमहिंसाकुलत्रपां
 स्त्रीचकार सङ्घधर्मचारिणीम् ॥ २३

दीक्षितः स हविषा हविर्भुजं
 देवहृन्दमथ सन्तताध्वरैः ।
 दक्षिणाभिरपि ऋत्विजोऽपरा-
 नर्थिनश्च ददन्नेरतर्पयत् ॥ २४
 तस्य नाम महिषी महाशयान्
 शुद्धस्तनयानजीजनत् ।
 श्रौतमार्गपरिशीलिता मतिः
 प्रार्थितानिव शुभानुपक्रमान् ॥ २५
 ज्ञायति व्यसननिर्जिते ह्वरो
 देवसिद्धन्तपिभिः किलार्थितः ।
 मेदिनीमिव दिव' स लीलया
 संबुभोज भुजवीर्यदुर्जयः ॥ २६
 स्यन्दनेन हरिवर्णवाविना
 वाजिना च जलराशिजम्बना ।
 दन्तिना च स नितान्तपाण्डुना
 सञ्चलाल मरुतामथाध्वनि ॥ २७
 वासवस्य शयने समुज्ज्वले
 वैजयन्तनिलयान्तरे नृपः ।
 संविशेद्य सुरराजचामरै-
 र्वीज्यमानकारणः समिञ्जितम् ॥ २८
 कृतसकलतपस्तपस्त्रयास्तरे
 स्वर्णदीपुलिनसीमि सङ्गतः ।
 अङ्गहारदुभगं सुराङ्गना-
 लास्त्रमाय सुसुदे विशोक्त सः ॥ २९

पारिजाततटवारितातपे
 नन्दने तमरविन्दलोचनाः ।
 लोभयन्ति ललनाः स्म नर्त्तनै—
 र्देशिकैस्त्रिदशपं धृतस्रजः ॥ ३०
 अञ्जलिष्वधितहस्तपङ्खला—
 देवतास्तमुपतस्थिरे विभुम् ।
 वन्द्यमानमहिमानमादरा—
 त्तुष्टुबुध सुरवन्दिनः सदा ॥ ३१
 वारिबाह्वगजराजवाहनं
 वर्त्तमानमथ देववर्मणि ।
 तं किलाश्वरसण्य सादरं
 वन्दनीयचरितं ववन्दिरे ॥ ३२

आविवेश तमथो विभूतिजो—
 दुर्मदो यमवतामपश्चिमम् ।
 दुर्लभः खलु तथाविधोजनो—
 योमनागपि धनेन ह्यर्थ्यते ॥ ३३
 श्रौमदो हि विषमो मदान्तरात्
 येन नाम सहसा मुणावली ।
 उज्ज्वलाऽपि पुरुषस्य लीयते
 दीपराजिरिव वातरंजसा ॥ ३४
 अल्पका र्थदमितं विवृण्वते
 वस्तुभिः कश्चिदत्र विस्मयः ।
 चालयन्ति विषयाः प्रलोभनाः
 सज्जवन्तमपि सज्जवत्पथात् ॥ ३५

एकवेणिमथ जातु सोऽभिकाः
 धूसरालकमिलशुक्लच्छविम् ।
 अशुजालविकलां व्यलोकयत्
 श्वासशुष्यदधरां पुलोमजाम् ॥ ३६
 वासवस्य शशलक्ष्मणोयथा
 क्षीणकान्तिमलिनामुपप्लवात् ।
 कौमुदीमिव तथापि पश्यतां
 कुर्व्वातीं सरसविस्मयं मनः ॥ ३७ युग्मकम् ।
 प्रेक्ष्य मन्मथशराहतोऽभवत्
 तां प्रभाविजितमन्मथप्रियाम् ।
 सुन्दरीं हि ललनाऽवलोकिता
 लोलयत्यतितरां नृणां मनः ॥ ३८
 तामदृष्टदयितप्रभाकराम्
 स्नानवक्त्रकमलां मिथः सतीम् ।
 सम्पिपासुरधरामृतं मदा—
 दब्रवीन्नृपमधुव्रतो वचः ॥ ३९
 वज्रमस्तुधरसुन्दरन्धनु—
 र्वैजयन्तममरावतीन्तथा ।
 एवमादिविषयं विपश्चितः
 स्थानिधर्ममृषयः प्रचक्षते ॥ ४०
 शैन्द्रमिन्दुवदने, पदं मया
 प्रार्थितेन दिविजैरुपप्लुतैः ।
 कल्पविह्विरनियह्यार्थिभिः
 प्राञ्जबाहुतरसाऽद्य भुज्यते ॥ ४१

तेजसैव निगृह्योततेजसः
 पूर्वदेवनिबन्धानहं किल ।
 काममभ्यभवमिन्द्रतां मयि
 प्राप्तवत्यपि कथा न संयतः ॥ ४२
 तावदिन्द्रविषयेष्वनिन्दिते,
 त्वं यदि प्रथममेव कौर्त्तासे ।
 वञ्चितोऽस्मि नियतं शुचिस्मिते,
 देवतैरपरभोग्यवस्तुभिः ॥ ४३
 वङ्गरीव तरुतः प्रियादृते
 शोभनाऽपि दयिते, न शोभसे ।
 विद्युतः किमिष चाकृताऽधिकं
 यद्यसौ जलधरे न राजते ॥ ४४
 हन्त सप्तभुवनैकसुन्दरं
 मातृमुल्लसितपट्टपदावलि ।
 नोपयुक्तमिव तिल्लमुज्ज्वलं
 रूपमेतदपि ते निरर्थकम् ॥ ४५
 तद्भजस्व दयिते, बृहद्भुजं
 मामपीन्द्रमवले, त्वदाश्रयम् ।
 एवमाशु खलु पूर्ववासवं
 प्रक्षरिष्यसि रसादसंशयम् ॥ ४६
 मानिनि, त्वमपि सुन्धमानसा
 वञ्चिताऽसि नियतं विरिञ्चिना ।
 यन्मयि प्रणययाचनाक्षली
 संदुनोषि वपुरब्जपेखवम् ॥ ४७

बाढमद्य भवती मया समं
 सङ्गमय्य हृदयं रसालसम् ।
 स्नस्यते फलमथान्य योषितां
 यच्च याति किल कल्पनापथम् ॥ ४८
 एकएवमृपतिस्त्रिपिष्टपे
 देवहृन्दपरिवन्दितादयः ।
 सोऽहमिन्दुवदने, तवाधुना
 नर्मीशित्येति शर्मा शाधि माम् ॥ ४९
 यस्य लोकपरिभावितेजसः
 स्मरवक्त्रकथया न केवलम् ।
 सुप्रसन्नयनान्तर्बोक्षणेः
 प्रार्थयन्ति दिविजाः कृतार्थताम् ॥ ५०
 उच्चतेन शिरसाऽद्य पादयोः
 सन्निपत्य पुरतः स याचते ।
 प्रार्थते हि दयिताऽनुकूलता
 सा त्वयन्नसुलभोद्यता त्वयि ॥ ५१ युग्मकम् ।
 काममद्य वशगा त्वमर्थये
 त्वान्तथाप्यवनतः कृताञ्जलिः ।
 मानिनी हि वनिता विमानिता
 नैव जातु रतये मनस्विनाम् ॥ ५२
 यः प्रसन्न पक्षान्तरः स्त्रियं
 लङ्घयत्यतितरां रिरंसया ।
 एष वेद हृदयं न योषिता—
 मात्मभोगपरिलालसो वृथा ॥ ५३

कीमलं कुलवधूजनस्य त—
 आनसं प्रियजनातिलङ्घनात् ।
 लीयते हृतभुजः समागमा-
 दप्यनल्पसरसं हविर्यथा ॥ ५४

मानसं सरसमप्यनारतं
 योषितामभिहतं प्रियोष्मणा ।
 वारि वक्त्रिपरिपक्ववन्मुहु—
 स्तापयत्यरुणतमरेणुवत् ॥ ५५

स्नेहपूर्णहृदयं मृगीदृश—
 स्तप्यमानमतिविप्रियाम्बिना ।
 तापयेदतिद्वरां न केवलं
 स्नं वपुर्देयितदेहमादहेत् ॥ ५६

एवमुज्झितनयेन मानिनी
 प्रार्थिताऽनुचितमश्रुबिन्दुभिः ।
 इन्दुकान्तिमुखमाविलेक्षणाऽऽ—
 प्लावयन्नलिनवन्नशीतलैः ॥ ५७

लोचनं विकचमेचकोत्पलं
 चासलोलहरिणीक्षणन्तथा ।
 तत्र सोढुमशकत् परिप्लवं
 स्त्रोपमानपदवीमधिष्ठितम् ॥ ५८

वारितोऽपि बहुशो यदाऽभिकोऽ—
 वारयन्न दुरितोन्मुखं मनः ।
 तं गुरोर्वचनतस्तदा शनै—
 र्मत्तचित्तमवलित्युवाच सा ॥ ५९

कामसूत्रमधिगम्य तीर्थत—

स्वं किलासि रतिधर्मीकोविदः ।

योषितां हृदयविच्च काङ्क्षति

त्वां न का चतुर, वामलोचना ॥ ६०

यानमाशु ऋषिवाह्यमुज्ज्वलं

सोऽधिरुह्य यदि मां प्रपद्यसे ।

नूनमस्मि वशगा तवैष मे

प्रश्रयः स भवताऽनुमन्यताम् ॥ ६१

तन्निपीय वचनामृतं मितं

श्रोत्रपेयमतिमात्रसुन्दरम् ।

कामसुत्कमनसा मृगौदृशां

कीर्तये प्रतिविशुश्रुवानसौ ॥ ६२

अस्तहेतुमपि सोऽन्वमंस्त तत्

सङ्गमाय हृदयङ्गमं लघुः ।

कामिनामपरकामिनीजने

सा सृष्ट्वा न परिमृश्यते यया ॥ ६३

सन्निपात्य स ऋषीनपक्रमः

सन्निपातविक्षितिर्यथाऽहितान् ।

आदिदेश निजयानवाहने

मुग्धबुद्धिरिव कालचोदितः ॥ ६४

सत्वरं जिगमिषुः पुलोमजां

कालसर्पमिव कुम्भसम्भवम् ।

यानशीघ्रगतिमीप्सुत्सुतः

पूर्वदेववदसौ पदाऽसृशत् ॥ ६५

तस्य घोरमपचारमीदृशं
 नो ममर्षं सुतराममर्षणः ।
 अप्यशीतकरपादलङ्घिता
 तत्शिला ज्वलति का कथा नृणाम् ॥ ६६
 क्रूरवृद्धिरसि मूढ, दुर्भीते,
 मा चिरेण भव तद्विलेशयः ।
 इत्यमर्षविवशो महाकृषि—
 स्तं शशाप मदमत्तमानसम् ॥ ६७

सोऽपतच्च सहसा दिवस्ताला—
 तत्तच्छणोपनतभोगिविग्रहः ।
 कीर्त्तिलोपिमहदत्ययोमहान्
 सद्यएव परिपच्यते सताम् ॥ ६८
 पुण्यलक्ष्यमपि रक्षणायत-
 न्नालमास फलदो व्यतिक्रमः ।
 बाधके हि बलवतुःस्थिते
 साधकस्य शतमप्यनर्थकम् ॥ ६९
 आस्थिते खलु मणौ विरोधिनि
 प्रस्फुरन्नपिच हव्यवाहनः ।
 लग्नकक्षमपि दग्धुमक्षमः
 प्रावृणोति हि घनो दिवाकरम् ॥ ७०
 अभजत सुतमस्य राज्यलक्ष्मोः
 क्षितिपतिमीलिसमृद्धपादपद्मम् ।
 गुणगणविवशेव तस्य गूणो—
 नहि पुद्गे निवसत्यसौ प्रमत्ते ॥ ७१

श्रुतसमधिगमादुदारचेता—
 छिदिवगतेऽपि पदे निवृत्तलौघ्यः ।
 यतिरिति तनयः किलाग्रजातो—
 विमलमतियंतिधर्म्ममाश्रितोऽभूत् ॥ ७२
 तदखिलभुवनान्तरालकीर्त्तिः
 कविरिव नीतिविदामुदारचेताः ।
 विनयपरवशो ययातिरासी—
 क्षदनुजनिर्गुणतोऽग्रजोऽपि राजा ॥ ७३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये नहुषवर्णनोनाम
 पञ्चमः सर्गः ॥ ० ॥

—

षष्ठः सर्गः ।

स प्राप्य राज्यमधिराजपदाभिधेयः
प्रह्लादयन् सकललोकमनः शशीव ।
शास्ति स्म शासनवशी रजसा विमुक्तो—
मुक्ताफलामलयशःस्त्रजमाहरिष्यन् ॥ १
प्रचालनाय नयनाविलकञ्जलाना-
मसाम्भसां पृथुकणैः झुतये स्तनानाम् ।
तद्वाहुवीर्यमनयं ध्रुवमुद्धरिष्य-
दाचार्यकं समकरोद्रिपुसुन्दरीणाम् ॥ २
यज्ज्ञा स एव यजमानगुणव्रजोऽभू—
द्राजा प्रजानिकररञ्जनतः स एव ।
मित्रं स एव विपदन्तविधानदक्षः
साक्षादमित्र इह निन्दितवृत्तभाजाम् ॥ ३
आखण्डसः स्वभुजदण्डविनिर्जितारि-
क्ष्मापालमौनिमणिरश्चितपादपीठम् ।
तं प्रत्युदारयशसं स्वयमात्मवन्तम्
अत्रान्तलोलहृदयः सदयोबभूव ॥ ४
तद्विष्यकाश्चनमुदञ्चितकिङ्किणीक-
सुत्तुङ्गमुत्तमतुरङ्गमसुत्पताकम् ।
तस्मै स भास्वरमनोऽतिगवेगवन्तं
कान्तं रथं नृपतये मघवा दिदेश ॥ ५

तेन स्फुरद्गुचिरसौ स्फुरता रथेन
 स्वेनेव भानुरनिशं विचरन्महीजाः ।
 दुर्द्धर्षास समरेषु नृपः परेषां
 कोलङ्घयेदनलगोज्ज्वललोहपिण्डम् ॥ ६
 अल्पेतरदुःखतिरनल्पबलः स राजा
 स्वल्पेन तेन दिवसेन भुवं व्यजेष्ट ।
 ज्योतिर्घनेन सहसा प्रसरेद्दिगन्तं
 वङ्गिः क्षणात् सपवनो भुवनं दहेच्च ॥ ७

राजा जगाम गहनं सुरभावभीरु-
 रल्पानुयायिपरिमेयपुरःसरोऽसौ ।
 आकर्णकृष्टनिश्चितोरुशिलीमुखैः स्त्रैः
 प्राणान् करानिव हरन्मृगयूथपानाम् ॥ ८
 एकः स जातु गजराजपदानुगः सन्
 भूयः पिपासुरवशः किरणैः खरांशोः ।
 पद्माकरान्वितमनुन्नतकुञ्जपुञ्जं
 पानीयमीप्सुरगमत् कमपि प्रदेशम् ॥ ९
 व्यक्तातिमुक्तपरिसङ्गतचूतसंघं
 भृङ्गव्रजोत्पतनसुन्दरसिन्धुवारम् ।
 रक्तौ रशोकनिकरैर्मकरध्वजस्य
 राशौ कृतैरुधिरदिग्धशरैरिवाप्तम् ॥ १०
 उच्चावचैर्विकसितैः प्रसवैस्तूरुणा-
 मल्पेतराल्पतरकान्तिमयैः समन्तात् ।
 व्योम ग्रहर्चनिकरैरिव रोचमानैः
 सान्द्रान्तरालरमणीयमुदारगञ्जम् ॥ ११

पुष्पेषु कार्मुकचयेष्वथ पुष्पकेतोः
 सम्पर्कमग्रमभिलभ्य शिलीमुखज्या ।
 चक्रे ध्वनिं यमसुना मनुजान्तरेषु
 लब्धावकाशकुसुमेषु निदेशवृन्दम् ॥ १२
 चूतांकुरप्रणयिभिर्मधुमत्तचित्तैः
 पुंस्त्रीकिलैरविरलं मधुरञ्च किञ्चित् ।
 जूजङ्गिराशु परिमुग्धविलासिलोकं
 भावाद्वाग्धिकरोत्यपरस्य चित्तम् ॥ १३
 छायातरुव्रजनिवारितवासरीष्वा
 मन्देन चन्दनवनोद्भवमोक्ततेन ।
 आमोदितं सुरभिमासनिदेशहेतोः
 ब्रह्मे परागपरिरञ्जितशाखिपुञ्जम् ॥ १४ कुलकम् ।

तत्र क्षणं क्षितिपतिः सरलद्रुमाणां
 निर्ध्यासलेशवहगन्धवहप्रतीतः ।
 कादम्बकेलिलुलिताम्बु सरः प्रपश्य-
 न्नभोजरेणुपरिपिञ्जरवारि तस्थौ ॥ १५
 विदुःप्रसन्नोपमलसञ्चुति रत्नभाभि-
 राकल्पविभ्रमिव वृक्षश्चापखण्डम् ।
 आलोकयद्बलनिस्सूदनतुल्यकण्ठः
 कन्याकुलं तुहिनकान्तिकुलप्रेदीपः ॥ १६
 स्थूलैर्द्वनीलनवशाङ्गराजिरभ्ये
 गुल्मादिसंकुलतरे कलघौतकल्पम् ।
 मेघावृतस्य नभसो निवृतप्रदेशे
 तारासहस्रमिव लब्धतरप्रकाशम् ॥ १७

बल्लिव्रजं किसलयावलिशोभमानं
 पूर्णेन्दुविम्बनिचयं मृदुवौचिभिन्नम् ।
 लोलैक्षणच्छलमधुव्रतपातरम्यं
 ताम्रारविन्दमथवा मकरन्दगन्धि ॥ १८

एकान्ततः सवयसां समवायतो वा
 पुंसां प्रवेशकलुपेतरदेशतो वा ।
 बिम्बश्रमापितशतं श्रुतिमात्रपेयम्
 अन्योन्यमेत्य विदधन्मधुराक्षराब्जम् ॥ १९ विशेषः

काचिद्विशेषमधुपानवशात् प्रमत्ता
 स्वां प्रेयसीमपि रसात् परिपाययन्ती ।
 लीलाद्विरेफपरिलोदसहस्रपत्रं
 संप्लावयन्त्यतितरां जहसेऽपराभिः ॥ २०
 अन्वा कलाक्षरमुदञ्चितपञ्चमेन
 गीतेन कोकिलवधूरवधूतचित्ताः ।
 शश्वत् स्वरानुकरणे विफलोद्यमत्वात्
 बाला चकार खलु किन्नरचोरकण्ठी ॥ २१
 किं चण्डि, दण्डमतिमात्रमसि प्रदातुं
 स्निग्धे जने व्यवसिताऽस्मि तवेतुर्दीर्यम् ।
 मुग्धा सखीं प्रणयकोपवशाद्विलीनां
 निश्चित्य पुष्पितलतामपराऽऽलिलिङ्ग ॥ २२

स्निग्धप्रसन्नविमलाभिरयाबलास्ता-
 स्तं दृष्टिभिर्मृगदृशश्चक्षुषुर्युवानम् ।
 को नाम दृप्तकरणो हरिणेक्षणानां
 लीलाविलोकनमतिक्रमितुं समर्थः ॥ २३

दन्तीव कान्तविलसत्कमलावलीनां
भूपः सकाशमुपगम्य विलासिनीनाम् ।
तस्थौ क्षणं स्थितिमतां प्रथमो विलुप्त—
वेद्यान्तरस्तदवलोकननिश्चलाङ्गः ॥ २४

अन्यासु पुष्पितलतास्त्रिव कल्पवल्ली
रम्यासु लोकललनास्त्रिव देवकन्ये ।
सोऽपश्यदीप्सिततमे सविशेषकान्ते
हे तत्र चन्द्रशकले इव तारकासु ॥ २५

एकामतीव कमनीयतमां मञ्जीपः
पप्रच्छ का त्वमरविन्दमुखि, खकान्त्या ।
रेखा तुषारकिरणस्य यथा धरित्रीं
साक्षात् प्रकाशयसि गाढतमोवलीढाम् ॥ २६

पश्य प्रभाभिरिव धीततरा तवेयं
श्यामा वनावलिरतीवतरां चकास्ति ।
गङ्गातरङ्गकलितेव कलिन्दकन्या
वैदूर्यराजिरिव रत्नमरोचिभिन्ना ॥ २७

देवापगेव लतिकेव मञ्जीषधीनां
स्निग्धप्रसादविमलोत्तरचारुकान्ति ।
स्नाप्यं समुज्ज्वलवपुर्गुणहृन्मुखैः—
बाला विलोचनरुचा खलु वर्धयन्ती ॥ २८

स्निग्धारुणच्छुरितचारु नखप्रभाभि—
रापूर्थमाविवराङ्गुलि पादपद्मम् ।
लिप्तान्तरञ्च करभोरु, तवादरेण
संवाहयत्यनुचितं गमितेव केयम् ? ॥ २९ युग्मकम् ।

उद्धृत्य मामवनिसमध्यगतामिवैकां
रत्नावलीमतिक्लृपाद्रमनाः स साधुः ।
अज्ञाय निर्वृतिमगात् परमां भवन्ति
सन्तोऽनुगृह्य सुखिनो व्यसनीपतप्तम् ॥ ४२

आकुश्य मामतितरामसुरेन्द्रपुत्री
भूयोवभूव कलुषव्यथितान्तरात्मा ।
क्रोधानलव्यपगमे खलु मानवाना—
मन्तः स्फुरत्यलघुबाष्प इवानुतापः ॥ ४३

मन्योः कथञ्चिदुदयादवमत्य किञ्चि—
ल्लोकः सखीन् समवलुप्तविवेकशक्तिः ।
अज्ञाय तद्व्यतिकरोपनतानुतापै—
निर्धूमपावकनिभैः परिदह्यतेऽन्तः ॥ ४४

तादृग्विनाननमुदग्रमसोदपूर्वम्
सख्या विसोढुममशकं न मिथः सखीनाम् ।
प्रेम्नः किलातिकुटिलाङ्घ्रि विनैव हृत्तोः
किं कारणे स्फुरति रोषभरीऽभिमानः ॥ ४५

भूयस्तथा न तु परस्य यथाऽख्यमात्रं
स्निग्धस्य रौक्ष्यमविसङ्गसुदाहरन्ति ।
नातिप्रचण्डकिरणोऽपि तथा निदाघे
रेणुर्यथा व्यथयते ततएव तप्तः ॥ ४६

साक्षात् ज्वलन्तमपि अव्यवहं कदाचि—
ल्लोकः क्षमेत ननु धारयितुं कराभ्याम् ।
तैलन्तु दाहमधिकं विदधाति तस्य
ज्वालाभिरभ्युपचितौष्णमथ क्षणेन ॥ ४७

तन्मां विरक्तहृदयामनुनेतुकामा
साम्द्राकुलाऽभवदियं दनुजेन्द्रपुत्री ।
तातो हि नाम सततं व्यसनातिपाताद्—
रक्षत्वचिन्त्यमहिमाऽखिलपूर्वदेवान् ॥ ४८

मुष्टं यथा हिमन्तुव्यतिषङ्गमात्रात्
पङ्केरुहव्रजमतोव वसन्तकालः ।
तीव्राभिषङ्गविलसत्प्रलयावलुप्तं
लोकं यथा विधिरूपेक्षितवाह्यकृतरः ॥ ४९

दावं विशालदवहव्यवहप्रसङ्गै--
मेघोयथाऽमृतरसेर्लपितं समन्तात् ।
घोरज्जलत्त्रिदशशस्त्रविलुप्तसंज्ञं
सञ्जीवयतः सुरराजकुलं पिबु मे ॥ ५० युग्मकम् ।

इतुष्वतं स्वमपहाय महानुभावा
मद्दास्यमाशु चकमे किल मे वयस्या ।
लोकोपकारविधये परिकल्पते चेम्
मेघास्त्रुवत् प्रतनमप्यभिभन्दनीयम् ॥ ५१

साक्षादनङ्गद्वय सुन्दरमङ्गमाप्तो--
देवाङ्गनाऽभिलषणीयविशेषकान्तिः ।
अस्माद्विलोचनसमर्जितपुण्यपुञ्जै-
नूर्नं वनान्तरमितोललनामनस्तः ॥ ५२
स्फुर्जं द्विशालभुजगेन्द्रभुजो महौजा-
ब्राह्मी गिरं वदसि मेघगभीरकण्ठः ।
रूपिणं वेशनिकरेण च भासि साधो,
राजेव कस्य तनयोऽसि कुतोऽसि कस्वम् ॥ ५३

एकः शरासनकरो ननु कस्य हेतोः
 प्राप्तोऽसि वा मम विलासवनं विलासी ।
 आचक्ष्व पङ्कजदलाक्ष, विलासिनीषु
 प्रीतोऽसि चेदिति मुदेनमथान्वयुङ्क्त ॥ ५४

तामत्रवीक्षरपतिः शृणु चेत्तवास्ति
 कौतूहलं सुकलकण्ठि, ययातिरस्मि ।
 राजा सुधाकिरणवंशकरः पृथिव्यां
 लोकद्वयैकनृपतेर्नृषस्य सूनुः ॥ ५५

पूर्वाश्रमं समधिगम्य समस्तवेदान्
 प्राप्तोऽहमाप्तवचसः सरहस्यकल्पान्
 गुर्व्याज्ञया जलधिमेखलया निबद्धा--
 सुर्वी विशालनयने, ननु पालयामि ॥ ५६

अभ्यागमन्तुरगनागशतैर्वनान्त-
 माखण्डलोपनतजैत्ररथाधिरूढः ।
 सौभाग्यतस्तु गजराजपदानुसारी
 प्राप्तो विलसवनमद्य वनाद्भवत्याः ॥ ५७

बालप्रवालनलिनेन्दुमनोरमाङ्गी-
 मालाप्य यन्मुहुरखेदयमात्मना त्वाम् ।
 तत् क्षम्यतां सितकरप्रतियोगिवक्त्रे, ऽ-
 नुज्ञायताञ्च ननु सम्प्रति साधयामि ॥ ५८

सख्याऽनया सममसौ वशगा तवाहं
 दासीसहस्रसहिता च रसार्द्रचेताः ।
 भर्ता सखा च भव मे न खलु प्रपन्नां
 बालासुपेक्षितमहो बलिनः क्षमन्ते ॥ ५९

इत्युत्क्रमं मधुरमक्षरमालपन्तीं
 प्रत्यब्रवीदवनिपालपतिर्मृगाक्षीम् ।
 क्षत्रान्वयस्तद्विषयि, न तेऽहमर्ह—
 स्त्रय्या इवापकलुषोऽपि जघन्यवर्णः ॥ ६०
 तल्लोकनिन्यमरविन्दमुखि, प्ररुद्धं
 भावं क्षणोदरि, निजं स्थगय प्रसीद ।
 ज्ञाघ्यः सदा दिविषदामपि लोभनीयो-
 लाभो न महिधजनैः सुलभो भवत्याः ॥ ६१

भूयोऽपुत्रवाच नरपालमरालकेशी
 राजन्, क्षणानुतनयेन्दुसुतान्वयस्त्वम् ।
 न क्षत्रियोऽसि परमर्षिकुलप्रसूतो—
 मत्पाणिषौडनविधौ कथमस्य नहं ॥ ६२
 किं वा विचारयसि, मां त्वयि साभिलाषां
 नूनं त्वमप्यभिलषस्यनुरक्तएव ।
 अन्योन्यरक्तमनसोः प्रणयो हि यूनोः
 स्यादञ्चितो निकषकाच्चनरेखयोर्वा ॥ ६३
 राजन्, स्मरंस्ववटमध्यगतां दयालु—
 स्तीन्नाभिषङ्गविकलां मृगयाविलासी ।
 रोमाञ्चकक्षुकतनुः किल वेपमानां
 मामुद्धरिष्यसि मदीयकरावलम्बी ॥ ६४
 दैवेन मन्मथमनोरथवर्तिनाऽभू—
 दृत्तः स मौ ननु करग्रहएव पूर्वम् ।
 भूयोऽन्तरं तदिह नास्ति विचारणायाः
 निष्ठां गते न खलु कर्मणि सा विधेया ॥ ६५

कीवाऽपरस्तदुपयुक्तमिमं करं मे
 लोकः स्थेदपरलोकगतिक्रमायाः ।
 दिव्योषधिर्हिमकरोद्धतपक्षपातात्
 धाम्ना ज्वलन्तमपि काङ्क्षति नांशुमन्तम् ॥ ६६

बाले, परेण गुरुणा परवत्यसि त्वं
 मा साक्षसं कुरु चकीरमनीहराक्षि, ।
 एवं ब्रुवाणमवनीपतिमब्रवीत् सा
 शङ्का व्यपैतु ननु दास्यति तातएव ॥ ६७

विघ्नापितोदनुजराजगुरुस्तथैवं
 शापात् कचस्य नरनाथकृताभिलाषाम् ।
 तामात्मजां समधिगम्य समाधियोगाद्—
 राजानमेत्य निजगाद कृतप्रसादः ॥ ६८

एनां मनोभवनिदेशवशात् सकामां
 त्वय्यप्रमेयगुणलङ्घितराजसंघे ।
 प्रप्तां मयैव विधिनाऽधिकसङ्गताङ्गीं
 पाणौ गृह्णाण गृह्धर्मविधित्सया त्वम् ॥ ६९

सेयं तवास्तु महिषी च सखी च राज—
 न्नाखण्डलस्य विधुखण्डलघ्नः शचीव ।
 भूयोऽनया सुरवधूतमकान्तिममत्रा
 खलोर्कदुर्लभमितः सुखमाप्स्यसि त्वम् ॥ ७०

एषा च बह्वविजितेन्दुसङ्घस्रपत्रा
 दासीसङ्घस्रसङ्घिता दनुजेन्द्रपुत्री ।
 कामन्तवैव भविता शयने तथापि
 नैनां ह्वयेरिति सदा भव सावधानः ॥ ७१

गृह्णन् ममैव वचनान्नृप, मत्प्रसूतां
पत्नीमितो न खलु मङ्गरशङ्कितः स्याः ।
पश्याद्य मङ्गलमङ्गं तपसः प्रभावा—
दङ्गाय सर्व्वमवनीश, शमं नयिष्ये ॥ ७२

अथ दनुजगुरूणामाश्रयः श्योनिकेतः
श्रियमिव मनुजेन्द्रश्चन्द्रवद्वक्त्रलोचोम् ।
विधिवद्वनिपालः पाणिमूलेऽग्रहीत्तां
सुरवनइव जातां वङ्करीं पारिजातः ॥ ७३
उपवनइव रम्ये तां प्रवालाधरोष्ठीं
व्रततिमिव मङ्गीपः सन्निवेश्यावरोधि ।
स्तवकवदभिरामश्रीस्तनां ताम्रहस्तां
मुदमगमदनल्यां भृङ्गशब्दां, कृशाङ्गीम् ॥ ७४
शर्मिष्ठाभवनिपतिः प्रियानुवर्त्ती
प्रस्थाप्य स्थितिविदुषामथाग्रगामी ।
तत्पादाहतिविकसद्विशोकहृन्दे
वन्दीवत् कुसुमवने परं बभार ॥ ७५

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये देवयानीपरिणयो नाम
षष्ठः सर्गः ॥

सप्तमसर्गः ।

अथादितिः कश्यपतो महर्षे—
रूपेन्द्रसंक्रन्दनवत् सुतौ द्वौ ।
काले ययातिः किल देवयानौ
यदुं तथा तुर्व्वसुमप्यसूत ॥ १

आमोदमादाय वनस्थलीना-
मुपस्थिते चन्दनगन्धवाते ।
पुंस्कोकिले कूजति पञ्चमाय्यं
गुञ्जद्विरेफे च निकुञ्जपुञ्जे ॥ २

बालारुणप्रस्थकरप्रवाला
तुङ्गस्तनायास्तवकाः लतेव ।
नवं वयः प्राप्य रराज बाला
स्त्रीधर्मिणी दानवराजकन्या ॥ ३ युग्मकम्

कामस्य साक्षादिव षष्ठमस्त्रं
विलोकयन्ती विपिनाम्लक्ष्मीम् ।
इतस्ततस्तत्र चचार बाला
प्रसूनमाला वनदेवतेव ॥ ४

तावत् निषिद्धानुचरो त्रिलासी
वनान्तलक्ष्मीमवलोकयिष्यन् ।
यदृच्छया तत्र जगाम राजा

सख्या वसन्तेन समं वनान्ते
शरौरिणं काममिव स्फुरन्तम् ।
तमादराभ्यन्तरलोचनाभ्यां
पपौ भृगाक्षी नितरामदसा ॥ ६

लोलान्तराऽभूद्वयसैव पूर्वं
नियन्तुमात्मानमथो न श्रेके ।
प्रागेव सिन्धुर्मिरपास्तधैर्या
चन्द्रोदये किं पुनरुत्तरङ्गा ॥ ७

आत्मानमत्यन्तविलुप्तसंश्र-
मुपस्थितं लोकपतेः पुरस्तात् ।
तदेकतानत्रमिव प्रपन्ना
न धीरनेत्रा सहसा बुबोध ॥ ८

निष्पन्दभावं गमिता मुहूर्त्त-
मस्यन्दितैः संवलितैर्नतैश्च ।
विलोचनेर्बालमृगाक्षिकल्पै-
रभाषमाणाऽपि तमावभाषे ॥ ९

विलोचनं लोचनतो नृपस्य
भ्रुकुञ्चनेन।धिकलोभनीयम् ।
चिरादिव ज्ञातसमागमं सा
ध्यानम्नमानम्मुखी जह्जार ॥ १०

अवाङ्मुखो भूतलमालिखन्ती
सरोजताम्राङ्गिनखाद्यभागैः ।
क्रीडन्निवेशादवसन्नकण्ठी
कथञ्चिदाख्यमानसोऽभिलाषम् ॥ ११

रहस्यदोषां विहृतानुरागा-
 मिन्दीवराक्षीमरविन्दनेत्रः ।
 तामेकनारीं प्रति निर्व्यपेक्ष-
 स्तदेकचित्तोऽपि जगाद भूपः ॥ १२
 कुलेन शीलेन वपुर्गुणेन
 लावण्यमय्या च विशिषकान्या ।
 अनिन्दिता सुन्दरि, भामिनीना-
 मवाङ्मुखत्वैकगुरुस्वमेका ॥ १३
 स्नाघ्यं लसत्स्निग्धविलोचनाभ्यां
 सुधाप्रतिद्वन्द्विकथं मुखन्ते ।
 कथं सृगाङ्गो नु जङ्गोऽनुकुर्या-
 ल्लौलाकटाक्षस्य सदा परोक्षः ॥ १४
 गुणैरलं सुन्दरि, रूपमेतद्-
 वशीकरोत्येव जनं क्षणेन ।
 दूरादजिघ्रस्यपि चारुगन्धं
 पर्युत्सुकस्तामरसेन लोकः ॥ १५
 उपस्थितं रत्नमिवाप्रयत्नात्
 को याचमानामविलुप्तबोधः ।
 प्रत्यादिशेत् प्रार्थितदुर्लभां त्वां
 न चेत् पराधीनरुचिर्मनुष्यः ॥ १६
 त्वमेव जानासि पुरा सुरारिः
 शुचिस्मिते, तेन पुरोहितेन ।
 कृतप्रतिज्ञोऽस्मि कृतान्तनुक्नो-
 नाकारयिष्ये शयने मम त्वाम् ॥ १७

यथसुरतानां पथि सन्निवेशं
 विशाम्पतीनां करणीयमाहुः ।
 सोऽहं कथं नाम निसर्गघोरे
 पदं करिष्ये स्वयमेव मार्गे ॥ १८
 समस्तभूतेषु नृपः प्रमाणं
 कथं प्रतिष्ठां वितथां स कुर्यात् ।
 विलङ्घयेच्चैत् समयं महीपः
 परस्सदा कः परिपालयेत् ॥ १९
 अध्येकनिघ्नस्य जनस्य तावत्
 स्वच्छन्दता नास्ति यदि सकल्ये ।
 यत्सत्यमुच्चैस्तरपारतन्त्राम्
 कष्टप्रकारो मनुजेश्वरलम् ॥ २०
 क्रूरैर्हृतोऽहं पुरतः कृतान्तै—
 र्न कामयन्तीमपि कामये त्वाम् ।
 सा बद्धभावा मयि वञ्चिताऽसि
 विरिञ्चिना चञ्चललोचने, त्वम् ॥ २१
 ततो नरेन्द्रं दनुजेन्द्रपुत्री
 विलोलललात्मन्यवलुप्तचित्ता ।
 तप्यन्तमन्तः परितप्यमाना
 चिराय लीलाचतुरा वभाषे ॥ २२
 एकं व्रतं पालयती विलोपी—
 ब्रतान्तरस्यापि भवेत्तत्तवेवम् ।
 धर्मापचारेण तु चर्यते यो—
 धर्मी प्रशंसन्ति न तं मज्जान्तः ॥ २३

कीवा त्वयाऽर्थी न कृतः कृतार्थ—
स्त्रिलोकराज्येऽपि कृताभिलाषः ।

तन्मा यशो लङ्घय दुर्लभं त—
आमर्थिनीमर्थवतीं विधेहि ॥ २४

या कामिनी कामयते च गम्या
रहस्यपारुढमनोरथार्ता ।
पुंसः समर्थस्य निराक्रियाऽस्या—
दर्पात् परत्वेह च गर्हिता स्यात् ॥ २५

काव्यस्य कन्या दयिता सखी मे
पतिस्त्वमस्याः पृथुलोचनायाः ।
पतिश्च सख्याश्च पतिः समौ द्वौ
समो विवाहोऽपि मतो मुनीनाम् ॥ २६

भूपाल, भार्यामधनां वदन्ति
तवास्मि तावन्महिषीभुजिष्ठा ।
वश्यां विशेषात् परिभोगयोग्यां
मामर्थिनीं तामिव तद्वजस्व ॥ २७

शय्यासु मां नाङ्गयसि क्षितीन्द्र,
त्वामाङ्गयाम्येव तु याचमाना ।
तदेहि मे त्वं विधिवद्विधिश्च,
पाणिं तव ग्राह्यमिमं गृह्णाण ॥ २८

तथेति गान्धर्वविधानतस्तां
जग्राह पाणौ मनुजाग्रगामी ।
ततस्तु बालाऽधिगताऽम्बुराशे—
रराज गङ्गे व तरङ्गहस्तम् ॥ २९

पुत्रानमुष्मात् शशिवंशकेतो—
नरेन्द्रचिह्नानसुरेन्द्रपुत्री ।
दृष्ट्यानुपूरून् जगतो विशेषान्
लेभे गुणान् त्रीनिव मूलहेताः ॥ ३०

अथैकदाऽशोकवने चरन्ती
राज्ञा समं ज्ञातिसमृद्धिदीना ।
अस्यांनतान्देवकुमारकल्पान्
तान्देव्यानी तनयान्दर्श ॥ ३१

एते सुताः कस्य सकाकपक्षाः
महोक्षितां लक्षणलक्षिताङ्गाः ।
तेजोविशेषैकनिधानभूताः
स्फुरन्ति बालार्कवदुज्ज्वलाभाः ॥ ३२

धन्यस्य कस्याङ्गममी रजोभि—
रालिङ्गिताङ्गैरुपरञ्चयन्ति ।
कान्त्या च रूपेण च वर्चसा च
त्वामिव मन्ये नृप, संवदन्ति ॥ ३३

इति प्रगल्भं किल काव्यकान्त्या
सुदुर्लभां क्षितिपालवक्त्रम् ।
न केवलं मन्युमलम्भयत् सा
स्त्रयश्च दीना समतप्यतान्तः ॥ ३४

ततो हिमस्निग्धमिवारविन्दं
ज्ञानप्रभं चाबमुखं वदन्ती ।
सन्तर्जयन्ती नृपतिं कटाक्षैः
किञ्चित् कुमारान् पुनरन्वयुङ्क्त ॥ ३५

ते पृष्टमात्राः शिशवः शशंभुः
 प्रदेशिनीचालनया कृपालम् ।
 दैत्यात्मजाश्च प्रभवौ कथाञ्चिन्
 मन्युज्वलन्त्ये किल देवयान्यै ॥ ३६

‘अङ्ग’ समारोदुमुद्रुकामान्
 शर्मिष्ठया कातरमीक्षितस्तान् ।
 तस्याः समक्षं क्षितिपालमौलि—
 दीनाननो नाद्रियते स्म बालान् ॥ ३७

व्यतिक्रमं सोढुमपारयन्तौ
 भूदेव किञ्चिद्गदितुञ्च बाला ।
 बालातपोहिंससरोजवक्त्रा
 मुहूर्त्तमेघा समदह्यतान्तः ॥ ३८
 यथा पुमांसो दयिताऽपचारं
 न सोढुमत्यल्पमपि क्षमन्ते ।
 तथैव पुंसामपि मानिनीना—
 मसह्यएवान्यजनानुरागः ॥ ३९

अवाङ्मुखीं सन्ध्रमलोलदृष्टि—
 न्त्रपाविशेषोदयविह्वलाङ्गीम् ।
 प्रवेपमानामथ देवयानी
 कृषा ज्वलन्ती किल तामपश्यत् ॥ ४०
 तान्तर्जयामास विशालनेत्रा
 नेत्रेण सा रोषकषायितेन ।
 विदुरद्विलासेन पयोदमाला
 तपात्यये निर्व्वचनमिषोर्व्वीम् ॥ ४१

तां स्नानपुष्पामिव चारुवर्णी
 पयोदराजी करकाभिरुच्चैः ।
 जघन भूयो जघनप्रशस्तां
 वाग्भिश्च दुःसह्यतराक्षराभिः ॥ ४२
 मध्ये च तां मुद्रितनेत्रपद्मां
 विधाय कीपारुणयैव दृष्ट्वा ।
 चक्रीकृतभ्रूलतया नृपालं
 कीपादुपालब्धमभूत्प्रवृत्ता ॥ ४३
 पुनः पुनर्विस्फुरिताधरोष्ठी
 चिराद्दिवस्याप्य गिरं कथञ्चित् ।
 अस्त्रप्रकारैरवरुद्धकण्ठी
 वर्णान्तराक्रान्तमुखी बभाषे ॥ ४४

सुधांशुवंशस्य तवानुभावी—
 महात्मनां बुद्धिपथं व्यतीतः ।
 स त्वं महाराज, कथं न कुर्या—
 उदारकीर्तः सदृशं महिम्नः ॥ ४५
 प्रेक्षां वयस्यामथ शिथ्यकन्यां
 यन्मत्पदव्यां व्यदधास्वमेनाम् ।
 एतावता प्रेम तवानुमेयं
 त्रिलोकनारीजनलोभनीयम् ॥ ४६
 यदुच्यते स्निग्धजनप्रियेषु
 पदेष्वपि प्रेम विमूर्च्छतीति ।
 तत् सत्यमस्यां करुणा तवैषा
 प्रीतिं मयि प्रीढतरां व्यनक्ति ॥ ४७

यदेतदद्योपकृतं त्वया मे
प्रदर्शितं मन्त्रवणं मनश्च ।
तेनास्मि सौभाग्यवतीषु धूर्त्या
गौर्यास्तपोऽप्यल्पमिवाभ्युपैमि ॥ ४८

कृतज्ञतां शंसितुमत्र मूढा
क्षमा न खल्वस्मि विभो, क्षमस्व ।
अस्त्रैस्तदाह्लादवशप्रवृत्तै—
निवेद्यते सा कथमप्यवदेः ॥ ४९

अहो वतेयं व्रततिर्मनोज्ञा
कल्पद्रुमभ्रान्तिविलुप्ततत्त्वा ।
आपातरम्यं विषवृक्षमुच्चै—
रालिङ्ग्य जाता परिविह्वलाङ्गी ॥ ५०
विरिञ्चिना वञ्चितचित्तवृत्तिः
सोमान्वयप्रत्ययमोहलुप्ता ।
अग्निं पतङ्गीव समाश्रिता त्वां
शोच्यां दशामस्मि वत प्रप्रन्ना ॥ ५१
ऋद्धीं त्वया क्रूरतरेण नीचै—
र्मासुत्तमां निखण, सङ्गमथ्य ।
अभूत् कृतान्तोऽद्य यथार्थनामा
सर्वः समर्थः खलु दुर्ब्बलाय ॥ ५२
नूनं गुरुर्मे न विवेद योगं
मृगाङ्गनावन्मृगयौ समर्थः ।
राजन्यबन्धौ कितवे दयालु—
र्यः श्लाघते श्लाघ्यतमां तनूजाम् ॥ ५३

प्रभुस्त्वमेकीऽप्यप, भूतधात्राः
 कथं नु दास्यामनुरक्तभासीः ।
 रूपैर्गुणैर्व्यंशकलादिभिर्वा
 नात्येति मां प्रत्युत दैत्यकन्या ॥ ५४
 त्वयाऽवराह्येन परार्हज्जाता
 विमानितैवास्मि मदाविलेन ।
 महर्षिर्विश्राणितपारिजात—
 स्त्रगुत्तमाऽऽखण्डलदन्तिनेव ॥ ५५
 अनाय्य, तेनार्थविमर्हितेन
 पापेन ते पाप, बलावलेपात् ।
 न तावदेकैव विमानिताऽहं
 तातोऽपि देवासुरमाननीयः ॥ ५६
 ज्वलन्तसुखैर्ज्वलनं मदान्यः
 पदाऽसृशो हृत्तभुजङ्गमं वा ।
 क्षमिष्यते नैव गुरुर्ध्वपाक—
 मस्याचिराद् भोक्ष्यसि दुर्नयस्व ॥ ५७
 प्रेमासृतैः कैतव, तर्पितोऽपि
 भुजङ्गवन्मे हृदयेऽदशस्त्वम् ।
 किमत्र कुर्मः प्रकृतिर्नराणां
 ज्वालेव वज्रेर्न विद्युज्यते यत् ॥ ५८
 यस्याग्रसङ्केऽपि तवाङ्ग, बुद्धि—
 नीचानुगैवास्मि किमत्र क्षिप्रम् ।
 नैसर्गिकी दोषपरम्परा या
 शक्या श्रुतेनापि न सा प्रमार्ष्टुम् ॥ ५९

भुजङ्गमस्येव लसन्मणिश्रीः
 प्रवालशोभेव विषद्वमस्य ।
 दुष्टात्मनः प्रत्युत कान्तमूर्त्तः
 ब्रह्मादिसम्पद्भयहेतुरेव ॥ ६०
 व्रजन्धनार्थस्य तथोपयोगं
 प्रज्ञाऽन्ववायन्नुतद्वृत्तयोगाः ।
 अन्योर्विभेत्पुत्पथगन्तुकामो-
 लोकात्, प्रवृत्तोऽपि सुखेन साध्यः ॥ ६१
 संलम्बितोऽप्युच्चपदं प्रयत्ना—
 व्रीचानुगोऽभूः स्वयमेव भूयः ।
 अप्यन्तरिक्षं रविरश्मिनीतं
 पतत्यधस्तात् पुनरेव तीर्यम् ॥ ६२
 इयं व्यतिक्रान्तगुरुप्रभावा
 स्थितेर्विभेत्ता त्वमसि प्रमत्तः ।
 प्रेमास्तु वां चारु निरन्तरायं
 सुतुल्ययोः स्नाध्यतमोहि योगः ॥ ६३
 प्रियोऽसि मे त्वं नृप, दैत्यकन्या
 प्रिया भुजिषेति न वः करिष्ये ।
 प्रेम्णोनवस्यान्तरमन्तरायः
 पितुर्निकेतनदहं गमिष्ये ॥ ६४
 सेयं नबोद्धा तव धर्मघङ्गीं
 कलाप्रगल्भा नवयौवनश्रीः ।
 तदेतया कामसुखं निकामं
 निर्विषयतां वेशजनोचितं यत् ॥ ६५

इयं नबोद्धिन्नवयःसमृद्धा
 प्रकृताकृष्यदशाऽस्मि कामिन् ।
 किमस्ति तत्, येन तवानुरागं
 लभेय दीर्भाग्यवती पुरेव ॥ ६६
 आपातरस्याणि विलोभनानि
 शाठ्यानि चास्याः शठ, नैव वेद्मि ।
 तन्मां परित्यज्य रतो यदस्यां
 शाठ्यस्य जातं सदृशं तवैतत् ॥ ६७
 याः केवलं प्रेमरसस्य हेतो—
 र्मनः शरीरेण सहार्पयन्ति ।
 स्थाने नराणामपराऽनुरागात्
 कृतघ्नता तास्त्रबलामु कर्तुम् ॥ ६८
 अहो नितान्तानुगतामदोषा—
 मनन्यनाथामपह्नाय पत्नीम् ।
 सौन्दर्यमात्रादपराऽनुरक्ता-
 विचारमूढाः सुतरां पुमांसः ॥ ६९
 यस्यां प्रभुत्वं बहु, धर्मपत्नीं
 मर्मस्त्रिमां निर्दयमर्दयित्वा ।
 निघ्नीभवन् दास इवापरस्या-
 न वेद्मि किं वा सुखमत्र वेत्सि ॥ ७०
 अदक्षिणोऽसि क्षितिनाथ, कामं
 न बुध्यते दग्धमनस्तथापि ।
 वताबलात्वं बलदर्पिताना—
 मनादरस्येव पटं नराणाम् ॥ ७१

आलोकमात्रात् प्रमदैकमूलं
 ममासि सन्तापकरस्त्वमेव ।
 प्रदोष्यमानोऽपि दिवाऽधिनाथः
 पङ्कोद्धृताया इव पङ्कजिन्याः ॥ ७२
 दूरोऽपि दुस्पर्शकरोऽपि भानु—
 रानन्दयत्येव सरोजपङ्क्तिम् ।
 सुधाकरस्त्वन्तिकतः स्थितोऽपि
 दुनोति बन्धुः कुमुदावलीनाम् ॥ ७३
 दन्दच्छते निर्हय, मानसं मे
 प्रियस्त्वमन्याप्रणयाविलोयत् ।
 आलिङ्गति ध्यामफलं पतङ्गे
 जाज्वल्यते तस्य शिला वराकी ॥ ७४
 विनिष्ठुरे त्वय्यनुरागलोलं
 मनोमदीयं सङ्गतामिदानीम् ।
 स्थाने फलं, हन्त दुनोति भूय-
 स्तथापि मां त्वत्प्रणयाभिमानः ॥ ७५
 निबद्धभावस्य सदा परस्त्रा—
 मार्द्रं वचो वङ्गिवदप्रसङ्गम् ।
 स्त्रीणामथात्मैकरसस्य पत्युः
 श्लाघ्योऽनलसन्धनवञ्चितायाः ॥ ७६
 ज्वलद्बुताशोपहितं शरीरं
 प्रेम्णा समालिङ्गति यस्य पत्नी ।
 तस्यान्यनारीजनपारवश्यं
 रसोत्तरस्योचितमेव पत्युः ॥ ७७

वाचो विधियेन विधाय दीनां
 त्वदेकनिष्ठाभवसां बलाभ्याम् ।
 अकारि निष्कारणनिष्ठ, ऐष
 तवेव नो निर्हय, मानसं मे ॥ ७८
 तूष्णीं स्थितं भूपतिमाक्षिपन्ती
 तदन्तिके सा बहुलं करोद ।
 सशब्दवर्षेव पयोदराक्षी
 शिलोच्चयाभ्यर्णमभि प्रहृता ॥ ७९

अथातिकीपस्फुरिताधरान्तां
 निताम्लवासारुणलोचनान्ताम् ।
 सातङ्गभागस्करणात् सशङ्को—
 जगद्गुह्यगर्भवतीं जगाद ॥ ८०
 परां न तावत् प्रतिपत्तुमेना—
 मर्हस्यदोषां दितिजेन्द्रपुत्रीम् ।
 सखी तवेषा सुसुखि, प्रसीद
 सतां हि मित्राभ्युदये न मम्युः ॥ ८१
 इमां समुद्दिश्य तवेति पूर्व्वं
 मामादिशङ्गामिनि, भार्गवोऽपि ।
 तदारमना सम्भवकालएव
 प्राक् कामयन्तीं न निषेधुमीमे ॥ ८२
 अहं न चैनां शयने वराक्षी—
 मेवैव मामाह्वयति आ बाला ।
 विचारविज्ञाऽसि विचार्य्यं रात्रि,
 पश्चाधुना कोऽव समापराधः ॥ ८३

सा पार्थिवस्यानुनयं न सेहे
 नितान्तमन्तःपरितप्यमाना ।
 स्निग्धान्तराऽपि ज्वलनप्रभिन्ना
 स्थालीव साक्षाज्जलविन्दुसेकम् ॥ ८४
 प्रवेपमाना स्नपयन्त्यभीक्ष्णं
 स्तनान्तरालं गलदश्रुपुरैः ।
 आक्षिप्य वाक्यं क्षितिपत्न्य रोषा—
 दात्मानमेषा बहुशो निनिन्द ॥ ८५
 यावन्नृपालश्चरणवल्लभं
 तस्याः स्वमात्मानमियेष कर्तुम् ।
 तावत् प्रतस्थे पितुरन्तिकं सा
 विलोलकेशाः खलदंशुकान्ता ॥ ८६
 सा प्राञ्जलिं नागणयन्नृपालं
 स्निग्धाः स्वाभावान्मधुराश्च नार्यः ।
 तेजोविशेषावसरे यथाऽऽपः
 कोपे हि भूयः कठिना भवन्ति ॥ ८७
 क्षीरोर्मिमालेव विघट्टितास्त—
 रसहृद्वेगेन शिलोच्चयेन ।
 प्रियापचारोन्मथितान्तरा स्त्री
 समुद्भिरत्युल्बणकालकूटम् ॥ ८८
 नितान्तरोक्ष्ये परिदर्शितेऽपि
 विमानितोऽपि क्षितिपालमौलिः ।
 तामन्वगेव प्रययौ हतौजाः
 प्राणाः क्षियः खल्वपरे नराणाम् ॥ ८९

कामं मनस्तस्य पराऽनुरक्तं
 तथापि तस्यामनुषक्तमासीत् ।
 दूरोपनीतं पवमानवेगा—
 चीनांशुकं नोज्झति केतुयाष्टम् ॥ ८०
 कुमुदतीं रञ्जयतोऽपि कामं
 प्रीतिर्हिमांशोरधिकैव रात्रौ ।
 तस्यां लसत्यामपि विप्रयुक्त—
 स्त्रियामया स्नायति तत्क्षणं सः ॥ ८१

अथासुराणां गुरुकृतेजाः
 ममग्रमाकर्ण्य तदाऽऽत्मजायाः ।
 विमाननां सोढुमिवाक्षमः सन्
 चुकोप भूयः क्षितिपेश्वराय ॥ ८२
 वयोऽवलेपादवलुप्तबुद्धे,
 विलङ्घितो मद्भिनयो नयस्र ।
 तन्मूढ, मत्तीव्रतपःप्रभावात्
 भव लमदैव जरानिधानम् ॥ ८३
 इत्येवमुच्चैरशपन्नृपालं
 तत्कर्माभिः क्षोभितचित्तवृत्तिः ।
 गाढाविलं तोयमपि क्रियाभि—
 र्ज्वलेत् कथा कैव शरीरिणां वा ॥ ८४
 उद्दाम्य धातुद्रवमिष्टमग्नि—
 माग्नेयशैलः सङ्गसेव शान्तः ।
 वर्षोपलोच्चैस्तरवातवर्षं
 कृत्वेव पश्चाद्दिवसो गताभ्यः ॥ ८५

शय्या नृपालं मुनिवंशकेतु—
 स्तेनानुनीतः शशिवंशजेन ।
 अभूत् प्रशान्तः शमसंस्कृतात्मा
 क्षणप्रकोपा हि सदा महान्तः ॥ ८६ युग्मकम्
 कृताञ्जलिश्चैनमुवाच राजन्,
 कस्मिंश्चिदात्मप्रभवे तमेनाम् ।
 जरां प्रभावान्मम संक्रमय्य
 कामं पुनर्निर्व्विश चारुभोगान् ॥ ८७

स देवयानीसहितोऽप्रतीतः
 स्वां राजधानीं प्रति सन्निवृत्तः ।
 यदुं समानीय समानविद्य—
 मुवाच वाचस्पतितुल्यवाग्मी ॥ ८८
 भङ्गाश्वमाङ्ग, त्वमसि प्रयातः
 शरीरमन्यत्तनयाभिधानम् ।
 अतस्त्वया संस्मरताऽवदानं
 गुरोर्निर्देशः परिपालनीयः ॥ ८९

अकालएवेयमुपस्थिता मां
 स्थितिञ्च, संस्त्रानपुरोगरूपा ।
 तवैव मातामहकोपजाता
 जरा महाक्लेशकरी नराणाम् ॥ ९०

भजस्वदीक्षाव्रतसंयतारमा
 स यौवनस्याहमदस एव ।
 सत्यां विभूत्वामनयाऽभिभूतो—
 दीनामवस्थां गमितोऽस्मि दैवैः ॥ ९१

नवेन तस्माद्वयसा तवाहं
कामान् पुनर्व्वीर, विनिर्व्विशेष्यम् ।
त्वच्चानया भोगनिवारितात्मा
धरामिमां पालय कालमल्पम् ॥ १०२

भूयो जरां स्त्रीं परिगृह्य पद्या—
दजर्य्यमारण्यगणैः करिष्ये ।
नवं वयः प्राप्य समुद्रनेमिं
स्त्र्यां भोष्यसे तात, पुनस्त्वमेव ॥ १०३

त्वं जन्मना वंश्यगुणैश्च सर्व्वैः
पुत्रेषु मे पुत्र, यतो वरिष्ठः ।
नार्हस्यतो महचनं विभेत्तुं
स्थितो निदेशेषु सदा गुरुणाम् ॥ १०४

पुत्राभिलाषी कुतएव लोक—
स्त्वच्चेन्न मे पुत्र, वचः करोषि ।
यः श्लाघनीयो विनयः स एव
नोत्पृष्टललेन्तु फलं गुणानाम् ॥ १०५

नैकद्वयदा देवसमानरूपी—
जरां जरादाषविशेषदर्शी ।
यदुर्ध्वहीपालपतिस्तदैनं
शशाप शपाकुलसङ्घेताः ॥ १०६
राज्ञीगुरोरप्यवलेपतो मे
यस्मादवज्ञां कृतवानसि त्वम् ।
तस्मात्प्रसूतिस्तव पापकर्मणा ॥
विलुप्तराज्या च भविष्यतीति ॥ १०७ युग्मकम् ।

स त्वं सुं पार्थिवचन्द्रकान्तं
 जरामनिच्छन्तमुवाच राजा ।
 पितुर्न मे त्वं वचने स्थितोऽभू—
 क्षिन्नेच्छता ज्ञेच्छतचेत्संवास्तु ॥ १०८
 दुष्टुस्तथैवाविनयात् शकत्—
 मनुस्तु लेभे यवनत्वमेव ।
 उक्तं गुरावुर्वरभूमिभागे
 सद्यः प्ररोहत्पञ्चारबीजम् ॥ १०९

विलोलचेताः स कुलप्रदीपं
 नितान्तभोगान्तरलोपशङ्की ।
 पूरुं समाङ्गय परोपरोधं
 जयन्तमाखण्डलवहभाषे ॥ ११०
 त्वं पुत्र, सर्व्वीवरजोऽपि जात्या
 गुणैर्गरीयानुरुविक्रमोऽसि ।
 तवैव तावद्वयसा चरियं
 समाः सहस्रं विषयान्तराणि ॥ १११
 तवाङ्गसङ्गादुपजातमेत—
 दङ्गं तवादेशविधिचमन्त् ॥
 फलं किमन्यद्द काङ्क्षणीय—
 मवश्यमस्य क्षणभङ्गुरस्य ॥ ११२
 पुत्रेषु तावत् प्रभुतामुदारां
 पितुर्महाराज, समामनन्ति ।
 आशाविधेयेषु पुनर्न भूया
 विनिश्चयोऽयम् ॥ ११३

प्राणानपि प्राणद, ते निदेशात्
स्वच्छन्दमानन्दमनास्त्यजेयम् ।
नियन्त्रणाया; करणावलीनां
परिग्रहे कैव कथा जरायाः ॥ ११४

महाप्रसादोऽयमितीरयित्वा
प्रणम्य पूर्व्वहुमानपूर्व्वम् ।
जग्राह राज्ञः शिरसा तदाज्ञां
निदेशनिष्ठां हि गुरोर्महान्तः ॥ ११५

अथ स तनयमुच्चैर्व्वत्तसाऽऽलिङ्ग्य राजा
विगलितपरिश्रितैर्व्व्याप्यपूरैर्निषिष्य ।
जलधिवलयसीमां ग्राधि सर्व्वान् त्वमुर्व्वीं
भव विमलगुणौघश्लाघ्यवंशस्य कर्त्ता ॥ ११६

दिवसकरकरीधो यावदेव प्रकाश—
स्तव सुविमलकीर्त्तिः स्तोष्यते तावदेव ।
इति नरपतिरुक्ता तं जरां संक्रमय
कवितनयमहिम्ना यौवनेनान्वितोऽभूत् ॥ ११७

युग्मकम् ।

अभिमतगुणग्रामोदग्रप्रदेशगतोऽन्वहं
विविधविषयान् निर्व्विश्रयासौ विवृण्वमनोरथः ।
अथ श्रमपथं प्राप्तः पूरुं विधास्य महीपतिं
नियमितमतिः कृच्छ्रं राजा चकार सुनिव्रतम् ॥ ११८
इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पूरुराज्याभिषेको नाम
सप्तमः सर्गः ।

अष्टमः सर्गः ।

रराज भूत्या जरसा विमुक्तः
प्राध्वं पुनर्यौवनमादधानः ।
औत्पत्तिकोपप्लवसन्निवृत्तौ
शशीव भास्वानिव भूमिपालः ॥ १
ऋत्विग्ब्रजैः संयुयुजे स यज्वा
बुभुत्सुभिस्तलममाधसत्तः ।
जिज्ञासुभिर्धर्ममधर्मशून्यो—
वीरैश्च सर्वैर्जगदेकवीरः ॥ २
निवेशितैः काञ्चनयूपसंघै—
धरातलं मेरुतटप्रदेशम् ।
स्रष्टेव सोऽष्टापदचारुहृत्तै—
स्तस्तार ताराभिरिवान्तरिक्षम् ॥ ३
आमूलफुल्लैरिव कर्णिकारै—
र्द्रादनालक्षितवर्णभेदैः ।
अल्पेतरैस्तेर्बहुलक्षपाया—
मपि क्षितिः क्षीणतमा बभूव ॥ ४
शुद्धः प्रकृत्या स्फटिकोपमेयो—
भूयोऽध्वरैः शुद्धतरो नृपालः ।
शिष्यप्रयुक्तैः परिकर्मभेदैः
समुज्ज्वलात्मा स इवोपलोऽभूत् ॥ ५

स्नायः पुरैवामलकीर्तिरासी—
 द्विशेषतोवैदिकसंविधानैः ।
 प्रागेव पुण्यः परमारमबोधः
 श्रद्धादिभावैः किमुतोपपन्नः ॥ ६
 मर्ही महीपः सुतरां यशोभि—
 रसंशयं दर्शितलोकहर्षः ।
 प्रकाशयामास यथा शशाङ्कः
 प्रसिद्धमुक्तागुणशुद्धपादैः ॥ ७
 स्त्रां राजधानीमभितः स्थितस्य
 स्थिरस्य शीतान्यरुचेरिव द्याम् ।
 विरूढधानी मङ्गता मङ्गिन्ना
 दिगन्तरं ध्यानशिरे प्रतापाः ॥ ७
 दिवा दवाग्नेरिव तस्य तेजो—
 न तत्त्वतोऽजातरिपोर्मुमृच्छ ।
 तिरस्कृता भानुमतः प्रतापै—
 स्तस्थोपलाः खल्ववशा ज्वलन्ति ॥ ८
 अपि प्रतिद्विदिनि मन्दवीर्यः
 पराक्रमं प्रक्रमतेऽधिरोढुम् ।
 निदर्शनं तत्र रजः प्रसर्पत्
 प्रत्युत्तमाङ्गं चरणामिहन्तुः ॥ १०
 कामन्तमिन्द्रास्त्रपि गन्तुकामाः
 श्यामारमण्यः प्रियमन्दिराणि ।
 तस्येन्दुगौरामलकीर्तिजालात्
 जडुर्न शक्ताभरणांशुकानि ॥ ११

न केऽपि तावत् क्षितिपास्तदीयं
 शुद्धं यशः प्रार्थयितुं समर्थाः ।
 तमोपहाः कान्ततमाश्च दीपाः
 कुतः पुनश्चन्द्रमसोऽनुकुर्युः ॥ १२
 निवेश्य लक्ष्म क्षितिपस्त्रिलोक्त्रां
 स्थिरं यशो भङ्गुरमात्मदेहम् ।
 विहाय काले स दिवङ्गतोऽभूत्
 दिवस्यतेरासनमारुह्युः ॥ १३

तदङ्गुली गाङ्गजलावदाते—
 र्यशोभिरानन्दितसर्व्वलोकः ।
 ततः परं पीवरचारुवक्षाः
 बभूव राजा जनमेजयाख्यः ॥ १४
 स माधवीं माधवतुल्यतेजाः
 राजा विनिर्व्विश्य रजोऽतिगः सन् ।
 संसारबन्धाद्धितरां विमुक्तो—
 मुक्तात्मनां प्राप गतिं गतिञ्च ॥ १५
 प्राची जिता येन दिग्प्रमेया
 प्राचिन्वता तेन तदारमजेन ।
 जगत्प्रभुत्वं प्रमुणा प्रपेदे
 स्वबाहुवीर्य्येण समूर्जितेन ॥ १६
 ततस्तदन्ते तनयस्तदीयः
 संयत्सु संयातिरिति प्रसिद्धः ।
 भेत्ता परेषां परिगोतकीर्त्तिः
 प्रापद्भरिर्त्विं क्रतुभिः पविषः ॥ १७

स पालयित्वा मकरालयान्तां
 महीं महीपालगणैकमौलिः ।
 चकार राजा सुरसुन्दरीणां
 प्रियेषु गोत्रखलितापराधम् ॥ १८
 ततोऽप्यहंयातिरिति प्रतीतो—
 राजा सुतस्तस्य सतां मतोऽभूत् ।
 भुजावहंपूर्विकया यदीया—
 वायोधनेषु व्रजतो विवादम् ॥ १९
 स सार्वभौमं सुतमुन्नतांसं
 क्षारक्षणे क्षात्ममतिं नियुज्य ।
 यथोचितं योगविधेयचेताः
 बुधोपमेयो विबुधत्वमाप ॥ २०

स दण्डनीतिं नृपमण्डलानां
 प्रभुः प्रभावोचितमध्ययुङ्क्त ।
 विकुर्वते केवलसामवादा—
 च्छक्तिप्रदीप्ता इति बुध्यमानः ॥ २१
 यदेव रोषारणलोचनोऽभूद्—
 व्यतिक्रमं सोढुमशक्नुवन् सः ।
 तदाऽभवन् सम्भ्रमवेषभूनां
 पाण्डूनि गन्तान्यरिसुन्दरीणाम् ॥ २२
 तत्ते जसा संप्रतिपन्नभासः
 क्षामं महीपालगणास्तथापि ।
 तस्योदये मम्लुरशीतभानो—
 र्भङ्गा इज्जोच्चावचभेदभिन्नाः ॥ २३

स धर्मपत्नीमनघः करिष्यन्-
 महायशाः कैकयराजकन्याम् ।
 प्रयाचमानः किल तेन राज्ञा
 सावज्ञमज्ञेन निराकृतोऽभूत् ॥ २४
 प्रशान्ततोये प्रतिबुद्धमीन—
 सञ्जीभजन्नेव नवोविकारः ।
 तस्यापि मीनध्वजरोषजातः
 प्रागिव । चक्षे नृषतेर्बभूव ॥ २५
 अतो वृषिवोद्धतबाहुवीर्यी—
 विमाननां तां क्षितिपो न सेहे ।
 द्विपप्रयुक्तामिव गह्वरस्य
 विदारणां स्वस्य मृगाधिनाथः ॥ २६ युग्मकम् ।
 तस्यावलेपादवलम्वुद्धे—
 बभूव कोपात् परिलोक्षिताक्षः ।
 अङ्गारमात्रोऽपि क्षिरस्थरेता—
 ज्वलत्यलं लम्बितकक्षपातः ॥ २७
 अथ प्रतस्थे विजयाय राजा
 गजावलीगर्जितमिश्रतूर्यैः ।
 ध्वजोच्चलश्रीध्वजिनीसमेतो—
 रजोऽधिकः कैकयराजधानीम् ॥ २८
 प्रयाणभेरीपटङ्गप्रणादो—
 मुमुग्धं भूयोऽथ दिगन्तरेषु ।
 नूनं जनोदीरितमस्य राज्ञो—
 नालोकशब्दं बहु मन्यतेऽस्म ॥ २९

बलैः प्रसर्पद्भिरथानुकूलैः
शैलीपमानेकपसंघट्टमैः ।
ध्वान्तैर्धरित्रीमिव वासरान्ती—
करोध राजा रिपुराजधानीम् ॥ ३०

न चाल्पसत्वः समकल्पतासौ
कामं परान् लङ्घयितुं तथापि ।
क्षणं तमः क्षीणइव क्षपेशो-
भित्त्वेव किञ्चिद्वलमुत्थितोऽभूत् ॥ ३१

स प्रत्यगृह्णाद्वलमप्रमेयं
मितैर्बलेर्वीरैरिगणैरधृष्टम् ।
वात्याप्रवृहङ् जलधेस्तरङ्गं
स्फुरत्प्रभं गाङ्गइव प्रवाहः ॥ ३२
ऊर्ध्वकिता निर्मलखड्गलेखा—
स्तोत्रैः करैर्भानुमतः प्रदीप्ताः ।
न केवलं लोचनमेव जघ्नु—
स्तुरङ्गं सम्भवममप्यकार्षुः ॥ ३३
चर्मणि चामीकरनिर्मितानि
तथैव रौप्याणि करोज्वलत्वात् ।
दूरादलक्ष्यन्त नरापचारा—
दुत्पातसूर्या इव दीप्यमानाः ॥ ३४
इत्यल्पवियुद्धतकल्पनेना—
स्तूर्यध्वनिभ्यः श्रवणावरोधाः ।
योधास्तदानीं स्वपरावबोधं
कथञ्चिदभ्यासवशादवापुः ॥ ३५

वीरास्तु तेन ज्वलन्तेव घोरे
ज्योतिःप्ररोहेण रणे चरन्तः ।
नेव प्रह्वारं प्रति नोदितत्वात्
कालं परिक्षेप्तुमलं बभूवुः ॥ ३६

तुरङ्गमानां खुरघातरूढै-
रथाङ्गसंचोभभवैश्च पश्चात् ।
रणस्थली घोररजोभिरुच्चै—
र्वृथिनी चापि समाकुलाऽभूत् ॥ ३७
घोरे रजस्युद्धततूर्यशब्दे
विमर्द्दनिष्ठानि बलान्यभीक्ष्णम् ।
उच्चारयामासुरनल्पमुच्चैः
परस्परं स्वप्रभुनामधेयम् ॥ ३८
रजःसमाच्छादितदेहभाजो—
विच्छिन्नघण्टाः प्रतिपक्षनागाः ।
जिघांसवोऽभ्यर्णमभिप्रवृत्ताः
प्रतीयिरे चारुरदप्रभाभिः ॥ ३९
परेण विद्धोऽपिच कुश्रमध्वे
शरैः स्वघण्टाध्वनिनाऽनुमेयः ।
आधोरणस्याङ्कुशपातशङ्की
गजस्तमेवाभिमुखो जगाम ॥ ४०
सान्द्रेषु रेणुष्वसक्तत् शराणां
परस्परं योधगणेरितानाम् ।
संघर्षजन्मा ज्वलनोबभासे
गाढान्धकारेष्विव विदुरदग्निः ॥ ४१

हृताश्वरीरादिवपुःसमुत्थं
 रजोविशालं रुधिरं बिभेद ।
 बालप्रवालाकृष्णमर्करोचिः
 साक्षात् क्षपारुद्धमिवान्धकारम् ॥ ४२

विच्छिन्नमूलोरजसां स राशिः
 किञ्चिन्मरुदवेगवशाद्विलोलः ।
 बाष्पीययन्त्रे शकटे प्रयाते
 तस्योद्गतोधूमइव प्रतीये ॥ ४३
 तथाविधेष्वपि रजोभिरुच्चैः
 रराज भूयो रुधिरप्रवाहः ।
 वालार्कभिन्नः शिशिरैरिवोद्धुं
 पद्माकरो वातचलोऽमराणाम् ॥ ४४

अथ द्विषां लोहितचक्षुरन्तै—
 स्तिरस्कृतानां नरपुङ्गवानाम् ।
 सुदारुणं सङ्गरकर्म भूयः
 प्रलम्बवीर्यावसरं बभूव ॥ ४५
 छिङ्गातपत्रध्वजवर्मावाणै-
 र्विदारितैर्व्वीरितुरङ्गनागेः ।
 रणाङ्गणं संकुलमप्रमेये—
 रभूत् क्षणेन क्षतजप्रदिग्धैः ॥ ४६
 तथा प्रवृत्तेऽपि रणे सुघोरे
 महाभुजो निष्प्रतिघैकतेजाः ।
 दहन्निवान्यानुबभिः प्रतापै—
 र्बभौ विवस्त्रानिव सार्वभौमः ॥ ४७

समापतन्तीं रिपुसैन्यराजिं
 वरूथिनी तस्य वरं विमेद ।
 तरङ्गमालां खरमारुतोत्थां
 सवाप्ययन्त्रेव तरिर्विशाला ॥ ४८
 प्रतीपयामास विपक्षसैन्यं
 जवातिरेकादधिराजशब्दः ।
 स्त्रोतोवहस्रोत इवातिरंजो—
 वेलोहमो वारिनिघेर्विवृद्धः ॥ ४९
 वीरा भटित्यप्सरसां प्रमोदं
 करिष्यमाणा रुधिरोक्षिताङ्गाः ।
 मुक्ताफलरथूलतमैर्बभूवुः
 श्रमाश्रसां व्यासमुखाः पृषङ्गिः ॥ ५०
 कठोरपातैर्द्विषतां कृपाणै—
 र्दन्ता द्विषानां ज्वलिता महान्तः ।
 बलिप्रदीपा इव वीरकीर्त्तः
 प्रतीयिरे तत्क्षणमात्रदीप्ताः ॥ ५१
 द्विषद्विमुक्ता निशिताः पृषत्का-
 स्त्रैरन्तरीक्षे त्वणुशोविलूनाः ।
 प्रतीतविद्याधरमुक्तपुण्य-
 रेणूपमेयाः परितो निपेतुः ॥ ५२
 धृतत्सर्गस्त्वतोऽग्रहस्तो-
 निक्लृप्तमूलोऽपि शिलीमुखेन ।
 प्रफुल्लपङ्केरुशङ्खिवत्,
 ह्येवादिबोद्धैरवधीद द्विषन्तम् ॥ ५३

कश्चिद्रथो दृप्तरिपुक्षुरप्रै—
 श्लिष्टं ध्वजं निक्षणकिङ्किनीकम् ।
 न चक्षमे क्षत्रकुलप्रदीप—
 श्लिष्टेद तस्याशु किरीटकोटिम् ॥ ५४
 कश्चित् प्ररस्यन्दनमप्रमत्तः
 शरैः समाच्छन्नमनन्तरालैः ।
 आसारवर्षैस्तरसा विरूढैः
 श्लोच्चयं वारिदवच्चकार ॥ ५५
 शरोत्करैरुत्पतितैः परेषा—
 मन्यः समाच्छन्नरथो वभासे ।
 निःशेषलेशं शलभैरिवोच्चैः
 खद्योतजालैरिव पादशैलः ॥ ५६
 तथाविधः कोऽप्यनुमेय आसीत्
 स्फुरत्यताकः समरे परेषाम् ।
 भित्त्वा तमोनैशमणुप्रकाशैः
 करैरुदेष्टन्नैव सप्तसप्तिः ॥ ५७
 कश्चित् शरानग्निमयानजस्रं
 समुदुगिरन् गौरवमादधानः ।
 आग्नेयशैलः खलु दुस्प्रधर्षः
 समुद्धमन् वज्रमिवावभासे ॥ ५८
 पदातिरपुङ्गवतसाहसोऽन्यः
 स्तम्भेरमं विस्तृतकुशमध्यम् ।
 मुक्ताब्रजैरुत्प्रहरन् पतङ्गी
 रराज साक्षादिव पुष्पवर्षैः ॥ ५९

कश्चित् द्विषत्खड्गनिक्षत्तमृद्धां
 मर्त्योऽपि सद्योऽमरतां प्रपद्य ।
 सुराङ्गनाऽऽलिङ्गितदिव्यदेहो—
 रिपुं जयोत्फुल्लमुखं जहास ॥ ६०
 समुद्यतासिः समरे प्रहर्तुं
 द्विषन्तमेकोद्विषता क्षणेन ।
 क्षिप्तोत्तमाङ्गोऽपि च कण्ठनाला—
 दपातयत् पङ्कजचारुवक्त्रम् ॥ ६१
 आविद्धदेहो द्विषतां पृषत्कै—
 रलक्ष्यतान्यः समरे प्रसर्पन् ।
 उत्पातवातादिव चाख्यमानः
 शिलोच्चयः पुष्पितकर्णिकारः ॥ ६२
 सुक्ताऽवदातोज्ज्वलवर्मधारी
 विलोलचामीकरतारहारः ।
 अन्यः समाश्लिष्टशिखः कशानो—
 स्तुषारगौरः शिखरीव रेजे ॥ ६३
 अस्त्रैः परे सादितसादिसैन्या—
 स्तुरङ्गमैः सङ्गरलब्धवर्णैः ।
 आनृण्यकामैर्निहताः प्रभूना—
 मुत्प्लुत्य वेगात् पतितैः शिरःसु ॥ ६४
 यथा चरद्गैरिकरक्तशैलो—
 यथोन्नतः पुष्पितपारिजातः ।
 वभौ तथाऽन्यः क्षतजोक्षिताङ्गः
 शस्त्रक्षतालङ्घरणा हि वीराः ॥ ६५

रुषाऽतिदष्टस्फुरिताधरोष्ठे-
 निक्कत्तकण्ठेर्मधुगन्धगर्भैः ।
 रणस्थली शोणितवोचिलोलै-
 र्व्यासाऽभवत् पद्मनिभैः शिरोभिः ॥ ६६

प्रवर्त्तितायाः सरितः प्रकामं
 वीरहीपाश्यादिकरक्तमथ्याः ।
 च्युतं शिरस्तो नरपुङ्गवानां
 शिरस्तमावर्त्तं इवाबभासे ॥ ६७

असृक्प्रवाहैः परिलोलमेकं
 शिवाऽपकर्ष्टुं भुजमुद्यताऽपि ।
 मुष्टौ निविष्टां करवालवल्लीं
 विलोक्य भीता विनिवर्त्तते स्म ॥ ६८

लोलैर्विहङ्गैरभिकुण्ठमाणं
 तेभ्यः समाकृष्य कठोरशब्दः ।
 खलन् मुहुः शोणितपङ्क्तिजलात्
 श्वा च्छिन्नमूलं चरणं जहार ॥ ६९

बले परैरुन्मथितेऽतिषेलं
 ग्लायद्बलः केकयलोकपालः ।
 अस्तं गमिष्यन्निर्वं हेममाली
 प्रतापजालैः परिहीयते स्म ॥ ७०
 शक्तिप्रदीप्तोऽपि बली स नेता
 नैवात्यगादुगीतबलीत्तरं तम् ।
 तथाहि भूयानपि वारिवाहो-
 न वातवेगं समतीत्य याति ॥ ७१

लब्धप्रतिष्ठेन ततोद्युल्लोकेऽ-
 प्यसौ प्रतिष्ठानपुराधिपेन ।
 सुधीः स्वयं दुर्बलतामुपेतः
 सन्धातुमैच्छद्दलवत्तरेण ॥ ७२
 महौजसा तेन महाभुजोऽसौ
 सन्तानसन्धिं विधिवद्ग्रथत्त ।
 कालोचितं या विविनक्त्युपायं
 विनिर्गन्ता सैव मतिः प्रशस्ता ॥ ७३
 सुतां सुनन्दाभरविन्दवक्त्रा-
 मिन्दीवरश्यामलकान्तयेऽसौ ।
 पद्मोपमेयामनवद्यरूपां
 सत्कारपूर्वं सुदर्ती दिदेश ॥ ७४
 घोरन्तयोरशमयत् कमलायताक्षी
 लक्ष्मीपतेरिव लसल्ललनैकमूर्तिः ।
 एकामिषोत्थममरासुरयोर्विरोधं
 सेतुक्रियेव विपरोतजलौघयोः सा ॥ ७५
 अथ ललितविलोचनां कृशांगीं
 मुदितमना नृपतिश्चिरेण लब्ध्वा ।
 निजनगरमितस्तयां विजङ्गे
 निधुवनकेलिकलाप्रगल्भयाऽसौ ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कौकयाधिपविजयो नाम
 अष्टमः सर्गः ।

नवमः दर्गः ।

महितीच्छः पालयित्वा महीमर्णवमेखलाम् ।
घर्णैरारञ्जितां भेजे स नन्दनवनश्रियम् ॥ १
जयत्सेनः सुतस्तस्य भुजे भुजगसन्निभे ।
केयूरवद्भुवो भारं बभार विधिवत्ततेः ॥ २
उपयेमे स वैदर्भीमदभ्रगुणगर्विताम् ।
तया च शुशुभे स्तोमो विष्टुल्येव विशाम्यतिः ॥ ३
अवाचीन इति ख्यातस्तस्यामस्यात्मजोऽभवत् ।
स्तुताविव प्रतिस्तोतुः पाकशासनसम्पदः ॥ ४
पृथिव्याश्चतुरन्तायाः पालनायामलत्विषम् ।
तमादिश्य निदेशस्थं त्रिदशत्वमियाय सः ॥ ५
तस्मिन्नपि कथोभूते महाभौमस्तदात्मजः ।
बभूव भूमिवलये लोकपालः कुलाग्रणीः ॥ ६
स प्रसेनजितः पुत्रीं सुयज्ञां नाम याज्ञिकः ।
सधर्मचारिणीं चक्रे सप्ततन्तुरिवाहुतिम् ॥ ७
तस्मादयुतनाथीति भानुः पूर्वाचलादिव ।
आसीत् पुरुषमेधानामयुतं यः समानयत् ॥ ८
स्थापयित्वा स्थिरं सोऽथ यशःस्तोममित्रात्मनः ।
तसुर्व्यामर्णवान्तायां निर्विवेश सुराङ्गनाः ॥ ९
स पृथुस्त्रवसः श्रौमान् सुतायाममितदुर्गतिम् ।
पुत्रमक्रोधनं नाम सुजनं समजीजनत् ॥ १०
विनीतान्तरमादिश्य तमन्ते धरणीश्वरः ।
क्षमारक्षाविधौ लोकं जगाम मखसञ्चितम् ॥ ११

समाजङ्गे स कालिङ्गीं करम्भां राजभिर्हृताम् ।
 सिंहदङ्गाकवलितं कुलिङ्गः पिशितं यथा ॥ १२
 तस्यामुत्पादयामास देवातिथिरिति श्रुतम् ।
 देवोपमेयन्तनयमातिथेयं महामतिः ॥ १३
 तस्मिन् सुरपुरस्त्रीणां वल्लभे श्रीः कुलागता ।
 तमाललम्बे तरुणं वानिनीव नितम्बिनौ ॥ १४
 तस्मादरिह इत्यासीदरयो हतविक्रमाः ।
 हरिणेव मृगा येन संयुगे युगबाहुना ॥ १५
 गुरावमरतां प्राप्ते गुणैर्गुरुदरधीः ।
 शुचिष्केशशुचिः श्रीमान् वंशश्रियमवाप सः ॥ १६
 देवभूयं गते तस्मिन्नयवेत्ता तदात्मजः ।
 क्षामरक्षद्विशालाक्षी नाम्ना ऋक्ष इति श्रुतः ॥ १७
 स्रुतस्तस्य तदन्तेऽभूत्क्षतिनारो महामतिः ।
 नरपालः कपालीव भूतानुगतिर्हर्षितः ॥ १८
 स रोधसि सरस्वत्याः सुतरां धीरमानसः ।
 आजहार महाराजः सत्रं द्वादशवापिकम् ॥ १९
 समुद्ररशनां रोषादिव सा स्वयमादरात् ।
 करप्रदानादकरोदधिविन्नामधिश्रियः ॥ २०
 तंसुमंशं दिगोशानां सुतमस्मादवाप सा ।
 उद्यानवापिका पद्मं वसन्तसमयादिव ॥ २१
 गुरौ सुरवधूकीडारसहर्षितमानसे ।
 श्रिया समालिलिङ्गेऽसावनङ्ग इव मूर्तिमान् ॥ २२
 तस्मादौलिन इत्यासीदनल्पमनलोपमः ।
 अलिः पुष्परसस्येव गुणराशेरधीश्वरः ॥ २३
 स कुलोचितमैश्वर्यं भुक्त्वा दुष्यन्तमात्मजम् ।
 अभिषिच्य प्रजेशत्वे त्रिदशत्वमथागमत् ॥ २४

धीरेण तेन धरणी केवलं न प्रसाधिता ।
 वह्निताऽपुण्ड्रधेरुर्भिः पूर्णेनैव हिमांशुना ॥ २५
 अर्णवा वरुणस्येव वेदा इव महाधियः ।
 चत्वारोऽपि भुवोभागास्तस्यासन् वशवर्त्तिनः ॥ २६
 स पूतानकरोक्तेतान् स्नेच्छानपि मलित्कुचान् ।
 मलावलुप्तसौन्दर्यान् धातुर्भेदानिवानलः ॥ २७
 वीरः समुद्रावरणान् क्रमशः स दुराक्रमान् ।
 ह्योपाननेकानजयत् वशीन्द्रियगणानिव ॥ २८
 अकृष्टपञ्चशस्योच्चैराकरैरुपशोभिता ।
 वसुन्धरा यथार्थत्वं राक्षि तस्मिन्नपद्यत ॥ २९
 अथर्वनिर्व्यपेक्षत्वादुत्पातैरनुपप्लुताः ।
 प्रजास्तस्मिन् प्रजापाले स्वं स्वं धर्मं सिधेविरै ॥ ३०
 आसीदह्वरह्वर्दानं प्रजासु सकलास्त्रपि ।
 मदोदयस्तु दुःसह्यस्तदा हिरदपंक्तिषु ॥ ३१
 मृगयामगमत् कर्त्तुं स कदाचिद्विशाम्यतिः ।
 वनं मृगगणाकीर्णं पतत्रिकूलकूजितम् ॥ ३२
 स ददर्श ततोदूरादाश्रमे अमनिःसहः ।
 कण्वस्योन्नमितैर्व्याप्तं शाखिभिर्व्विहगान्वितैः ॥ ३३
 प्रफुल्लकुसुमोपेतैः पादपैः पल्लवोत्तरैः ।
 प्रांशुभिः सङ्कुलं साक्षात् ध्वजैरिव विड्मौजसः ॥ ३४ युग्मकम्
 अर्चयिष्यन् मुनिं धीमान् तं प्रत्यभिसुखोऽभवत् ।
 अयत्नोपस्थितं अयः कः प्रेक्षावानुपेक्षते ॥ ३५
 सोऽपश्यन्मालिनीं नाम कलङ्गसमाकुलाम् ।
 निम्नगामपुत्रपश्यद्गतिनिम्नगतिदायिनीम् ॥ ३६
 वल्कलप्लवकालुब्धो क्षोभेऽपि जलवासिनाम् ।
 क्षुब्धयोनेरनुदयेऽपुत्रसन्निर्भलोदकाम् ॥ ३७

अनेकैः कमलैः कीर्णां विकसद्भिः सितोदकाम् ।
 मुक्ताशुद्धामिव ज्योत्स्नां नक्षत्रखचितान्तराम् ॥ ३८
 तरङ्गमालासंभिन्नपतङ्गप्रतिमोज्ज्वलाम् ।
 शरत्पयोमुखः पङ्क्तिं सञ्चरञ्चलामिव ॥ ३९ कलापका
 तामुत्तीर्य मञ्जीपालोवलिशोभितसैकताम् ।
 प्रापदाश्रममश्रान्तोवातैः शीकरवर्षिभिः ॥ ४०
 धीतवल्कलनिखन्दकषायरसविन्दुभिः ।
 भूयिष्ठमनुकुर्वद्भिर्भक्तिशोभामिवाध्वनः ॥ ४१
 अक्षमालावल्कलादेः शाखान्तेष्ववलम्बनात् ।
 नूनं तरुभिरपुञ्चैः प्रतिपन्नमुनिव्रतम् ॥ ४२
 विनिर्व्विष्टफलैः स्पष्टं सदयं दमगोचरैः ।
 स्तम्बावशिष्टैर्नीवारैरेकतः परिवारितम् ॥ ४३
 सानन्दं मुनिकन्याभिरलुब्धटप्रिताण्डजम् ।
 वृक्षकाणां जलघटैः सिच्यमानालवालकम् ॥ ४४
 अथवा मुनिपत्नीभिरुटजाभ्यन्तरेऽनिशम् ।
 इन्धनैः सावधानाभीरप्यमानहुताशनम् ॥ ४५
 खगैस्तदर्थमुत्सृष्टनीवारवलिमञ्चयम् ।
 कूजद्विधं पतद्विधं निर्व्विशद्विरलङ्कृतम् ॥ ४६
 क्वचिदातपमानीतं नीवारं चरतोमृगान् ।
 विनिवारयितुं भूयः सन्भ्रान्तमुनिकन्यकम् ॥ ४७ कुल
 प्रसूतामंगने यत्र मृगीं मङ्गलदोषकैः ।
 इंगुदोस्त्रे हरचितैरभ्यनन्दन् मुनिस्त्रियः ॥ ४८
 न कोऽपि पादपो यत्र लताऽऽलिङ्गनवर्जितः ।
 नापुष्पिता लता काचिन्न पुष्पं षट्पदोज्झितम् ॥ ४९
 विपन्नमाढकं यत्र सिंही कलभमादरात् ।
 लिङ्गती पाययामास स्तन्यं स्वशिशुभिः समम् ॥ ५०

नष्टप्रसूतिमवशं व्याघ्री हरिणशावकम् ।
 सानन्दं योजयामास जनन्या यच्च सादरम् ॥ ५१
 वनान्तरादुपायातं ष्मगयूथं सुनिव्रजः ।
 यच्च सञ्जावयन्तिस्म वलिभिः सलिलैरपि ॥ ५२
 तरवोऽपि फलैः पुष्पैर्विहङ्गकलकूजितैः ।
 छाद्यया च पुरा यच्च पूजयन्त्याश्रमागतम् ॥ ५३
 पुष्परिणूत्किरेर्यच्च पवनैर्मदनातुरैः ।
 कान्ताइव विटेः शृङ्खलादालिङ्गिता लताः ॥ ५४
 अपूर्वाश्चिरसः सर्व्वे शाखिनस्तच्च जातुचित् ।
 नौद्वयं तेष्वभूदासन् विनम्रा विनयादिव ॥ ५५
 मिथ्याऽनभिज्ञाः सर्व्वेऽपि प्रकृत्या विनयान्विताः ।
 तच्च सत्यमभूद्गुप्तं विभ्यन्नागरिकादिव ॥ ५६
 तदाश्रमपदं प्राप्य ननन्देलिननन्दनः ।
 सतां वित्तीव हृदयं भविष्यदपि मङ्गलम् ॥ ५७
 स शून्यमाश्रमपदं कण्ठे नाप्रतिमौजसा ।
 विलोक्य लोकपालश्रीस्तत्र क्षणमपेक्षत ॥ ५८
 लताग्रहान्तरात् काचित् कमलायतलोचना ।
 निखक्राम ततो वाला क्षपलेव वलाहकात् ॥ ५९
 तया सत्कृतमारमानं बहु मेने विशाम्यतिः ।
 वपुर्व्विशेषोपनता मनःप्रज्ञादनो क्रिया ॥ ६०
 का त्वं कस्यासि सुश्रोणि, समयानुचितक्रमम् ।
 विभर्षि तावन्नीवेशं कला ग्रहमिवेन्दुवी ॥ ६१
 इति वाला समिर्व्वन्धं नृपेण कथितान्वया ।
 पृष्ट्वा जगद् सुदती किञ्चिदुच्छसितान्तरा ॥ ६२
 अप्सरःसञ्चवां साधो, मां निबोध शकुन्तलाम् ।
 विश्वासिन्नस्य राजर्षिरौरसीमुखीजसः ॥ ६३

पालनादन्नदानाच्च कण्ठोऽपि सुनिसत्तमः ।

मत्पतित्वेतदस्त्राभिस्तस्मादेव पुरा श्रुतम् ॥ ६४

अथ तां कामयामास कामयन्तीं महीपतिः ।

गान्धर्व्येण विवाहेन गन्धर्व्यानवमदुःप्रतिः ॥ ६५

सा तेन सुतरां रेजे सङ्गता ललिताङ्गना ।

विनयेनेव विपुला लक्ष्मीरक्षतविक्रमा ॥ ६६

तथा सङ्गम्य रहसि प्रियया नरपुङ्गवः ।

निरगादाश्रमादभूयः समाश्लास्य सुमध्यमाम् ॥ ६७

इदं कुलपतिर्वृत्तं किन्नाम प्रतिपत्स्यते ।

इत्युत्कथयन्त्यन्नेव राजधानीं जगाम सः ॥ ६८

अन्वमोदत तत् कण्ठोऽप्यवदानं विदांवरः ।

सुतायाः पतिसौभाग्यं लोकैः खल्वभिलष्यते ॥ ६९

धार्मिकत्वं पौरवाणां राज्यादप्रचुरतिन्तथा ।

पतिव्रता ततोवब्रू शान्ताऽमानं शकुन्तला ॥ ७०

श्रोत्रियः प्रतिशुश्राव सर्वं पूर्वक्रमोचितम् ।

ह्लादयन्ति हि बन्धूनां प्रार्थनाः प्रोन्नतान्तरान् ॥ ७१

अथ काले विशालाक्षी कुमारममितीजसम् ।

सुभगं लाञ्छनैः सर्वैरसूत पितुराश्रमे ॥ ७२

जातकर्मादिकस्तस्य संस्कारविधिरक्षतः ।

विधिना विदधे तावत् काश्यपेन यथाक्रमम् ॥ ७३

तं सर्वदमनं नान्ना निन्ननाभं सुनिर्व्यधात् ।

स हि षड्वर्षदेशीयः सर्वान्दमयद्बलो ॥ ७४

कुमारमनुचक्रेऽसौ कुमारो बलविक्रमैः ।

गुणैः सङ्गदयस्त्राघ्यैस्तमप्यमितमत्प्रगात् ॥ ७५

चिरवासः पुरन्ध्रीणां बान्धवेष्वयशस्करः ।

एकैव चतुरन्तायाः स्वामिनी च शकुन्तला ॥ ७६

इति तां प्रेषयामास सपुत्रां भर्तुरन्तिके ।
 साक्षादिव तपःसिद्धिं लक्ष्मीमिव फलोज्ज्वलाम् । ७७ युग्मकम् ।
 मुनिशिष्याः पुरस्कृता तां सपुत्रां प्रतस्थिरे ।
 सत्कारविधिनोपेतामर्च्चां मूर्तिमतीमिव ॥ ७८
 तामधोवदनां साध्वीं मुनिशिष्यनिवेदिताम् ।
 अपवादभियोवाच जानन्नपि जनाधिपः ॥ ७९
 नाहं स्मरामि सुशोणि, न चाप्याश्रमवासिनाम् ।
 अनयप्रणयः शङ्काः किमिदं समुपस्थितम् ॥ ८०
 अनर्थमिव विज्ञाय मनो मेनकया पुरा ।
 त्वमभूर्हिमवत्पृष्ठे निर्मात्यस्त्रगिवोज्झिता ॥ ८१
 त्रपैका भूषणं स्त्रीणामिति मिथ्या जनश्रुतिः ।
 यदवाचमिदं घोरं कथयन्ती न लज्जसे ॥ ८२
 लोभनीयाऽप्यसंस्मृश्या परनारीति मद्भिधैः ।
 त्वं प्रभास्फुरितं रत्नं विभ्रतीव भुजङ्गमी ॥ ८३
 अयञ्चातिबलोवालः सौम्योऽप्यशुभसंशनः ।
 औत्पातिकइवोत्पन्नः पुष्पितः शालवृक्षकः ॥ ८४
 इममामिषवहालं पुरस्कृत्य कलाक्षरम् ।
 आलपन्ती मृगस्यान्तर्मम व्याधीव लक्ष्यसे ॥ ८५
 मालेव विषवल्लीनां कुसुमैरुपकल्पिता ।
 आपातकमनीयाऽपि त्वमुपेक्ष्या विचक्षणैः ॥ ८६
 गच्छ वा तिष्ठ वा चेतो दुष्यन्तस्य न कथ्यते ।
 पथोमहत्परिनितादयस्कान्तादिवायसम् ॥ ८७
 क्षितिपेन ततोवाला परुषं समुपेक्षिता ।
 स्थूणेव निखला तस्थौ दुःखामर्षत्रपाऽऽकुला ॥ ८८
 अथ सा वेपमानाङ्गी कटाक्षैर्नरपुङ्गवम् ।
 आलोहितैर्दहन्तीव कथञ्चिद्वाचमाददे ॥ ८९

पुराऽऽश्रमपदे राजन्, विलोभ्य चटुलाक्षरे ।
 स्थानेऽवधीरणा धर्मं तस्युषः स्थितिविन्नम् ॥ ८०
 रतिः प्रीतिश्च शुश्रूषा याभ्यः समधिगम्यते ।
 रौच्यं तास्वेव कुर्वन्तः पुरुषाः खलु निष्ठुराः ॥ ८१
 दुःखैरुच्चावचैर्लोका घर्मांशुभिरिवानिशम् ।
 दह्यमानाः प्रहृष्यन्ति दारिषु सलिलेष्विव ॥ ८२
 व्युच्चरन्ति नराः पत्नीः प्राणानप्यर्पयन्ति याः ।
 तारुण्यमदमत्तानां मूढतेयं गरीयसी ॥ ८३
 विद्वानपि महाराज, तमेव परुषाक्षरम् ।
 प्रत्यादिशन् धर्मपत्नीं कथं नाम न लज्जसे ॥ ८४
 विनोतमपि विद्वांसं शीमदोऽतिभवत्यहो ।
 प्रसन्नसलिलोदारं ह्रदं वा जलदागमः ॥ ८५
 साधुः परिवदन्नन्यानल्पमप्यनुतप्यते ।
 भोदते लपरोऽतान्तं त्रपतां कुतएव तु ॥ ८६
 सत्कृत्य सज्जनं सन्तो यथा गच्छन्ति निर्वृतिम् ।
 निरनुक्रीशमाक्रुश्य कामे वत तथेतरे ॥ ८७
 विनयेनैव धीमन्तो मन्यन्ते खलु गौरवम् ।
 परे विचारमूढास्तु व्युत्क्रमेणातिमानिषु ॥ ८८
 सतां वक्तव्यतां प्राप्तः खलः खल्वविचारयन् ।
 निन्दन् मन्दमतिर्लोकैर्हसितोऽपि न बुध्यते ॥ ८९
 अहो दुष्कृतवत्यस्मि पुरेव पितराबुभौ ।
 त्वमप्यय महाराज, मामदोषां यदत्यजः ॥ ९०
 इमन्तु तनयन्तावदात्मनो मूर्ख्यं नन्तरम् ।
 अनर्घ्यमिवरत्नाग्रं मा त्याक्षीमीं त्यजन्नपि ॥ ९१
 आकल्योज्ज्वलसर्वाङ्गप्रियाऽऽलिङ्गननिर्वृतिम् ।
 अतिशेते रजोन्निष्ठमुताश्लेषणसम्पदः ॥ ९२

आदर्शं निर्मलच्छायं प्रतिविम्बमिवात्मनः ।

बिलोक्य तनयं लोके ह्लादते को न मानवः ॥ १०३

अथ वाष्पातिरेकेण कण्ठरोधनिपीडिता ।

करोद कण्ठं बाला लतेव विगलन्मधुः ॥ १०४

तस्यां रुदत्यां विस्मष्टमधुराक्षरशालिनी ।

शृण्वतां पौरमुख्यानां वागुवाचाशरीरिणी ॥ १०५

त्वया किल वरारोह्या परिणीता शकुन्तला ।

दुष्यन्त, तव पुत्रोऽयं भरस्त्रेन यशस्विनम् ॥ १०६

कीटराग्निप्रदग्धस्य वृष्टिः श्लाघ्या तरोरिव ।

अन्तः सन्तप्यमानस्य तस्याभूत् सा सुधेव वाक् ॥ ७

अथानन्दजवाप्यौघैरभिषिच्यात्मसम्भवम् ।

भरणाङ्गरतोऽयं मे सुतोऽस्त्वित्ययमभ्यधात् ॥ १०८

साम्ना स क्षमयामास क्षान्तं नाम शकुन्तलाम् ।

अपराङ्गं मया देवि, लोकवादभयादिति ॥ १०९

त्वयि क्षिती च प्रवर्णं मनोमम निरन्तरम् ।

प्रान्तं दिग्बोधयन्तस्य दक्षिणोत्तरयोरिव ॥ ११०

इति सुप्रियमाभाष्य तामसौ प्रियवादिनीम् ।

युवराजपदे साधुर्निदधे सुतमादरात् ॥ १११

सा चक्षमे क्षमाशीला साध्वी भर्तुर्व्यतिक्रमम् ।

कोपः खलु पुरन्धीणां वल्लभानुनयावधिः ॥ ११२

मेघोन्मुक्तामिव हिमकरचन्द्रिकां वारिपूरः

स्निग्धोत्फुल्लामिव कमलिनीं बालभानुप्रबुद्धाम् ।

भूषां पूर्वामिव बहुमतां सम्प्रदीप्ताम्नितप्तां

कालुष्यान्ते किल परिगतस्तामसौ राजतेऽस्म ॥ ११३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये शकुन्तलापरिग्रहोनाम

नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

तस्मिन् समाधाय स राजशब्दं
बभूव शान्तः शमसंस्तुतात्मा ।
सहस्ररश्मिर्निजमस्तसंधं
गुणोत्तरे चन्द्रमसीव राजा ॥ १
अन्वग्ययौ कण्वमुनीन्द्रकन्या
तमादरान्मूर्तिमतीव लक्ष्मीः ।
पतिव्रतानां व्रतमन्तरायै—
र्न जातु रौद्र्यप्रमुखैरपैति ॥ २
प्रागेव दीप्तो महसा कुमारः
स राज्यमादाय पुनर्दिदीपे ।
प्रापेयव साक्षात्तमसोपगूढं
ज्वालावलीढो ज्वलनः प्रदीपम् ॥ ३
अभिप्रयातस्य परं जिगीषो—
वीरस्य न स्यन्दनचक्रमस्य ।
यतोविजघ्ने खलु लोकसंघैः
स चक्रवर्त्तिरिति ततो बभासे ॥ ४
पवित्रगङ्गायमुनातटान्त—
र्महाक्रतून् विक्रमशीभमानः ।
समाजहारामरगीतकीर्तिः
परे यथा नानुययुर्यशः स्वम् ॥ ५

क्लेशान् किरातप्रमुखानशेषान्
 वशी परित्याजितराजशब्दान् ।
 स ग्राहयामास समप्रशक्ति—
 मालामिवाश्रां नरलोकपालः ॥ ६
 रसातलं दैत्यबलावलेपैः
 सुराङ्गनाः सङ्गमितास्तरस्त्री ।
 चक्राङ्गहस्तेरिततीक्ष्णचक्रः
 समुज्जहारोज्ज्वलवीरलक्ष्मीः ॥ ७
 साम्राज्यलक्ष्मीं स परैरष्टधा
 प्रभावमुच्चैस्तरमप्यसंख्यम् ।
 विचिन्त्य सन्तोषपरो बभूव
 नृपविरक्ती रजसा विमुक्तः ॥ ८
 उर्व्वीपतौ कुर्व्वति शान्तहिंसे
 तपोवने संयमिनामजर्यम् ।
 भूमन्युनामा तनयस्तदीयो—
 महाभुजो भूमितलं बुभोज ॥ ९
 पुत्रः सुहृन्नीऽस्य ततः प्रपदे
 समुद्रनेमिं कण्ठपासमुद्रः ।
 शङ्के तदीयव्रतभङ्गशङ्का—
 माश्रावहृत्पादरयोऽप्यकुर्व्वन् ॥ १०
 प्राप्य सदा यज्वभिरप्रमेयं
 लोकान्तरं निर्व्विशति क्षितीशे ।
 हस्तीन्द्रहस्तीपमचारहस्ती—
 हस्ती सुतस्तस्य नराधिपोऽभूत् ॥ ११

निर्माणाविद्धिः कुशलैरथाप्तैः
 स निर्ममोऽप्यर्थपतिः पदेषु ।
 पुरीसुदारामलकोपमेयां
 विनिर्ममे निर्मलकीर्त्तिमालः ॥ १२

उच्चैःश्रवस्तोऽपि गुणैरनूनाः
 काम्बोजवाङ्मकीवनायुदेष्ट्याः ।
 सुलक्षणा लक्षितसम्पदं यां
 पुरीमलञ्चक्रुरजसप्रधाः ॥ १३
 पौराः सदा व्यक्तसुखप्रसादाः
 परार्द्धावेष्टैरधिकोज्ज्वलाश्च ।
 नार्थो नगर्थां रुचिरा बभूवु—
 र्यस्यां मधुस्यन्दिकथाप्रबन्धाः ॥ १४

वैमानिकैर्यत्कामिवोर्जिता द्यौः
 सरत्नयादोभिरिवार्णवोर्मिः ।
 द्रुमैः प्रफुल्लैरिव भूतधात्री
 सहस्रपत्रैः सुरनिम्नगेव ॥ १५
 तटी सुमेरोरिव कल्पवृक्षै—
 र्विष्कम्भशैलेस्तदुपत्यकेव ।
 स्फुरत्प्रभैराभरणैर्विरजे
 नगर्गुदारा पुरवासिभिर्व्या ॥ १६ युग्मकम्
 पुष्पावलीभिर्विपिनस्थलीव
 स्फुरत्प्रभा द्यौरिव तारकाभिः ।
 प्रदीपराजीभिरसौ रजन्यां
 रत्नालिभिर्नागपुरीव रेजे ॥ १७

पर्याकुलां साध्वविहस्तयोधै—
 स्तां हस्तिनां नाम पुरीसुदाराम् ।
 अधर्षणोयां निजराजधानी—
 माखण्डलोद्यामिव सोऽभ्युवास ॥ १८
 अघैकभीतो मघवोपमेयो-
 धरातलस्थोऽप्यमरैरलभ्यम् ।
 निर्विश्य भोगं स वशी प्रपेदे
 तपो महद्विस्मयमादधानम् ॥ १९

अथाभवत् सागरमेखलायाः
 पतिर्भुवस्तस्य सुतः प्रतोतः ।
 विकुण्ठनो वक्षसि यस्य साक्षात्
 कुण्ठीभवत्यायुधमन्यदीयम् ॥ २०
 तस्याजमीढस्तनयोऽमलौजाः
 समस्तभूपालपतिस्ततोऽभूत् ।
 विगाढकामाकुलमानसानां
 यो योषितां प्राप रसोपगूढम् ॥ २१
 पूर्वाचलादुगलौरिव लोककान्तः
 शुद्धारणेरग्निरिवान्नितेजाः ।
 तस्मादभूत् स्नाप्यतमैर्गुणैश्चैः
 सुसम्भृतः सम्बरणाभिधानः ॥ २२
 महौजसः संयमिनोऽप्यशेषा—
 नधस्त्रिकीर्षोच्चरितैस्तपोभिः ।
 पितुर्निदेशात् त्रिदशोपमेयो-
 भूपालभावं स विभुः प्रपेदे ॥ २३

स प्रांशुर्वैर्धनसा मनस्वी
 दीर्घाभुजाभ्यां सुविशालवक्षाः ।
 अक्षोभितान्तःकरणः परेषां
 क्षिप्रः समीरो रजसामिवासीत् ॥ २४
 प्रतापवक्त्रिः परितोविसारी
 निरङ्कुशो दावद्भव प्रवृद्धः ।
 निरिन्धनत्वात् किल तस्य पश्चात्
 शशाम नान्यैः प्रतिहन्त्यमानः ॥ २५
 उर्मिर्ब्रजैरौर्व्वेषाम्बुराशे—
 धीराप्रपातैरिव विद्युदग्निः ।
 तस्य प्रतापज्ज्वलनो रिपूणां
 जज्वाल नार्य्यस्तुभिरुक्षितोऽपि ॥ २६
 अत्यन्तमासीत् स्पृहनीयकान्तिः
 साक्षात् क्षपानायद्वात्मनां सः ।
 तेजोविशेषात्तु सदा परेषां
 निदाघभास्त्रामिव दुर्निरीक्ष्यः ॥ २७
 स प्रज्ञया साधु समञ्जया च
 जिगीषयाऽन्योन्यमिवातिमात्रम् ।
 प्रवृद्धया बुद्धिमतां वरिष्ठो-
 निरास सादृश्यकथामपि स्वाम् ॥ २८
 स दण्डमाखण्डलतुल्यधामा
 यथाऽपराधं नृपतिर्व्विवेद ।
 न चक्षमे नीतिगुणैस्तदोद्यैः
 पूतास्तु कर्तुं स पदं प्रजासु ॥ २९

विमानना वावदलोककोपे
 मानापमोदाय च वानिनीनाम् ।
 सुदीनबद्धाञ्जलिरास लोक—
 स्तस्मिन् भुवं रक्षति भूमिपाले ॥ ३०
 प्रजाः प्रजारक्षणकर्म्मदत्ता—
 तस्मादवापुर्व्विनयं नयन् ।
 सहस्ररश्मेरिव काङ्क्षनीय—
 मालोकमौष्ण्यञ्च समस्तलोकाः ॥ ३१
 न तस्करः कोऽपि बभूव राष्ट्रे
 संरक्षतस्तस्य तमोदिवैव ।
 दिवाकरः केवलमल्पमल्प—
 मपाह्वरद्भारि तथाप्यनल्पम् ॥ ३२
 मृले द्रुमाणां मकरालयानां
 वेलासु शून्यालयकाननेषु ।
 सार्थं च पश्यानि निधाय सार्था—
 निशामनैषु शयिताः सुखेन ॥ ३३
 तस्य प्रतापेन समुद्भवासे
 महीपतेः प्रार्थितदुर्लभेन ।
 तेजोनिधेयैरिव भूतधात्री
 तमोभिदा निष्प्रतिघोदयेन ॥ ३४
 महर्षयः शूरमिवातिशूरं
 गुणैकसिन्धुं तमनिन्द्यक्तव्यम् ।
 आराधयाञ्चक्रुर्द्वारवाची—
 विप्रेतरे प्राञ्जलयो नृपालम् ॥ ३५

शक्तिस्त्रिलोकौपतितुल्यधान्न-
 स्त्रिसाधना तस्य सदा दिदोषे ।
 लब्धव्यवैकल्यवशात् साऽभू-
 त्निमीलिता चन्द्रकला दिवेष ॥ ३६
 न जातु मन्त्रं विविदुः कथञ्चित्
 पदोद्भवा वेदमिवापरिऽस्य ।
 तेषाममुं दूतमुखान्ननस्वी
 योगीव सर्व्वं स विदाम्बभूव ॥ ३७
 आकृष्टसामर्थ्यामिवाचलायाः
 कार्य्यादिवाभ्यन्तरजं विकारम् ।
 समोद्भूतं केवलमस्य लोकाः
 फलोदयाद्दैवमिवावजग्मुः ॥ ३८
 अमित्रवर्गेष्वपि मित्रधामा
 विनीतवेशः स्मितपूर्व्वभाषी ।
 वशीकृतान्तःकरणी विशेषा-
 द्बधेऽपि नासौ भ्रुकुटीं बबन्ध ॥ ३९
 प्रतीपभूपालगणेषु ताव-
 त्तत्याज योयः सितमातपत्रम् ।
 तमस्य तापः सुखयाम्बभूव
 वालस्य भानोरिव शीतकाले ॥ ४०
 क्रियाऽपवर्गेष्वनुजीविवर्गः
 प्रसादमस्य ध्रुवमाससाद ।
 इन्दोरभिख्येव सतां मनस्तः
 कृतज्ञता नाम न खल्वपेति ॥ ४१

यथोपरिष्ठाद्धनपञ्चराज—
 श्वायातरोर्मूलमवाप्य पात्याः ।
 तथा सितच्छत्रवतोऽस्य पादं
 नृपाः समाश्रित्य भृशं ननन्दुः ॥ ४१
 महौजसस्तस्य गुणाः समस्ता—
 स्तमोऽपहस्येव विदीप्यमानाः ।
 अनन्यमाधारणतामुपेताः
 परार्थमात्रैकफला ब्रभूवुः ॥ ४२
 सदाऽपसर्पैः प्रकृतौर्व्विवेद
 विशेषतः खाननुजीविवर्गान् ।
 स खल्वजस्रं मनसश्चलत्
 प्रयोजनापेक्षमिति प्रजानन् ॥ ४३
 मृणालिनीषु द्युमणेरिवाब्धे—
 र्लसत्तरङ्गास्त्रिव दक्षिणस्य ।
 प्रियास्त्रिव प्रेम महौचितोऽभूत्
 प्रजासु सर्वास्त्रिविशेषमेव ॥ ४४
 स हेममालीव करावलीभिः
 पूर्णः प्रजा दत्तकरावलम्बः ।
 लता इवात्यन्तमुपप्लवेभ्यो—
 ररक्ष लक्ष्मीञ्च पुपोष तासाम् ॥ ४५
 मृगाधिराजस्य मृगैरिवान्यै—
 स्तमोऽपहस्येव समन्तमोभिः ।
 न विग्रहस्तस्य बभूव राक्षो—
 द्रुतेः प्रभावात् किल राजलीकैः ॥ ४६

राज्ञो बभूवुः किल मन्त्रिणोऽष्टौ
 गुणैरुदारैर्गुरवोऽप्यगर्वाः ।
 प्रियंवदानामखिलेषु येषां
 परस्परद्वेषलवोऽपि नासीत् ॥ ६८

न केवलन्ते वयसैव हृदा—
 गुणैः समस्तैरपि लोककान्तेः ।
 तथापि शीलैर्विनयैस्त्रपाभि—
 नीचैरलक्ष्यन्त गुणोत्तरेषु ॥ ४८

कदाचिदुच्चैश्चललक्ष्यपात—
 कुतूहली वासवतुल्यतेजाः ।
 जगाम राजा रुचिरं समन्ता—
 श्रृगावलीविभ्रमकाननान्तम् ॥ ५०
 मरुद्भिराकम्पितपङ्गवाग्रै—
 र्विकीर्णपुष्पावलिरिणुजालम् ।
 सन्ध्याभ्रलेग्नैः शकलीकृतास्त्रं
 रवेरिव व्योमतलं नृसोमः ॥ ५१ युग्मकम् ।
 स सद्वितीयोऽपि युवा सुवेशो—
 नृपोऽनपत्यो न तथा दिदीपि ।
 सधातुरागोऽनुगतः स्रवन्त्या
 शैलो यथा वृक्षलताविह्विनः ॥ ५२
 इत्यस्य राज्ञो व्यसनेऽपि लिप्सां
 न वारयामास गुरुर्व्यशिक्षः ।
 प्रज्ञानचक्षुर्बुधे स साध्वी
 तामन्ततस्तन्तुकरिं नृपस्य ॥ ५३ युग्मकम् ।

ततो विमर्द्दाद्ब्रूते बलाना—
 मध्वा विशालो निविडेऽप्यरण्ये ।
 मुदे तदानीं वनदेवताभि—
 र्विनिर्मितो राज्ञइवोरुधाम्नः ॥ ५४
 धातुद्रवैरद्रिरुचं विभिन्ना—
 मनोकहानां महनीयकीर्तिः ।
 आहार्यसौन्दर्यगुणाधिकलादु—
 विलोक्य लक्ष्मीं क्षितिपीननन्द ॥ ५५
 स नागवल्लीवलयाननन्द-
 पूगान् स्फुरत्प्रान्तगनारिकेलान् ।
 लतागृहानध्वगकाङ्क्षनीयान्
 वनान्तलक्ष्मीनिलयानपश्यत् ॥ ५६
 प्रमत्तकादम्बकदम्बकेली—
 विलोलवीचीन्युरुमारसानि ।
 स्वच्छोत्तराभ्रांसि ददर्श भूयः
 सरांसि सोऽश्वोरुहरणुमन्ति ॥ ५७
 खड्गेन खड्गानवदाय भङ्गै—
 र्विविध्य कोलान् नरलोकपालः ।
 भयेन गुप्तानिव पापराशीन्
 अरौनिव व्याघ्रगणान् जघान ॥ ५८
 धनुर्धरस्त्रीव्रतरैः पृषत्कैः
 सिंहानशेषानपि नामशेषान् ।
 भूपालसिंहो भयमुद्धरिष्यन्
 स्तम्भेरमाणान्तरसा चकार ॥ ५९

मृगानुगामीव पिनाकपाणिः

स्फुरत्पृषत्कः पृषतानुमारो ।

चैलावतंसस्तुरगाधिरुदो—

नराधिपः पर्वतमाससाद ॥ ६०

विशेषपारिप्लवलोचनाभ्यां

प्रकातराभ्यां ककुभः प्रपश्यन् ।

मुहुर्मुहुर्मीलितशून्यदृष्टि—

र्विवर्तितस्नानमुखः परस्तात् ॥ ६१

दर्भाङ्कुराढ्यैः श्रमफेनपुञ्जैः

स्थलीमलङ्कृत्य वलिप्रभेदेः ।

जवादनालक्ष्यगतिक्रमः स—

न्नसावरण्यं निबिडं विवेश ॥ ६२ युग्मकः

तस्मिन् बिलोनेऽपि नृलोकपालं

तदर्थमुच्चैर्बिम्बिपिनं विविक्षुम् ।

निवारयिष्यन्निव फेनराजं

वमन् विसंशोऽस्य तुरङ्गमोऽभूत् ॥ ६३

स नष्टवाहोऽमहनीयकीर्ति—

र्महीपतिर्मानधनाग्रगामी ।

व्यदह्यतास्तः परिलुप्तभृत्यः

सम्भावितो लोकइव प्रवासे ॥ ६४

उच्चैःश्रवःसोदरमतुषदारं

विमोदपूर्वद्विषदस्त्रपातम् ।

संग्रामदहं स गुणानुरागात्

शुशोच पञ्च नृपतिर्न लौढ्यात् ॥ ६५

अच्छो पलप्रस्थजलप्रपातः
 शिलोच्चयस्य क्षितिपालचेतः ।
 मुक्ताफलस्थूलतुषारवंश-
 खिरस्य लध्वावसरो जहार ॥ ६६
 नभोविवस्वानिव वैजयन्तं
 वृत्रस्य हन्तेव नराधिपेन्द्रः ।
 मनःशिलादिक्कुरितैः स्फुरन्त-
 मभ्रं लिहं शैलमथारोह ॥ ६७
 पृक्तः परार्द्धगिरिनिर्भरशीकराग्रै-
 राकम्पितस्तवकराजिपरागमिभ्यः ।
 सस्त्राजमूर्जितमुपाचरदप्रमत्तः
 शैलीनु वर्णसुरभिं सुरभिर्नु वातः ॥ ६८
 आवर्जितं स्थलजपङ्कजमुज्झिताङ्गं
 मन्यक्तमल्पमकरन्दतया द्विरेफैः ।
 तस्योपरि क्षितिपतेः सुतरां बभासे
 साक्षादिवाद्रिविष्टतं नवमातपत्रम् ॥ ६९
 पार्श्वद्वये प्रचरतां चमरोच्चयानां
 लाङ्गूलवालवलयैः परितो विलोलैः ।
 उत्सृष्टसर्वपरिवारजनोऽपि राजा
 योषिद्वृजैरिव रराज स वीज्यमानः ॥ ७०
 तेजोविशेषसुरभेः सुरसिद्धसंघै-
 रुक्तीयमानयशसो नृपतेर्बभूव ।
 शैलेयगन्धबहुला द्रुतधातुराजिः
 सिंहासनप्रतिनिधिस्तदधित्यकैव ॥ ७१

स्रोतोऽन्तरेषु सरितां रजतद्रवाभो--
 जाज्वल्यमानव भानुशिलासु भूयः ।
 अच्छोपलेषु सुतरां परिमूर्च्छितः सन्
 तीव्रातपोऽपि नृपतिं सुखयास्वभूव ॥ ७२
 एकक्षितौ श्वरमनेकवशैर्यशोभि--
 खन्द्रांशुकुन्दकलधौतसुधाऽवदातैः ।
 विभ्राजमानमचलोऽप्यनलोपमेयं
 तं कोचकध्वनिरुपस्थितमोपतस्थे ॥ ७३
 आमिखलं स्थितिमतां जलदव्रजाना--
 मद्रेस्तडिद्विलसितद्विगुणोज्ज्वलानाम् ।
 भासां रवेश्च नितरामवलोक्य राजा
 रोचिः परस्परचयादधिकं ननन्द ॥ ७४
 सोऽमन्यत क्षितिपतिः प्रथितोपचारं
 वर्षत्पयोदवलयेषु परिस्फुरन्तम् ।
 श्यामोर्ध्वभागकलधौतसहस्रदण्डे--
 प्वभ्युन्नतं रुचिरहर्म्यमिवाद्विराजम् ॥ ७५
 अथ कमलवनान्तर्लीनगात्राः प्रियाया--
 भ्रमवदलिकदम्बैर्दष्टविम्बाधरायाः ।
 स्वयमपगतमन्योः किन्नरं प्रोक्षसन्तं
 प्रणतिभिरक्ततार्थं पार्थिवः प्रेक्ष्य रेमे ॥ ७६
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये संवरणसृगयाभिग-
 मनीनाम दशमः सर्गः ॥ ० ॥

एकादशः सर्गः ।

अथाद्रिशोभेक्षणलोलचक्षु-
रिन्दीवराक्षीमपरोनवेन्दुः ।
काञ्चित् कुमारीं रुचिरामपश्यत्
साक्षादुमां वा कमलालयां वा ॥ १
स्फुरत्प्रभां विद्रुतहेमगौरीं
विडम्बयन्तीं तडितं स्वकान्त्या ।
परःसहस्रामपि तामजस्र-
कटाक्षपातच्छलतो दधानाम् ॥ २
नैत्रैर्भृशं निर्विषयतामुदारां
पदेपदे कान्तिसुधां वलक्षे ।
कलानिधानस्य कलामिवोच्चै-
र्गुणोत्तरां निर्वृतिमादधानाम् ॥ ३
रत्नैः स्थलीं हेममयीमिवोच्चैः
प्रफुल्लपुष्पैरिव चारुवल्लीम् ।
वसन्तलक्ष्मीमिव सत्प्रवालैः
स्फुरत्पराङ्गगाभरणैर्लसन्तीम् ॥ ४ कलापकम् ।
तेजःप्रभावेन रवेः प्रभेव
दिव युता वज्रशिखिव दीप्ता ।
कान्त्या प्रसादेन च सा दिदीपे
साक्षात् सुधांशोर्विमला कलेव ॥ ५

सुलोचना शैलशिरोऽधिरूढा
 हिरण्मयीव प्रतिमा रराज ।
 स्त्रीणां हि मूर्तिः कमनीयतायाः
 स्थली कथा कैव तु तद्दिधायाः ॥ ६
 रूपस्य नेपथ्यविधेयं तस्याः
 स्फुरत्प्रभाभिश्छुरितोरवेयम् ।
 शिलीञ्चयो वृत्तलताभिरुच्चै-
 र्हिरण्मयो मेरुरिवाललत्ने ॥ ७
 दूरादयस्कान्तइवायसं सा
 तन्वी नरेन्द्रस्य मनश्चकर्ष ।
 चलं हि चित्तं दृणवन्नराणां
 वातिव नारी हरति प्रकामम् ॥ ८
 तटेकलग्नेन विलोचनेन
 नगाधिपान्तःकरणं निरीय ।
 कुन्धे दकं क्षेत्रमिवावतीर्णं
 जगाम साक्षादिव तन्मयत्वम् ॥ ९
 मा राजहंसौव चचाल बाला
 यतीयतो धातुरपूर्वसृष्टिः ।
 दृष्टिर्नरेन्द्रस्य ततस्ततोऽभूत्
 सपक्षपाताऽप्यपक्षपाता ॥ १०
 स यन्मवद्वक्षितचित्तवृत्ति-
 रचेष्टताङ्गैरवशैर्हतीजाः ।
 अन्यन्न शृण्वान् किमप्यमिथ्या
 मिथ्याऽपि तस्यास्तु वचांसि भूयः ॥ ११

अथात्मयोनेरिव घटमस्त्रं
 साक्षादिवाद्यस्य रसस्य मूर्तिः ।
 राजानमुद्दिश्य मुमोच बाला
 विद्युद्विलासानिव सा कटाक्षान् ॥ १२
 तथा मुहुः ससृहमीक्ष्यमाणो—
 मनोभवास्त्रद्विगुणावसन्नः ।
 मेने स सितं सुधयेव साक्षा—
 दात्मानमारूढमिवान्तरिक्षम् ॥ १३
 देहे तद्दानो कमनीयमूर्त्तेः
 सान्द्रः प्रमोदो न ममौ नृपस्य ।
 इतीव गाढं पुलकच्छलेन
 विलोलचित्तामपि ताम्रपेदे ॥ १४

तदङ्गनारत्नमनङ्गदर्पं
 विलोचनाभ्यां पिवतोऽलसाभ्याम् ।
 राक्षस्त्रिलोकीर्महिलास्त्रवशा
 सुधाजुषः क्षारजलेष्विवाभूत् ॥ १५
 विलोकयन् तां कमलायताक्षीं
 चक्षुःफलं प्राप नृपस्तथाहि ।
 अलक्षि यच्चारु पुरा न तत्र
 लवोऽप्यमुष्याः किल चारुतायाः ॥ १६
 तस्या गुणालीमयपाशवद्धो—
 विशेषनौलोत्पललोचनायाः ।
 अभून्न लोकाधिपतिस्तदानी—
 म्यदम्पदादुञ्चलितुं समर्थः ॥ १७

उद्दिश्य तामिन्दुमुखीं नरेन्द्रः
 शिलीमुखैः पुष्पधनुर्धरस्य ।
 शिलाघनेऽसौ हृदये निजघ्ने
 पुष्पोपमो यत्र परस्य पक्षो ॥ १८

अनिन्दिताया वदनारविन्द—
 मलोकसामान्यमसौ विलोक्य ।
 गाम्भीर्यवानप्यवलुप्तधैर्यो—
 विधोरभूद्विस्वमिवाम्बुराशिः ॥ १९
 श्रुतान्वितः शास्त्रजलैरजसं *
 प्रक्षालितान्तःकरणोऽपि राजा ।
 तन्निघ्नतां प्राप मनोरमस्य
 रूपस्य कोऽपि स्फुरति प्रभावः ॥ २०
 विचारमूढो नरलोकपाल—
 स्तस्थौ क्षणं लेख्यगतोपमेयः ।
 क्रमेण तस्याः सविधं प्रपेदे
 नृपो नलिन्या इव राजहंसः ॥ २१
 स्मरानलैर्दग्धकलेवरोऽसौ
 सन्धुक्षितैश्चारुवपुर्गुणेन ।
 प्रचक्रमे वक्तुमपक्रमस्तां
 स्थितिं ह्यतिक्रामति चित्तजम्बा ॥ २२

का त्वं विशालाक्षि, परिग्रहो वा
 कस्यासि वा सुन्दरि, कस्य हृतोः ।
 एकाकिनी घोरवने चरन्ती
 विराजसे काननदेवतेव ॥ २३

त्वं मानवी देवकुलोद्भवा वा
 अपास्यली सर्व्वविलासिनीनाम् ।
 तथाहि लोकत्रयविभुता या
 नार्थी न ताम्बलकलयाऽपि तुल्याः ॥ २४
 त्रिलोकमौन्द्यमयैस्तवाङ्गैः
 स्फुरत्यभैस्तजितकान्तिरेपः ।
 परस्कृतो रत्नपरम्पराभि—
 र्वंशोऽन्यनारीसृष्टणीय एव ॥ २५
 स्फुरन्ति कान्त्या ननु भूषणानि
 भूष्याणि जातानि तवाङ्ग सङ्गात् ।
 विष्णोः प्रभाभिच्छ्रुतिरान्तराणि
 ज्योतीषि साक्षादिव कौस्तुभस्य ॥ २६
 वेशेरलं सुन्दरि, वन्द्यशोभै—
 र्मनोहरा मूर्तिरियं हि साक्षात् ।
 पद्मावलीं वाञ्छति विदुषां वा
 परार्द्धावर्णैरधिकां न लोकः ॥ २७
 का नाम लक्ष्मीरमृतस्य खण्डे—
 राखण्डलास्त्रस्य परैश्च चित्रैः ।
 गन्धः परो गन्धसृगस्य न स्याद्—
 गुणोत्तरः किन्तु जितः स एव ॥ २८
 उद्दिश्य साक्षाद्भवतीं मनोभूः
 क्षिणोत मां शङ्खवदुत्पलान्नि ।
 अवेहि मे सुन्दरि, जीवितेन
 मनोरथो हस्तगतस्तवेति ॥ २९

अलं समालप्य यदत्र बाले,
 तवात्मदानादपरोऽस्ति हेतुः ।
 न मां क्षमी रक्षितुमश्वदानां
 शुष्यदृष्टं शस्यमिवाश्वदानात् ॥ ३०
 सा त्वं भवत्याः कमनीयकान्ति—
 विधेयमाश्रवासयितुं प्रसोद ।
 ऋते प्रभोर्भाविनि, काङ्क्षितानां
 कोऽन्यो भवेन्निघ्नजनस्य दाता ॥ ३१

एतावदुक्ता विरराम राजा
 पीयूषवत्तद्वचनं पिपासुः ।
 कामं न सा किञ्चिदुवाच बाला
 मेने स तस्यास्तु वचोऽनुकूलम् ॥ ३२
 साऽन्तर्दधे किञ्चिदभाषमाणा
 तडित्तमिस्रास्त्रिव यामिनीषु ।
 प्रसङ्गं सोऽभूत् परिलुप्तदृष्टि—
 गाढान्धकारेष्विव, गाहमानः ॥ ३३

अथेन्द्रियाणां विनिरुद्धवृत्ति—
 मन्याङ्गनारौक्ष्यकृताभिषङ्गम् ।
 प्रेम्णा प्रवाते तरुवत् पतन्तं
 क्षितोऽखरन्तं क्षितिरालिलिङ्ग ॥ ३४
 तथाविधं पार्थिवमन्तरिक्षाद्—
 विलोक्य बाला स्पृहणीयलक्ष्मीम् ।
 तमेव देशं सहसा प्रपन्ना
 पस्पर्शं हस्तेन मुदा कण्ठेन ॥ ३५

दशान्तरं प्राप्तमथात्महेतोः
प्रत्यागतासु स्वकरावमर्शात् ।
वाष्पातिरेकाविललोलदृष्टिः
खललदगतिः सा निजगाद भूपम् ॥ ३६

आलोकमूलं जगतां य एक—
स्तेजो यदीयं किल देवशिल्पी ।
अशतयत्तस्य निबोध साधो,
तपत्यभिख्यां तनयां रवेर्माम् ॥ ३७
यदैव दृष्टोऽसि मनोहरश्री—
र्मया शरच्चन्द्रनिभस्त्वमुच्चैः ।
तदा प्रभृत्युच्चलितं मनामे
मत्पारतन्त्र्यं परमन्तरायः ॥ ३८
का नाम कन्या कुलजा त्रिलोक्तां
प्रख्यातशीतांशुकुलप्रदीपम् ।
सम्नाजमुर्जस्वलमारमवन्तं
पतिं मुदा कामयते न लब्धुम् ॥ ३९
मालेव यस्याशु निदेशमाला
समुद्भूते मौलिकुलैर्नृपानाम् ।
राजानमासाद्य युवानमेतं
पतिं न का नन्दति कामिनीषु ॥ ४०
स त्वं महाराज, मनोजवाणै—
रुच्चैस्तरां मय्यनुरक्तएव ।
मनस्विनीनामपि भामिनीनां
किन्नाम सौभाग्यमतः परं स्यात् ॥ ४१

माऽहं महाराज, कुमारभावा—
 न पारये कर्तुमपि प्रियं मे ।
 कुमारिकाणां गुरुपारतन्त्रं
 शंसन्ति पाणिग्रहणान्तमेव ॥ ४२
 अभ्युत्सहे गन्तुमतः सकाशं
 न ते प्रकामद्रुतमानसाऽपि ।
 मनोऽभिलासप्रतिकूलभावा—
 दधीनता नाम दुनोति चेतः ॥ ४३
 लोल्यादकार्थं यदि नाम कुर्यां
 प्रसिद्धवंश्याऽपि कुलावलाऽपि ।
 न केवलं मे कुलकामिनीना—
 ममार्जनीयं ह्ययशः कृतं स्यात् ॥ ४४
 स त्वं तपोभिस्तपनं यतात्मा
 प्रसाद्य भक्त्या नृप, मां वृणीष्व ।
 प्रणीतएव ह्यनले जुहोति
 यज्वा हविर्न ज्वलनान्तरेषु ॥ ४५
 श्रोत्रैकपेयं मधु वेदिमधरा
 किञ्चिद्विपश्ची परिमूर्च्छितेव ।
 आलप्य सा मौनमियाय बाला
 पद्मावली प्रोषितषट्पदेव ॥ ४६
 सहस्रपत्रोपमचारुनेत्रं
 श्रोत्रान्तविस्फारितलोचैनाभ्याम् ।
 राजानमापीय विराय बाला
 प्रपश्यतस्तस्य तिरोबभूव ॥ ४७

तद्विप्रलम्भात् परिलुप्तसंज्ञं
 धरातलन्यस्तामिवेन्द्रकेतुम् ।
 ददर्श राजानमशेषसेन्यै—
 रन्विष्य भूयोनरराजमन्त्री ॥ ४८
 तथाविधं वीक्ष्य धराऽधिनाथं
 हृताशनैर्दग्ध इवैष साक्षात् ।
 हृद्याहतो दिग्धशरैरिवाभूत्
 दुनीत्यमात्यान् व्यसनं प्रभूणाम् ॥ ४९
 स स्नेहदुःखोदयविह्वलः सन्
 प्रज्ञावयःकीर्त्तिनयैर्वरिष्ठः ।
 उत्सङ्गमत्यन्तविलुप्तसंज्ञं
 पितेव पुत्रं नृपमानिनाय ॥ ५०
 स प्राप्य नीलोत्पललोचनायाः
 समागमं मध्यमलोकपालः ।
 ननन्द तावत् प्रलयेऽप्यसत्य—
 मतप्यतात्यन्तमपि प्रबुद्धः ॥ ५१
 भ्रमेऽश्वसां नौरिव चित्तवृत्ति—
 र्मुहुर्मुहुर्भ्रान्तिमगाद्विकर्णा ।
 कर्णान्तविश्रान्तविलोचनाया—
 स्तस्या वियोगाभ्मनुजेश्वरस्य ॥ ५२
 ततः कथञ्चित् स्थिरधीः स राजा
 विसर्जयामास विनिर्जितारिः ।
 तं मन्त्रिणं मन्त्रविधानदत्तं
 विहाय सर्वाननुयायिवर्गान् ॥ ५३

ततः परामृश्य विमृश्यकारी
 राजा शुचिः प्राञ्जलिरूर्ध्वदृष्टिः ।
 शूरं समाराधयितुं कृतात्मा
 प्रचक्रमि प्रक्रमतर्जितारिः ॥ ५४
 विजज्ञिवान् बोधमयेन राज्ञः
 स चक्षुषा क्लैव्यमलक्षितः सन् ।
 गुरुर्विशिष्टः परमार्त्तमेनं
 मूर्तः किलोपाय इव प्रपदे ॥ ५५
 आश्वस्य युक्तार्थपदैर्वचोभिः
 शुचं स राज्ञो लघयाम्बभूव ।
 योगप्रकारैर्लघिमानुकूलै—
 र्मूर्तिः स्वमारमानमिवाचिरेण ॥ ५६
 प्रक्षीणशोकः क्षितिपोमहर्षे—
 राश्रवासवाक्यैः परिवर्जिताशः ।
 विचिन्त्य भूम्ना तमचिन्त्यशक्तिं
 स प्रार्थितं हस्तगमय्यमंस्त ॥ ५७
 ततोमुनिः प्राप्य तपोमहिम्ना
 सूर्योपमेयः किल सूर्यलोकम् ।
 तेजोनिधानं मनुजाधिपस्य
 क्लैव्यैकमुलं तपतीं ययाचे ॥ ५८
 सुतां तदाराधनतः प्रसन्न—
 स्तस्मै स दातुं स्पृहयालुरिव ।
 रविः पुनः सस्पृहमर्थमानो—
 महर्षिणा प्रत्यवदत्तयेति ॥ ५९

आदाय दिव्यामनवद्यरूपं
 विशाम्पतिप्रेमवशां विवस्वान् ।
 तां सुन्दरीमिन्दुकलामिवैकां
 समर्पयामास महर्षिहस्ते ॥ ६०
 स तामुदारां प्रतिगृह्य कन्यां
 याज्यार्थमादित्यविमर्जितः सन् ।
 समक्षतात्मा सममम्बुजाक्ष्या
 तयाऽम्बराङ्गमिमवाततार ॥ ६१
 सा भामिनी भूतलमापतन्ती
 स्फुरत्प्रभाभिर्नभसोऽन्तरालम् ।
 प्रद्योतयन्ती द्रुतहेमगौरी
 दिवश्चुप्रता विदुः दिवावभासे ॥ ६२
 आलोक्य तामिन्दुमुखीं नरेन्द्रो—
 मूर्त्तां तपःसिद्धिमभूत् प्रतीतः ।
 क्लेशोऽपि लोकस्य फलोदयेन
 सहर्षमन्तःकरणं करोति ॥ ६३
 राजानमासाद्य रवेस्तनूजा
 संहृष्टरोमा सुतरां बभूव ।
 शशाक सा नम्रमुखी न किञ्चि—
 दाभाषितुं वा विनिरोक्षितुं वा ॥ ६४
 तत्र प्रसिद्धसुरसिद्धगणैः पवित्रे
 विचस्तर्हिंस्रनिचये लघुशैलशृङ्गे ।
 पुष्पावलीविलसितोज्ज्वलभक्तिशोभे
 तत्पाणिपीडनविधिर्विधिवद्बभूव ॥ ६५

ऊयाह पश्ववरुचं करमुत्पलाख्याः
 खेदाद्र्माद्र्जदयखलदङ्गुलीकः ।
 कामस्य मूर्तिर्विकलस्य समं कलाभिः
 साक्षादिव प्रकटितं प्रथमप्ररोहम् ॥ ६६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्येऽतपतीपरिणयो-
 नामैकादशः सर्गः ॥

द्वादशः सर्गः ।

नितामृतगुर्वीं विनिधाय पार्थिवो—
धुरं धरित्र्याः सचिवे विस्मज्य च ।
गुरुं गुरुश्रोणिपयोधरश्रिया
श्रियेव रेमे स तथा शिलोच्चये ॥ १
सुगन्धिभिः पुष्पफलैः समुज्ज्वले
लतागृहे पर्वतकन्दरासु च ।
अधित्यकायामपि धातुराजिभिः
स्फुरत्प्रभायां नरवाहनोषमः ॥ २
वसन्तपुष्पावलिभक्तिमञ्जुले
मरुद्भिराकम्पितबालपल्लवे ।
निकुञ्जपुञ्जे रुचिरे प्रियासखः
पुरन्दरो नन्दनकानने यथा ॥ ३ (विशेषकम्)
तथा वनान्ते विहरन् महीपतिः
समं करिण्येव करी मदोत्कटः ।
निनाय सोमोपमचौरुदशनः
समा दिनानौव स दीनवत्सलः ॥ ४
शरन्नशिनायसमानरोचिषः
सुखेन तिस्रः शरदस्तुर्गुणाः ।
व्यतीयुरत्वेति विमुग्धचेतसां
क्षणेन कासोविपुलोऽप्यलक्षितः ॥ ५

अथास्य राष्ट्रं सचिवापराधतो—

परो बबाधे नितरामवग्रहः ।

क्षिणोति लक्ष्मीं महतामपि ध्रुवं

महोपतीनामसमीक्ष्यकारिता ॥ ६

स शृश्रुवान् दूतमुखाद्विशाम्यति-

रुपप्लवं प्राप पुरोच्च वर्धिताम् ।

महीच्च सर्वामकरोज्जलाङ्गुतां

दृषा प्रसङ्गीऽपि शुभावहः सताम् ॥ ७

चिर्रेण तं प्रार्थयितव्यदर्शनं

विलोचनेर्लोहितरैः प्रजेश्वरम् ।

प्रजाः पिबन्त्यो द्विगुणानुरागतो-

विसस्मरुः पूर्वविपत्तिमञ्जसा ॥ ८

प्रजाप्रियोऽसौ नृपतिर्न केवलं

प्रजाव्यलीकेन बभूव दुःखितः ।

प्रचक्रमे वर्धयितुं नयक्रमै—

विपत्कृशां सम्पदमप्यतन्द्रितः ॥ ९

न यावदेकव्यसनातिकर्षिताः

प्रजा नियन्तुः प्रकृतिं प्रपेदिरे ।

बभूव तावद्वासनान्तरोदयो-

विपत्प्रवृत्तिः सुलभैव देहिनाम् ॥ १०

रुरोध पञ्चालमहीपतिर्बलैः

पुरं वलावातिसमुज्जलप्रभम् ।

अकालसम्भूततृषारराशिभि—

र्दिनोदयोबालमिवार्कमण्डलम् ॥ ११

विशेषकोलाहललीनवृद्धितो-
 रजोभिराच्छादितभास्करच्छविः ।
 शरप्रभाशान्ततमः परम्यरो-
 रणस्तयोः संवहते सुदारुणः ॥ १२
 ततः कवोणैः क्षतजैः समुक्षिताः
 सकण्टकाः प्रोतशिलीमुखच्छलात् ।
 रणेषु योधाः शतशो विशिश्यरे
 ध्रुवं कृतज्ञा व्ययितासुराशिभिः ॥ १३
 प्रभावविद्रावितराजमण्डल—
 स्तमोऽन्तकारो तमसेव भास्करः ।
 स तेन राक्ष्सा विजितः क्षितोश्चरो-
 गतिः कृतान्तस्य नृणां दुरत्यया ॥ १४
 स विद्रुतो विद्रुतवीरमण्डलो—
 दिवावसाने प्रभयेव भास्करः ।
 अलीयतोच्चैः सलिलेष्विवाम्बुधे—
 र्वनेषु पद्म्या नियतेर्व्यशं गतः ॥ १५
 शुशोच नात्मानमसौ नृपस्तथा
 यथा प्रजा दुर्नयदुःखभागिनीः ।
 त्रिलोकराज्यादपि खल्वभीप्सितं
 यशोहि तद्रक्षणजं मञ्जोक्षिताम् ॥ १६
 यथैव सिंहासनगोचरं नृपं
 तथैव दर्भाङ्कुरवन्धभूमिषु ।
 समानुरागेण तपत्यपाचरत्
 न सञ्भृतं प्रेम किमप्यपेक्षते ॥ १७

निसर्गतः प्रेम तयोः समुज्ज्वलं
 व्यलीकसन्तप्तहृदोस्तु सम्प्रति ।
 न तावदाप्यायनमेव केवलं
 पुपोष सौभाग्यविशेषमन्वहम् ॥ १८

वशिष्ठशक्त्याऽथ पुनर्विशाम्प्रतिः
 त्रियं परेभ्यः किल निश्चकर्ष सः ।
 उपप्लुतां सम्यगुपप्लवात्य—
 स्तमोमुखाश्चान्द्रमसीमिव दुःखतिम् ॥ १९

परेण दैवात् परिभुक्तसम्पदं
 महीं नृपालो महनीयविक्रमः ।
 असुड्त भूयोऽपि सशङ्कमारमवान्
 गुरुप्रमोदः प्रमदामिवोत्तमाम् ॥ २०

वसुन्धरायां वसुधाधिपोयथा
 तथा तपत्यामनुरक्तमानसः ।
 न केवलं रञ्जयति क्षपाधिपः
 क्षपां स पुथ्यत्यपि राजिसुद्धिदाम् ॥ २१

ततोदधाना महनीयतेजसः
 प्रजानिषेकं महिषी रराज सा ।
 विवस्त्रदस्रं बहुलात्यये विधो—
 रजस्त्रलक्ष्मीरिव काङ्क्षितं कला ॥ २२

मुखेन तन्वी शरपद्मपाण्डुना
 रराज राज्ञी विरलाण्यभूषणा ।
 समुद्रपत्नी परिसृग्यकैरवा
 प्रभातकाले प्रतिमैन्दुना यथा ॥ २३

शनैः स्तनाभ्यामुदरं क्लृप्तोदरी
 वभार किञ्चित् प्रथिमानमागतम् ।
 रथाङ्गनामद्वितया तपात्यये
 नदीव साक्षाद्विलसन्नवोदका ॥ २५
 नितान्तगुर्वीं वहता धुरं पुरा
 सुतेन सा गर्भगतेन भामिनी ।
 हरित्पतीनां स्फुरदुत्पलेक्षणा
 वभार कुक्षौ गरिमाणमोजसा ॥ २६
 अलङ्क्रियाभिर्लघुभिश्च या पुरा
 क्लमं ययौ चारुशिरीषपेलवा ।
 न जातु साऽकल्पत कर्तुमानतिं
 विनिःसहा दुर्वह्नुगर्भगौरवात् ॥ २७
 तथापि तन्मन्दिरमध्यमागतो—
 धरातलालम्बितसव्यहस्तया ।
 कथञ्चिदङ्गीत्यितया तया नृपो-
 ननन्द न प्रेम्णि नतिः प्रतीक्ष्यते ॥ २८
 सुतस्तदीयः किल पार्थिवाधिप-
 स्तदेकपत्नी पृथिवी भविष्यति ।
 अतोऽतिरूढप्रणया तथाविधं
 सकाशमस्य ध्रुवमाससाद सा ॥ २९
 नृदा तदीयं सुखमग्निशब्देया
 रजोभिरारञ्जितपाटलाधरम् ।
 ननन्द राजा परिलोक्ष्य सन्भ्रमात्
 मिथो यथा रत्नमतीव निर्धनः ॥ ३०

तदीयविम्बाधरमेत्य सादरं
 न केवलं मृत् सफलत्वमानशे ।
 चिराय चारु सृष्ट्वणीयसंश्रनात्
 कृतार्थमारमानममन्यतेश्वरः ॥ ३१
 भजस्त्रसुखैरभिलाषपीडिता
 मनागपथ्यं बुभुजे मनस्विनी ।
 रसान्तराक्रान्ततथैव चेतसा-
 रसान्तरस्थान्तरमत्र नाभवत् ॥ ३२
 रसान्तरेभ्यो विनिवृत्तलालसा
 मनश्चकारान्तरसे मनस्विनी ।
 विधोश्चकोरीव सुधामये करे
 रसालपुष्पे भ्रमरावलीव सा ॥ ३३
 पुरा यदन्योन्यनिपीडनोचितं
 स्तनद्वयं पङ्कजकोरकोपमम् ।
 अभूत्तदस्याः पुनरुक्तदोषवत्
 पयःप्रवेशेन नितान्तपीवरम् ॥ ३४
 विशेषमाध्वीकरसैकलिप्सुना
 नवेन भृङ्गद्वितयेन सङ्गतम् ।
 भ्रुवं मृगाच्याः परिपाण्डु पीवरं
 स्तनद्वयं नीलसुखं व्यलक्ष्यत ॥ ३५
 क्षिमाविलं द्यौरिव चन्द्रमण्डलं
 दधार साध्वी सुखमद्भिराभूतम् ।
 भ्रुवं सुतस्योदयतोऽन्तरुक्तसत्-
 गुरुप्रमोदोच्छ्वलितं किलाभवत् ॥ ३६

अनाविलस्नेहरसार्द्रमानसा
 समुद्वहन्ती नलिनौव कण्टकम् ।
 रराज राक्षौ मङ्गतां न केवलं
 भवत्यदोषाय गुणाय विक्रिया ॥ ३७
 अधित्यकायां निविडेव कालिका
 भुजङ्गभोगे वसुधेव भाविनी ।
 दिशाम्पतीनामनुभावगौरवा-
 दशेत सा गर्भभरालसा क्षितौ ॥ ३८
 अजृम्भतोच्चैर्गुरुभारपीडिता
 क्षणे क्षणे लोलजलाविलेक्षणा ।
 प्रसूचयन्ती दशनच्छविच्छलात्
 यशः सुतसेव भविष्यदुज्ज्वलम् ॥ ३९
 शरप्रहारेण किलास्य सङ्गरे
 पुरा प्रमृच्छन्ति परे मञ्जीक्षितः ।
 इतीव साक्षाद्भयन्त्यसुगन्धो-
 र्मुहुर्मुमूर्च्छं द्रुतकाञ्चनच्छविः ॥ ४०
 नवाब्दमालामिव चातको दिवं
 लतामिवान्तर्मुकुलां मधुघ्नतः ।
 प्रियामदूरप्रसवो विशाम्यति-
 र्ददर्श विद्यामिव सन्ध्यासादिताम् ॥ ४१
 शुभे मुहूर्ते शुभसंख्यखेचरैः
 शुभोदये लक्षितभाग्यलक्षणम् ।
 ध्वजातपञ्चादिभिर्घण्टाब्जनै-
 रलङ्कृतं मूर्त्तमिदामरात्मजम् ॥ ४२

निधानमुच्चैरिव सागरास्त्ररा
 तटौ सुमेरोरिव बालभास्करम् ।
 असूत साध्वी सुतमृद्वतेजसं
 विशेषविदेव फलं विलक्षणम् ॥ ४३ युग्मका
 सुखान्यवापुः ककुभां प्रसन्नता—
 मनर्त्तितानोकहपुष्पपङ्क्तवः ।
 मदेन साङ्गं सुरदन्तिनां ववौ
 कणामुपादाय समीरणोऽश्वसाम् ॥ ४४
 गभीरमेघोर्जितगर्जितोपमे
 ध्वनौ च शङ्कस्य दिशः प्रमृच्छति ।
 वसन्तकालेऽपि कलापिनामभू—
 त्तदा निदाघान्तसुखं निराकुलम् ॥ ४५
 प्रदक्षिणार्क्षिः किल काञ्चनप्रभः
 शुभः शिखायामपि पिण्डिताकृतिः ।
 विधूमितः स्निग्धरुचिर्विभावसु-
 र्वषट्कृतं यज्वभिराददे हविः ॥ ४६
 पुरस्त्रियो लाजचयैर्नृपाङ्गणं
 सुराङ्गनाः कल्पतरुप्रसूनकैः ।
 करावमर्शात् सुभगैरर्वाकिरन्
 परस्परं जेतुमिवेच्छया समम् ॥ ४७
 सुरद्विपानां मदवारिभिः झुताः
 कपोलभित्तीरपङ्काय षट्पदाः ।
 विशेषगन्धैर्मकरन्दलीलुपाः
 समाकुलास्तत्कुसुमं प्रपेदिरे ॥ ४८

दिवौकसो मङ्गलतूर्यनिस्वनैः
 प्रमोदलोलाप्सरसाञ्च नर्त्तनैः ।
 ननन्दुरानन्दितपाकशासनो-
 भवः कुमारस्य किल क्षितावभूत् ॥ ४८
 इति क्षितौ च त्रिदिवे च तत्क्षणं
 बभूव सर्वं शुभलक्षणान्वितम् ।
 स कुन्दचन्द्रांशुसितैर्हि कर्मभि—
 र्द्वयं कुमारः परिरञ्जयिष्यति ॥ ५०
 अलङ्घ्यकार क्षितिपालनन्दनो-
 दिवं शशीव प्रभया स मातरम् ।
 न दाहशक्तिर्न च लुप्यते दुरतिः
 प्रदीपमात्रेऽपि क्षिरण्यरेतसि ॥ ५१
 नवीदयस्येव जगद्विवस्वतः
 स्वतेजसाऽरिष्टगृहं न केवलम् ।
 विशेषकालेन सुतस्य निर्वृतं
 मनोऽपि सद्यो नृपतेर्विद्व्युते ॥ ५२
 नवास्त्रदं चातकवत् क्षितेश्वर-
 श्चकोरवत् पूर्णशरत्क्षपाकरम् ।
 हिरण्यवत् पद्मवनं विलोकयन्
 सुतं ननन्द स्तिमितायतेक्षणः ॥ ५३
 क्षिमादिवेन्दुर्जलदादिवांशुमान्
 दिनादिभागस्तुहिनोदयादिव ।
 नृपः पितृणामृणतः सुदुःसहा-
 त्तदा विमुक्तो मङ्गिमानमानशे ॥ ५४

ददौ स विद्वान् विदुषे वसूपमो-
 वसूनि राजा तनुजोद्धवोत्सवे ।
 विपत्सु सम्पत्सु च सुस्थिरं मनो-
 धृतात्मनां धावति धर्म्यकर्मसु ॥ ५५
 प्रसाधनैः स्निग्ध इवाग्रादर्पणो-
 विवस्वदसैरिव बालचन्द्रमाः ।
 स जन्मकालोचितशुद्धकर्मभि-
 र्मीलात्ययैरच्छ इवोपलो बभौ ॥ ५६
 अपोदरुद्धर्जिमदुत्सवान्तरः
 प्रजासखस्यारमजसम्भवोत्सवः ।
 न केवलं मध्यमलोकरक्षिणो-
 गृहे प्रजानामपि साध्वलच्यत ॥ ५७
 सुसंयतास्तस्य सुतोदयोत्सवे
 विमुक्तिमापुः कवरी तु योषिताम् ।
 प्रमोदनृत्याय विलोलचेतसा-
 मलङ्घ्रियाभिर्दृढवन्धनं ययौ ॥ ५८
 त्रिलोकधन्यं किल कर्म दुष्करं
 सुराङ्गनागीतयशाः करिष्यति ।
 भ्रुवं कुमारोऽयमिति क्षितौश्वर-
 शकार नाम्ना कुमारमसम्भवम् ॥ ५९
 यथा यथा वृद्धिमियाय सोऽर्भको-
 दिने दिने मोह इवाजितात्मनः ।
 तथा तथा प्रेमविशेषविद्रुतं
 बभूव तस्यैव नृपस्य मानसम् ॥ ६०

अपि प्रवृद्धिः खलु कान्तिमत्तया
 समं कुमारस्य शनैरमीयत ।
 विशेषवत्स्ने हरसप्रवर्त्तिता
 न जातु मातुर्गुरुहर्षसन्ततिः ॥ ६१
 ततो विरिङ्गन् भवनाङ्गणान्तरे
 स पांशुभिः कौर्णसुवर्णविग्रहः ।
 गिरा प्रपश्यन् परिवृत्त्य रक्षितु-
 र्जवात् क्षितोशाङ्गमियाय सञ्चितम् ॥ ६२
 तदङ्गसंलग्नरजोभिरीश्वरो-
 विरूपितः किञ्चिदिवाविलम्बितः ।
 स वत्सलोऽमन्यत वत्सलारमना
 रसेन साक्षादिव गात्रमुक्षितम् ॥ ६३
 सुहुर्नरेन्द्रो हिरदेन्द्रगामिना
 सुतेन किञ्चित् खलता पदे पदे ।
 ननन्द बालेन जनो यथेन्दुना
 मनस्तपत्यास्तु बभूव मन्यरम् ॥ ६४
 कपोतजायापतिवत् प्रसुग्धयोः
 परस्परं प्रेम पुराऽपि यत्तयोः ।
 व्यमूर्च्छदुश्चैस्तदपत्यजन्मना
 द्विमात्येनेव निशाग्रशाङ्कयोः ॥ ६५
 सुधीः श्रुतानामथ गोपुरोपमां
 लिपिं स कात्स्न्येन शनैरगिञ्चत ।
 सुदुस्तरं वाचयमुत्तितीर्षुभि-
 र्मनीषिता नौरिव साऽवलम्ब्यते ॥ ६६

क्रमादसानो वसनं शुभाभवं
 रुक्त्वचा प्रावृत्तदेहयष्टिकः ।
 समादधानो गुणमेखलामसौ
 शणोपवीतः पितरावनन्दयत् ॥ ६७
 तथा वितन्द्रौः प्रतिभाविशेषवा-
 नुदारबुद्धिर्जगृहे स वाङ्मयम् ।
 यथा गुरूणां युगपन्ननस्यभूत्
 सविस्मयानन्दरसस्य सञ्चरः ॥ ६८
 ततार विद्याश्चतुरो न केवलं
 कुरुश्चतस्रः स चतुर्दशाधिकाः ।
 श्रुतेन साफल्यमवाप सोऽर्भकः
 श्रुतानि तनापि कुशग्रबुद्धिना ॥ ६९
 कृतौ यथाऽस्त्रेषु तथा कलाविधौ
 यथा कलायां स तथा श्रुतावपि ।
 मिथो विरुद्धा अपि तस्य धौगुणः
 समस्तविद्याः सखितामिवागमन् ॥ ७०

पुरेव सर्गः क्रमशः समग्रतां
 सुरद्रुमोऽल्पोऽपि विशालतामिव ।
 तपात्यये सिन्धुरिव प्रपूर्णतां
 वयः प्रपदे बनितामदं कुरुः ॥ ७१
 मिथः प्रतिवृन्दि बभूव यत्कृतं
 दयारसो वीररसश्च काङ्क्षितः ।
 गुणानुरागादिव तच्च सङ्गतं
 तदास्त साक्षात्तरदेवसम्भवे ॥ ७२

विनीतमेतं तनयं महीपति-

गुणैः प्रजानामनुरागभाजनम् ।

स यौवराज्ये विनियुज्य हर्षितो-

विधिः प्रजासर्गविधाविबारमजम् ॥ ७४

अथ भुजविजितारिस्त्यक्तभोगः क्रतूना-

मपरिमितमकार्षीद्भूरिदानैर्यदोयैः ।

निरवधिरपि कोशः कार्ष्ण्यमासीत् प्रपन्नः

सकलजनसमाना सज्जनानां हि लक्ष्मोः ॥ ७५

अधिकतरनयन्नं रक्तराजन्यवर्गे

विधिवदथ कुमारं प्राज्यराज्येऽभिषिञ्च ।

नरपतिरपहृणो धर्मपत्नीसमेतो-

वनमनुगतहिंस्रं शिश्रिये तापसानाम् ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुरुराज्यभिषेको-

नाम द्वादशः सर्गः ॥

पूर्वभागः समाप्तः ॥

चन्द्रवंशम् ।

उत्तरभागः ।

तयोदशः सर्गः ।

प्राप्याधिराज्यं विविधैरुपायैः
स सम्पदां राजिभिरारराज ।
परिस्फुरन्तीभिरिनेऽस्तमाते
गौरीगुरुः शैल इवीषधीभिः ॥ १
स दण्डनीतिं समयुङ्क्त यत्रा-
दनन्तलोकस्थितये स्थितिघ्नः ।
वर्णाश्रमाणामिव भिन्नवृत्तिं
पतिः प्रजानां नियतिप्रनुन्नः ॥ २
दण्डः किलाखण्डलविक्रमस्य
शिक्षार्थएवार्थपतेर्बभूव ।
अर्थस्तु धर्मेकरतेर्विनेतुः
स्वतः प्रजानामनुरागभाजः ॥ ३
तथा विनेता स विभुर्जनानां
कारागृहादस्य यथा विमुक्ताः ।
पुनर्न चक्रुर्मनसाऽप्यकार्य-
माचार्यलब्धामलबुद्धयस्ते ॥ ४

समाहितं धनुरादधानः
 प्रलब्धमैन्दं पदमप्यलं सः ।
 लोभस्तु तस्य क्षितिपस्य नाभूद-
 धर्मीत्तरस्यापि धराधिपत्ये ॥ ५
 कालोचितं खल्वपि सन्निभः
 स काममर्थं विनिर्व्विवेश ।
 बभूव तस्यामलचित्तवृत्ते-
 राराधनीयः किल धर्मैव ॥ ६
 वह्नि तावत् कणिशानि हित्वा
 तन्मात्रवृत्तिहिजभाग्यलभ्याः ।
 शेषाण्यथावासमंतिप्रसिद्धे
 कृषीबलास्तद्विषयेऽभ्यनेषुः ॥ ७
 शरत्सुधारश्मिवदस्य पाद-
 च्छायामवाप्य सृष्टनीयशोभाम् ।
 न केवलं काञ्चनपादपीठं
 लोकः समस्तोऽपि पुषोष लक्ष्मीम् ॥ ८
 एकः स राजन्यगणानेकान्
 सान्नेव निभान् क्षितिपश्चकार ।
 दानं त्रिपक्षे कलुषे च भेदं
 दण्डश्च दण्डो सुतरामवुक्त ॥ ९
 नृपस्य तावत् प्रथमोऽप्युपायो-
 ज्यलत्प्रतापस्य फलप्रदोऽभूत् ।
 बुद्ध्या नृपास्तस्य महीपदाभि-
 र्नीहात्मनो वक्ष्यतरा बभूवुः ॥ १०

न कोऽपि लोकः प्रतिकूलभावं
 धनुर्भृतस्तस्य विभोः प्रपेदे ।
 को लम्बयेद्वा मनुजोऽग्रहस्तं
 शुद्धेभ्यनप्रज्वलितानलाय ॥ ११
 न जातु वाह्यो नृपतेः प्रतीपः
 स्फुरत्प्रतापस्य बभूव कोऽपि ।
 इत्यान्तरानेव रिपूनतन्त्रः
 स दुर्ज्ञेयान् योगिभिरप्यजेषीत् ॥ १२
 अदेव राजा नियतः प्रजानां
 स्वयञ्चकार व्यवहारदृष्टिम् ।
 तत्रास्य निम्नेन्द्रियं जातवृत्तेः
 स्वधर्मं इत्येव न हेतुरन्यः ॥ १३
 स शास्त्रदृष्टेन पथाऽप्रमत्तो-
 याथार्थ्यनिर्भेदतया जनानाम् ।
 लेभे विवादेष्वनुरागवत्सवं
 नयञ्जता नाम गुणोहि राज्ञाम् ॥ १४
 समस्तभूपस्य हणीयमाप्तं
 रत्नादि रत्नाकरतोऽपुत्रपायैः ।
 भिन्नं सुमेरोरिव चारुशृङ्गं
 स देयमित्येव ददौ द्विजेभ्यः ॥ १५
 स भूरिदानोऽप्यधिकं न धीरो-
 नृपः प्रजाभ्यः करमाजहार ।
 यदायतौ पीडयते हि लोकान्
 अधर्मभेदस्तदिति प्रजानन् ॥ १६

करोव भद्रः प्रहृत्तारिभद्रो-
 महीपतिर्दानजलाद्रहस्तः ।
 अजस्रमासीन्न पुनः कदाचि-
 त्प्रदप्रसेकात् स इवाविलोऽभूत् ॥ १७
 साम्राज्यचिन्तामखिलां यथाव-
 द्बुद्ध्या विवेक्तुं प्रभुरेक एव ।
 तथाप्यतन्द्रः स बभूव मन्त्रे
 शरीरवद्भिः सुलभः प्रसादः ॥ १८
 अपि प्रभावेण धनुर्धरोऽभूत्
 क्षमः स राजन्यगणान् विजेतुम् ।
 अपक्षपाते क्षितिपे तु तस्मिन्
 न कोऽपि लोकश्चलभक्तिरासीत् ॥ १९
 सतूर्यघोषं परिमुक्तशय्यः
 स वन्दिपुत्रैरभिनन्द्यते स्म ।
 भवं तितीर्षोरिव बोधहेतु-
 स्तस्याभवत् केवलमेव शास्त्रम् ॥ २०
 स धर्ममत्यन्तविशुद्धबुद्धि-
 रचिन्त्यश्चिन्तयितव्यविद्वान् ।
 अप्यर्थकामौ तमपीडयित्वा
 यामे रजन्याश्चरमे प्रवृद्धः ॥ २१
 तेजस्विनस्तस्य महाप्रभावा-
 न्निदाघभानोरिव दुर्विषष्टः ।
 सुमूर्च्छं साक्षान्नृपतेः प्रतापो-
 दिगन्तभुङ्क्षलयान्तरैऽपि ॥ २२

आज्ञा सुपुष्पस्रगिवास्य राज्ञः
 शुभागमादेश इवागमस्य ।
 मरीचिरुच्चैरिव शीतरश्मि-
 लोकीः शिरोभिः सुखमुद्यतेक्ष ॥ २३
 आदेशमस्य क्षितिपस्य कामं
 क्षमो न कश्चित् प्रतिषेधुमासीत् ।
 यदायतौ क्लेशकरं प्रजाना-
 मसौ न तज्जातुचिदादिदेश ॥ २४
 स काममास्थानमभि स्थितोऽभू-
 न्नृपः प्रजापालनलब्धवर्णः ।
 तेजोविशेषात्तु परिप्रकाशः
 काचोद्भवे पात्रद्वय प्रदीपः ॥ २५
 अन्ये विपन्नाः शतशः क्षितीशाः
 समुन्नतिं लब्धुममुं प्रयत्नात् ।
 ग्रहारवीन्दुप्रमुखा विलुप्ताः
 शिलोच्चयं पूर्व्वमिवाश्रयन्त ॥ २६
 चकार कुल्याः स कुलप्रदीपः
 कृषीवलानामुपकर्तुमिच्छन् ।
 रिरक्षिषुर्लोकमुपप्लवेभ्यः
 सेतून् यथास्थानमपि व्यधत् ॥ २७
 पुरा च यन्नामरमाहकत्व-
 मासीत् प्रजास्तत्र नृपप्रयत्नात् ।
 तदा नदीमाहकतामवापु—
 गुणोत्तरा कामदुघा हि बुद्धिः ॥ २८

वर्णाश्रमाचारगुरोर्नियन्तुः
 प्रमादलोभादिदिवर्जितस्य ।
 बभूव बह्वल्पमुदर्कपथ्यं
 तस्यागमस्येव वचो न मिथ्या ॥ २८
 फलैर्दुर्माचारगुणैश्च लोका-
 रत्नैरनर्घैरपि रत्नधान्यः ।
 आलानदण्डा द्विरदैस्तदानीं
 नार्थ्यश्च वैशैरभवन् विनम्राः ॥ ३८

ऋणात् पितृणामपरो न हेतुः
 पुत्रादृते कोऽपि विमुक्तयेऽस्ति ।
 अतो न भोगसृष्ट्या स भूपो-
 दारक्रियायै सृष्ट्याम्बभूव ॥ ३१
 अथारमजामारमगुणानुरूपां
 जितारिवर्गो मथुरेश्वरस्य ।
 पाणौ शुभाङ्गीं क्षितिपो द्वितीयां
 जयाह लक्ष्मीमिव लक्ष्यमूर्तिम् ॥ ३२
 ततस्तदायत्तसमस्तवृत्त्या
 परिस्फुरन्त्या द्रुतहेमगौर्या ।
 नवाम्बुवाहस्तडितेव साक्षा-
 त्तया स राजा सुतरां रराज ॥ ३३

कुमारमेषा समसूत काले
 शशाङ्कमैत्री दिगिव प्रसन्नम् ।
 विदूरथं नाम रथो यदीयो-
 दिवाकरस्येव विदूरगोऽभूत् ॥ ३४

सोऽन्यादृणात् किञ्चिदिवाविलोऽभूत्
पयोदलेशादिव सप्तसप्तिः ।

वातोदयेनेव सुतेन भूय-
स्तेजोविशेषात् स इवावभासि ॥ ३५

दिने दिने दोष इवालसानां
मुग्धात्मनां लोभ इवाधिपत्ये ।

तपात्यये सिन्धुरिवेन्दुकल्पः
स्नेहेन सार्द्धं वहधे स पित्रोः ॥ ३६

अथोपनीतो विधिवद्गुरुभ्यः
क्रमेण विद्याः सकलाः कुमारः ।

सूक्ष्मः पदार्थोऽप्यणुवीक्षणस्य
व्यक्तीः प्रयोगेभ्य इव प्रपदे ॥ ३७

विद्याविशेषेण यथा यथाऽसौ
शशी करेणैव रवेरदीपि ।

तथा तथा लोक इवातिविलं
गुरुप्रहर्षोऽस्य गुरुर्बभूव ॥ ३८

वपुःप्रकर्षेण मनोऽभिरामं
तं यौवनोज्ज्वलं विभिन्नवाक्यम् ।

विलोक्य साक्षात् क्षितिपो ननन्द
प्रसन्नमारमानमिवारमदर्शे ॥ ३९

अग्राहयत् प्राग्रहरो नृपाणां
करं कुमारं किल सुप्रियायाः ।

अलिर्नलिन्या इव सोऽपि तस्या-
योगाद्विरेजे नरदेवस्तुः ॥ ४०

कान्त्या निशाकान्त इव प्रसिद्ध-
स्तेजोभिरादित्य इवाविषमः ।
वाचा स पीयूषमिवाभिवर्ष-
न्मुञ्चोपि नीचैर्विन्नयाददर्श ॥ ४१
विलोक्य तस्मिन् प्रकृतीः समस्ता-
स्तातोऽनुरक्ता नृपतिर्विरक्तः ।
विश्वम्भरायाः परिपालनार्थं
तमादिदेशाम्बुधिमेखलायाः ॥ ४२

अभूत् स राज्ञा सुतरोपितश्रीः
प्रत्यर्पितन्यास इव प्रतीतः ।
स्नेहस्य कोऽपि स्फुरति प्रभावो-
यत् त्यज्यते राज्यमपि क्षणेन ॥ ४३
सुतं विनीतं हि समुद्रतेच्छाः
प्रापय्य राज्यं रजसः परस्थाः ।
नियोज्य रक्षासु सदा प्रजानां
सोमान्वयाः भ्रान्तिपथं प्रतीयुः ॥ ४४

ततः कुरुक्षेत्रमिति प्रसिद्धं
प्रजासु पश्चात् कुरुजाङ्गलेषु ।
सुखोपयोगे शिथिलानुबन्धः
पत्नीसमेतो नृपतिर्जगाम ॥ ४५
तत्रातिविस्तीर्णमपास्तदोषः
सरस्वतीतीरमनु प्रसिद्धम् ।
अकारयत् कारुभिरात्मवद्भिः
स यज्ञवाटं वृष्टितारिवर्गः ॥ ४६

स यज्ञदीक्षां विधिवद्विधिज्ञः
 प्रभां रवेरग्निरिव प्रपन्नः ।
 ज्वलन्नलोकोचितरोचिषीच्चै-
 र्मूर्त्तीं ह्वरस्यांश इति स्फुटोऽभूत् ॥ ४७
 स चारुनेपथ्यविधिं विनाऽपि
 निसर्गकान्तौव परिरक्तुरन्या ।
 पत्न्या समं विष्टरसन्निविष्ट-
 स्तादासिधारं व्रतमाचचार ॥ ४८
 अध्वर्यवो निर्म्मिमिरे क्रियाभि-
 र्वपुः परं यज्ञियमागमन्नाः ।
 पवित्रतीर्थव्रजमाप्तवाचः
 घुरेव रम्यं मुनयः पुराणाः ॥ ४९
 याज्याऽनुवाक्यावलभिष्य पश्चात्
 ह्योता सहेलं तदलक्षकार ।
 वसन्तकालः कुसुमावलीभिः
 साक्षादिवालष्यरुचं वनान्तम् ॥ ५०
 ऋष्टादिसप्तस्तरसन्निवेशै-
 र्ब्रह्माढभिस्तत्र च गीयमानम् ।
 न केवलं सामः मनोमृगाणां
 जहार साक्षादपि चामराणाम् ॥ ५१
 मृदङ्गधीरध्वनिवद्भरेभ्यो-
 विशुद्ध्यन्तीत्यितवाद्यवच्च ।
 प्रस्तोतवर्गेर्विधिवत् प्रयुक्ता
 स्तुतिः प्रशस्ता रुक्से सुरेभ्यः ॥ ५२

वषट्कृतं हव्यमुपाददानो-
 वहन्निवोर्द्धुं त्रिदिवेश्वरेभ्यः ।
 'ज्वलन्ननल्पं' ज्वलनोबभासे
 पादः सुमेरोरिव रत्नभिन्नः ॥ ५३
 उत्पादयामास स सोमपानै—
 र्मादं महेन्द्रस्य महीन्द्रमौलिः ।
 काठिन्यमुक्तस्तनपङ्कजा तु
 पुलोमजाऽऽसीत् परिलसद्दर्षा ॥ ५४
 ऋत्तिककुलेभ्यः स कुलप्रदीप—
 स्तथा ददौ भूरि धनानि धोरः ।
 यथा भवेयुर्बहुदर्शनाढ्याः
 प्रत्येकमेषां शतशोऽपि यज्ञाः ॥ ५५
 अपास्तदोषा जलयन्त्रराजि-
 र्मलादपेतान्यमलान्तरात्मा ।
 ददौ पयांसौव वसून्यजस्रं
 परःमहस्ताय स एकएव ॥ ५६
 पयांसि यावन्तुदधेः पयोदाः
 पिवन्ति तेभ्यो बहुलीकृतानि ।
 काले प्रयच्छन्त्यविचिन्तनीय-
 मलोकसामान्यमुदारवृत्तम् ॥ ५७
 सुतस्तर्दायो हि मच्चौपतीनां
 प्रमाणनीयो विनयप्रयोक्ता ।
 प्रयोजनादप्यधिकानि तस्मै
 वित्तान्युपात्तानि समाजहार ॥ ५८

विसृज्यार्थव्रातं नृपतिरवदातः क्रतुविधौ
 पयः प्रावृट्शेषे जलद इव लोके लघुरभूत् ।
 ततः पद्मया सार्धं गतिमलभतोर्ध्वामसुलभां
 वशी योगाभ्यासाद्वशगतसमस्तेन्द्रियगणः ॥ ५८

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुरुवर्णनो नाम
 त्रयोदशः सर्गः ।

चतुर्दशः सर्गः ।

अथाब्धिमखलामुर्वी' प्रशशास विदूरथः ।
आरुरुक्षुः परं योगमक्षराजिमिवावृतः ॥ १
रवेरिव प्रजास्तस्य तेजसा भृशमुत्सुकाः ।
गुह्यामद्रेः प्रपन्नास्तु रिपवः कौशिका इव ॥ २
वितरन् करमत्यर्थं जहार जगतां मनः ।
मृदुरिन्दुर्महातेजास्वाददानोऽपि पार्थिवः ॥ ३
यथा षाड्गुण्यसम्पन्नः साम्राज्यश्रियमादरात् ।
निःसपत्नस्तथा पत्नीं बुभुजे मनुजाधिपः ॥ ४
कालिका चातकस्येव लोकस्य विमलदुरतिः ।
प्रतिपञ्चन्द्रलेखेव सैवासीत् प्रियदर्शना ॥ ५
तथा किल विशालाक्ष्या स वधूस्वपरास्त्रपि ।
आत्मानं गङ्गयेवाब्धिः पत्नीमन्तममन्यत ॥ ६
प्राणभूताऽभवत् सा हि महिषी महितात्मनः ।
तडिद्वाक्तीवहस्येव ताडितस्य मच्चोमृतः ॥ ७
अथ सा सुषुवे पुत्रं पद्मीदरशुभद्युतिम् ।
सुमेरुहेमवल्लीव हैमं फलमनुत्तमम् ॥ ८
तमात्मसम्भवं नाम्ना निम्ननाममुदारधीः ।
अविक्षितमथाक्षोभ्रः स चकार क्षितिश्वरः ॥ ९
प्रतीपपृथिवीपालरथाश्वमदनियङ्गात् ।
अनश्वे त्वपि यो लोके पश्चात् ख्यातिमुपागमत् ॥ १०

तं विलोक्य महीपालो महिषीं प्रति पिप्रिये ।

लोकः शरन्नशानाथं साक्षादिव निशश्चिनीम् ॥ ११

आदरः सुमहानासीत् तस्यामस्यात्मजात् पुनः ।

भूयसा वदधे राक्षो नौत्वामिव फलोदयात् ॥ १२

अथ प्रादुरभूद्धर्मां घर्मांशोरिव भूपतेः ।

भूयोदिगन्तरालेषु प्रतापं प्रथयन्निव ॥ १३

दुःखमणिः स्पर्धयेवास्य भृशमासीत् स्फुरत्तदुतिः ।

न ह्यन्यतेजस्तेजस्वी निःशब्दं सोढुमर्हति ॥ १४

ददाहान्निरिवाङ्गानि रविः पादापमेविनाम् ।

स तु शीतलयाभायमनांयपि महीपतिः ॥ १५

प्रताप इव राजर्षिर्दिवसो वृद्धिमानशे ।

तदीयरिपुराजीव रजनी तनुतां ययो ॥ १६

प्रकृत्यैव सुधावर्षी सुभगोमृगलाञ्छनः ।

आसीदुष्णांशुतप्तानां प्रजानां भूयसा प्रियः ॥ १७

कालभेदे हि लोकानां वस्तुष्वेकविधेष्वपि ।

प्रयोजनापेक्षितया भिद्यन्ते चित्तवृत्तयः ॥ १८

अल्पावशिष्टाः सूर्येण चक्रिरे गृहदीर्घिकाः ।

प्रचण्डस्यौजसोवृद्धौ मृदुः खल्वभिभूयते ॥ १९

मुक्तसोपानपर्वाणि पयसा शैवलच्छलात् ।

स्वाभाविकमनच्छत्वं व्यक्तीचक्रिरेवात्मनः ॥ २०

पार्श्वद्वये राजपथः सौधश्रेणीद्वयान्वितः ।

सविशेषसमृद्धिभ्यां नगरीभ्यामिवाभितः ॥ २१

निषिक्तश्चन्दनरसैः पुष्पोत्करमनोहरः ।

प्रवाह इव गङ्गायाः सदीपार्वालिवाबभौ ॥ २२ शुभक

अमलजलयन्त्राणां कल्पितानामितस्ततः ।
 प्रभावान्महतां पौराः वासरीणां विषेहिरि ॥ २३
 जलराशिः शिरस्तोऽस्य निम्नभित्तौ जवात् पतन् ।
 आहतः शतधा भिन्नोरजतद्रववद्भौ ॥ २४
 श्रीकरैरेष लोकानामङ्गान्येव न केवलम् ।
 अतर्पयज्जलासाररवैः श्रोत्रेन्द्रियाण्यपि ॥ २५
 नदन्ती मौक्तिकप्रख्यजलपाता तदाबलिः ।
 सशब्दनिर्भरोद्गारा पादराजिरिवाबभौ ॥ २६
 शिल्पिभिस्ताडितालोकमिव लोकः प्रवर्तितम् ।
 तीव्रमातपमत्यर्थं न प्रेक्षितुमपि क्षमः ॥ २७
 भास्करौष्णसमायोगात् सूर्यकान्तइव ज्वलन् ।
 प्रकृत्या स्पृहणीयोऽपि स्पर्शनोऽस्पृश्यतां ययौ ॥ २८
 उष्णांशोरग्निदुःस्पर्शाद्भियेव किरणोच्चयात् ।
 सदागतिरपि प्रायो बभूव गतिमन्यरः ॥ २९
 स्फुलिङ्गानिव तिग्मांशोः करान् सोढुमिवाचमा ।
 न्नाना च्छायाऽपि मध्याह्ने हृच्चमूलमुपाश्रयत् ॥ ३०
 धारावारिलवैर्यन्त्रविलोलव्यजनोद्भवैः ।
 पुष्परेणुभिराब्धानां वातैरौष्णमलीयत ॥ ३१
 मध्यवित्तास्तालवृन्तैः स्वहस्तावर्जितैर्मुहुः ।
 कवोष्णेः पवनैर्निन्युः कथञ्चिद्दीर्घवासरान् ॥ ३२
 विशेषरससिक्तानां व्यजनानां रवेः करैः ।
 न चिरादिव सन्निभो वायुरुष्णत्वमानशे ॥ ३३
 प्रचण्डमाकृतासारपाशुवर्षेर्दिगन्तरम् ।
 रजोभिच्छत्रमभवत् प्रक्षुब्धैरिव मानसम् ॥ ३४

पदानीव परित्यज्य स्थूलानि विमललिङ्गः ।
 सूक्ष्माणि वासांस्यादध्युर्महाघ्निय इव स्त्रियः ॥ ३५
 रचिताकल्परचना मुक्तामलयजादिभिः ।
 समुज्ज्वलसमाचारा सभ्यतेवाङ्मनाऽभवत् ॥ ३६
 अमृताभिः पीतरसा देवताभिर्यथाक्रमम् ।
 ततान तनुतामिन्दोः कलेव सरिदावलिः ॥ ३७
 लोकैः प्रकामनिर्विष्टा भूयः कार्श्यमुपागताः ।
 स्थाने दिदृशतिरे नद्यः साधूनामिव सम्पदः ॥ ३८
 हैभवत्यस्तुषाराणां स्तुतिभिः पूर्णतां गताः ।
 नद्यः सद्योव्यरज्यन्त अद्वाभिरिव वित्तयः ॥ ३९
 अन्यैव रीतिमङ्गतां प्रपन्नपरिरक्षणे ।
 विसोदोपप्लवः सौधः श्रितानवति सर्व्वदा ॥ ४०
 ऋद्धिमन्तो रथानुच्चैरधिकृष्टा दिनात्यये ।
 धारायन्त्रमयं रम्यमारामं प्रतिपेदिरे ॥ ४१
 सद्योदलितकौमुदुग्रतिमद्भिः करैर्बभूवुः ।
 भानोर्व्विच्छुरिता यन्तो ज्वलन्त इव ते रथाः ॥ ४२
 प्रावारप्रान्तसंलग्ना धौतमुक्तास्रगावभौ ।
 सायमर्कांशुकारक्ता पद्मरागैरिवोद्गता ॥ ४३
 केचिच्च प्रान्तरोत्यानाननिलानमृतोपमान् ।
 शनैः शनैः प्रसर्पन्तो दिवसान्ते सिषेविरे ॥ ४४
 आसृष्टजलयन्त्राश्च शौकरोऽन्वर्थनामताम् ।
 दिनान्ते मल्लिकागन्धी जगत्प्राणोऽप्यपद्यत ॥ ४५
 वासरीष्णप्रदग्धानां लोकानां शीतलक्रमः ।
 सायन्तनोऽनिलो रात्रेर्मुखोच्छ्वास इवाभवत् ॥ ४६

अथोद्याने महाराजो विजहार प्रियासखः ।

पाटलामोदसंमुग्धलोभमरसकुले ॥ ४७

धारावृक्षसहस्रैश्च कुत्साभिश्च समुज्ज्वले ।

स्निग्धोत्तरशिलाभेदैः शीतले च मनोहरैः ॥ ४८

नौभिर्वृक्षाङ्गमानायागङ्गायाः कुन्दपाण्डुरैः ।

तरङ्गैः फेनपुञ्जैश्च प्रान्तेष्वत्यन्तशोभने ॥ ४९ विशेषकम् ।

आतपादग्निदुःस्पर्शाद्वाढोदवेगनिपीडिता ।

पुञ्जीभूता समभवत् यत्र शैत्यपरम्परा ॥ ५०

भूयः शीतोपचारत्वादादित्यज्वलिताङ्घ्रिषाम् ।

यत्र संहृततापानामालोकफलताऽभवत् ॥ ५१

कामं शीतलवस्तूनि सन्त्वन्यानि सहस्रशः ।

हन्त्री सन्तापराशीनां प्रियैका नृपतेरभूत् ॥ ५२

मध्याङ्गातपसंलीढं ज्वलन्तं तपनीपलम् ।

अलं शीतलतां नेतुमेकैव हि हिमश्रुतिः ॥ ५३

अलके पाटलं तस्यारोलम्बपरिचुम्बितम् ।

नेपथ्यमिन्द्रनीलान्तः पाद्मरागमिवावभौ ॥ ५४

तस्याः शिरीषं भोगाङ्गे कपोले दष्टकेशरम् ।

कर्णच्युतमवर्णेशः प्रत्यर्थिनममन्यत ॥ ५५

कटाक्षमधुरैः साक्षात् पुराणमधुपाटलैः ।

मुखेर्विलोभमरैरब्जैर्वालातपैरिव ॥ ५६

लघुमुक्ताफलप्रख्यश्चमाश्रः पृषतोक्षिताः ।

नाथ्यश्चकाशिरि साक्षाज्जलदेव्य इवोज्ज्वलाः ॥ ५७ युग्मदम् ।

स्फुरन्नेपथ्यरत्नानां योषितां विलसद्दुद्रतिः ।

ताराणां चन्द्ररेखेव भामिनी सा विदिद्रुते ॥ ५८

नितम्बचुम्बिवसनः स्वेदलेशादपाहरत् ।

प्रियावेशः प्रजानाथं चारुगन्धविलेपनः ॥ ५८

प्रासादोपरि सुप्तानां मुखानि कुलयोषिताम् ।

आममर्श करैः स्निग्धैर्विलोल इव चन्द्रमाः ॥ ६०

मुखेषु लब्धावसरास्तासामासवगन्धिषु ।

पद्मेष्विवेन्दुकिरणाः परभागं प्रपेदिरे ॥ ६१

हृन्दानि योषितामिन्दोरावृण्वन्तीऽपि भानवः ।

चित्राणि शोभयाञ्चक्रुः काचभेदा इवाणवः ॥ ५२

मधेय रत्नाकरोष्मीणां प्रस्फुरद्भरोचिषाम् ।

मनःशिलादिच्छुरितः शिलोच्चय इवोज्ज्वलः ॥ ६३

कनकद्रुतगौरौणां दीपिकानामिवान्तरा ।

सभक्तिरचनः काचपात्रभेदः स्फुरद्दुतिः ॥ ६४

विदुयतामिव विदुयत्वान् ताराणामिव चन्द्रमाः ।

लसत्पल्लवलक्ष्मीणामटवौनामिवाचलः ॥ ६४

स्फुरन्नेपथ्यरत्नानां मध्ये रेजे स योषिताम् ।

प्रफुल्लहेमवल्लीनां पारिजात इवापरः ॥ ६६ विशेषकम् ।

अथ गङ्गामङ्गनाभिर्विजगाहे जनेश्वरः ।

हिमकुल्यामिवालोतराजहंसविराजिताम् ॥ ६७

वगाह्यमाना योषिद्विर्जाह्वी समपद्यत ।

उद्विग्नैः परिकूजद्भिः संकुला जलपत्रिभिः ॥ ६८

विलोलनेत्रभ्रमरैरुदुग्रीवैरापगां मुखैः ।

अलङ्घ्यकूर्नितस्विन्यः प्रोन्नालैरिव पङ्कजैः ॥ ६९

तासां मुखशशाङ्कानां प्रभयेव प्रतर्जिताः ।

आविलाभःप्लवाः कामं मन्तुः पङ्केरुहव्रजाः ॥ ७०

तज्जिताम्बोजवक्त्राभिः सपरागामिरापगा ।
 ताभिराकुलिता स्त्रीभिः स्पर्धयेव प्रपुच्छुभिः ॥ ७१
 अशङ्कवन्तः सम्प्राप्तुं चक्रवाकाः स्तनत्रियम् ।
 क्रोशन्त इव निर्व्वेदादतिदूरं प्रतस्त्रिरे ॥ ७२
 रजोभिररविन्दानां पयसामपि विन्दुभिः ।
 अलताङ्गता व्यलक्ष्यन्त श्रुताकस्या अपि स्त्रियः ॥ ७३
 रदक्षताङ्कितं काचित् सपत्न्याः पङ्कजेष्वयम् ।
 प्रणयच्छलतो रोषामुखमद्भिरपीडयत् ॥ ७४
 वगाहलुलितं तुङ्गं तरङ्गं जघ्नुरङ्गनाः ।
 ईर्ष्येवोन्नतैर्भूयः कठोरस्तनपङ्कजैः ॥ ७५
 मृणालसुकुमारैश्च बाहुभिः पीवरस्तनाः ।
 भ्रवन्ते स्म नितम्बिन्यो मञ्जन्त्योऽसु पुनः पुनः ॥ ७६
 कस्याश्चित् सिन्धुमानायाश्चन्द्रविम्बमिवाननम् ।
 हिमन्तरादिव क्लान्तं जलमध्यादलक्ष्यत ॥ ७७
 स्त्रीभिः पद्मरथाङ्गादि गङ्गाया ग्लपितं मदात् ।
 तासामप्याददे सोऽश्च्युतमाभरणोच्चयम् ॥ ७८
 योषितां भ्रवमानानां केयूरास्त्रिष्टबाहवः ।
 उर्मयश्चास्रजजलाः स्पर्धन्ते स्म परस्परम् ॥ ७९
 परागरागमेतासामाददे सरितां वरा ।
 इति प्रतीपदर्शिन्यो बभूवुर्लोहितेक्षणाः ॥ ८०
 चञ्चलाश्च पुण्यजलैर्विदूरयमथाङ्गनाः ।
 अभ्यषिञ्चन् तडिलयः कादम्बिन्य इवाचलम् ॥ ८१
 स त्वतिक्रम्य महिषीं वशगां पार्श्ववर्त्तिनीम् ।
 असिञ्चत् सुभगैर्भूपः प्रेयसीमपरां रसैः ॥ ८२

अकाण्डेऽप्यसु मज्जन्त्या तयोऽज्जलसुखश्रिया ।

समालिङ्ग्यत भूपालस्तत्परित्राणतत्परः ॥ ८३

तदालिङ्गनसन्निभसालिकक्रमलाञ्छनः ।

विवशी वसुधाधीशस्तां चुचुब्ब नितम्बिनीम् ॥ ८४

महिष्याः परिपश्यन्त्यास्तदालिङ्गनमङ्गलात् ।

सेहे वारयितुं वीरो नारमानं वेपथूत्तरः ॥ ८५

तस्यां प्रेम प्रियस्यैवमतिभूमिसुपागतम् ।

वीक्ष्य देवी क्षणं तस्यौ स्तिमितेन्द्रियविग्रहा ॥ ८६

सूचीव्यधैरिवात्यन्तं भोगिदंशैरिवानिशम् ।

प्रियव्यतिक्रमैस्तैस्तैर्विव्यथे सा मनस्विनी । ८७

तस्याः प्रणयलोलाया मानोऽभूदतुलः प्रिये ।

निर्व्व्यलीकं खलु प्रेम तीव्रमानविशेषभूः ॥ ८८

अथोपकार्यमुत्तीर्णं तामार्यमतिरादरात् ।

अनार्य्यां क्षमयामास क्षमापालो रचिताञ्जलिः ॥ ८९

निगृह्य मनसः क्षोभं क्रूरसङ्कल्पलङ्घिता ।

वारस्त्रीवादरान् साऽपि बहून् वहिरदर्शयत् ॥ ९०

आश्वास्य क्षितिपमसौ विशालनेत्रा

संविष्टं निशि विवशा रुषा ज्वलन्ती ।

शस्त्रेण क्षतविनया जघान वक्ष—

स्यामूर्च्छं द्विषविषमा भुजङ्गमीव ॥ ९१

व्यालोला जलदमिव क्षणप्रभोक्षैः

प्राणाख्यं मरुतमिवेन्द्रियप्रवृत्तिः ।

निर्व्विद्या नरपतिमवगादयैषा

क्षम्यापम्परिनुदती तमःप्रकटम् ॥ ९२

अथ नरपतिशोकात्तप्यमानोऽप्यनखं
 सुविमलसलिलौघैः प्राज्यराज्येऽभिषिक्तः ।
 सुदमगमदनश्वा तत्सुतो वृष्टिपातै—
 स्तद्वरनलमिवोच्चैर्गूढमन्तर्दधानः ॥ ८३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये श्रीभजलविह-
 वणनीनाम चतुर्दशः सर्गः ॥

—:(०):—

पञ्चदशः सर्गः ।

सोऽमृताममृततरश्मिरोचिषं
मागधीं विधिनिवेदितक्रमः ।
आजहार सङ्घर्षार्चचारिणीं
मोक्षमिच्छु रिव भक्तिमादरात् ॥ १
पुत्रमात्मसदृशं परोक्षितं
नाम तत्र जनयास्वभूव सः ।
पुण्यसुलसितषट्पदं मधु—
लौकिकान्तमिव चारुवीरुधि ॥ २
तं निदेशविषये विशाम्यति—
स्तस्त्रिवांसमभिषिच्य सुस्त्रिरम् ।
स्त्रे पदे विदितशासनक्रमं
प्राप शान्तिनिलयन्तपोवनम् ॥ ३
भीमसेन इति भीमदर्शनः
सङ्गरेषु रिपुवीरपुङ्गवैः ।
दुर्जयोऽस्य सुतवत्सलात्मनो-
लोकगीतयशसः सुतोऽभवत् ॥ ४
तं पितर्यमरतामुपागते
स्नाप्यवीर्यममजहसुन्धरा ।
द्यौरिवोष्णकिरणे तिरोहिते
शीतरश्मिमभिनन्दितोदयम् ॥ ५

स दुर्लोकमधिरुह्य वासव—
स्वार्धमाप विदितर्षिरासनम् ।
कृत्स्नमेव वसुधातलस्थितं
राज्यमस्य तनयः प्रतिश्रवाः ॥ ६

स प्रतीप इति चापदारमजं
यः प्रतीपयितुमन्यपार्थिवान् ।
ज्यानिघोषनिगृहीततेजसो-
नो ससज्जं निशितोर्जितान् शरान् ॥ ७

सोऽधिकारमधिगम्य पैटुकं
पार्थिवः प्रकृतिरञ्जनादिभिः ।
केवलं न यशसोऽज्ज्वलं गुरुं
विस्मयेन जनतां व्यलङ्घयत् ॥ ८
सोऽनपत्यसुलभेन भूमिपो-
दुर्विलङ्घ्यतमसा विलङ्घितः ।
नो रराज रुचिरोऽपि शारदः
श्रीतरश्मिरिव वारिदाहतः ॥ ९

आश्रयः श्रुतवतः सदाशयः
शान्तिकर्म विदुषः पुरोधसः ।
स्पृष्टगाङ्गजलवातकम्पिते
तप्यते स्म स तपस्तपोवने ॥ २०
संयतस्य नृपतेः शुचिस्मिता
जातु जङ्घनया शरीरिणी ।
दक्षिणोदमतिशालभूषणं
बल्यरी कुसुमितेव सञ्चिता ॥ २१

कामये मदनमात्तविग्रहं
 त्वामहं मदनबाणविह्वला ।
 अग्निदग्धवपुषः प्रचक्षते
 तत्प्रतापमुचितां प्रतिक्रियाम् ॥ १२
 एवमाशु मनसः प्रहृषणै—
 लोभितोऽपि वचनक्रमैर्मुहुः ।
 निर्व्विकल्पहृदयो महीपति—
 स्तामुवाच सुदतीं विदां वरः ॥ ५१

वाममेव रमणीनिषेवितं
 प्राङ्मुखस्तृषयः पुरातनाः ।
 तं विहाय सुभगे, वधूचितं
 दक्षिणं त्वमवशा ममाश्रयः ॥ १४
 लोकविप्लवभयाद् दोषत-
 स्त्वामहं रतिमिवामललिषम् ।
 कामये न कमनीयविभ्रमां
 धर्मभीरुमनसो हि मद्दिधाः ॥ १५
 तत् सुतार्थभरविन्दलोचने,
 त्वां हृणोऽप्यनवरां सुरस्त्रियाः ।
 इत्युदारवचसं विशाम्यति
 सा जगाद् विकसन्मुखच्छविः ॥ १६

एवमस्तु समयेन कामये
 त्वत्सुतेन कमनीयसङ्गमम् ।
 मत्कृतेषु विषयेषु खल्वसौ
 मा करोतु विचिकित्सितं मनः ॥ १७

विप्रियं यदि किमप्यनादरा-
दाचरिष्यति मम प्रमादतः ।
स्वेच्छयैव विहरिष्यते मया
तं विहाय समयातिलङ्घिनम् ॥ १८

इत्यनल्पचपलाप्रकाशिनी
सा शरीरसहिता तिरोदधे ।
भूपतेरपि मनो विगर्हिता-
श्रुक्तभीति लघिमानमानशे ॥ १९

तस्य जातु महिषी महीक्षित-
स्त्रीन् सुतानजनयन्मनस्विनी ।
आदरातिशयतो निषेविता
धर्मकीर्त्तिविनयानिव त्रयी ॥ २०

बाल एव विमलं किलाग्रजः
कर्तुमाप विपिनं महत्तपः ।
यत्प्रभावशमिताक्रमैर्मृगै-
र्मूर्त्तिमद्भिरिव संकुलं नयैः ॥ २१

तत् पितर्यमरतामुपागते
प्राप राज्यमनुजोऽस्य शान्तनुः ।
तिग्मरोचिषि गते विलीनतां
स दुर्लोकमिव बालचन्द्रमाः ॥ २२

सोऽभवत् किल कुले शमं गते
यं स्पृशेच्च जरसा समाकुलम् ।
गच्छति अ स सुखं पुनर्युवा
नामतस्तमिति शान्तनुं विदुः ॥ २३

वार्द्धकेन करणैकलोपिना
 विह्वलं पितरि घोरमागते ।
 नन्दयन् सह कुलं दिगन्तरै-
 वंशतन्तुरखिलैः स खल्वभूत् ॥ २४

तस्य जातु विषये विशाम्पते—
 स्वातकानिव जनान् समाकुलान् ।
 पौरुषस्य परिभाविनः क्रमाः
 वृष्टिपातरहिते विचिक्लिशः ॥ २५
 सन्निपात्य स मुनीननन्तरं
 कृत्यविहिदितकृत्यसम्पदः ।
 स्नानकान्तिरपि दन्तरोचिषा ।
 पर्य्युच्छदमलोज्ज्वलप्रभः ॥ २६
 ब्रूत कोऽयमपदे प्रवर्त्तितो-
 मन्त्रशक्तिमसक्तद्ववादृशाम् ।
 पीडयत्यफलयन्नावग्रह-
 स्तीव्ररोग इव दुःसहः प्रजाः ॥ २७
 दुष्कृतेन कतमेन भूर्च्छता
 प्रापिताऽद्य जनता व्यतिक्रमम् ।
 पद्मिनीव मथिता हिमाश्रसा
 शीर्णचारुकरणा न राजते ॥ २८
 वात्ययेव हृतपुष्पपल्लवं
 देहतोऽपि करुणं वनान्तरम् ।
 दह्यतेऽद्य विपदा हतदुगति
 प्राज्यराज्यमवलोक्य मे मनः ॥ २९

याम्यनल्पविकसत्स्नितानि मे
 कान्तिकाति नितरां मुदेऽभवन् ।
 तानि हन्त विकलानि साम्प्रतं
 पीडयन्ति जनतामुखानि माम् ॥ ३०
 घोरदैवपरिपीडितान्तरां
 क्लेशजालविकलां प्रजावल्लौम् ।
 ह्यमुमूर्षुरिव दर्पणोद्भवा-
 मारमकान्तमवलोक्य सीदति ॥ ३१
 स प्रयोगनिपुणैर्मृदुर्मृदुः .
 श्लाघ्यपूर्वसफलैः प्रकल्पितैः ।
 पार्थ्यते न विविधैरुपक्रमैः
 कष्टशत्रुरिव दैववर्षितः ॥ ३२
 क्लिश्यमानविषयस्य साम्प्रतं
 हन्त पालयितुमक्षमस्य मे ।
 ब्रीडमावहति काङ्क्षितोऽपि सन् ।
 राजशब्द उदितो विडम्बना ॥ ३३
 यस्य नाम गुरुवीभवद्विधा-
 भूतभाविभवदर्शवेदिनः ।
 तत्पदेऽपि कथमेतदुत्थितं
 कीटवेध इव निष्कले मणौ ॥ ३४
 क्षीयते निगमपारदृश्वना-
 मञ्जसेव भवतां ममापि च ।
 प्रार्थितेन यशसा प्रजावपु-
 चन्द्रविम्बमिव चारुरश्मिणा ॥ ३५

तत् किमत्र करणीयमस्य मे
 ब्रूत तावदविशङ्कमानसाः ।
 ऐलवंश्रनरलोकपालिनां
 यूयमेव विपदन्तकारिणः ॥ ३६
 अप्यसुव्ययनिवर्त्तनं भवे-
 ह्वमेतदपि तत् करोम्यहम् ।
 राज्यकोशबलसम्पदादिके
 बाह्यवस्तुनिवहे कथैव का ॥ ३७

तेऽभिनन्द्य नृपतेर्वधो मच्चत्
 प्रोचुरखलितवृत्तमादरात् ।
 अस्य बोधमयनेत्रगोचरम्
 दुर्नयस्य करणं निशम्यताम् ॥ ३८
 पूर्वजोऽस्ति तव सर्व्वधीगुणैः
 ख्यातवृत्तिरमलो नृपोचितः ।
 तं विलङ्घ्य तव राज्यलभनात्
 क्षिप्यतेऽस्य विपदा प्रजावली ॥ ३९
 तस्य चेन्नतिविधौ महात्मनो-
 राज्यमेतदखिलं प्रकल्पयेः ।
 राष्ट्रमस्य न चिराद्भिमोक्ष्यते
 दुर्नयात्तदिति नो विनिश्चयः ॥ ४०
 तन्निशम्य वचनं मनीषिणा—
 माश्रयः स खलु धार्मिकाग्रणीः ।
 अग्रजाय चतुरर्षदां भुवं
 दातुमाशु गमनोन्मुखोऽभवत् ॥ ४१

पूर्वमस्य सचिदैर्हितैस्त्रिभि—
 र्हेतुवादकथया विमोहितः ।
 आगमस्य परिनिन्दयाऽभवत्
 पङ्क्तिः स किल धार्मिकाग्रणीः ॥ ४२

इत्यसाववरजेन सादरं
 प्रार्थितोऽपि पतितलमागतः ।
 राज्यमाप न कुलक्रमोचितं
 किंलिषातिशयसार्गलं बली ॥ ४३ युग्मकम् ।

काममाप्तवचनान्निवर्त्तितः
 स्वां पुरीं स पुनरेत्य पार्थिवः ।
 संविलोक्य सुमुदे निजं पदं
 मत्तवर्हि निचयेः पयोमुचाम् ॥ ४४

घर्मजालविकला प्रजावली
 केवलं न जलदैः प्रतर्पिता ।
 कीर्त्तिरप्यभिनवा महीपतिः
 सागरप्रणयिनौव वर्द्धिता ॥ ४५

अस्त्रविहङ्गमार्गगामिना
 जातु जङ्घुतनयामुपेयुषा ।
 तेन योषिदवलोकिताऽभव-
 न्नेत्रसाम्यपरिरक्षितक्षता ॥ ४६
 पूर्वमेव गुरुणा निवेदितां
 लीलया च विकसन्मुखच्छविम् ।
 तां त्रिलोकललनाकुलोज्ज्वलां
 निर्द्विवेश समयेन पार्थिवः ॥ ४७

गूढरत्नवलयाब्जिमेखलां
 चारुवेशपरिवर्द्धितदुतिः ।
 श्रीणिलम्बिरशना समाहसत्
 सा नृपालमहिषी वसुन्धराम् ॥ ४८

जातमात्रतनयाञ्चकेवलं
 सप्त सप्ततुरगीज्ज्वलप्रभान् ।
 आनृशंस्यमपि संहसन्त्यसौ
 पुण्यतीर्थसलिलेष्वमञ्जयत् ॥ ४९
 पार्थिवस्तु हृदि तेन कर्मणा
 पीडितोऽप्यतितरां दयापरः ।
 सत्यभङ्गभयवेपितात्मना
 नान्वयुङ्क्त दयितां किमप्यसौ ॥ ५०
 अष्टमेऽथ तनये यदा पुनः
 सा जहास परिहृष्टमानसा ।
 स्नेहवेगपरिलङ्घितस्तदा
 दूयमानहृदयो जगाद ताम् ॥ ५१

रूपमेतदतिपेलवं वृथा
 वञ्चसारकठिनं तवान्तरम् ।
 सुप्रसन्नसलिलाऽपि जाङ्गवी .
 गूढनक्रनिकरा भयावहा ॥ ५२
 लोचनैकरुचिरा शतक्रदा
 नाभविष्यदतिमात्रकाङ्क्षिता ।
 कैर्नितान्तचपलाऽपि जेदियं
 नाकरिष्यदसुभिर्वियोजनम् ॥ ५३

क्षाध्यकान्तिरपि भीषणाऽऽयतौ
 स्पर्ष्टुमप्यतिशयं न पार्थस्ये ।
 स्पर्शमात्रपरिलुप्तचेतना
 रुद्धकार्यकुशला तडिदयथा ॥ ५४
 उच्यते यदतिवत्सला प्रसूः
 कैतवं तदिति वेद्मि साम्प्रतम् ।
 यत् त्वमात्मतनयान् विनिर्गतो
 स्पृश्यसे न घृण्या मनागपि ॥ ५५
 देवपुत्रसदृशाननेकशो-
 विह्वलेव जननी त्वमात्मजान् ।
 लोपयन्त्यविधिना निजैच्छया
 किं दुरापगुणवन्न दूयसे ॥ ५६
 पुत्र एव दयिताप्रयोजनम्
 प्राङ्मुखैश्चष्टयः पुरातनाः ।
 तद्विपर्ययकृता त्वया शुभे,
 सद्भिधस्य वद कः फलोदयः ॥ ५७
 अस्तु तावदिदममप्यनागसं
 पुत्रमेकमवरत्नं शोभने ।
 एवमप्यसुखभीज्ज्वललिषा
 सङ्गमोऽस्तु सफलस्त्वया समम् ॥ ५८
 विप्रियं न किमपि प्रिये, पुरा
 भीरुरस्मि मनसाऽपि नाचरम् ।
 तद्विशालनयने, ममाधुना
 रक्ष्यतां प्रथमयाचनाच्छलिः ॥ ५९

इत्यनल्पमल्लिनच्छविं नृपं
 क्लैब्यजालपरिविह्वलान्तरम् ।
 द्योतयन्त्यतितरामिवान्तरम्
 सा स्मितेन शुचिना च भाषते ॥ ६०

ना निहृन्मि तनयं महीपते,
 कातरत्वमिति मा गमः पुनः ।
 एष एव धुरि पुत्रिणां सुत—
 स्वामलोकसुलभः करिष्यति ॥ ६१

वारुणेरनयसम्भवद्वृषा
 मर्त्यलोकमवशाः प्रपित्तवः ।
 कातरा हि वसवो ययाचिरे
 जन्मने च जलसात् कृते च माम् ॥ ६२

तानवेहि सलिलान्तरे मया
 संविदेकवशया विसर्जितान् ।
 तदगृह्णाण सुतमेनमादरात्
 सङ्गमो न भविता मया वृथा ॥ ६३

विद्धि जङ्गुतनयामयोनिजां
 मां निदेशवशगां प्रजापतेः ।
 स्वस्ति तेऽस्तु समयातिसङ्गनात्
 साधयामि परिमुक्तबन्धना ॥ ६४

इत्यलक्ष्यगतिरापगाऽभवत्
 पश्यतः क्षितिपतेस्तिरोहिता ।
 प्राप सोऽपि तनयं यमाख्यया
 देवपूर्वमृषयो व्रतं विदुः ॥ ६५

वारुणेः सुरनदीप्रणोदितात्
 साङ्गवेदमयमध्यगात् पुरा ।
 अस्त्रजातमथ चास्त्रकोविदा—
 द्वागर्वादुशनसश्च सन्नयम् ॥ ६६
 श्लाघ्यवीर्यमभिनन्द्य तं नृपो—
 यौवराज्यमचिरादलभयत् ।
 सोऽपि कान्तगुणराशिभिः प्रजाः
 पौरवांश्च गुरुमप्यनन्दयत् ॥ ६७

यासुने स पुलिने विलासवान्
 जातु गन्धमतिसुन्दरं नृपः ।
 दिव्यसत्परिमलानुकारिणं
 जिघ्रति स्म किल विष्मयाकुलः ॥ ६८
 तेन खल्वनुपलब्धयोनिना
 काननं चलितमस्तपदम् ।
 केवलं न विहितं प्रसर्पता
 भूपतेरपि मनो हृतं बलात् ॥ ६९
 पार्थिवः प्रभवमस्य सुन्दरीं
 स्त्रीमपश्चदरविन्दलोचनाम् ।
 श्लाघ्यचूतलतिकैव केवलं
 लोकचारुसहकारजन्मभूः ॥ ७०
 यासुने पयसि गौत्रितामिमां
 सं विलोक्य मणिकुट्टिमोचिताम् ।
 पङ्कजमनलिनीमिवोन्मना—
 दूयतेऽस्मै स हयालुरारमना ॥ ७१

तेन सा प्रणयपूर्वमादरात्
 ज्ञाघनीयमनुयोगमागता ।
 तं जगाद मलयानिलस्वनं
 कीकिलान्तरटवीव माधवम् ॥ ७२
 दाशराजतनयास्मप्रयोनिजा
 सत्यवत्यभिहिता यथार्थतः ।
 गन्धकाख्यपरसुन्दराभिधा
 गन्धसुगन्धतरयोजनान्तरा ॥ ७३
 कामयानमथ तं शुचिस्मिता
 प्रत्युवाच वचनीयवर्जिता ।
 मद्भिधा न कुलजा प्रलोभिता
 स्त्रैरिणीलमनुमन्तुमर्हति ॥ ७४
 तद्गतेन मनसा विलङ्घितो-
 निर्हयश्च विनिराकृतस्तया ।
 सोऽथ शून्यहृदयः समायया-
 वन्यरूपइव पार्थिवः पुरीम् ॥ ७५
 नैत्यिकेषु विधिषु स्मरार्हितः
 प्रार्थनाभिरसक्तत् प्रवर्त्तितः ।
 स क्लमौघपरिलङ्घितान्तरः
 कार्यजातमकरोदनार्थवत् ॥ ७६
 वासरेषु कथमप्यनारतं
 कर्मभिः स सुतरां नृदुव्यथः ।
 यामिनीषु विरहोदयारमना
 जागरेण कथतामथानशे ॥ ७७

तत्स्वतस्तदधिगम्य तत्सञ्च —
 स्तां वधूं समुदवाहयदगुरुम् ।
 ग्राम्यधर्मविमुखो न केवलं
 निस्पृहोऽन्वयनृपश्रियामपि ॥ ७८
 तस्य राजपदलाभशङ्किना
 पुत्रकेषु दुहितुर्दयालुना ।
 हस्त दाशपतिना न ग्रान्तनो-
 रात्मजापरिणयो मतोऽभवत् ॥ ८०

प्राक्ततेजसुलभेन कर्मणा
 तेन तस्य तुतुषुर्दिबौकसः ।
 दुष्कराचरणतस्तमूचिरे
 भीष्म इत्यसक्तदेव विस्मिताः ॥ ८१
 तत्प्रभृतरतितरां मच्चौजस-
 स्तस्य भीष्म इति रूढिरुद्धभौ ।
 कीर्त्तयते प्रतिपदं स्वकर्मभिः
 श्लाघनीयचरितः किलेतरैः ॥ ८२

सा तु चित्रपदपूर्वमङ्गदं
 तं विचित्रमपि वीर्यनिष्ठितम् ।
 पुत्रमाप पतिवक्त्रभा क्रमा—
 चन्द्रकान्तमरुणोरुतेजसम् ॥ ८३
 बाल एव किल पूर्वजीबलौ
 श्लाघ्यबाहुबलदर्पितोऽभवत् ।
 वल्गुवागमरबालकोपमो-
 यस्तयोरवरजः स कान्तिमान् ॥ ८४

शान्तनोरुपरतेरनन्तरं
प्राप्तराज्यमपि पूर्वजन्तयोः ।
तुल्यनामरिपुरत्पितामरं
कीर्त्तिशेषमकरोद्रणान्तरे ॥ ८३ ॥

अप्यलब्धवयसं किलानुजं
सागरान्तधरणीमलभयत् ।
प्राशिषश्च वशवर्त्तिनीः प्रजा-
भीष्म एव जननीमते स्थितः ॥ ८४ ॥
यौवनेन परिभिन्नशैशवं
माधवोत्तसितपादपोपमम् ।
तं विलोक्य मुमुदे न केवलं
तस्य दारविधिमाचकाङ्क्ष च ॥ ८७ ॥
काशिराजसुतयाऽम्बिकाख्ययाऽ-
म्बालिकेतापरया च पार्थिवः ।
पुष्पचापसुभगो रतिश्रया
भीष्मवीर्यहृतया पतिर्वृतः ॥ ८८ ॥
चारुकामसुखमानिशाक्षया-
न्निर्विशङ्कतितरां तयोर्व्यशः ।
सप्त सोऽथ शरदोऽतिवाहयन्
राजयन्मपरिलङ्घितोऽभवत् ॥ ८९ ॥
दक्षबन्धुभिषजां चिकित्सितै-
र्विघ्नितः स बहुशोऽप्यनन्तरम् ।
अस्तमभ्यगमयन्नृपं गद—
स्तं हतान्त इव तिग्मरोचिषम् ॥ ९० ॥

स प्रदीप इव शान्तिमागतो-
मल्लिकामिव कुलं नृकेवलम् ।
राष्ट्रमप्यतितरामिवान्तर-
न्तदगृहस्य विदधे तमोहतम् ॥ ८०

सत्यवत्यथ शुचाऽतिलङ्घिता
वंशलोपमवलीक्य शङ्किता ।
भीष्ममेत्य विगताऽर्थितां वृथा
वेपते स्म मनसा मनस्विनी ॥ ८१

पूर्वमेव नृपतेः प्ररिग्रहा-
ज्जातमात्मनि मुनेः पराशरात् ।
साऽथ साधु समचिन्तयत् सती
वादरायणमुदाररोचिषम् ॥ ८२

चिन्तितोपनतमुन्नतान्तरं
प्रज्वलन्तमिव तेजसा रविम् ।
वंशतन्तुकरणाय कान्तिम-
त्तं जगाद कथमप्यवाङ्मुखी ॥ ८३

सङ्गतोऽथ मुणिरम्बिकाख्यया
श्मशुराजिपरिपिङ्गलदुःप्रतिः ।
क्षणकान्तिरतिदीप्तलोचनः
शक्यते स्म जटिलो न वीक्षितुम् ॥ ८४

अन्धमेव तदियं महाबलं
पुत्रमाप परिपालनाक्षमम् ।
आश्रवं श्रुतवतां यमाख्यया
राष्ट्रमेव धृतपूर्वमूचिरे ॥ ८५

पाण्डुरास परिसङ्गताऽपरा
 तेन नाम सुनिना भयाकुला ।
 अर्थतोऽपि तदसौ महौजसं
 पाण्डुमेव सुषुवे श्रमात्मजम् ॥ ८६

भूय एव जननीप्रणोदितः
 सङ्गतं परिगतः स शूद्रया ।
 धर्ममभ्यजनयद् यमात्मजं
 नामतः स विदुरः किलाऽभवत् ॥ ८७

सत्यवत्यनुमताऽपि भाविनी
 तं विचिन्त्य पुरुषं प्रजावती ।
 तस्य चारुपरिचारिकां निजां
 प्रैषयत् किल भयादलङ्कताम् ॥ ८८

प्रज्ञाचक्षुर्न खलु कुशलः पूर्वजोराज्यमाप्तुं
 पाण्डुस्तस्मादलभत कुलैः कल्पितां वंशलक्ष्मीम् ।
 प्रागेवासौ मधुरिव सदाऽऽह्लादनीं कान्तिमाप्त-
 स्तत्सम्पर्कात् स इव लतया सङ्गतः प्रोज्ज्वलोऽभूत् ॥ ८९
 गान्धारी धृतराष्ट्रमाप दयितं जन्मान्धमेनं पुन-
 र्ज्ञात्वा पूर्वमभूत् पिनङ्गनयना साध्वीव्रतं विभ्रतो ।
 तस्याः पुत्रशतं बभूव परतो ये कौरवाख्यां गता-
 स्तेषामभ्यधिकास्तुर्थसंहितादुर्व्योधनाद्यास्त्रयः ॥ ९०

जननात् परमेव तं सुतं
 सहसा गर्दभराविणं पिता ।
 अतिवत्सलतामुपागतो-
 विदुरोक्तोऽप्यनिशं न संजहौ ॥ ९१

पाण्डुराज्यं प्राज्यमासाद्य विद्वान्
 भीष्माश्रयां स स्थितोऽभूत् स्थितिज्ञः ।
 अग्रे जातो जातितोऽन्वोऽपि कामं
 साम्राज्यर्द्धिं शिष्ये भोगमृणाम् ॥ १०३

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डुराज्यलाभो नाम
 पञ्चदशः सर्गः ॥

षोडशः सर्गः ।

स दोर्बलेनैव बलावलेपा—
स्रतान् पुनः स्नाप्यतमोपदाभिः ।
साम्ना विविग्मानथ दण्डयोगे—
नोत्पृङ्खलानप्यखिलान् व्यनैषीत् ॥ १
वाग्मी किलाभ्यानयनाय दूतः
कुन्त्याः प्रतापोज्ज्वलमारुजायाः ।
स्वयंवराय शरदिन्दुकान्तं
तं कुन्तिभोजप्रहितः प्रपेदे ॥ २
शूरः पुरा कृष्णपितामहोऽभू—
त्तस्यानवद्या तनया पृथाऽऽख्या ।
तां कुन्तिभोजाय दिदेश कुन्ती
राज्ञे किलासाय स सत्यसन्धः ॥ ३
आदास्यमानो दयितां दिनान्तः
कलामिवेन्दोः सुतरां स राजा ।
साम्राज्यकार्यं सचिवे विसृज्य
वङ्गौ प्रचण्डत्वमिवावभासे ॥ ४
शुभे मुहूर्त्ते महनीयकीर्ति-
र्ग्रीहीपतीनां ककुदं स पश्चात् ।
पूर्वं कुमार्याः प्रगुणैर्विलोचं
श्रुतैस्तदीयं हृदयं प्रतस्थे ॥ ५

स सैन्यमुखैः सहितः सहिष्णुः
 प्रयाणतूर्थध्वनिभिर्दिगन्तान् ।
 आपूर्त्य साक्षादनुयायिवर्गैः
 सदाप्ययन्त्रान इव प्रतस्थे ॥ ६
 तस्मिन् गते नागरिकावलीभि-
 र्न पूर्ववत्तन्नगरं रराज ।
 संप्रस्थिते प्रस्तुतशीतरश्मौ
 नक्षत्रताराभिरिवान्तरिक्षम् ॥ ७
 रथं नभस्वन्तमिवोत्पताक-
 मारुह्य राजा रुचिरं स गच्छन् ।
 द्रुतन्तडिलन्तमिवाम्बवाहं
 मरुद्भिरभ्रद्विरदो रराज ॥ ८
 तस्योपरिष्टादुरुविक्रमस्य
 सितातपत्रं बिभराम्बुभूवे ।
 तेनोर्ध्वमालम्बितचन्द्रविम्बः
 स जङ्गमः शैल इवाललत्ने ॥ ९
 स चामराभ्यामतिनिर्धलाभ्यां
 संवोजयमानो नरलोकपालः ।
 चलन्नुपान्तद्वितये वलाकी
 मरुत्सखो मेघइवाबभासे ॥ १०
 गङ्गामनङ्गोपमचारुकान्ति-
 स्तरङ्गमालाममलान्तरात्मा ।
 विशेषनीसेतुभिरप्रमत्त-
 स्त्रयीमिवोच्चैर्निर्यमेस्ततार ॥ ११

आकम्पितानोकहपुष्परेणु-
 रासृष्टर्वार्थ्याशयशीकरार्द्रः ।
 गच्छन्तमतस्तमिवानुकूल-
 स्तं सेव्यमारात् पवनः सिधेवे ॥ १२
 प्राप्तो बलिं माण्डलिकैर्नृपालैः
 प्रकल्पितं कल्पविदप्रमेयम् ।
 प्रगृह्य पश्यन् कमनीयदेशान्
 उपह्वरं भोजपराजधान्याः ॥ १३
 कार्य्याधिकारैः पुरुषैः पुरोगै-
 रावेदितां तन्नगराधिपस्य ।
 गुर्वीं सपर्यां रचितोपकार्या-
 सुर्वीपतिः प्रीतिसगाद् गृहीत्वा ॥ १४
 स निमग्नां नीरपतत्रिसंघै-
 र्नीभिश्च पश्यन् विमनायमानः ।
 नृपः कुमारीं प्रति लोलुपत्वात्
 क्षणप्रसुप्तः क्षणदां निनाय ॥ १५
 ततः प्रभाते लघुतूर्य्यशब्दैः
 प्रबोधितो वन्दिवचःप्रभिन्नैः ।
 जगाम निर्व्वर्त्तितनितप्रकृतयः
 स्वयंवरस्थानमसौ सुवेशः ॥ १६
 तद्राजसंघैरभिशीभमानं
 विशेषनेपथ्यविधिप्रकाशैः ।
 तारान्नजैरिन्दुरिवान्तरिक्ष-
 मुक्तासयामास नृपः प्रपन्नः ॥ १७

महार्चरत्नासनसंस्कृतेऽसौ
मञ्चे निषन्नः स्फुरदग्रावेशः ।
रराज राजा परितः प्रफुल्लः
शृङ्गे सुमेरोरिव कल्पवृक्षः ॥ १८

विजृम्भिते मङ्गलतूर्यघोषे
किञ्चिच्चलन्त्यामपि वैजयन्त्याम् ।
जगाम सा राजकमण्डलान्तः
पतिंवरा भोजपतेस्तनूजा ॥ १९

तस्या मधुस्यन्दि मुखं नरेन्द्रा-
निवारितेर्ष्या युगपत् पिवन्तः ।
न हस्तिमापुः शतपञ्चमेकं
फुल्लं विलोलाइव भृङ्गसंघाः ॥ २०

तामिच्छतां निन्दितशारदेन्दु-
मनिच्छतामप्यवनीश्वराणाम् ।
अन्तर्गतं भावसुपाशशंसु—
व्वलादिकोङ्कृतविलासचेष्टाः ॥ २१

कश्चिद्विलोलस्तिमितायताक्षो-
निवेशयिष्यन् कमलं स्वमौलौ ।
सितातपत्रस्य सुवर्णदण्ड-
ममण्डयत्ते न मुहुर्मुहूर्त्तम् ॥ २२
अपाविशेष्वात् पृथिवीश्वराणां
चिराय पश्यन्निव चारुकान्तिम् ।
तामेव कश्चित् स्पृहणीयशीमां
विलोकयामास विलोकचेताः ॥ २३

आन्दोलितेनोच्चलितद्विरेफं
 लीलारविन्देन चे कश्चिदन्यः ।
 अस्थानएवास्थिरमानसत्वात्
 पार्श्वस्थितं स्वं सुहृदं जघान ॥ २४
 सिंहासनस्थः परिवृत्त्य किञ्चित्
 कश्चिद्वयस्यं मधुरं बभाषे ।
 विलोलचक्षुस्तुरैः कटाक्षै-
 र्विलोकयामास तु भूयसैनाम् ॥ २५
 तस्या मुखेन्दोः किल कान्तिमय्या—
 मन्यो विलासी कथमप्यलब्ध्वा ।
 अदृष्टचन्द्रो बहुलक्षपायां
 न्नानच्छविं लोक इव प्रपेदे ॥ २६
 परागलेशैरुपरुचनेन
 सखायमाखण्डलतुल्यधामा ।
 विधाय साक्षान्मधुरेण पद्मात्
 कश्चित् सिधेवे मुखमारुतेन ॥ २७
 शुद्धान्तरक्षी किल मङ्गलाख्या
 सौवर्णवेत्नीज्ज्वलिताग्रहस्ता ।
 चेदिप्रदेशाधिपसन्निकर्षं
 प्रापय्य पूज्यामथ तां बभाषे ॥ २८
 आलम्बिताजानुभुजो महीजा-
 दानाम्बुना भद्र इवार्द्रहस्तः ।
 असौ क्षितीशः समरे रिपूणां
 पुरस्त्रयो नाम पुरां विजेता ॥ २९

अस्याग्रहारैः शतशोविष्टै-
 रष्टापदद्योतितदिग्विभागैः ।
 प्रसाधिताऽभूदसुधा न ताव-
 दसुन्धराभावमपि प्रपन्ना ॥ ३०
 अस्पर्णवोर्मिभूततताम्रपर्णी
 मुक्ताफलैः खलतमैहसन्ती ।
 विराजते शुक्तिमतौति रम्या
 परैरगम्योज्ज्वलराजधानी ॥ ३१
 अमुथ मौर्वीखलजिता ज्वलन्तः
 शिलीमुखाः प्रग्लपितान्तरायाः ।
 रणे रिपूणां वदनारविन्दै-
 श्चिराय सार्धं प्रणयं वहन्ति ॥ ३२
 अनेन राज्ञां ककुदेन हस्त-
 मामुक्तमुक्तावलयोज्ज्वलेन ।
 सुरद्रुमेणैव लताप्रबालं
 कच्चिद्रसादिच्छसि गृह्यमाणम् ॥ ३३
 विलोक्य किञ्चित् परिवर्त्तमानां
 वातेरितामम्बुजिनीमिवैकाम् ।
 दृप्तान्यभूपालसकाशमेता-
 मासादितां सा सुदतीं जगाद ॥ ३४
 पञ्चालदेशेश्वर एष राजा
 यज्वा यशोभिः सुरभीकृताशः ।
 हर्म्याणुपाकृदृढणाङ्गुराणि
 परिप्रकाशानि यतो रिपूणाम् ॥ ३५

अस्य ज्वलङ्घिः प्रथितैः प्रतापै-
रपि त्रियामास्वरिसुन्दरीणाम् ।
मुखेन्दवः प्रगलपितच्छविला-
न्नैव प्रमोदाय भवन्ति यूनाम् ॥ ३६

महारथानप्रतिमाननेका—
नेकोऽयमायोधनमूर्धनि स्त्रैः ।
सन्ध्याजयामास शितैः पृष्ठत्कैः
सार्द्धं धनुर्भिर्वीरवीरगर्वान् ॥ ३७

ऐश्वर्यमासादयितुं रुचिश्चेत्
काम्पिल्यनान्नो नगरोत्तमस्य ।
प्रेम्नां निधिं प्रार्थितसौकुमार्यम्-
अमुं वृणीष्वामलवंशकेतुम् ॥ ३८
गङ्गोर्मिसरङ्गावितमूलदेशा-
न्युद्यानवृन्दानि मनोरमाणि ।
लौलाविलासायतनानि चोच्चैः
कुरुष्व पादापेण गोचराणि ॥ ३९
तां कामयन्तोमितरत्र गन्तुं
पर्याकुलाक्षीमवधार्य बालाम् ।
नीत्वा क्षितीशान्तरमन्तरञ्चा
समावभाषे सुमुखीं वयस्या ॥ ४०

भृशं स्वतन्त्रोऽपि वशो गुरुणां
शस्त्रेष्वमोघेष्वपि शास्त्रमार्गैः ।
प्रशस्ति यः कैकयकामरूपौ
स कामरूपः पृथिवीश्वरोऽयम् ॥ ४१

अजस्रमाष्कृतशस्त्रसंघं
 यं सङ्गरे सोढुमशक्नुवन्तः ।
 बभूवुरुक्षुच्य शरासनव्यां
 लज्जानिवह्नाञ्जलयः किराताः ॥ ४२
 वगाह्यमानं त्रिदशाङ्गनाभि—
 र्मूलं सरो लोहितमामनन्ति ।
 यस्यामले वारिणि तस्य नित्यं
 यस्यावरोधाः समुपसृशन्ति ॥ ४३
 अमुथ यात्रासु नगोपमानां
 कटप्रभेदाङ्गलवद्विपानाम् ।
 आसेव्यते रुढकटूप्रगन्धः
 सप्तच्छदानामिव माधवेऽपि ॥ ४४
 अस्यावरोधाननपङ्कजानि
 शशाङ्करेखेव समुल्लसन्ती ।
 स्नानानि चेदिच्छसि पुष्पमय्या
 लक्ष्मेरिव संयोजय तत् स्रजेनम् ॥ ४५
 अधश्च कृष्णागुरुपादपाना—
 मामोदिते गन्धस्रगप्रचारैः ।
 स्थित्वा गिरेर्निर्भरशीकराप्रै-
 र्निर्व्विश्रितां शीघ्रकृतुप्रदोषः ॥ ४६
 रसानुकूलं वचनं न तस्या-
 बभूव कामं रुचये कुमार्याः ।
 सर्व्वामरैः पीतमिवेन्दुविम्बं
 दर्शयन्पायाः क्षणदृश्यमानम् ॥ ४७

सान्निध्ययोगात् क्षणमुज्जलत्वं
 प्रापय्य तं विद्रुतह्रिमगौरी ।
 बाला चलन्ती चपलेव शैलं
 मालिन्यमुच्चैस्तरमानिनाय ॥ ४८
 महीरुहं सा लतिकेव कान्ता
 शनैर्नृपालान्तरमाससाद ।
 अथेन्दुपादामलवाम्बिलासा
 दौवारिकी राजसुतां जगाद ॥ ४९

यस्याम्बुराशिः स च रोहणाद्रि-
 निर्घ्नावभूतां गुणगौरवेण ।
 विभाति सोऽयं नरदेवसिंहो—
 महाबलः सिंहलभूमिपालः ॥ ५०
 रामेण कामं विनिबद्धसेतु-
 रपि प्रकृत्यैव दुराक्रमत्वात् ।
 यस्यावरक्षाऽर्णवएव साक्षात्
 प्रत्यादिशत्यन्तनिविष्टसैन्यम् ॥ ५१
 रत्नान्यसौ क्रीस्तुभसोदराणि
 स्तुतानि देवैर्बृहशो दधानः ।
 तदेकनेपथ्यविधिप्रसङ्गा-
 ल्लसद्वलीकं हसतीव क्षणम् ॥ ५२
 अनेन दैत्यीश्वरप्रतीतात्
 पुरन्दरादासवता पुराऽस्त्रम् ।
 नियन्त्रितः केवलमम्बुराशिः
 पुरेऽस्य सुक्तापटलं तनोति ॥ ५३

अनेन कश्चिन्मदनोपमेन
विशेषपुष्पोच्चयसौकुमार्या ।
अभोधिरोधस्यतुरोधपुण्यां
निर्वेक्ष्यसि क्षौणिभृता सुखानि ॥ ५४
आकर्ण्य तूर्यध्वनिमन्द्रनादं
महार्णवस्यार्णवमेखलायाः ।
अधीश्वरलञ्च वसुन्धराया
रम्यासु लब्ध्वा विहर स्थलीषु ॥ ५५

प्रलोभिताऽपि क्षितिपालमेवं
कान्तं न सा कामयते स्म बाला ।
औदार्यलक्ष्म्यादिगुणैः प्रतोतं
पतिव्रतेवान्यपुमांसमेतम् ॥ ५६
इन्दोवरश्यामलकान्तिमन्यं
बाला महीपालमथाससाद ।
त्रिलोलबाहुः स्फुरदुत्तरङ्गा
गङ्गे व विन्ध्याचलपादशैलम् ॥ ५७
वातोपयांगादिव वैजयन्तीं
चन्द्रोदयादिन्द्रवशाभिवाशाम् ।
तत्सन्निधानादभिशीभमानां
प्रेक्ष्य यताचीमवदद्वयस्था ॥ ५८

असौ किरीटो स्फुरदघ्रावेशो-
विभाति रत्नैः खचितान्तरलात् ।
आमूलसंपुष्पितपाटलाग्र्यो
धातुद्रवैरद्विरिव प्रभिन्नः ॥ ५९

अयं विनेतीत्तरकोशलानां
 गुणैरुदारैः कुशलाधिगन्ता ।
 अंशावतारप्रभवो महौजा-
 श्वतुर्भुजस्योज्ज्वलकीर्तिशालौ ॥ ६०
 अस्य ज्वलद्भिः परितः प्रतापै-
 र्गर्व्वज्भित्तानां किल पूर्व्वजानाम् ।
 पातालकुलिष्वपि काश्यमानै-
 स्तिरस्कृतोऽभूत् प्रभवोऽपि भानुः ॥ ६१
 साकेतनारीनयनोत्पलानां
 प्रीतिं परां प्रेक्षणतो वहन्ती ।
 शरत्सुपथ्यामकलेन्दुवद्भो,
 लमस्य यूनो भव धर्मपत्नो ॥ ६२
 सौवर्णयूपैः शतशोरघूणां
 पुरस्कृतां तौरवनीं सरयाः ।
 रम्यामलङ्कृत्य च निष्कलङ्कान्
 सुदुर्लभान् भुङ्क्ष्व मनोज्ञभागान् ॥ ६३
 एवं वचोभिश्चतुरैस्तथैषा
 प्रराचिता रेचितलोचनश्रोः ।
 बाला परिस्नानमुखारविन्दात्
 तस्मात् क्षितीशान्नयनं चकर्ष ॥ ६४
 तामङ्गनां मङ्गलहस्तसूत्रा—
 मनङ्गकल्पास्तिमितेक्षणस्य ।
 नोला विदर्भाधिपतिः पुरस्ता-
 दुवाच बालां ललिताक्षरा सा ॥ ६५

अधीश्वरोऽसौ क्रथकैशिकानां
सम्भाष्यते यस्य सदा निदेशः ।
प्रतीपभूपालकिरीटकोटि-
प्रभाभिराभासितदिङ्मुखस्य ॥ ६६

अमुष्य राष्ट्रं परिमाणभावा—
दियत्तयाऽपेतमभूत् पुरस्तात् ।
अमुष्यते श्रीलनलब्धवर्ण-
र्जनेर्महाराष्ट्रपतिस्ततोऽयम् ॥ ६७

आरोपितज्यं धनुरादधानं
विलोक्य युद्धे क्षितिपालमेनम् ।
सृगाद्वोस्त्रैर्मृगराजमेकं
भवन्ति दूरादरयो विविक्ताः ॥ ६८

अनेन सम्भोगपरिच्छमेण
रश्मोरु, चेत् काङ्क्षसि भोगमग्रम् ।
अलङ्कुरुष्वोत्तलराजमार्गं
तत् कुण्डिनाख्यं नगरं विलासैः ॥ ६९

उपस्तितां चारुगतैः पुरस्तात्
काञ्चीपतेरक्षितविग्रहां ताम् ।
सुराङ्गनाञ्जीकुशलोत्तमाङ्गी—
मालिर्बभाषे कमलायताक्षीम् ॥ ७०

यैरीश्वरो मन्मथमात्तचापं
नेत्रानलैरुन्मथयाश्चकार ।
आख्यं तदुत्थे कुल उद्भूव
कुलप्रदीपः क्षितिपाल एषः ॥ ७१

निवेशिता भर्तृषु यस्य वाणाः
 पाण्डूनि गण्डान्यरिसुन्दरीणाम् ।
 सकज्जलासु स्रपितानि चक्रुः
 प्रभातकालेन्दुवदाविलानि ॥ ७३
 यशोभिरस्येन्दुमनोश्चकान्तेः
 कान्तास्मरोद्दीपनतत्परस्य ।
 तमिअपक्षेऽपि विभाति काञ्ची
 ज्योत्स्नाप्रपूरस्रपिताम्तरेव ॥ ७३
 रमाननङ्गप्रतिमेन साक्षा-
 त्रिर्वेष्टुमिच्छा तव चेदनेन ।
 रश्मोरु सन्भावय वानिनीना-
 मेनं ततो माननिवारणास्त्रम् ॥ ७४
 कृष्टाऽपि सख्याश्चतुरैर्व्वोभि-
 र्व्वाला नृपालान्तरमेव याता ।
 अप्यन्तरायैरुपरुह्वृत्तिः
 फलं परस्तादिव तत्त्वविद्या ॥ ७५

अथावदत्तामरविन्दनेत्रा—
 मसौ महेन्द्रप्रतिमो महौजाः ।
 शय्याश्चकाराधरनिर्व्वपेक्षं
 योवासवं सोमरसासवेन ॥ ७६
 युवा सुवेशोऽयमजातशङ्क-
 र्निर्तान्तकान्ताजनलोभनीयः ।
 अवन्तिनाथः सुरलोकपालं
 प्रत्यसृज्यो यो नरलोकपालः ॥ ७७

न राजतेऽस्योऽब्जलराजधान्यां
 गौर्या समं केवलमेव कालः ।
 वैरात्ययादीश्वरसन्निकर्षेऽ
 पुण्डरायुधः पुष्पधनुर्धरोऽपि ॥ ७८
 वसन्नपि स्वे विषयेऽङ्गनाना-
 मपाङ्गवाणैः प्रह्वरन्नङ्गः ।
 अजस्रमेतं सृष्टयास्वभूव
 न जातुचित् पुष्पशिलीमुखाय ॥ ७९
 अमुं कटाक्षैः प्रह्वरन्त्यभीक्ष्णं
 विलोपयास्योऽक्षतरावलेपम् ।
 लीलाविलासेषु विलासिनीनां
 चातुर्यरूढिप्रभवं निजानाम् ॥ ८०
 सिप्रातरङ्गानपि चारुशृङ्गान्
 तुङ्गस्तनाभ्यां जलकेलिकाले ।
 आस्फालयास्फालनगर्वलोपा—
 दवन्तिनारीस्तनपङ्कजानाम् ॥ ८१
 व्यलङ्घयङ्गूपतिमयावेशं
 बाला नृपालान्तरमीप्सु रेव ।
 वसन्तपुष्पान्तरमाप्तुमिच्छुः
 सहस्रपत्रं भ्रमरीव फुल्लम् ॥ ८२
 अथावदत्तां प्रतिहाररक्षी
 ललामभूतां कुलकामिनीनाम् ।
 कादम्बिनी मन्दमनोज्ञशब्दा
 रसोत्तरं निर्व्वधनामिवीर्व्वीम् ॥ ८३

लाटोऽयमिन्दोवरनिन्दिकान्ति-
र्विलम्बमानोज्ज्वलहेममाख्यः ।

आभाति भास्वरितालधारा-
मनोहरः शैलइवामलीजाः ॥ ८०

सन्ध्याविधौ पूर्वमभूद्विधातु-
राचामतो यश्च लुकं जलस्य ।
मुनिश्च लुक्चो विमलान्तरारमा
वंशस्य साक्षात्तिलकोऽयमस्य ॥ ८१

असौ विलासी प्रकृतीर्विस्तृज्य
विलासिनीभिर्विलसत्यजस्रम् ।
अनेन सार्द्धं परिभोगदीक्षां
वामाक्षि, कच्चिच्चरितुं रुचिस्ते ॥ ८२

भोगक्षमं कान्तमपि क्षितीशं
कुमारिका कामयते स्म नैतम् ।
लीलाविलासस्य सखायमुच्चैः
स्मरस्य जातीव वसन्तकालम् ॥ ८३

योयः प्रसादाविलया श्रियेव
तयोत्पलाख्या व्यतिलङ्घ्यते स्म ।
व्यलीकभावाकुलमानसलात्
स भूमिपालो ग्लपितो बभूव ॥ ८४

भूपालवर्गैः क्षणविघ्निताऽपि
सा पाण्डुमापाण्डुरुचं प्रपेदे ।
मार्गाचलेर्व्याकुलिता मुहूर्त्त-
मभ्योनिधिं मेखलकन्यकेव ॥ ८५

आसाद्य साक्षादनवधरूपं
तमास्त बाला गमनाच्चिह्ना ।
तत्त्वाबोधक्षपितव्यलीकं
साक्षादविदेव तदोयसर्गात् ॥ ८०

अथ प्र प्रफुल्लाननपद्मरस्यां
विलासदीक्षागुरुयक्षलाक्षीम् ।
आलिखितलङ्गीकृतशीतरश्मिं
तामन्तरङ्गाचतुरं बभाषे ॥ ८१

वंशः क्षितौ यः प्रथितः सुधांशो—
स्तत्पादतुल्यैर्विमलैर्गुणौघैः ।
मुक्तावदातोऽवलकीर्तिपूरै—
स्तमत्यगादप्यनिशं लसद्भिः ॥ ८२

स्फुरत्प्रभैर्दशैरिव सहिमानै—
र्महौषधीव प्रगुणैर्महद्भिः ।
गुणैर्निष्ठातैः खचिता धरित्री
यद्भूमिपालैर्जलराशिचिह्ना ॥ ८३

समं यशोभिः क्षितिशासनानां
येषां सदा शासनमप्रतर्क्यम् ।
हीपान्तरेष्वप्यवकाशमाप्त—
मुत्तालमप्यम्बुनिधिं विलङ्घ्य ॥ ८४

सुराङ्गनाभिः सुरमङ्गलार्थं
वीणाकराभिः परिगीयमानम् ।
येषां महद्भाहुबलं बलारि-
बन्धैस्तारं स्नानमतोत्थ तत्त्वौ ॥ ८५

तदंशकेतुर्नरपुङ्गवोऽसौ
 महीक्षितां मौलिनिवेशिताञ्च ।
 वद्रे स्वयं यं कमला सुरारि-
 र्विशालवक्षःस्थलमपुपेक्ष्य ॥ ८३
 मौवर्णपुङ्खाः समरेष्वमोघाः
 शिलीमुखा यस्य समुन्नसन्तः ।
 चिराय कुर्वन्ति विलासिनीनां
 गण्डस्थलीः पाण्डुवक्षः परेषाम् ॥ ८७
 गुणेः समस्तैः प्रणयक्रमान्धै-
 रुदारसत्वस्य महीजसोऽस्य ।
 लोभानपेक्षैरपि पक्षपातात्
 परस्परं तत्त्वजिरे विरोधाः ॥ ८८
 यशोभिरुच्चैरिव पाण्डुरोऽसौ
 स्फुरत्प्रभैराभरणैर्विभिन्नः ।
 विभाति राजेव शिलीञ्चयाना-
 मुच्चावचैर्धातुरसैः परीतः ॥ ८९
 अस्योदवक्षस्यपरान् क्षितीशान्
 विलङ्घ्य लङ्घ्नीं प्रणयाहसन्तीम् ।
 श्लाघ्यां सपत्नीमवकाशमाप्ता
 नीत्सारयन्ती सुचिरं लमाञ्च ॥ ९००

सख्यास्ततः सा वचनावसाने
 प्रयत्नसंवारितसंक्रमाभ्याम् ।
 विकाशसङ्कोचमनोज्ञराभां
 विलोचनाभ्यां नृपतिं ददर्श ॥ ९०१

तथैव दूर्वाङ्कुरभङ्गमय्या
पुष्पस्रजा मङ्गलचूर्णगोष्ठी ।
संयोजयामास समं जनानां
भूपालमुच्चैस्तरसाधुवादैः ॥ १०२

न केवलं तेन स एव भूप-
स्तां सुन्दरीं हस्तगताममंस्त ।
साऽपेनमत्यन्तविलोलचित्ता
मालाकरालिङ्गितमिङ्गितञ्चा ॥ १०३
इन्दोः कलेव कमनीयरुचिः प्रदोषं
यातेयमुत्पलदलोपमलोचनश्रीः ।
इत्यादराद्वचनमुच्चरितं निशम्य
लोकैर्व्यलीकमगमन् किल भूमिपालाः ॥ १०४
नेदुर्विनोदपिशुनाः कमनीयतूर्या-
श्वेतस्तशोरतितरां मुदमावहन्तः ।
तैरेर भूमिपतयः प्रकटूभवन्नि-
स्तापं मनस्यभिहताश्च गादमापुः ॥ १०५
मोदप्रभिलवरपच्चलसद्विलासो-
ज्ज्ञानाननस्तदितरत्र ततो विषादात् ।
एकच भानुकिरणैस्तमसाऽपरस्मि-
न्नेरुप्रदेशश्च भूमिपतिव्रजोऽभूत् ॥ १०६
प्राप्तां सुतां दयितमारमगुणानुरूपम्
आकृष्टलोकपरिनिर्मलचारुलङ्घीम् ।
बालार्कमण्डलमिवोज्ज्वलपूर्वसन्ध्या-
मालोक्य मोदमगमत् किल कुन्तिभोजः ॥ १०७

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये कुन्तीस्वयंवरवर्णनोनाम
षोडशः सर्गः ।

सप्तदशः सर्गः ।

अथ तमस्यारुचं वसुधाधिपं
स परिगृह्य गुणाधिकमात्मवान् ।
निजपुरं समवेशयदादरात्
सुरसखं रसखण्डमिवोज्ज्वलम् ॥ १
पुरगवाक्षकुलं किल तत्क्षणा-
दपि क्षितं समभूतमिवेक्षितम् ।
रसविशेषविलोततरिक्षणा-
नृपपुरे पपुरेनमिवाङ्गनाः ॥ २
परिचितं रचिरैः पुरजालकं
मधुविलज्जविलासवतीमुखैः ।
प्रचुरभक्तिमतीत्य विदिदुर्गते
करचितां रचिताम्बुरुहप्रभम् ॥ ३
मुख्यशङ्करचोः पुरयोषितां
परिविलोक्य तत्सुसुकमानसम् ।
कुसुमचापभृतः स्थितमसृश-
न्मधुरिमा धुरि माधवसन्निभम् ॥ ४

मधुरया स्मितचारुमुखश्रिया
 समहरेन्मधुमुखदृशां मनः ।
 स मधुमन्मथयोर्मधुराकृतिः
 समरसोऽमरसोदरविक्रमः ॥ ५
 श्रितविलासविलोचनवीक्षणै—
 र्मनसिजं सुतरामभिवर्षयन् ।
 मदवतीषु मुहुः समतेजय-
 न्नरमणी रमणीषु कुतुहलम् ॥ ६

स्तनविचुम्बिसुतोज्ज्वलिताङ्गया
 विगलितांशुकयाऽलसचक्षुषा ।
 अनुगवाक्षमुपस्थितमीक्षितुं
 स्मरसमं रसमण्डितमेकया ॥ ७
 अनिशमन्यपदोज्झितचित्तया
 तमखिलैः करणैरनुयातया ।
 न खलु दूरगतिर्विवदेतरा—
 मपरया परयाविशदायुधम् ॥ ८
 अपरिपूर्णविभूषणयाऽन्यथा
 विरचितेकविलोलवतंसया ।
 गुरुजनान्तिकमागतमुद्धतं
 सुदितयाऽऽदितया मदसम्पदः ॥ ९
 अपि पिबन्मुपात्तकचोच्चयं
 समवलम्ब्य करेण नितम्बिनी ।
 न सहसा न वह्निस्वरया लस—
 न्मृगमदाऽगमदालयतः परा ॥ १०

कुलजनोचितयोऽञ्जलञ्जया
परिचिता गृहएव पुराऽऽस्त या ।
न सुदुर्लभा कलिकाकुलिताऽभ्यगा—
अ सङ्घसा सङ्घ साऽऽस्तिजनैर्विद्धिः ॥ ११

किसलयोपमपाणितलाऽपरा
सकुसुमाभरणा परिप्लवा ।
प्रतिपदं ललितोत्तरमभ्यसत्
प्रचलता च लतालघुनर्त्तनम् ॥ १२

नववधूरवधूतवधूक्रमा
वच्चिरपि प्रतिगन्तुमनन्तरम् ।
कृतमतिः परिवादभयाकुलै—
र्निजगृहे जगृहे गुरुभिर्बलात् ॥ १३

छलितघृहजनैश्चटुलाक्षरै—
रकलिता गृहकर्ममिषावृद्धिः ।
अलसलोलविशालविलोचना
रसङ्घसा सङ्घसाऽऽविरभूत् परा ॥ १४

गुरुनितम्बपयोधरनिःसङ्घा
गजवधूरिव मन्यरगामिनी ।
निजसखी क्षमया न विलम्बितुं
व्यपरया परया प्रतितल्लरे ॥ १५

हिमकरोपमशुभ्रतमां स्रजं
मणिमयीमपरा परिविभ्रती ।
विगलितां करएव ययौ कृपा
पुरवधूरवधूतसुराङ्गना ॥ १६

अधिगतः कामनीयतमां रुचं
 स्मरद्वय प्रतिपन्नकलेवरः ।
 नरवरः खलु सोऽयमभीक्षितः
 प्रियतमो यतमो भुवि योषिताम् ॥ १७
 परमसौ पतिरेव सुदुर्लभः
 किमु महीपतिपङ्क्तिपुरस्कृतः ।
 हिमकरो हि पुरैव मनोहरः
 किमुदितो मुदितो जलदात्ययात् ॥ १८
 असुमसौ प्रतिभाति रुचाऽधिकं
 क्षितिपतिं प्रतिपद्य विलासिनो ।
 रुचिरभाद्वय दीपशिखा भृशं
 समलकाऽमलकाचविशेषगा ॥ १९
 स्मरमधुप्रतिमं वपुषा गुणै-
 रतिपुरन्दरमिन्दुनिभाननम् ।
 क्षणतनूत्तललज्जमसुञ्जनं
 सुनयने नय नेत्रपथान्तरम् ॥ २०
 सुरभिमासमिव स्मरदीपनं
 सुमनसामपि मोदरसावहम् ।
 उपवनान्तलतेव विराजते
 सुवदना वद नासुमुपेत्य का ॥ २१
 अयमपाङ्गविलोकनमङ्गलै-
 रसमरैरिव योषिदभीक्षितेः ।
 उदग्निखं सखि, पुष्पशरैर्धितं
 कुतवहं तव हन्तुं हृदि स्थितम् ॥ २२

रसलसत्कमनीयतमाक्षर-
 क्षरकथापरिमन्थरतामसौ ।
 मनसिजज्वलदायुधवेदनां
 शमयिता मयि तावदपोहतु ॥ २३
 इममतिप्रणयोचितमादरा-
 दयितमाप्य नृपं सुभगोत्तरा ।
 पृथुमपि क्षणवत् क्षपयेन्मुदा
 रसमयं समयं मदिरेक्षणा ॥ २४
 इममपि प्रविलोक्य विलासिनं
 रतगुरुप्रतिमं रमणीजनः ।
 यदि भवेदपरेक्षलालसा-
 मधिगतो धिगतोषविडम्बनाम् ॥ २५
 इति वधूजनमुग्धमुखोद्गताः
 स विनिश्चय्य कथा मधुराक्षराः ।
 नरपतेः प्रविवेश निकेतनं
 सहृदयैर्हृदयैश्च मृगोदृशाम् ॥ २६
 स खलु विष्टरमर्घ्यसुपाहृतं
 मधुमदप्रतिमो दधि चाग्रहीत् ।
 शशिभिश्च दुक्कूलयुगं बली
 भवपुष्पा वपुष्पा मदनीपमः ॥ २७
 अथ वधूवरयोर्मुखचन्द्रिका—
 ममलचन्द्रकचन्द्रिकयोरिव ।
 कुलगुरौ जनता समलोकय-
 ज्जपरते परतेजसि भूपतेः ॥ २८

अथ तयोर्नयनानि परस्परं
 विवलितानि विकाशमितानि च ।
 अपि विलङ्घ्य विलोकयतोर्मिथः
 सुमनसो मनसोरवहन्मुदम् ॥ २८
 अथ वधकरपङ्क्तवमादरात्
 समवलम्ब्य लसज्जलसङ्कुलम् ।
 प्रचलता स्वकरेण समागम-
 न्मुदमसौ दमसौरभवानपि ॥ ३०
 कुसुदराशिरिवेन्दुमरीचिमान्
 विधुरिव प्रतिपद्मनिशांमुखः ।
 स च तथाविध इह रुचिर्बभौ
 सचपलश्चपलोऽपि घनोयथा ॥ ३१
 अथ स मेरुमिनः परिदक्षिणं
 रथलसत्सुपताकङ्कवाकरोत् ।
 नववधूसहितो ज्वलदर्शिषं
 दिनकरोनकरो दहनं मृषा ॥ ३२
 अथ शमीभवपङ्क्तवभङ्गव-
 न्नववधूरुचिराञ्जलिविष्णुतम् ।
 अनल उज्ज्वललाजमयं हवि-
 र्निपतितं पतितन्मुसुखोदयम् ॥ ३३
 तदखिलं निपतज्ज्वलदर्शिषो-
 हुतभुजः कनकाचलशृङ्गवत् ।
 मरकताञ्चितमौक्तिकभक्तिव-
 द्बुचमितं च मितं क्षणमुज्ज्वलम् ॥ ३४

स खलु तत्र वधूकरमादरात्
समवलम्ब्य चकार रसालसम् ।
विगलितस्ततएव मुहुर्मुहुः
स्मरवशो रवशोभिसुखाब्जः ॥ ३५

अनलधूमसमागमतः क्षणं
तनुसमुष्णसिताञ्जनमञ्जुलम् ।
निजसखीमुखमब्जलेन्दुना
तुलितमालितमा समलोकयत् ॥ ३६

इति विधाय विवाहविधिं नृपो-
दयितया संज्ञं पाव्णचन्द्रमाः ।
रुचिरचन्द्रिकयेव चचाल स-
दृष्टिरयन्तिरयंश्च दिशान्तमः ॥ ३७

पथि दिनानि दिनेश्वरसन्निभः
समतिवाह्य रथैरतिवाहितः ।
अथ विवेकं पुरं वरयोषिता
स विलसन् विलसन्नरिपुत्रजः ॥ ३८
नववधूरकरोद्विविधाब्जवत्
पुरमुदारद्विरख्यतोरणाम् ।
परपुरन्ध्रिसुखाक्षितजालका-
मचिरभा चिरभावितमङ्गलाम् ॥ ३९

स खलु मद्रपतेरपि भामिनीं
सुरधुनीतनयोपनतां नृपः ।
उदवह्निहिताभिरतिर्नृणां
दुहितरं हितरङ्गतरोदृषा ॥ ४०

पितरि नाकमिते किल मद्रपः
 कुक्कुलर्षभभीक्षसमर्थितः ।
 भूशमदादनुजां सुपरिच्छदैः
 श्रियमितां यमितान्तरकाङ्क्षिताम् ॥ ४१
 नयद्बोक्खलभूतियशःफलो-
 हयगतोनवराग इवोत्कटः ।
 नरपतिर्दयिताहितयान्वितो
 नवतमो वत मोहकरोऽभवत् ॥ ४२
 सुरनदीयसुनाहयमध्यगो-
 ऽर्णवइव प्रतिभिन्नमदोक्खलः ।
 गज इवान्तरगो गजयोषितोः
 स हि तयोर्हितयोरभिदिदुते ॥ ४३
 युधि जयाय दिशां शशलक्ष्मणः
 कुलधुरन्धर एष विनिर्गतः ।
 प्रतिचकार रिपून् शरवृष्टिभि-
 र्धृतिमितैस्त्रिमितैश्च बलैर्वृतः ॥ ४४
 अथ परागभरैरभिरञ्जयन्
 जगदगान् कुसुमैरुपशोभयन् ।
 रतकलाकलङ्काविलतामिल-
 ज्जननोनमनो मधुरहभौ ॥ ४५
 स्थितिमतां समयतिविलङ्घनं
 खलु यतः सुतरामयशस्करम् ।
 मलयशैलवतीमपि काङ्क्षितां
 रविरतो विरतः प्रति दक्षिणाम् ॥ ४६

स खलु दक्षिण्या समुपेक्षितः
 परिजहौ दुरमणिः कमनीयताम् ।
 परुषया संहितः पुरुषो भव—
 त्यपरसोऽपरसोऽपि सन् ॥ ४७
 मृदुतया न चिरादिव भानुमान्
 विरलतामनयत्तुङ्गिनावलिम् ।
 सहजतः खलु कोऽपि विनिग्रहो-
 बलवतो लवतीऽपि सुदुष्करः ॥ ४८
 स्वयमभूद्यथा हिमजालकं
 विगलितं तपनस्य समागमात् ।
 द्रवयते महतामिह सङ्गति-
 र्दुर्लभमनस्तमनःसदृशं जडान् ॥ ४९
 परिगतं शिशिरोपचयात्यया-
 द्बहुलशीततया न च चण्डताम् ।
 रविकराः परिपोषयितुं क्षमाः
 महिकया हि कयाऽपि तदा स्थितम् ॥ ५०
 प्रति विमृष्टमणिप्रकरोपमै-
 रुडुचयैर्नितरां समलङ्कृताः ।
 अपि सुधाकिरणेन समन्विता-
 न रजनीरजनीह क्लेशारमता ॥ ५१
 मिलितमुज्ज्वलचन्द्रिकया सुहुः
 शशधरं परिफुल्लरुचं न सा ।
 न खलु रात्रिरिवेक्षितुमक्षमा
 तनुतया नु तया समदृश्यत ॥ ५२

तनुरसौ क्षणदाऽपि वियोगिनीः
 क्षणपुरस्कृतदैर्घ्यभयङ्करी ।
 विगलिताश्रुमुखीः परिमीलिताः
 समदहन्मदहन्मदश्चाऽऽविलाः ॥ ५३
 मधुमुखे कुसुमैर्विरलोदयै-
 रुपवनान्तभुवो रजनीमुखे ।
 अनिबिडैरुडुभिः खवदुक्खले-
 रुरुचिरे रुचिरे मधुलेहिनाम् ॥ ५४
 रतिपतेरथवा मणिदीपिका-
 ष्छलितपुष्पलिङ्गोऽतिसुगन्धयः ।
 विदधिरे मधुना कुसुमोत्कराः
 क्षततमस्ततमस्तविलासिनाम् ॥ ५५
 कुसुमिता तरुणारुणरागभृत्-
 किसलयामलयानिलकम्पिता ।
 मधुरसा स्म न चारुकलेवरै-
 र्मिलति का लतिका वनपादपैः ॥ ५६
 प्रणयिणा दयितेव रसोत्तरा
 सुरभिणा कुसुमाभरणोज्ज्वला ।
 नवपलाशकुलांशुकविभ्रमा
 तिलकिताऽलकिता च वनस्थली ॥ ५७
 कमलमृदङ्कुलं प्रमदामुखं
 त्रितयमेतदभून्मधुना समम् ।
 मधुरितं शिशिरस्य विनिग्रहा-
 क्षसदयं सदयञ्च विलासिना ॥ ५८

अगमयन् सरितः समयोद्गतै-
 र्जलकृद्दैरसितोत्पललोचनाः ।
 मृगदृशः स्तनतामरसैर्यथा
 न कमलाः कमनारतमुत्कृताम् ॥ ५८
 रविकरैः सदयं परिलालिता
 रसवती मधुदानविशारदा ।
 मधुलिङ्गं हृदये निदधे मुदा
 कमलिनी मलिनी वितथोक्ताः ॥ ६०
 उपवनास्तमिवेक्षितुमुत्सुकः
 कुसुमचापसखः किमिच्छागमत् ।
 नवपलाशभिषाक्नवचन्द्रमां-
 बहृतपाहुतपावकवट्टुचा ॥ ६१
 शरतया किल पुष्पधनुर्भृतः
 क्षतजदिग्धमुरःसु रूपाऽधिकम् ।
 ध्रुवमशोककुलं विनिवेशितं
 तरुणमारुणमास वियोगिनाम् ॥ ६२
 अभिनवस्तवकोदयशोभया
 किसलयारुणया लतया स्थितम् ।
 विटपिनो विटपाग्रसमागमा-
 द्जनतया नतयाऽतनुकम्पया ॥ ६३
 कृतविदो नतमौलिपरम्पराः
 प्रणतिभिः कुसुमाभरणोच्चयाः ।
 विरहिणो मलयानिलमाचरन्
 विषदमौषदमी वनपादपाः ॥ ६४

उपवनाञ्जलितां किल पुञ्जिता

किसलयाक्षरागमयांशुका ।

पतिरतेव धृता मलयानिलै-

सुतरसा तरसा च विकम्पते ॥ ६५

युवतिभिर्वदनासवसेवितः

सरसमौक्तिकपुष्पकदम्बकैः ।

अलिनितम्बवतीरहरम्बुदा

नवकुलो बकुलो मधुगन्धिभिः ॥ ६६

सुरभिणा सदयं परिलालिता

किसलयेः सहकारलतोञ्जला ।

नववधूरिव लोलविटैर्बला-

म्बुकुलिताऽऽकुलिता भ्रमरैरभूत् ॥ ६७

अरुणयोः कुसुमं नवपत्रयो-

रधरथोरिव मध्यगतं स्मितम् ।

परिविलोकितमुत्सुकतां न वा

प्रकमनं कमनङ्कमुपानयत् ॥ ६८

मलयवातलवोपनतं रजः

कुसुमजं विरजः श्रितसौरभम् ।

ध्रुवमियं विपिनान्तमही वधू-

रनवरं नवरञ्जनमाददे ॥ ६९

भ्रमरगुञ्जितगीतिमनोहरा

सलयसुञ्जलिता नलयानिलैः ।

कमनयद्वनितेषु न नर्तकी

विचलताञ्जलिताऽञ्जितविग्रहा ॥ ७०

उपवनान्तभुवोऽतिसुगन्धिभि—
 र्विकसितैः कुसुमैः परितो बभूवुः ।
 धृतनवाभरणाश्च योषितः
 पिकरवाः करवारितपङ्क्तवाः ॥ ७१
 नवयवाङ्कुरया धृतपुष्पया
 लसदशोकतरुप्रवालया ।
 भ्रमरसम्भ्रमयोत्सुकतामगात्
 प्रमदया मदयातमुदा प्रियः ॥ ७२
 विफलयन्ति मदाविललोचनाः
 स्मरनिदेशभृतः स्मरुषाऽबलाः ।
 प्रणयिनां ललिताङ्गुलितर्ज्जनै—
 र्भुजबलं जवलङ्कितसंयताम् ॥ ७३
 प्रणयिणं विह्विताद्रतरागसं
 प्रणतमप्यसक्तचरणान्तिके ।
 अपि दृगन्तविलोकनमन्यराऽ-
 परवती रवतीव्रतराऽदहत् ॥ ७४
 प्रणयकोपवशात् समपास्य यां
 निभृतमास मिथो दयितः पुरा ।
 तमधुना सरसे स्म मधूत्सवे
 हरति सा रतिसारवती प्रिया ॥ ७५
 चरणयोः प्रणतं प्रियमाविला
 यमतिमात्ररुषा निरकाशयत् ।
 अनुनिनाय वधूः स्वयमादरा-
 त्तमधुना मधुनाऽऽकुलितान्तरा ॥ ७६

न खलु मानमपास्य कृतागसं
 दयितमप्यनुनीय मनस्विनी ।
 अरमतोऽप्यधितेव गुह्ययै-
 नं किल कोकिलकोपनतस्तरैः ॥ ७७

नरपतिः परिभोगमपि श्रितो-
 मदवदुःखदयौवनवानपि ।
 न विद्वतान्तरतामगमत् कृती
 यमितयाऽमितयाऽपि मधुश्रिया ॥ ७८

वनिताद्वितयान्वितः परां
 स पुरीं स्नामपद्माय पार्थिवः ।
 विचचार वने वनेचर—
 प्रतिमः पार्श्वं चरेष्वनादृतः ॥ ७९

ज्वलदोषधिकल्पिते सुदु—
 र्वलिदीपे बलभित्सखीबली ।
 विजहार हिमाद्रिकानने
 मणिजालैरविलुप्तशोभने ॥ ८०

तत्र त्रिलोकपरिगीतयशाः स राजा
 रम्येषु तेषु विहरन् विपिनान्तरेषु ।
 क्लेशोत्तरैः स्पृहयतः किल नन्दनाय
 धर्मैरमर्त्यसुलाभाय बशी जहास ॥ ८१

वीरोचितैः परिचितोऽज्वलकर्मजालै-
 र्वीर्यातिरेकमददर्पितदुष्टसत्त्वा ।
 तं श्लाघ्यसाहसमयी ध्वजिनीव साक्षा-
 दक्षोभितं क्षितिपतिं नृगया जहार ॥ ८२

मृग्यां मृगं स परिसङ्गतमप्यवेक्ष्य
 प्रायोरजीभिरवलुप्तविवेकशक्तिः ।
 विव्याध तं मदनवदृष्टदि तीक्ष्णवाणे-
 र्विज्ञानपि प्रगुणसंचलयो कृतान्तः ॥ ८३
 विद्वः स मर्मेणि शरैर्न तथा शुश्रोच
 कालेतरत्र परलोकमभि प्रयाणम् ।
 क्रीडारसेष्वतितरां मदिरेक्षणाया-
 विच्छेदमात्मनि यथाऽपरिहृतमप्येव ॥ ८४
 दीनोभृशं नयनवारिभिरिषु मृग्या-
 स्तस्थौ चिराय विषयान्तरलुप्तबोधः ।
 मन्ये प्रियाशुसलिलं ज्वलनाशनिभ्यां
 तीव्रं जगत्सु विषदिग्धशिलीमुखाच्च ॥ ८५
 धीरोऽपि वाष्पजलसिक्तकलेवरः सन्
 कण्ठावरोधविकली निभृतं करोद ।
 विस्माययन् तमथ मर्तगिरि विपक्षं
 दग्धोऽन्तरे स किल दृदिग्धशरैरुवाच ॥ ८६
 जात्या सुधाकिरणवंशधरोऽसि राजन्,
 शीलैः श्रद्धपाकमपि नाम तिरस्करोषि ।
 चेमाय नोर्द्ध्वं शिरसो विपरीतवृत्ति-
 र्भ्रष्टास्तलस्य दहनस्य यथाऽबलेहः ॥ ८७
 क्लृप्तैर्जना विषयजालभवैः प्रतप्ता-
 यत्र क्षणं सुखलवैः क्षपयन्ति कालम् ।
 तत्प्रेयसीललितसङ्गमतत्परं मां
 हत्वा कमत्र ननु पश्यसि लाभलेशम् ॥ ८८

एको न केवलमहं चरता त्वयैव—
 मेघाऽपि मत्प्रियतमा निहता वराको ।
 आलिङ्गनोत्सवरसे खलु संप्रवृत्ते
 विघ्नोनितान्तमवलज्जनदुर्विषह्यः ॥ ८८
 नाहं मृगोऽस्मि मृगरूपधरस्तपस्वी
 क्रीडापरः क्षितिप, पुत्रफलाय मृग्याम् ।
 अज्ञातमेव हतवानसि मामतस्ते
 कश्चिद्भविष्यति न विप्रवधापराधः ॥ ८९
 जातो यतोऽसि मम केलिसुखान्तरायः
 श्लिष्टस्ततो दयितया भविताऽसि न त्वम् ।
 शघैवमाकुलहृदा क्षितिपालमागा-
 दस्तं भियेव धरणीतलदुर्नयेभ्यः ॥ ९०
 प्रत्यग्रशापदलितान्तरलुप्ततेजाः
 कीटानुविद्धमणिवन्मलिनच्छविः सन् ।
 आवासमेतद् दयिताद्वितयाय सर्व्वं
 ज्ञानाननो नरपतिः कथयाम्बभूव ॥ ९१
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डुशापवर्षनीनाम
 सप्तदशः सर्गः ।

अष्टादशः सर्गः ।

विस्मृष्टभृत्यः प्रति राजधानीं
शापान्नितान्ताकुलितान्तरात्मा ।
प्रभातकाले परिलीनतारः
शशीव नैको नृपतिर्दिदोपे ॥ १
मनोज्ञशृङ्गे शतशृङ्गनाम्नो-
गिरिरसौ तापसवृन्दमध्ये ।
कुर्वन् तपः कालवशाद्विशालं
ब्रह्मर्षितुल्यः प्रियदर्शनोऽभूत् ॥ २
जायाद्वयान्तर्नरलोकपालः
स चीरवासाः सुतरां रराज ।
शुद्धान्तरो लुप्तरजस्तमस्त्वाद-
धर्मी यथा निर्वृतिशान्तिरभ्यः ॥ ३
स शशुवांन् प्रेत्य न कोऽपि लोकः
पुण्योऽनपत्यस्य कदाचिदेवम् ।
कथाप्रसङ्गेन महर्षिसंघा-
दतन्तुमात्मानमथो शशीच ॥ ४
तस्यानुमत्या किल लोकलिप्सोः
कुन्ती मिथः शुद्धतरान्तरात्मा ।
धर्मात् सदा धर्मरतं वरेण्यं
युधिष्ठिरं नाम सुतं सुषाव ॥ ५

दुर्व्वाससः पूर्वमियं महर्षेः
 शुश्रूषया लब्धवती प्रतीतात् ।
 मन्त्रं स्वतोबुद्धिरचेतनाऽपि
 प्राज्ञप्रसङ्गादिव चेतनत्वम् ॥ ६
 तस्योग्रवीर्यस्य किल प्रभावाद्
 यमेव बालाऽऽह्वयति स्म देवम् ।
 दुष्मार्च्यरज्ज्वेव विकृष्यमाणो—
 विलम्बितुं नालमभूत् स एव ॥ ७

पुनर्निदेशाद्वयितस्य साध्वी
 सा मारुतात् पुत्रमसूत कान्तम् ।
 वृकोदरं भीमपरञ्च सेनं
 समाख्यया भीमबलं यमाहुः ॥ ८
 उत्सङ्गतः प्रखलितो जनन्याः
 पतन् शिलातुल्यशरीरबन्धः ।
 स खल्वतिष्ठ लशिलाप्रकाण्डं
 सञ्चूर्णयामास नवप्रसूतः ॥ ९
 यत्नाङ्गि जातः स वृकोदरोऽभूत्
 मनुष्यलोकेष्वविभाष्यतेजाः ।
 दुर्योधनोऽप्यार्थविगर्हितारमा
 बभूव तत्रैव द्विने प्रजातः ॥ १०

आखण्डलान्मण्डलमध्यरत्नं
 महीपतीनामहतप्रभावम् ।
 दैतेयदेवोरगराक्षसेषु
 अचाग्रगण्यं समसूत पुत्रम् ॥ ११

यमर्जुनैः कर्म्मभिरप्रमेयै-
 र्न केवलं भूमितलं समस्तम् ।
 प्रकाशयिष्यन्तमपि त्रिलोकीं
 वदन्ति सन्तोऽर्जुनमेव नाम्ना ॥ १२
 मन्त्रप्रभावेन ततोऽपि कुन्धा-
 माद्राश्विनाभ्यां तनयावसूत ।
 यावाश्विनाविव मनुष्यलोकं
 प्राप्नो जनोऽमन्यत मूर्तिमन्तौ ॥ १३
 कुले न कोऽप्यस्य समानरूपो-
 वदन्ति तस्मान्नकुलाख्यमेकम् ।
 सदैव देवप्रवणान्तरत्नात्
 समाख्ययाऽन्यं सहदेवमाहुः ॥ १४
 ते पाण्डु पुत्राः सममेव सर्व-
 गुणैरवर्हन्त नदीर्घकालात् ।
 समुर्व्वरायां निपुणैर्व्विकीर्णा-
 बीजव्रजाः खल्वचिरात् फलन्ति ॥ १५
 अल्पेन कालेन गुणैरनर्ह्यैः
 पञ्चैव तेऽलङ्कृतचारुशीलाः ।
 अश्वोजसंघाः सलिलेष्विवास-
 नयत्नसम्पादितवृद्धिमन्तः ॥ १६
 उदारक्रान्तीनवलोक्य पाण्डु-
 स्तान् पाण्डवान्तरसौ ननन्द ।
 नक्षत्रतारानिकरानिवोच्चै-
 र्लोकैः शरच्चन्द्रमरौचिभिन्नान् ॥ १७

स पारिजातोद्गतरेणुजालै-
र्व्वनं मरुद्भिर्व्विदुषो विवीर्यैः ।
मधूदये माधवतुल्यकान्ति—
र्वनान्तलक्ष्येव जगाम माद्र्या ॥ १८

मिथोवयःस्थान्तनुवाससन्तां
विलोक्य किञ्चिद्विदुषताङ्गलक्ष्मीम् ।
क्षणेन कालप्रतिष्ठोदितत्वा—
द्विलुप्तधैर्यः क्षितिपोबभूव ॥ १९

तद्रूपसंप्रेक्षणमात्रजन्मा
मनोभवान्निश्चिरदुर्निवारः ।
अक्षाणि तस्योन्मथयाञ्चकार
अक्षाणि दावाग्निरिव प्रवृद्धः ॥ २०

स ग्राम्यधर्म्येण बलादिवैना-
मालिङ्गदङ्गैः परिवेपमानाम् ।
शिखामिवान्नेः प्रभया ज्वलन्तीं
वृथा पतङ्गः सुखलेशलिप्सुः ॥ २१

स पौरवप्रायश्चरस्तरस्त्री
तया मिथः संकृतमात्र एव ।
दुर्लङ्घ्यश्यापाङ्गतचेतनोऽभू-
द्वाधामहत्या विपदेव लोकः ॥ २२

ततो गतप्राणनृपालसन्ना
प्रक्षिष्टलावण्यगुणवशेषा ।
पद्माकरे शुष्कजले निमग्ना
वाञ्छीककन्या नक्षिनीव मन्त्री ॥ २३

कदाचिदापायितकालकूटं
 प्रमाणकोट्यां तमथ प्रसृतम् ।
 अपातयत् पाशनिबद्धदेहं
 दुर्योधनो जङ्गसुताजलेषु ॥ १६
 विशन्तमुच्चैः सलिलान्तमेनं
 सर्पा दशान्ति स्म महाप्रमाणाः ।
 भुजङ्गमानां गरलैर्व्विलीनं
 बभूव तस्योल्लवणकालकूटम् ॥ १७
 अथ प्रतीतेन भुजङ्गमाना-
 मधीश्वरेणानुमतो रसानाम् ।
 अष्टौ स कुण्डान्यपिबत् ततोऽभूत्
 प्रसिद्धनागायुततुल्यवीर्य्यः ॥ १८
 युधिष्ठिरो धर्ममतिस्तु तैस्ते—
 रप्यप्रियैस्तत्र न शङ्कितोऽभूत् ।
 विशेषतः पश्यति साधुवृत्तः
 स्वेनानुमानेन परस्य चित्तम् ॥ १९
 निशम्य भीमस्य सुखान्मनस्वी
 क्रूराभिसन्धिं स सुयोधनस्य ।
 अवारयद्धारितचापलक्ष्णं
 कालप्रयुक्तो हि नयः फलाय ॥ ४०
 पाण्डोः सुताः खण्डितदुर्नयास्तौ
 मते स्मितास्तस्य नयोत्तरस्य ।
 प्रमादशून्या विदुरस्य सर्व्वे
 सदा स्वरत्ना मिलिताः प्रचक्रुः ॥ ४१

भीष्मस्य यद्वाद्य तेऽस्त्रविद्यां
 द्रोणात् प्रवीणादलभन्त बालाः ।
 तद्धिद्विषान्निपुणप्रयोगा—
 ज्जडाः पदार्था इव दीप्तिमयान् ॥ ४२
 धृतायुधाः पाण्डवकौरवास्ते
 बभूवुरत्यन्तमनोऽदृश्याः ।
 वसन्तकालोपगतप्रवाला—
 लसत्प्रसूना इव पादपात्राः ॥ ४३
 अस्त्रप्रयोगादिविधौ प्रवीणाः
 कामं बभूवुः किल सर्व्व एव ।
 तथापि तेषामधिकोऽर्जुनोऽभूत्
 शिलोच्चयानामिव शैलराजः ॥ ४४
 पुरन्धिर्वर्गः सद्यः पीरमुखाः
 क्रुद्धप्रवीराश्च समुत्सुकास्ते ।
 अस्त्रप्रयोगादिषु रङ्गभूमौ
 नैपुण्यमेषां ददृशुः समेताः ॥ ४५
 रङ्गं स्फुरन्निर्गलसंविधानं
 शुक्ताम्बराचार्य्यवरः सपुत्रः ।
 पयोधरासृष्टनमःप्रदेशं
 समङ्गलो भानुरिवावतीर्णः ॥ ४६
 तैः पञ्चभिः पाण्डुसुतेर्महोजा—
 रराज गौरोज्ज्वलचारुवेशः ।
 हस्तेन सम्पूर्णकलाभिरामः
 सपञ्चतारेण युतः शशीव ॥ ४७

तस्याज्ञया कविमयुहवृत्ते
ततः प्रवृत्ते कुरवो बभूवुः ।
स्नानलिषः पाण्डुसुतप्रभाभि—
र्विवस्वदस्त्रैरिव ऋक्षसंघाः ॥ ४८

गदामथादाय विचेरतुस्ती
रङ्गेषु दुर्योधनभीमसेनौ ।
चलौ भृशौत्पातिकवातवेगात्
सदेकशृङ्गाविव पर्वताग्रौ ॥ ४९
दुर्योधने चैव वृकोदरे च
स्नेहाद्विशेषेण च पक्षपातात् ।
समाकुलोत्का जनता तदानीं
द्विधेव भिक्षा परिलक्ष्यते स्म ॥ ५०

गुरोर्निर्देशाद्गुरुपुत्रवाक्या—
दुभौ निवृत्तौ गुरुभक्तिमन्तौ ।
शैलात् प्रचण्डानिलसंप्रवृत्तौ
महार्णवस्येव मिथस्तरङ्गौ ॥ ५१

अथोत्थितः काञ्चनवर्माधारी
धनुर्धरो गोत्रभिदस्तनूजः ।
तडिन्मयः सेन्द्रधनुर्विशालो—
रराज साक्षादिव वारिवाहः ॥ ५२

अथाविशद्रङ्गभुवोऽन्तरालं
कर्णोऽर्णवस्यर्द्धिगभीरनादः ।
वीरोचितैः प्रक्रमणैर्महौजा—
जनैर्मुहुर्विस्मितनेत्रदृष्टः ॥ ५३

दर्योधनेनाथ सभाजितोऽसौ
तेनेव सार्धं सखितां ययाच ।
सोऽङ्गीचकार, प्रथते समाना—
मङ्गाय तत्साप्तपदीनभावः ॥ ५४

अथाङ्गराज्येष्वभिषिच्य कर्ण—
मयोधयत्तं सह फाल्गुनेन ।
क्षिप्रं तदीक्षाकरणाय लोको—
यन्त्रैः समुत्क्षिप्त इवोत्थितोऽभूत् ॥ ५५
तयोर्विवादं शमयन्निवोद्धै-
रस्ताचलं भानुरियाय तूर्णम् ।
स्व' स्व' निवेशं प्रयद्युश्च सर्व्वं
तदाश्रयास्त्रकथा श्रुवन्तः ॥ ५६
वैकर्त्तनस्याभवदर्जुनेन
कर्णस्य राधातनयस्य सार्धम् ।
स्यर्द्धा विशेषेण निसर्गसिद्धा
सुयोधनस्यापि हृकोदरेण ॥ ५७

परिस्फुरत्कुण्डलवर्म्मधारी
कानीनपुत्रः स हि सचपायाम् ।
दुर्व्वाससामन्त्रोबलोपनीतात्
विकर्त्तनात् पूर्व्वमभूत् पृथायाम् ॥ ५८
बालाऽथ कौलीनभिया किलैन—
मवर्ज्जनौयं विससर्ज्जं गूढम् ।
हृथा यशःप्रार्थनयाऽऽकुलोऽयं
लोकोद्भवाकार्य्याणि मिथः करोति ॥ ५९

सूतेन राधापतिनाऽथ लब्ध्वा
सम्बर्द्धितः कुण्डलवर्मा दिव्यम् ।
इन्द्राय सूनोर्हितलिम्बवेऽदात्
स विप्ररूपाय दयाप्रवीरः ॥ ६०

आखण्डलादप्यवदानतुष्टात्
शक्तिं किलेकप्रतिघातिनीं सः ।
लोभे, सतां प्रत्युपकारजालैः
सद्यः फलत्येव क्षतोपकारः ॥ ६१

पाञ्चालराजं द्रुपदं विजित्य
पुरीमहिच्छत्रपदाभिधेयाम् ।
द्रोणाय पार्थो गुरवे दिदेश
वीरप्रवीरो गुरुदक्षिणार्थम् ॥ ६२

अथाश्वकेयः परिलम्बबाहुः
युधिष्ठिरं पौरजनप्रतिष्ठम् ।
अग्राहयत् प्रायश्चरं कुरूणां
योग्योपचारं युवराजशब्दम् ॥ ६३

दुर्योधनः पाण्डवकीर्त्तिमग्रां
प्रजानुरागञ्च निशम्य तेषाम् ।
अतप्यतान्तः प्रकृतिः खलानां
निसर्गतोऽन्यगुणासहिष्णुः ॥ ६४

क्रूरैः स दुर्योधनसौबलाद्यैः
क्रूरान्तरात्मा परिणोदितः सन् ।
पापं महत् कर्तुमियेष मूढः
पाण्डोः सुतेष्वश्वत्थोऽतिगूढम् ॥ ६५

स वारणापूर्व्ववतं क्षितीशः
 पुरं वृथावर्णितगौरवाख्यम् ।
 प्रस्थापयामास युधिष्ठिरादीन्
 कुन्तीसमेतान्मुदितान्तरात्मा ॥ ६६
 दुर्योधनो रासभवाङ्घ्रयानैः
 पुरोचनं तत्र विसृज्य पूर्व्वम् ।
 लाक्षादिभिर्वस्तुभिरग्निदाहै—
 निर्न्मापयामास मनोज्ञहर्म्यम् ॥ ६७

युधिष्ठिरं प्रस्थितमप्रमत्त-
 स्तत् सर्व्वमाख्यद्दिदुरो मङ्गारमा ।
 स्नेच्छस्य वाचं परिगृह्य वाग्मी
 दुष्टेष्टितं खल्वपि कौरवाणाम् ॥ ६८
 आकारमात्रेण बुबोध तेषां
 मन्त्रं किल प्रस्तुतबुद्धिरेषः ।
 नभस्तलस्थानपि निर्णयन्ते
 धियैव लोकाः खलु खेचरादीन् ॥ ६९
 उन्मिच्छमां यन्त्रवतीं स नावं
 पताकिनीं वातसङ्गां दृढाञ्च ।
 ररञ्च तेषां परिरक्षणार्थं
 वशमे विधायामु विधानदक्षः ॥ ७०

गत्वाऽथ ते तन्मगरं वराहार्हाः
 पुरोचनस्त्रैव वचःक्रमेण ।
 मनोज्ञलाक्षानिक्षयं प्रविष्टाः
 कैलाससङ्गैकविलासवासन् ॥ ७१

युधिष्ठिरो भ्रातृभिरप्ररुतः
 शिष्येष्वभिघ्नैर्विदुरप्रदिष्टः ।
 गूढान्तमत्यन्तविगादबुद्धि—
 रकारयञ्चारुविलं गृहान्तः ॥ ७२

कालप्रदिष्टां किल तत्र रात्रौ
 निषादपत्नीमथ पञ्चपुत्राम् ।
 वीक्ष्य प्रसुप्तां परिदीप्य गेहं
 बिलेन निश्चक्रमुरेव सर्व्वे ॥ ७३

क्षुताशनेनैव निशि प्रदग्धं
 सप्रत्यभिज्ञानमथो निशम्य ।
 विपक्षसंघं क्षपितोरुदुःखा-
 दुर्य्योधनाद्या सुदमापुरुषैः ॥ ७४

हिंस्रैः परोतामटवीं प्रविष्टाः
 पदेपदे शङ्कितचेतसस्ते ।
 क्लेशाकुलाः पाण्डुकुलावतंसाः
 प्रतस्थिरे दक्षिणदिग्विभागम् ॥ ७५

नावं समारुह्य सुरापगायाः
 ते प्राप्य पारं विदुरप्रदिष्टाम् ।
 सुयोधनस्येव मनोऽतिघोरं
 पुनर्विंशन्ति स्म महावनान्तम् ॥ ७६

हिङ्गिम्बनाम्ना ददृशेऽथरक्षो-
 दंष्ट्राकरालं परिपिङ्गलाक्षम् ।
 लसद्दलाकं वपलासमेतं
 ग्राह्यं विशालाभ्रमिवातिनीलम् ॥ ७७

प्रत्यग्रहीतं किल भीमसेनो-
 महाबलं बाहुबलाप्रमेयः ।
 अपि प्रकाण्डं मज्जलाभ्रजालं
 विक्षोभयत्युल्लङ्घ्यमातरिखा ॥ ७८
 वीरावुभौ भूमितले लुठन्तौ
 रजःसमाच्छन्नबृहच्छरीरौ ।
 नीहारजालैर्निचिताविवोच्चेः
 शिलोच्चयौ प्रापतुरथाशोभान् ॥ ७९
 भीमस्तमाक्रम्य खरोनभस्वान्
 वनस्पतिव्रातमिव प्रमथ्य ।
 भेजे ह्रिडिम्बां किल तत्स्वसारं
 गुरुपदेशात् परिकामयन्तीम् ॥ ८०
 तस्याममुष्यात्मभवोऽथ वीरो-
 घटोत्कचोनाम मदोत्कटोऽभूत् ।
 तैरुत्तरामिव दिशं विस्मृष्टा-
 वगच्छतां तौ समयं विधाय ॥ ८१
 सर्व्वं जटावल्कलधारिणस्ते
 तपस्विलीकोचितसंविधानाः ।
 निरीक्षमाणा रमणीयदेशान्
 जग्मुः पतङ्गोपशितान् वनान्तान् ॥ ८२
 व्यासोपदेशात् पुरमेकचक्रां
 प्रविश्य विप्रस्य गृहेऽवसंस्ते ।
 युगान्तकाले पुरुषस्य कुक्षौ
 गूढं जगन्तीव यथाऽवकाशम् ॥ ८३

उपांशु भीमोऽथ गुरोर्निर्देशा—

हकं बली राक्षसमप्रमत्तः ।

जघान कृत्वा रुधिरोक्षिताङ्गं

व्यासं पलाशैरिव काननान्तम् ॥ ८४

आपृच्छ विप्रं विनयावनम्राः

प्रतस्थिरे स्थासु यशोऽवदाताः ।

ते पञ्च काले किल मातृषष्ठाः

पाञ्चालदेशम्प्रति सम्प्रतिष्ठम् ॥ ८५

सख्यं ततश्चित्ररथेन जात-

मङ्गारपर्णे विपिनेऽर्जुनस्य ।

तस्योपदेशादथ धौम्यमेते

पुरोहितञ्चक्रुरुपक्रमज्ञाः ॥ ८६

पाञ्चालदेशाधिपतेः सुतायाः

स्वयंवरं लोकमुखान्निशम्य ।

तत्रैव कृष्णापरिदर्शनोत्का—

स्ते राजमार्गाश्रयिणः प्रजग्मुः ॥ ८७

तत्रार्जुनश्चापवरं प्रगृह्य

विधाय सज्यं निशितैः पृष्ठत्कैः ।

सन्देहजालैः सममेव लब्धं

संसज्जनानां तुमुलेर्बिम्बेद ॥ ८८

पाञ्चालपुत्री परिविह्वलक्ष्यं

विक्षीभितान्तःकरणं नृपाणाम् ।

परिस्फुरन्मङ्गलपुष्पमय्या

न्ययोजयत् संवरणस्त्रजैनम् ॥ ८९

शैलात् परं शैलमिव स्रवन्ती
 ऋदादिवान्यं नलिनो ऋदान्तम् ।
 दोषान्तरं दीपशिखेव बाला
 कुलान्तरं साऽपि कुलात् प्रपेदे ॥ ८०

महोभृतां गोचभिदः सुतस्य
 स्त्रीरत्नलाभव्यथितान्तराणाम् ।
 अधिज्यधन्वा स रणोत्सुकत्वं
 शरोत्करैरन्तरयास्रकार ॥ ८१

अलोकसामान्यगुणोपपन्नां
 व्यासस्य कृष्णस्य च शासनेन ।
 पञ्चैव पाण्डोस्तनयाः क्रमेण
 पाञ्चालकन्यां परिणिन्युरेते ॥ ८२

सा पाण्डवात् पाण्डवमाश्रयन्ती
 घनादघनं विदुर्दिवसितश्रीः ।
 कलिन्दकन्योर्मिरिव स्फुरन्ती
 पद्मान्तरं तामरसाद्भासे ॥ ८३

नीलाश्रमजालं द्रुपदस्य वेश्म
 रत्नावलीभिः खचितान्तरत्नात् ।
 आसीद्विशेषद्युतिमत्तदानीं
 नभो यथा निर्मलतारकाभिः ॥ ८४

अत्यन्तमासीन्मुदितान्तरारभा
 स पाण्डवेभ्यो विधिवत् प्रदाय ।
 कन्याललामोक्त्वलरत्नजालं
 न्यस्तं पुरस्तादिव तत्प्रभुभ्यः ॥ ८५

दग्धान् पुरा पाण्डुसुतान्निशम्य
 पाञ्चालराजो च पुनः प्रवृत्तान् ।
 तेषु स्थिरस्नेहरसोत्तरा येऽ-
 मन्यन्त तांस्ते पुनरेव जातान् ॥ ८६
 अजातपक्षाः शिशवः पुरान्त—
 र्यं वाधितुं नैव पुराऽपि शक्वाः ।
 दूरप्रवृत्ता भ्रवजातपक्षा-
 नोपायसाध्याः किल पाण्डवास्ते ॥ ८७
 इत्यात्मनो मन्त्रिभिरात्मवद्भिः
 शिष्टः परित्यज्य मलाभिसन्धिम् ।
 अन्धो नृपः चालयितुं प्रवृत्तः
 पुरोचनोत्थं समभूदवर्णम् ॥ ८८ युग्मकम् ।

क्षत्राऽऽनयत् स क्षतकल्मषांस्ता—
 नुदारतेजःक्षपितारिपक्षान् ।
 विप्रेक्षणीयान् सकलः क्षपेशौ-
 दिनात्ययेनेव विवस्वदस्मान् ॥ ८९
 राज्यार्द्धमिन्द्रावरजाश्रितेभ्यो-
 महेन्द्रतुल्योजितवीर्यवद्भ्यः ।
 स पाण्डवेभ्यः प्रददौ धृतात्मा
 सभाजनं मूर्त्तमिवामरेभ्यः ॥ ९०
 ते स्वाण्डवप्रस्थमथ प्रविष्टा-
 नृपाञ्जया तत्र पुरीमुदाराम् ।
 चक्रुर्हरिप्रस्थपदाभिधेयां
 पुरं हरिरेष्यनिशं हसन्तीम् ॥ ९१

निर्माणाविद्धिः कृतहर्म्यसंघै—
 विविचित्रवर्णैः परिकीर्णमेतत् ।
 इलाहृतं चारुशिलोच्चयेन्द्रे—
 रुचावचैर्व्याप्तमिवावभासे ॥ १०२
 पाञ्चालीतरलदृशं मिथः पिवन्त-
 मस्माकं कमपि सुखोपविष्टमेकम् ।
 अन्यस्येत् कथमपि लोकयत्यकस्मा—
 त्तदभूयाद्विपिनचरो द्विषट्कवर्षम् ॥ १०३

इत्यन्योन्यं समयमथ ते नारदस्योपदेशा—
 ज्ञेदाशङ्काऽऽकुलितमनसश्चक्रुस्तु कतेच्छाः ।
 केचिद्भिन्नाः कपटरुचयः सन्भवन्त्यप्यकाण्डे
 भिन्नाः सन्तोऽपुनरितकृष्णा निर्व्यलोका मिलन्ति ॥ १०४
 युग्मकम् ।

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डुराज्याहलाभो नामं
 अष्टादशः सर्गः ॥

एकोनविंशः सर्गः ।

कृष्णा बभौ तैर्गजयूथनाथैः
सरस्वतीतीरवनस्थलीव ।
लक्ष्मोव साक्षादुद्रुपदस्य पुत्रा
तथैव नागाः कुरवोऽपि रेजुः ॥ १
उद्दिश्य गां तस्करकात्थ्यमाना—
माक्षिप्य राजानममृष्यमाणः ।
हारि स्थितः कश्चिदथायजन्मा
चक्रन्द संक्रन्दनजोपकण्ठे ॥ २
तस्योत्तमस्योत्तमगोधनन्तद-
ध्वाङ्क्षैरिवायं हविरध्वरस्य ।
चौरैरकस्मात् परिभूयमाणं
न चक्षमे क्षत्रकुलप्रदीपः ॥ ३
कृष्णासनाद्येन युधिष्ठिरेणा-
प्यधिष्ठितं शस्त्रगृहं प्रविश्य ।
विद्राव्य सर्वानथ तस्करांस्तान्
प्रत्यानयद्गोधनमस्य पार्थः ॥ ४
कुरुप्रवीरेण सुरेन्द्रसुनु-
र्निवार्यमाणोऽप्यटवीं जगाम ।
परानुरोधादिभिरन्तराये-
र्न लङ्घ्यते शीलवतां प्रतिज्ञा ॥ ५

भागीरथीद्वारमुपेत्य वासं
 कुर्वन्नुलुप्या सह सङ्गतोऽभूत् ।
 जले निमज्जन् किलनागलोक-
 मनङ्गवाणाकुलया स गीतः ॥ ६
 गत्वा वशी हैमवतं स पार्श्वं
 जटाधरोऽगस्त्यवटं प्रपद्य ।
 शैलं वशिष्ठस्य च तुङ्गनाथे
 गाः कीटिशो ब्राह्मणसाञ्चकार ॥ ७
 आभूत्य तोयेषु हिरण्यविन्दो-
 रभ्यां नदीमुत्पलिनीं वगाञ्च ।
 स नैमिषारन्यमतीत्य नन्दा-
 मियाय भूयोऽप्यपरादिनन्दाम् ॥ ८
 महानदीं प्राप्य ततोऽपि गङ्गा-
 मङ्गांस्तथा वङ्गकलिङ्गदेशान् ।
 व्यलोकययङ्गोचनलोभनीयं
 महेन्द्रशैलं स सहेंद्रसूनुः ॥ ९

समुद्रतीरेण शनैस्तरस्त्री
 पुरं प्रपेदे मणिग्रन्थपूर्वम् ।
 पुत्रीञ्च चित्रादिकवाहनस्य
 चित्राङ्गदां पुत्रिकयोपयेमे ॥ १०
 स वाहनान्तं किलवभ्रुमस्यं
 सुतं समुत्पाद्य भृशप्रतीतः ।
 हयाधिकान्तञ्च समामुषित्वा
 सर्वान् समापृच्छ्य ततः प्रतस्त्रे ॥ ११

तीर्थान्यथागच्छसुखानि पञ्च
 विशोध्य पञ्चाप्सरसः स्वरूपम् ।
 प्रापय्य शापेन जलेचरत्वं
 गताः स गोकर्णमथाभ्यगच्छत् ॥ १२
 पुण्यानि तीर्थान्यपरान्तदेश-
 स्थितानि सर्वाण्यभिगम्य पार्थः ।
 प्राप्तः प्रभासं सहसैव यस्मिन्
 सखायमेनं मधुसूदनोऽगात् ॥ १३

कालं कियन्तं किल रैवताख्ये
 विहृत्य शैले सह माधवेन ।
 स द्वारकां नाम पुरीमुदारा-
 मलङ्कृतां शिल्पिभिरधुप्रवास ॥ १४
 शैलोत्सवेऽसौ तुमुले प्रवृत्ते
 लोकेषु तज्ज्ञोगपरायणेषु ।
 कृष्णोपदेशादथ तत्स्रसारं
 भद्रां बलाद्भद्रमतिर्जहार ॥ १५
 पार्थाय संरम्भमितस्तु कृष्णो—
 वृष्णाग्रन्थकानां श्रमयाग्वभूव ।
 वाग्भिः शशाङ्कः स्वगताभिरङ्घ्रि-
 र्भानोः करणामिव तिग्मभावम् ॥ १६
 आनीय पार्थं विनयेन प्रस्था—
 त्ते कारयामासुरपोढरोषाः ।
 भद्रोपयामं क्षपितारिभद्राः
 समक्षमुच्चैर्जलनस्य सर्व्वे ॥ १७

क्षपाः क्षपेश प्रतिमः प्रतीतः
 संवत्सरादप्यधिकाः स तत्र ।
 तयोत्पलाख्या विहरन्नुवास
 लक्ष्येव दुग्धाब्जनिधावनन्तः ॥ १८
 तस्मान्ततः पुष्करमेत्य वीरः
 कालावशेषं क्षपयाक्षकार ।
 सुखोचितः सोऽतिसुखेन तस्या—
 मुखारविन्दे भ्रमरः प्रियायाः ॥ १९

शुभे मुहूर्त्ते स पवित्रकीर्त्ति-
 स्तया समारुह्यारथं पृथुश्रीः ।
 नवाब्जुवाहस्तडिता समेतः
 साक्षाद्भस्वन्तमिव प्रतस्थे ॥ २०
 ऐन्द्रिहंरिप्रस्थमथप्रविष्ट-
 स्तया समं रत्नमरौचिशोभम् ।
 नक्षत्रतारोपचितान्तरीक्षं
 सरोहिणीकः स शशीव रेजे ॥ २१
 पुलोमजेन्द्रादिव वैजयन्त—
 मुपक्रमात् कान्तफलं क्रियेव ।
 आराधनाद्बुद्धिरिव प्रसादं
 प्राप्तादिवादिः प्रकृतिर्महान्तम् ॥ २२
 चूतं मधोबूतलतेव रम्यं
 भद्रा कुमारं समसूत पार्थात् ।
 जन्ये परेषामुपरोधयोग्यं
 नाम्ना यमुच्चैरभिमन्युमाहुः ॥ २३ युग्मकम् ।

अरिन्दमः पादचतुष्टयाब्जं
 कृत्स्नं धनुर्वदमविन्दतासौ ।
 आदानसन्धानविमोक्षणादि-
 दशप्रकारं पितुरेव वीरः ॥ २३

पाञ्चालकन्याऽपि सुषाव सूनुं
 शुधिष्ठिरादयं प्रतिविन्ध्यमाहुः ।
 हृकोदरादप्यतिसोमकान्तं
 पद्मायताक्षं सुतपूर्वसोमम् ॥ २५

धनञ्जयाच्च श्रुतशब्दपूर्वं
 कर्माणमन्यं नकुलाच्च वाला ।
 नाम्ना शतानीक इति प्रसिद्ध—
 मसूत शेषात् श्रुतसेनमेव ॥ २६
 सर्वेऽप्यसौ पाण्डुकुलावतंसा-
 वालार्कवत् प्रोज्ज्वलचारुदेहाः ।
 धनञ्जयादेव धनुःसु शिखाम्
 अक्षोभितान्तःकरणाः समापुः ॥ २७

निदाघकालौ रमणीयतायाः
 परार्द्धरूपे मधुसूदनन ।
 बलारिपुत्रस्य कलिन्दकन्या-
 तौरे विलासः समसुल्लासः ॥ २८
 आखण्डलेनाथ सुरक्षितस्य
 दाहानुकूल्यं किल खाण्डवस्य ।
 आगत्य पार्थं समयेन वहुः
 द्विजस्वरूपी दहनी ययाचे ॥ २९

असाध्यमभुव्यतसर्वलोकै-
 रङ्गाय तत् प्रत्यपदत्तरस्त्रो ।
 अत्युन्नतच्छाः प्रणयापघात
 सादु क्षमन्ते न हि याचकस्य ॥ ३०
 अग्निप्रसादाद्वरुणात् स लेभे
 गाण्डोवमाखण्डलचापतुल्यम् ।
 अक्षय्यतूणो पारिपाण्डुराश्वैः
 कपिध्वजं स्यन्दनमपुपेतम् ॥ ३१
 अलाकलभैः स महायुधायै-
 रलंकृतः प्रोज्ज्वलवर्गधारो ।
 धाम्ना दिदौपे किरणैरिवाञ्चैः
 शुचौ शुचिष्केशसमो विवस्त्रान् ॥ ३२
 तस्यानुमत्या ज्वलनस्तदानीं
 ददाह तद्वावमभिप्रदौतः ।
 युगान्तकालोचितभीमतेजाः
 समं समस्ताभिरितः शिखाभिः ॥ ३३
 प्रदह्यमानो विपुलः स दावो-
 ज्वालाभिरुच्चैर्ज्वलनस्य दीप्तः ।
 भूयिष्ठरम्यः किल बालभानो-
 र्व्याप्तः करैर्महुरिवावभासे ॥ ३४
 स घोरघोषस्य जीवातिरेका
 द्विशेषतः स्पर्शवतोऽनलस्य ।
 रुवत्पतङ्गबलपादपाशो-
 भियेव चक्रन्द तथा चक्रम्ये ॥ ३५

तदाश्रयो यो निश्चयः पशूनां
 व्यदह्यताञ्चैर्दहनेन सोऽपि ।
 धनुर्धराभ्यामभितः क्रमाभ्यां
 निवार्यमाणोऽर्जुनकेशवाभ्याम् ॥ ३६
 अभ्याहतानां निशितैः पृषत्कै-
 र्वनौकसां प्रज्वलितस्य चाग्नेः ।
 घोरो विरावः परितः श्रुतोऽभूत्
 प्रमथ्यमानस्य यथाऽर्णवस्य ॥ ३७
 नीहारजालैरिव सायकैः स्वे-
 राच्छाद्य तत् खण्डवमप्रमेयम् ।
 आखण्डलादीनमराक्षिराख्य-
 ह्नाण्डीवधन्वा सृजतः शरीवान् ॥ ३८

मन्देतरमन्दरशैलशृङ्गं
 महेन्द्रसुक्तं निचितं द्रुमौघैः ।
 स खण्डयामास शरैरनेकैः
 सहस्रशः प्रज्वलिताग्रभागैः ॥ ३९
 तथागतं तच्च विदार्यमाणं
 नक्षत्रताराग्रहचन्द्रसूर्यैः ।
 सहैव सर्वैर्बहुशो बभासे
 व्योमेव साक्षात् परिशीर्यमाणम् ॥ ४०
 विदारिताः पार्थशिलीमुखाग्रै-
 र्दैत्याः समन्ताद्दुधिरम्बुताङ्गाः ।
 शैलाश्च प्रचुरतगैरिकाङ्गा-
 दिवावसानाभ्यध्या इवासन् ॥ ४१

सुतोष वीर्येण सुरैर्विङ्गौजाः
पार्थस्य देवाभिभवच्चमेण ।
गुणाः परेषामकृतात्मनां ये
शब्दोपमास्ते मङ्गतां प्रियार्हाः ॥ ४२

वातः पयोदानिव देवसंघान्
विद्राव्य पार्थो द्विषतां निहन्ता ।
जघान सर्वानसुरान् शरौघै-
र्मयं विना तच्छूरणप्रपन्नम् ॥ ४३

अथावदानाश्रुदिताशयस्य
विशेषतो हव्यभुजः प्रसादात् ।
तस्मात् प्रभृत्येव गतव्यलीकं
मुमुक्षुर्लक्षणार्जुनयोः सखित्वम् ॥ ४४

मयोऽपि निर्माणविधिप्रवीणो-
विनिर्गमे निर्मलचारुलक्ष्मीम् ।
सभामुदारां किल पाण्डवानां
प्रतिप्रियं खल्वमलं चिकीर्षुः ॥ ४५

परिज्वलन्तीमपि चारुकाव्या
सुखोत्तरस्पर्शवतीं मनोभ्राम् ।
गुणैर्हसन्तीं ज्वलनस्य लक्ष्मीम्
मात्मानिबोद्धैस्तडितामकम्पाम् ॥ ४६

नवाब्दराजीमिव दिव्यरूपां
सभां परां निर्भीतिसप्रमेयाम् ।
विङ्गौजसोऽप्याशु विङ्गव्यवन्ती—
महेश्वरश्चकुलरश्ममाषाम् ॥ ४७ विशेषकम् ।

मुक्ताफलै रत्नकुलैरनर्घ्यै-
 मध्येसभं रम्यसरोऽपि चक्रे ।
 स्वच्छोदकत्वाम्बुहुरीक्षमाण—
 मपि स्थलभ्रान्तिकरं नराणाम् ॥ ४८
 स देवदत्तं प्रददौ महार्घं
 पार्थाय वीरप्रवराय शङ्कम् ।
 अरातिपक्षक्षपणैकदक्षां
 गदासुदाराञ्च वृकोदराय ॥ ४९

आहर्तुकामः किल राजसूयं
 महाक्रतुं धर्मसुतोऽनुजातम् ।
 प्रस्थापयामास वधाय पूर्वं
 दाशार्हवाक्यान्मगधेश्वरस्य ॥ ५०
 कृष्णार्जुनाभ्यां सहितोऽथ भीमो-
 रणे जरासन्धमुदारवीर्यम् ।
 विदारयामास बली विशालं
 शिलोच्चयं बज्रद्वय क्षणेन ॥ ५१
 निष्पाद्य तस्याशु वधं समेता-
 स्त्रयोऽग्नयो यज्ञमिवान्तरक्षाः ।
 विमोक्षयामासुरशेषतस्ते
 महीक्षितस्तेन पुरा निबद्धान् ॥ ५२
 वीरान् हरिप्रस्थमथ प्रविष्टान्
 दृष्टान् प्रजामिद्विगुणादरेण ।
 युधिष्ठिरो हर्षजवाष्पजालै—
 रासिन्धु मौलिष्वनुजिघ्रति स्म ॥ ५३

सौम्यां दिशं वक्षधरात्मजातो-
भीमश्च पूर्वां सहपूर्वदेवः ।
याम्यान्तरस्त्री नकुलः प्रतौचो-
न्तदाज्ञया जेतुमनाः प्रतस्थे ॥ ५४

पार्थः कुलिन्दानथ कालकूटा-
नानर्तदेशेष्वपि भूमिपालान् ।
शरेण चक्रे परिहीणकान्तोन्
ग्रहानिवास्त्रेण सहस्त्ररश्मिः ॥ ५५

द्वीपं बली शाकलनामधेयं
शिलीमुखैः स्नाध्यतमं विजित्य ।
उच्चाभिलाषं प्रतिविम्वसुच्चै—
र्वन्ध्यप्रयत्नं समरे चकार ॥ ५६
विनिर्जितैर्वीर्यवतां पुरोगै-
राजन्यवर्गैः सममर्जुनोऽथ ।
प्राग्ज्योतिषं देशमसौ वरौजा-
रूरोध रोधःस्थितवाहिनीकः ॥ ५७

तं चीनदेशश्चैरथ सागरस्य
तीरस्थितैर्योद्धृभिरुग्रवीर्यैः ।
जग्राह राजा भगदत्तनामा
दैत्यैस्त्रिन्द्रं दितिजाधिनाथः ॥ ५८
अस्त्रैः समाच्छ्रवविवस्वदस्त्र-
मलक्ष्यमाणक्षणादाव्यपायम् ।
नक्षत्रकल्पेषु परिप्रकाश-
न्तयोः समीकन्तुमुलं बभूव ॥ ५९

पार्थस्य वीर्यातिशयेन तुष्टः
 सन्धाय तस्मै स' करप्रदोऽभूत् ।
 सर्व्वरूपायैरपि दुष्करं यत्
 करोति तच्चारुगुणानुरागः ॥ ६०
 अन्तर्गिरश्चैव वह्निर्गिरश्च
 जयी तथैवोपगिरं समस्तम् ।
 उलूकराजश्च बलातिरेका-
 श्चक्रे शरैरेव पराजितं सः ॥ ६१
 सेनादिविन्दुं निजसेनयाऽसौ
 सिंहासनाच्चावयति स्म पार्थः ।
 दिव्याद्धिमानादिव पुण्यवन्तं
 फलापवर्गः किल दुर्निवारः ॥ ६२
 तेजस्विनस्तस्य मञ्जीक्षितोऽन्यान्
 सैन्याधिनाथस्तरसा निरास्थत् ।
 अपुष्णारश्मेः प्रतिविम्बमात्रं
 प्रभाविशेषेण दुनोति चक्षुः ॥ ६३
 भियैव मोदापुरवामदेव-
 सुदामराजन्यगणाः समस्ताः ।
 अपुप्तरोलूकधराधिपालाः
 करैस्तदाराधनमभ्यकार्षुः ॥ ६४
 स विश्वगुह्यं सह पर्व्वतीयै-
 र्योधैस्तदीयैस्तरमा विजित्य ।
 सङ्घे तकानुत्सवशब्दपूर्व्वा-
 नुत्सारयामास विलुप्तशङ्कः ॥ ६५

काशमीरकादाशु करं षट्हीत्वा
 पलाशमुच्चैरिव फुल्लपुष्पम् ।
 स लोहितं लोहितरक्तदेहं
 देहातिगैस्तिग्मशरैश्चकार ॥ ६६
 पुरी मनोज्ञा न चिरादिवाय
 वशे स्थिताऽभूद्भिसारिकेव ।
 अलंकृता काञ्चनरत्नजालैः
 पार्थस्य नाम्नाऽप्यभिसारिकैव ॥ ६७
 सिंहोपमः सिंहपुरं विलोच्य
 प्रमथ्य सुहृद्भानथ बाह्विकांश्च ।
 काम्बोजकान् पश्चिमशब्दपूर्व्वान्
 सौम्यान्ऋषीकान् मिलितान् विभेद ॥ ६८
 रणे ऋषीकाः क्षतहस्तमुत्तै-
 र्मण्डौजसस्तस्य शरैर्निरस्ताः ।
 शुकोदराभानथ बाजिसुख्या—
 नुपायनीचक्रुः पायविज्ञाः ॥ ६९
 ततः स निष्कूटगिरिं शरोत्थै—
 र्हिमालयश्चाप्यनलैः प्रताप्य ।
 निवेशयामास विशालमुच्चै—
 रप्यर्थतः श्वेतगिरौ बलौघम् ॥ ७०
 देशन्ततः किम्पुरुषाभिधानं
 नाराचवर्षैः स्ववशे चकार ।
 स गुह्यकैर्हाटकमुत्काटास्त्रै—
 रधिष्ठितं हाटकपूरितञ्च ॥ ७१

तन्मानसं नाम सरः परस्तात्
 स्वच्छं मुनीनामिव मानसं सः ।
 आहूत्य तावन्नधिमानमाप्तो—
 मलात्ययास्त्रिगैलमानसोऽभूत् ॥ ७२
 करं प्रगृह्योत्तरशब्दपूर्वा—
 हरेस्तनूजो हरिवर्धतोऽपि ।
 विद्राव्य दस्युन् द्रविणातिपूर्ण—
 स्ततोऽहरिप्रस्थमसौ प्रतस्थे ॥ ७३

भीमोऽपुत्रपायेः स्ववशे वशित्वात्
 पाञ्चालदेशाधिपतीन् विधाय ।
 निगृह्य दण्डैरथ गण्डकीशान्
 शरैर्विदेहानकरोद्दिदेहान् ॥ ७४
 बाणैर्दशार्हानूणलब्धवर्ण—
 स्ततोऽश्वमेधेश्वररोचमानम् ।
 निगृह्य साम्ना शिशुपालमुच्चै—
 र्येदिप्रभुं संग्रहयाञ्चकार ॥ ७५
 करं कुमारेश्वरतोऽथ लब्ध्वा
 कीटालपालाञ्च बृहद्वलाख्यात् ।
 युद्धेष्वयोध्याधिपतिं निगृह्य
 वशेऽकरोदुत्तरकोशलान् सः ॥ ७६
 भस्मेन मङ्गाधिपतिं प्रमथ्य
 जलोद्भवान् पार्श्वगतान् हिमाद्रेः ।
 भङ्गाटदेशं तरसा विजिग्ये
 मनोज्ञशैलञ्च स शक्तिमन्तम् ॥ ७७

अशक्नुवन् सोढुमुदूढवीर्यः
 पराक्रमं विक्रमशोभिनोऽस्य ।
 ररत्त राज्यं प्रणतो हतारिः
 सुपार्श्वदेशाधिपतिः क्रथोऽपि ॥ ७८
 विनीय मत्स्यान् मलदांश्च सर्वान्
 ततोऽधिचक्रे पशुभूमिमेव ।
 महीधमाश्रमं मदधारसंज्ञं
 प्रग्राहयामास च सोमवेयान् ॥ ७९
 यामेग्रन शैलं किल भोगवन्तं
 निगृह्य मङ्गाननलोप्रतेजाः ।
 सवर्म्भकानुज्ज्वलवर्म्भधारी
 शिलीमुखैर्भर्म्भणि सञ्जघान ॥ ८०
 ततः शकानामथ वर्वराणां
 गर्वं निक्त्यौर्वं इवाश्वसां सः ।
 आनम्य भूपान् निकषेन्द्रशैलं
 सुहृदप्रसुहृदजयत् पृषत्कैः ॥ ८१
 मेदोगिरिस्थानथ भूमिपालान्
 तौरुदुमान् स्त्रोत इव स्रवन्त्याः ।
 समूलसुभूष्य बलातिरेकात्
 पाण्डोः सुतः पुण्ड्रपतिं न्यजैषीत् ॥ ८२
 स कौशिकीकच्छगमच्छवर्णी—
 महीजसं नाम नृपं महीजाः ।
 आजौ विनिर्जित्य समुज्ज्वलश्री—
 रुपाद्रवदङ्गपतिं बलौघैः ॥ ८३

समुद्रमेनं विनिगृह्य वीरः
 स चन्द्रसेनञ्च सताम्बलिप्तम् ।
 उर्व्वीपतीनामथ कर्व्वटेशं
 निर्व्वीपयामास विशेषदृप्तम् ॥ ८४
 स सागरावासविलुप्तशङ्कान्
 नौसाधनान् क्लृप्त्वा गणान् विजित्य ।
 उपात्तमुक्ताफलशोभमानो—
 लौहित्यदेशांस्तरसा प्रपेदे ॥ ८५
 तीरे समुद्रस्य जलप्रधान-
 देशेषु सेनां महतीं स कर्षन् ।
 क्लृप्त्वाधिपालान् सकलान्निगृह्य
 बलिं समादाय बली निवृत्तः ॥ ८६
 तथैव देवः सहस्रशब्दपूर्व्वः
 पूर्व्वं विजिग्ये किल शूरसेनान् ।
 मत्सीशङ्खरं चक्रधरोपमेयः
 पराक्रमेणैव च दन्तवक्त्रम् ॥ ८७
 उत्खाय भूयोऽपि फलाप्तयेऽसौ
 न्यवेशयत्तं निजराज्येन ।
 क्लृप्तस्थले शालितरुप्रकाण्डं
 क्लृप्त्वा बली बालमिवामलौजाः ॥ ८८
 विनीय वीरः सुकुमारवीर्य्यं
 नान्ना यमाहुः सुकुमारमेव ।
 मैत्र्या सुमित्रं निरमित्रकारी
 संगृह्य मत्स्थानपरानजैषीत् ॥ ८९

प्रकाश्यचोलान् स निषादभूमिं
 गोशृङ्गसंज्ञश्च विजित्यशैलम् ।
 निर्जित्यं राष्ट्रं नवशब्दपूर्वम्
 चर्मण्वतोक्कूलमगाहलोचैः ॥ ८०
 विधाय निम्नं क्षितिपं तदीयं
 सेकांस्तथैवापरपूर्वसेकान् ।
 निगृह्य रत्नानि ततो गृहीत्वा
 वीरः स रेवामभितो जगाम ॥ ८१
 विन्दानुविन्दानुदितौ पुरस्ता—
 दावन्त्यभूपौ क्रमशस्तरस्वी ।
 चकार तेजोभिरसौ विहीनौ
 सन्ध्योदयः कालद्वेन्दुसूर्यौ ॥ ८२
 पुरन्ततो भोजकटाभिधानं
 स कोशलेशश्च बली निगृह्य ।
 वेण्वातटस्याधिपमुग्रवीर्यं
 कान्तारकादींश्च शरैर्निरास्यत् ॥ ८३
 ग्रामं स मुञ्चं श्रितमस्त्रपुञ्जै-
 र्मैत्रीगुणास्फालनलुप्तवीर्यम् ।
 बली पुलिन्दानरविन्दवक्त्रो-
 व्यदण्डयत् पाण्डुरमपि क्षितिशम् ॥ ८४
 स दक्षिणामेत्य रथो पथान्तां
 दक्षोरणेष्वप्यतिदक्षिणात्मा ।
 किष्किन्ध्ययोश्चैर्गुह्या समेतां
 गुह्योपमोऽग्राह्यदग्रजान्नाम् ॥ ८५

माहिषतीं नाम पुरीं प्रपञ्चो-
 नीलेन वीरो बलिना बलीयान् ।
 भयङ्करं भीरुजनस्य जन्यं
 प्रवर्त्तयामासं विकर्त्तनौजाः ॥ ८३
 ज्वालाकरालोऽग्निरथातिकोपा-
 ज्ज्वाल सैन्ये नकुलानुजस्य ।
 सदैव नोलस्य मृधे सहायो-
 दवेषु दावाग्निरिव प्रवृद्धः ॥ ८७
 विशेषलावण्यगुणोपपन्ना-
 मलोकसामान्यमनोश्चरूपाम् ।
 नीलस्य कन्यां किल कामयान-
 स्तस्यानुकूल्यं स युधि प्रपेदे ॥ ८८
 रथाश्च नागोच्चयपत्तिसंघा-
 वरूथिनी तस्य रुचाऽवलीढा ।
 आरुञ्चितोच्चैस्तूरुणार्ककान्तरा-
 सशैलदावेव मही बभासे ॥ ८९
 सुदुःसहाद्वयभुजः प्रकोपा-
 दनन्यकार्योपशमात् स भीतः ।
 युगान्तकालोचितघोरवाताद्-
 यथाऽतिसारोऽप्यचलश्चकम्पे ॥ ९०
 तुष्टाव चैनं शुचिरुग्रवीर्यं
 माद्रीसुतः पावकमुज्झितास्त्रः ।
 माहिषतीशश्च महार्घाररत्नै-
 स्तमर्चयामास तदाज्ञयैव ॥ ९१

स त्रेपुरश्चैव सुराङ्गनाथ-
 माखण्डलौजाः किल दण्डकांश्च ।
 द्वीपाश्रयान् क्लृप्त्वा गणान् पयोधे-
 रधिष्यधन्वा तरसा विजिगीर ॥ १०२
 जित्वा बली कोलगिरिं बलौघै-
 र्दीपञ्च ताम्रं स तिमिङ्गिलञ्च ।
 श्रन्ध्रान् कलिङ्गान् जवनांश्च वाणै-
 र्यकार निघ्नान् जवनैः समस्तान् ॥ १०३
 रत्नान्यथादाय मङ्गार्हवस्त्रैः
 पौलस्त्यतः प्रस्तुतसामवादः ।
 ततः प्रतस्थे स बलैरुदारै-
 ररिन्दमः कौरवराजधानीम् ॥ १०४

वृत्तौ बलौघैर्नकुलोऽपि वीरान्
 जित्वा शरैर्मत्तमयूरसञ्चान् ।
 पदे पदेऽम्बुभ्रमवञ्चितात्मा
 क्लेशादतीयाय मरुप्रदेशम् ॥ १०५
 शैरीषकादींस्तरमा विजिग्ये
 सरस्वतीसिन्धुतटाश्रितांश्च ।
 शैलाश्रयान् पञ्चनदञ्च सर्वं
 स ज्योतिषञ्चोत्तरशब्दपूर्वम् ॥ १०६
 क्रमात् समानीय वशं स देशान्
 बह्वन् महाबाहुरधिजां धन्वा ।
 शशोनिधेः कुक्षिगतान् परस्ता-
 ष्क्विलोमुखैर्क्लृप्त्वा गणानजैषीत् ॥ १०७

स पञ्चवान् वव्वरकांश्च संखे
वीरः किरातान् यवनान् शकांश्च ।
रत्नानि यत्नेन परःसहस्रै-
रुद्रेः प्रवाह्यानि निगृह्य लेभे ॥ १०८

समागतः स्वामथ राजधानीं
साङ्गं बलैरक्षतदेह एव ।
स बाहुवीर्यार्जितसम्पदं तां
निवेदयामास युधिष्ठिराय ॥ १०९
चतुर्दिंगीशोपमवीर्यसारै-
श्चतुर्दिशाञ्चापि जयेन दृष्टैः ।
मेने निजं धर्मसुतोऽनुजातै-
र्मूर्तेरुपायैरिव रक्षमाणम् ॥ ११०

सम्राट् ततश्चक्रधरानुमत्या
स राजसूयं क्रतुमाजहार ।
सतां हि लोभैः परिवर्जितानां
विसर्जनायैव जयः परेषाम् ॥ १११
राजन्यवर्गः शतशः समेतैः
स्फुरत्प्रभालङ्कारणैः पुरन्तम् ।
चापोज्ज्वलैरिन्द्रधनुःप्रकाशै-
र्नभस्तडिलङ्गिरिवाबभासे ॥ ११२
व्यासेन साक्षादिव केशवेन
विप्रैश्च वेदैरिव मूर्तिमद्भिः ।
उपाहृतैः प्रस्तुतयज्ञवेदि-
र्ऋतैरिव द्यौर्मधुरं चकाशे ॥ ११३

अथयमथ कुरुनाथः पाण्डुसूनोर्विलोक्य
सकलमवनिपालं विस्मयं लभयन्तीम् ।
हृदयश्च भुजङ्गैर्दृश्यमानो न लेभे
सुखमपरसमृद्धिः खल्वसङ्गा खलानाम् ॥ ११४

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये पाण्डुवदिविजयोनामै-
कोनविंशः सर्गः ।

—:०:—

विंशसर्गः ।

क्लिष्टबुद्धिः स दैवेन तेजसेवाहतेक्षणः ।

दूतेन कपटेनैच्छदाहर्तुं पाण्डवश्रियम् ॥ १

बभ्रुभिर्वार्यमाणोऽपि सौबलोत्साहमोहितः ।

दुर्योधनस्तथैवासीत् दूताय कृतनिश्चयः ॥ २

दूतमेवाहितोदर्कं रुरुचे हतचेतसे ।

आसन्नविलयायोच्चैरपथ्यमिव रोगिणे ॥ ३

धृतराष्ट्राभ्यनुज्ञातः सुतरां कालचोदितः ।

पार्थमाह्वाययामास मूर्त्तं मृत्युमिवात्मनः ॥ ४

अथ प्रवृत्ते दूते तु कपटाच्चैर्युधिष्ठिरम् ।

अजयत् शकुनिः सद्यो निज्जत्या कितवाग्रणीः ॥ ५

स्फोटं वसु च राज्यञ्च भ्रातृखात्मानमेव च ।

द्रौपदीञ्च क्रमात् पार्थः सर्व्वं हारितवान् क्षणात् ॥ ६

एवं दुरोदरे वृत्ते विदुरोऽन्वसुपादिशत् ।

तदस्याप्रियमेवाभून्मूर्धोर्गौरौषधं यथा ॥ ७

अथ दुःशासनो भ्रातुः शासनात् द्रुपदात्मजाम् ।

आचकर्ष बलात् केशे राज्यलक्ष्मीमिवेच्छया ॥ ८

तस्याः स वसनाक्षेपं चिकीर्षुर्देवतोऽभवत् ।

जिष्टसुरङ्गो बालो मृगाङ्गमिव निष्फलः ॥ ९

अरन्तुदमिदं कर्म विमृशन्तोऽपि पाण्डवाः ।

सत्यवद्वास्तथैवासन् मन्त्ररुद्धा इवोरगाः ॥ १०

निदेशादम्बराजस्य त्रस्तस्योत्पातदर्शनात् ।
 पार्थाः पूर्वपदारूढा हरिप्रस्थं प्रतस्थिरि ॥ ११
 भूयोऽप्यर्द्धपथादेतान् दुर्व्योधनमते स्थितः ।
 आनिनायाम्बिकापुत्रो देवितुं दैववञ्चितः ॥ १२
 जानन्तोऽपि महात्मानो गुरोराप्तेति पाण्डवाः ।
 अन्तरत्यन्तसन्तप्ताः प्रजग्मुर्गजसाङ्गयम् ॥ १३
 दुरोदरमभूद्भूयः सर्वेषां परिपश्यताम् ।
 सौबलेन समन्तत्र धर्मपुत्रस्य धीमतः ॥ १४
 पराजितो वनं गच्छेत् समा द्वादशसंख्यया ।
 अज्ञातं निवसेद्वर्षमेकमेघ पणोऽभवत् ॥ १५
 विजितास्ते तु पाञ्चाख्या वल्कलाजिनवाससः ।
 अनुयान्तीर्वनं जग्मुर्निषिध्याशुमुखीः प्रजाः ॥ १६
 असङ्गता स्निष्टरुचः पौराः पुरमथागमन् ।
 तुषारसमये प्रातस्तुषारकिरणोपमाः ॥ १७
 प्रमाणवटमुदिश्य पाण्डवाः पण्डितोत्तमाः ।
 प्रापुः सुरधुनीतीरमारण्यतरुशोभितम् ॥ १८
 ब्राह्मणानां गणः पार्थान् कृतबुद्धिरभीषितान् ।
 पुनः पुनर्विघ्नितोऽपि पुरुषार्थानिवान्वगात् ॥ १९
 स्थालीमौडुम्बरीं लेभे सूर्यमाराध्य पाण्डवः ।
 पाञ्चालराजतनयाभोजनात् पूर्वमक्षयाम् ॥ २०
 युधिष्ठिरस्तात्प्रभावाद्भनेऽपि स्नातकान् बहून् ।
 पालयामास लोकानां धर्मात् किमिव दुष्करम् ॥ २१
 स तैर्धौम्येन च समं सरस्वत्युग्मिसंयुतम् ।
 कमनीयं मुनीनाञ्च काम्यकं वनमाश्रयत् ॥ २२

अध्वानमारोधैषां राक्षसो भीमदर्शनः ।
 किष्कीरोऽञ्जनसङ्काशः कुर्वन् कर्मातिमानुषम् ॥ २३
 शुभ्रदंष्ट्रः प्रदोषाक्षः सम्प्रदोषशिरोरुहः ।
 तडित्वानिव संमत्तो बलाकासूर्यरश्मिभिः ॥ २४ युग्म
 रिपुरेष महःक्रूरस्तेषां कृतधियामपि ।
 सहसा गोचरानासीदक्षणांमिव विप्लवः ॥ २५
 पाञ्चाली प्रविलोकैत्रनं भर्तृणां मध्यवर्त्तिनी ।
 स्रवन्तीवाचलेन्द्राणामन्तरा व्याकुलाऽभवत् ॥ २६
 दंष्ट्राकरालं गर्जन्तं प्रभिन्नमिव कुञ्जरम् ।
 केशरीवानयत् क्रूरं मारुतिर्नामशेषताम् ॥ २७
 ततो हतवनं गत्वा कुटजार्जुनशीभितम् ।
 ते रोधसि सरस्वत्या निवासं चक्रिरे मिथः ॥ २८
 व्यासात् प्रतिष्मृतिं लब्ध्वा निःश्रेणीमिव सम्प्रदाम् ।
 पार्थस्तदाज्ञया सर्वैर्भूयः काम्यकामययौ ॥ २९
 हैपायनस्योपदेशादादेशाश्चमहीक्षितः ।
 ऐन्द्रिर्दिव्यास्त्रलाभार्थमिन्द्रकीलाचलं ययौ ॥ ३०
 तपस्त्रिरूपिणः साक्षात् शासनात् पाकशासनिः ।
 आखण्डलस्य गाण्डीवधन्वा प्रायाहिमाचलम् ॥ ३१
 कठोरपिङ्गलजटः प्रयतः स परन्तपः ।
 आरिराधयिषुः शम्भुमतप्यत परन्तपः ॥ ३२
 अथ मूकाभिधः कोऽपि राक्षसः कौलविग्रहः ।
 जिघांसुरर्जुनं प्रागादत्यन्ताङ्गुतदर्शनः ॥ ३३
 किरातरुपी भगवान् तत्क्षणीपनतः क्षणात् ।
 गाण्डीवी च बिभेदेनं सममेव शिलीमुखैः ॥ ३४

लक्ष्मीकृत्य शरव्यन्तं किरातार्जुनयोरभूत् ।
 रणोऽवमाननालेशोऽप्यसङ्घो हि मङ्गोजसाम् ॥ ३५
 दुर्लभस्तपसाऽप्यस्य सन्तोषः पार्थतेजसा ।
 असीदीर्य्यवतां वीर्य्यं पूर्वमेव हि गण्यते ॥ ३६
 अथ पाशुपतं नाम सोऽस्त्रं परमदारुणम् ।
 मन्त्रवत् प्रतिजग्राह स्मयापितः स्मरान्तकात् ॥ ३७
 अथ तेजोभिरभवद्भगवान् भूतभावनः ।
 अविभाव्यः क्षणाद्भानुर्यथाऽस्तमयमागतः ॥ ३८
 हरिताम्यतयोऽप्येनमागत्यास्त्रैरपूजयन् ।
 नयप्रयोगा भूपालं सदुदकैः फलैरिव ॥ ३९
 अथामरावतीं सोऽगात् पाकशासनशासनात् ।
 मनोरथमिवारुह्य रथं मातलिसारथिम् ॥ ४०
 अनन्यदुर्लभं तस्मादस्त्रजालं स्फुरद्बली ।
 लेभे नक्षत्रतारादिः प्रकाशं भास्करादिव ॥ ४१
 किरोटमपि दिव्याभं देवराजो वरौजसः ।
 स्वयमासञ्जयामास पश्चात् पार्थस्य मूर्धनि ॥ ४२
 अमातुषैरस्त्रजालैस्तेजसा च ज्वलन्निव ।
 दिव्यं तौर्य्यत्रिकं चासौ चित्रसेनादशिक्षत ॥ ४३
 मेघच्छन्द्रेन्दुलेखेव नीलाम्बरधरोर्व्वशौ ।
 प्रपेदे तं किलोदग्रकन्दर्पशरपीडिता ॥ ४४
 प्रभवत्वात् पौरवाणां प्रत्याख्याताऽर्जुनेन सा ।
 षण्डी भविष्यसीत्येनं शशाप व्यथितान्तरा ॥ ४५
 अवदानेन सन्तुष्टो विडौजा अमितौजसः ।
 अज्ञातवाससमये तस्य क्लीबलमादिशत् ॥ ४६

लौमशस्योपदेशेन धनञ्जयदिदृक्षया ।

वत्सलाः पाण्डवाः सर्व्वे प्रजग्मर्गन्धमादनम् ॥ ४७

इतस्ततः प्रस्रवणैर्व्याप्तमुद्गीर्णवारिभिः ।

संस्कारनिस्तलैस्तारैर्मुक्तामालाकुलैरिव ॥ ४८

विलोलजलद्वरातैः संलग्नैः पार्श्वयोर्हयोः ।

विस्तार्य्य पक्षावभितो नृतान्तमिव सम्मदात् ॥ ४९

अप्सरःशिक्षितैर्नृत्यन्मयूरं कन्दरागतैः ।

स्रोतसाम्पतनात् स्नस्तदुकूलमिव ललितम् ॥ ५० कलापम् ।

पाञ्चात्या प्रणयोद्भेदात् प्रार्थितः पवनात्मजः ।

काञ्चनानि सुगन्धीनि पद्मान्याहर्त्तुमुद्ययौ ॥ ५१

प्रीणयित्वाऽऽञ्जनेयं स प्रभञ्जनसुतो बली ।

विद्राव्य रक्षिणः सर्व्वानानयत् कमलोच्चयम् ॥ ५२

हरन्तं पाण्डवानुच्चैर्भीमोवदरिकाश्रमे ।

जघान विकटाकारं जटासुरमरिन्दमः ॥ ५३

भूयोहिमवतः पृष्ठे तरसा यच्चराक्षसान् ।

निर्जित्य शापादलकानाथं कामममोचयत् ॥ ५४

निवातकवचान् हत्वा पार्थोऽपि युधि दुर्जयान् ।

आनन्दयामास कृतो चिरसन्दर्शनेन तान् ॥ ५५

यमुनामनु शैलेन्द्रे वने चैत्ररथोपमे ।

मिलिताः पाण्डवाः सर्व्वे विचेरुर्व्वनचारिणः ॥ ५६

कुम्भयोनेः प्रकोपेन नहुषः सर्पतां गतः ।

भीमसेनं निजग्राह ग्राहः प्राकृतवङ्गली ॥ ५७

युधिष्ठिरः परिप्रश्नान् तस्योत्तीर्य्य महामतिः ।

शापादमोचयत् सर्पं सोऽपि बभूव कौदरम् ॥ ५८

हेतारण्यसरस्तीरमागतास्ते यशस्विनः ।
 नभः प्रदीपे नक्षत्रतारादिव विरेजिरे ॥ ५८
 कौरवा घोषयात्रायां गन्धर्वैर्युधि निर्जिताः ।
 चाताः किरीटिना चासाद्विशेषशरणार्थिनः ॥ ६०
 जयद्रथः किलैकान्ते कदाचिद्द्रुपदात्मजाम् ।
 ययाचे कामसन्तप्तः सिंहीमिव महागजः ॥ ६१
 युवानमपि सा साध्वी श्रद्धे न कथञ्चन ।
 भर्तारं वार्धक्यस्तं तरुणीव नितम्बिनी ॥ ६२
 अक्षरत् स बलात् कृष्णां पूर्वदेव इवाङ्गुतिम् ।
 तं निगृह्य बलेनैव पाण्डवास्तां समानयन् ॥ ६३
 विपन्नान् पाण्डवानन्यान् पीत्वा यक्षसरःपयः ।
 पुनरुज्जीवयामास लब्धवर्णो युधिष्ठिरः ॥ ६४
 प्रावध्याथ शमीवृक्षे श्मशानस्थे महोष्क्ये ।
 अस्त्राण्यत्रस्तमनसस्ते विराटपुरं ययुः ॥ ६५
 अज्ञातवासं विवशास्ते मत्स्यनगरेऽवसन् ।
 अङ्गि ग्रहगणान्छन्ना नभसीवार्करोचिषा ॥ ६६
 युधिष्ठिरः सभास्तारो विराटस्य महीपते ।
 प्रियोबहुमतसासीदक्षाणामपि देविता ॥ ६७
 सूपकारोऽभवद्भीमः फाल्गुनस्तु बृहन्नला ।
 क्रीवस्तौर्ध्वत्रिकाचार्यः कन्यानां दैन्यमाश्रितः ॥ ६८
 नकुलस्वश्रुपालोऽभूत् सङ्घदेवोऽपि गोपतिः ।
 प्रत्यादेशः सुन्दरीणां सैरिन्ध्रीवृत्तिमाश्रयत् ॥ ६९
 एवं प्राकृतदुर्लभ्यास्ते विचेरुर्वरौजसः ।
 तत्राणुमात्राः सलिले जलौकसद्वानिशम् ॥ ७०

अथ तत्रोत्सवे मञ्जानभिभूय बलाधिकम् ।
 जीमूतमवधीक्षीमो वलान्तं भीमविक्रमः ॥ ७१
 कामयानश्च पाञ्चालीं कीचकं विकचोत्पलैः ।
 तृष्याचीमक्षिणोदगूढं व्यूढोरस्कमपि क्षणात् ॥ ७२
 अथ सूतात्मजेनैव दिधक्षून् द्रुपदात्मजाम् ।
 शतं पञ्च तथैवान्यानवधीत् कीचकान् बली ॥ ७३
 जेतुं यातेषु सर्वेषु त्रिगर्तानाततायिनः ।
 बृहन्नलासखः प्रायाद्वैराटिः कौरवान् प्रति ॥ ७४
 स्मृतं कुरुबलं दृष्ट्वा विपमानं सुहुर्मुहुः ।
 बली बालं समाश्रवास्य सारथ्ये तं न्ययोजयत् ॥ ७५
 दिवाप्रदीपानिव तानस्त्रैरिव शिलीमुखैः ।
 चक्रे विलुप्ततेजस्कान् विवस्वानिव फाल्गुनः ॥ ७६
 प्रत्यानयदमेयारमा हृतं तैर्गोधनं महत् ।
 दैतेयानिव विद्राव्य यज्ञभागमधोक्षजः ॥ ७७
 पाण्डवानथ विज्ञाय विराटस्तानुदारधीः ।
 यथावदर्क्षयामास स विपश्चिदपश्चिमान् ॥ ७८
 दूतांश्च प्राहिणोत्तेषां बन्धुभ्योबान्धवोचितः ।
 अप्रमेयैर्बलैस्ते च प्रागमन् विगतक्लमाः ॥ ७९
 उत्तराञ्च ददौ कन्यां स मान्यायाभिमन्यवे ।
 लक्ष्मीमिव विशालाचीमच्युताय महोदधिः ॥ ८०
 पाण्डवैः सह सन्नातुं दुर्व्योधनमधोक्षजः ।
 बीर्यवद्विर्वृथा यत्नमकरोद्बस्तिनां गतः ॥ ८१
 ते सपत्नैर्हृतं राज्यं क्लृप्तं बलिनं वराः ।
 उपचक्रमिरे लब्धुं बलिनैव मनस्विनः ॥ ८२

युयुत्सुस्ततो जग्मुः सर्वं कौरवपाण्डवाः ।
 कुरुक्षेत्रं क्षत्रियाणामन्ते साक्ष्य इव स्थितम् ॥ ८३
 हेतुमद्भिः पदेः कृष्णो निर्व्वेदं वदतां वरः ।
 अर्जुनस्य जहारीचैर्हिंसादोषैकदर्शिनः ॥ ८४
 अथ प्रवृत्ते युद्धं महत् तेषां महौजसाम् ।
 आशास्यमानकौन्तेयजयं दिक्षु महात्मभिः ॥ ८५
 विचेरुरभिगर्जन्तो नभमौव रणस्थले ।
 घना इव तडिभ्राला नागाः काञ्चनशृङ्गलाः ॥ ८६
 बन्धितैः सिंहनादैश्च हेषाशब्दैश्च पुष्कलैः ।
 शङ्करावेश घोरोऽभूदध्वनिः समरदुन्दुभेः ॥ ८७
 गजारोही तुरङ्गस्थमश्वमादो महौस्थितम् ।
 एतानपि रथारूढो न कदाचिदयोधयत् ॥ ८८
 विनाशमिव वंश्यानां घोरं द्रष्टुमनीश्वरौ ।
 सूर्याचन्द्रमसावास्तां रजःप्रच्छन्नविग्रहौ ॥ ८९
 विलयात् किल भर्तृणां शुचाऽऽर्त्ता धूलिधूमरा ॥
 विदीर्णहृदयेवोर्व्वी वभूव रुधिरप्लुता ॥ ९०
 अथ पार्थीरथोपस्थात् पुरस्कृत्य शिखण्डिनम् ।
 दिनात्यय इवादित्वं रक्तं भीष्मपातयत् ॥ ९१
 प्रतीक्षमाणः स क्षेममयनं दक्षिणैतरत् ।
 अश्वे शरशय्यायां जनयन् जनविस्मयम् ॥ ९२
 तथागतस्य तस्योच्चैः कातरत्वं पिपासया ।
 कृतास्त्रोऽपाहरत् पार्थः पुण्यैर्भगवतीजलैः ॥ ९३
 अभिमन्युवधामर्षाञ्जलतेव किरोटिना ।
 पश्यत्सु कुरुवोरेषु निहतोऽभूज्जयद्रथः ॥ ९४

अश्वत्थान्नः स्वपुत्रस्य मिथ्याऽन्तं आवितोगुरुः ।
 न्यस्तशस्त्रः शिरश्छेदादृष्टदुरन्तेन लङ्घितः ॥ ८५
 नृसिंह इव दैत्यस्य सत्यसम्भोवकोटरः ।
 दुःशासनस्य हृदयं विदार्य रुधिरं पपौ ॥ ८६
 योधयित्वाऽर्जनं संख्ये कर्णोप्यस्तमगाच्छरैः ।
 दावानल इवारण्यं दग्धुकामो घनाम्बुभिः ॥ ८७
 दुरुह्वरमपि श्रीमान् यद्वाटदह्वरत कृतौ ।
 प्रथमः पाण्डवः शल्यं हृदि शल्यमिवार्पितम् ॥ ८८
 ज्वलज्ज्योतिष्कपिण्डानि युगान्तइव संयुगे ।
 परस्परराहतैः पेतुः खण्डितानि बलान्यपि ॥ ८९
 एवमष्टादशदिनेस्तेषामक्लिष्टकर्मणाम् ।
 अष्टादशैव वीराणामक्षौहिण्यः क्षयं ययुः ॥ ९०
 अथातिहीयमानौजाः प्रतीक्षन्नाविवांशुमान् ।
 ह्ये पायनक्रदस्यान्तरलीयत सुयोधनः ॥ ९१
 तस्मादुत्थापयामास भीमस्तं रुक्मभाषितैः ।
 रसं महीतलादुच्चैर्मलैरिव महीरुहः ॥ ९२
 समुद्यतगदौ वीरौ चेरतुस्तौ रणक्षितौ ।
 उत्पातोल्कान्वितौ व्योम्नि मूर्तिमन्ताविवृण्वौ ॥ ९३
 वामदक्षिणगोमुखमण्डलप्रक्रमान्तयोः ।
 सुरस्त्रीभ्यः प्रियं रेणुराचक्ष्णन् इवोत्थितः ॥ ९४
 गदालीढशरीरौ तौ व्यूढोरस्कौ पदात् पदम् ।
 मातङ्गरदनिर्भिन्नौ शैलाविव न चेलतुः ॥ ९५
 कौरवेणाहती भीमो वक्षस्यपलसन्निभे ।
 क्षणमज्ञातदुःखोऽभूत् प्रलयेन बलीयसा ॥ ९६

स दुर्योधनपक्षाणां प्रहर्षं विगतव्ययः ।
 देव्यश्च पाण्डुपुत्राणां खण्डयन्त्युत्थितोऽभवत् ॥ १०७
 सत्यप्रतिज्ञः समरे चरन् गान्धीविसंश्रया ।
 ऊर्ध्वैरभ्यवधीहीरो भीमसेनः सुयोधनम् ॥ १०८
 स काञ्चनाभीरक्ताक्तशरीरः पादपर्वतः ।
 मेरीर्वालातपव्याप्तोव्याहत इवापतत् ॥ १०९
 अथ तस्मै हलभृतः कोपं समयलङ्घिने ।
 समयव्यपदेशेन शमयामास केशवः ॥ ११०
 अथ द्रौणायनिः सुप्तान् रिक्तान्श्वतपाण्डवैः ।
 सैनिकान् द्रौपदेयांश्च जघान किल निर्घृणः ॥ १११
 जिवांसुरथ क्षणस्य वचोभिर्विनिवारितः ।
 किरीटन्तस्य चिच्छेद किरीटी किरणोज्ज्वलम् ॥ ११२
 पाञ्चाली तमथ शिरोमणिं स्फुरन्तं
 व्यासक्तं परिविदधे नृपोत्तमाङ्गे ।
 तेनासावपि शुशुभे ग्रशाङ्कविम्ब—
 व्यालम्बो गिरिरिव तत्प्रभाऽवलौढः ॥ ११२
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये दुर्योधनवधोनाम
 विंशः सर्गः ॥

एकविंशः सर्गः ।

अथ संकुलसङ्गराज्यं
धृतराष्ट्रादिभिरशुविक्रवाः ।
अगमन् सकलाः कुरुस्त्रियो—
गुरुशोकाः कुरुराज्जना इव ॥ १
गजकाञ्चनवर्मलोहितैः
परिकीर्णं युगपद्दिनोदये ।
तरुणाकर्मरीचिहव्यभुक्—
क्षणाध्वान्तभरैरिवान्वितम् ॥ २ युग्मकम् ।
अथ ताः परिकीर्णमूर्धजाः
सुहृदां लक्षणवीक्षणाकुलाः ।
रुदुर्ध्वदनानि वारिभि—
र्नेयनीत्येरभिषिष्य योषितः ॥ ३
परिहाय किमद्य भूतले
शयनं कोमलतूणिकोत्तरम् ।
अतिदीन इवास्तुचेतनः
सुत, शेषे शरजालसंकुले ॥ ४
पितरौ त्वदधीनजीवितौ
वसुधेयं वशगा बधूरिव ।
स्वजनोऽपि विधेय एव ते
व्यवसायः कुत एव निष्ठुरः ॥ ५

व्यथयेर्यदि मध्यतः स्थितान्
समरे वीरः शरीरपि क्षतः ।
जननीमतिवत्सलः तदा
कथमाभग्नवपुर्न मां दहेः ॥ ६

वसुधापतयः प्रकम्पिता—
स्तव तेजोभिरसह्यविक्रमैः ।
स भवान् पतगैर्विलङ्घ्यते
जगतो धिग् जलविम्बलोलताम् ॥ ७

स्तुतिभिः किल वन्दिनामभू-
र्मुदितारमा नृपनन्दनादितः ।
वद सम्प्रति दूयसे न किं
कटुगोमायुरवैर्भयावहैः ॥ ८

न सितातपवारणं न वा
शरदिन्दुप्रभचामरहयम् ।
पुरुषा न शरीररक्षका—
स्तव नालोकरवोऽद्य लक्ष्यते ॥ ९

अभवः परिचारकैः पुरा
ननु काश्मीरकरेणुरूपितः ।
विभवे सति किं रजःकरणे—
रक्करोर्धूसरितं कलेवरम् ॥ १०

पृथगात्मतया यदीदृशं
क्षतमेतत्तव पुत्र, नोचितम् ।
पितरौ परिलुप्तदर्शनौ
परिहायाद्य ~~स्त्री~~ वधूमपि ॥ ११

पतगैरभिजन्मलोचनं
 सुखमेतन्मलिनं दुनोति माम् ।
 श्रुधिरहयविभ्रमं यथा
 घनजालान्तरितेन्दुमण्डलम् ॥ १२
 अभितस्तव योषितः पुरा
 रमणीयास्तपनाः किलाभवन् ।
 अधुना वत भाग्यपर्यया—
 दृशिवोऽयं प्रथते शिवारवः ॥ १३
 प्रवरैः किल पण्डितैः पुरा
 सदसि त्वं परिमण्डितोऽभवः ।
 पल्लवं प्रति लोलुपैर्भृशं
 धिगहो गृह्णगणैः प्रवेक्ष्यसे ॥ १४
 यदि बान्धवशोकदुर्गमाः
 परलोकं सुत, गन्तुमिच्छसि ।
 परिलुप्तदृशौ कथं तदा
 प्रभवौ नावनुमान्य नो गतः ॥ १५
 अनमः स्वयमेत्य मां पुरा
 रुदतीमप्यधुनाऽन्तिकस्थिताम् ।
 किमिदं सुत, क्षुप्तचेतनः
 परिसुप्तो जननीं न वीक्ष्यसे ॥ १६
 शपथैर्मुहुर्दृश्येऽन्वमां
 सक्तदप्याक्षप मां कलाक्षरैः ।
 किमिदं करुणासुदृष्टता
 चिररात्राय सुपुन, सुष्यते ॥ १७

लमसह्यबली महीतली
 लसदेकादशवाहिनीपतिः ।
 पतगैरभिभूयसे बला—
 लरभाग्यं धिगिदं क्षेणच्युतम् ॥ १८
 इति तं परिलप्य सौबली
 सुतमुच्चैः स्थिरतां समतागात् ।
 अचलाऽपि चलत्यथोल्लङ्घं
 लसदन्तर्भृशविक्रवाकुला ॥ १९
 अथ भानुमती शुचाऽऽकुला
 पतगोदष्टमुखं सुयोधनम् ।
 अभिवीक्षितुमक्षमेव सा
 सहसाऽभूत् परिलुप्तचेतना ॥ २०
 शकुनैरपि खण्डितार्चकं
 मुखमेतत्तव सप्तमीन्दुवत् ।
 प्रिय, मामविलुप्तकान्तिम्-
 अदयत्युत्पलिनीमिवोन्मदात् ॥ २१
 रचितं परिहासतोऽप्यभू-
 न्न कदाचित् प्रिय, विप्रियं मया ।
 प्रवियोगविलीनमानसां
 किमकाण्डे वद मां न भाषसे ॥ २२
 विशिखेरसि नाम विद्विषा—
 मथवा स्त्रीनखरैर्हृदि क्षतः ।
 दयितालप मां न मानिनी
 परमुद्यद्विरहाकुलाऽस्मि ते ॥ २३

अग्निमेषदृशा सुरस्त्रिया
 परिपीतो यदि नाथ, माद्यसि ।
 ननु पश्य निषिद्धचापले
 मम लौक्यप्रचुरे विलोचने ॥ २४
 अपराधविशेषजो ध्रुव-
 न्तव मन्युर्मयि कान्त, विद्यते ।
 कथमस्तष्टृशोऽन्यथा सुहृ-
 र्विलपन्ती दयितां न वीक्षसे ॥ २५
 लसदशुलवोऽपि मे मन-
 स्तव दिग्धाशुगवत् पुराऽदुनोत् ।
 प्रिय, सा स्रपिताऽहमशुभि-
 र्वत नैवास्ति दयालवोऽपि ते ॥ २६
 किमिदं परिहाय मां सती-
 मनुकूल, त्वयि बहलालसाम् ।
 वद संयमिनामुपाश्रितो-
 व्रतमुच्चैस्तरुणोऽप्यसाम्प्रतम् ॥ २७
 रणदुन्दुभिघोषकर्षितो-
 रचितामर्जकपोलपत्रिकाम् ।
 असमाप्य ममाद्रवः पुरा
 रमणैर्हि प्रसमापयाद्य ताम् ॥ २८
 यदकारि किमप्यशोभनं
 मम तावत् त्वमिति प्रमूढया ।
 प्रिय, मर्षय तत् प्रसादवे
 रचितोऽयं शिरसि क्षमाञ्जलिः ॥ २९

अवला वलवन्निवृत्ताऽ-
प्यनुगृह्येत दयापरैर्नृभिः ।
कथमस्तमितानयां नु मां
लदधीनां त्यजसि प्रियामपि ॥ ३०

दशनक्षतपीडिताधरा
प्रतिकूलाऽस्मि पुरा रदक्षते ।
इति मानसुपाशितोऽसि किं
दश कामं शिरसा प्रसादये ॥ ३१

इति काचिदतीव विह्वला
मुखपङ्केरुहलम्बमाननम् ।
दयितस्य विधाय भाविनी
स्तिमिताक्षी विदितास्तमासदम् ॥ ३२

अपरोपचितैर्मुहुर्मुहुः
प्रियमस्त्रैः परिबुद्धदर्शना ।
अवलोकयितुं न चाशक्नु-
द्विफलोत्सारणयत्नविक्रवा ॥ ३३

अथ सा विह्वलेद भाविनी
सुहुरार्त्तस्वरवेजिताम्बुजा ।
वसुधामवसक्तविग्रहा
परिरभ्याबिम्बिनाकुलान्तरा ॥ ३४

विधिना हरताऽपि निष्ठुरं
दयित, त्वां वयनोत्सवं मम ।
सुहुरश्रुजलातिसर्जवैः
किमु दृष्टिप्रसरोऽपि तार्क्ष्यते ॥ ३५

मम भाग्यविपर्ययो महा-
 नवलुप्तेक्षणशक्तिरस्मि यद् ।
 दिवसोदयचन्द्रवद्गु-
 स्तव हन्तेक्षितुमन्यमक्षमा ॥ ३६

इयताऽपि न यद्विदीर्यते
 हृदयं तत् खलु वक्षनिर्भितम् ।
 रमणी किल कोमलीति वाङ्
 ननु पुंसां प्रणयातिरेकजा ॥ ३७

इतरत्र सुदुर्लभं नृणां
 मरणं काङ्क्षितमायुषः क्षयात् ।
 अवलोक्य तवेष्टृणीं दशा-
 मपि यन्मे न गतं हतासुभिः ॥ ३८

इति मोहमगान्मृगेक्षणा
 प्रियमास्निध्य परेतमुत्सुका ।
 अपुनःप्रतिबुद्धये सती
 पतिलोकन्तरसा ततोऽजयत् ॥ ३९

अपराऽपुनपलक्ष्य लक्षणे-
 रवधार्याकुलिता हृदोशितुः ।
 प्रचुरैः किल वाष्पवारिभिः
 परिधीतक्षतजं कलेवरम् ॥ ४०

क्षणमात्रविलुप्तचेतना
 नवमोहेन पुनर्बिबोधिता ।
 करुणैः कुरुवीरकामिनी—
 प्रविलापैर्बिललाप भाविनी ॥ ४१ युग्मकम्

पिशिताग्निभिरुत्सृक्तात्मभि-
 स्त्वाव देहो बहुशोऽव्य भक्षितः ।
 अमरैरिव भूयसा शशी
 परिपीतोऽल्पमितो दुनोति माम् ॥ ४२
 परिनष्टकलेवरात्मन-
 स्त्वाव सत्यं प्रिय, कीर्त्तिं शेषता ।
 कथमेवमवेक्ष्य ते वपु-
 र्दृश्यं मे शतधा न दीर्यते ॥ ४३
 परिहाय गतोऽसि मामितः
 परलोकं कपटैकवत्सलाम् ।
 निरुपाधि ममल्लभस्ति चेद्-
 ध्रियते किं हृतजीवितं मया ॥ ४४
 तव लोकविमोहनात्मनो-
 निरुपाधिः प्रणयोऽस्ति मां प्रति ।
 नय मामपि तत्र दुःखिनीं
 प्रिय, यच्चाव्य गतोऽस्वलक्षितः ॥ ४५
 किमपि स्पृहणीयमारमनः
 पुरतस्त्वं न मया विनाऽचरः ।
 नरलोकसुदुर्लभः कथं
 सुरलोकः स्वयमेव गम्यते ॥ ४६
 चतुरं रमणाप्सरोगणं
 ननु मत्तो बहु मन्यसे यदि ।
 सुरतं न तदर्थये पुन-
 स्त्वाव शुश्रूषणमेव कामये ॥ ४७

अपि वीक्ष्य विलुप्तजीवितं
 तव देहं मम रण्यते मनः ।
 नितरां कक्षावद्भिर्मुखो-
 विधिरेतद्वत् सोढुमक्षमः ॥ ४८
 इतदेवविशेषवञ्चिता
 कठिनोच्चैर्ध्वंसने करोमि किम् ।
 मम जीवितमातुरस्य वा
 बहुलक्लेशफलाय केवलम् ॥ ४९
 इति सा कक्षाक्षरं सुहु-
 र्हतसत्त्वा प्रविलप्य वानिनी ।
 प्रलयं प्रियसङ्गमावहं
 स्फुटरोमाञ्चमगाहतक्लमा ॥ ५०
 अपसार्थं गणं पतञ्जिणां
 कथमप्यात्मकरिणं शोणितम् ।
 वसनाञ्जलतोरजःकषान्
 प्रियमग्न्या श्रितदैव्यमैक्षत ॥ ५१
 तव लूनभुजं कलेवरम्
 द्विषदस्त्रैरवलोक्य निर्घृष्टैः ।
 प्रिय, कल्पमहीहृष्टं यथा
 हतशब्दं मम द्रूयते मनः ॥ ५२
 का स मे स्तनमण्डलोक्षितः
 कचपाशप्रहृष्टैकपण्डितः ।
 सुरताव्ययनिःसहोदयुक्—
 परिसंवाह्यपेयलः कारः ॥ ५३

चन्द्रवंशम् ।

किमिदं न विलापविह्वलां
रमणाद्यालपसि प्रियामपि ।
हृदयेश्मृते नतस्त्वां
वद कोऽन्यो व्यसनेन दूयताम् ॥ ५४
अयि मानपरिग्रहोऽसि किम्
अपराधं त्वयि न स्मराम्यहम् ।
यदि वा त्वमेवैषि तन्मुहुः
शिरसा त्वां दयित, प्रसादये ॥ ५५
यदि वा कथमप्यतिक्रमं
परि मूढाऽकरवं सङ्ख्य तम् ।
स्वजने प्रभुताऽस्ति देहिनां
त्वमिहैको मम कान्त, केवलम् ॥ ५६
अपरं कमहं ब्रवीमि वा
कतमो वा सङ्गतां मदक्रमम् ।
चपलापरितापमम्बुदा-
दपरः कोऽस्ति विसोढुमुत्सुकः ॥ ५७
प्रबलोत्खणभसुरविक्रवी—
यदि मामीक्षितुमपुनरेक्षसे ।
प्रतिषेधय कृच्छभाषितै—
रियताऽपि प्रिय. मे सुखोदयः ॥ ५८
रमणीजनदुर्लभं पुन-
स्तव यत् प्रेम न तत्तु, कामये ।
प्रियतातरलं मदन्तरं
तत्र चन्द्राननवाक्यलालसम् ॥ ५९

सुरलोकनतम्बु वामहो
किमिवास्ते प्रिय, चारु कौशलम् ।
चिरप्रेमपदं न वीक्षसे
यदमूभिः क्षणमात्रसङ्गतः ॥ ६०

तपसा कतमेन लेभिरे
फलमेतत् सुरलोकयोषितः ।
यदि वेद्मि तपस्तदाश्रिता
दयितादैव भवन्तमाश्रये ॥ ६१

इति सा करुणप्रलापिनी
गुरुशोकप्रसरातिविह्वला ।
क्लमभीलितजीवितात्ययं
मुहुरिच्छन्त्यपि नाप दुर्मनाः ॥ ६२

रुदुः सकलास्तथाऽबला-
मुहुराक्षितकलेवरा यथा ।
करुणाक्षरविद्रुतान्तरा-
मुदिता अप्यरुदन् सुरस्त्रियः ॥ ६३

भृशवाष्पजलम् तातृणै-
र्नयनैः कौरववीरयोषितः ।
उषसीव तुषारबिन्दुभिः
सरितः कोकनदैः प्रतीयिरे ॥ ६४

अथ शोकहुताशनार्चिषा
परिदग्धाः परिसान्त्वयन्मूः ।
दवलीढवनीरिवाददे
सलिलं मेघ इवाच्यतो वचः ॥ ६५

जगतीष्वखिलः प्रजायते
 म्रियते प्राणिगणोऽप्यहर्निशम् ।
 म्रियते न चिराय कोऽपि चे—
 मरणे का परिदेवना नृणाम् ॥ ६६
 क्षयिणो वनशैलसागरा-
 गुरुसारा अपि पिष्टपाक्षयः ।
 पिशितादिविनिर्मिताः कथं
 नरदेहाः स्थिरतां समाप्नुयुः ॥ ६७
 अमरोऽपि यदा प्रमार्थ्यते
 विधिना कालवशाद्दलाघिकः ।
 मरणेकजुषां तदा नृणां
 क्षणमात्रोच्छ्वसितं हि महलम् ॥ ६८
 प्रभवः किल ये शरीरिणां
 स्थितिसर्गप्रलयेष्वपि क्षमाः ।
 यदि तेऽपि विपत्तिगोचरा-
 वद मर्त्याः कथमन्तवर्जिताः ॥ ६९
 दिवसक्षणदोदयोपमं
 सुखदुःखद्वितयं शरीरिणाम् ।
 क्रमवन्तिरां सुदुस्स्थलं
 न हि सुहृन्ति तयोर्विपश्चितः ॥ ७०
 यदि कोऽपि चिराय केवलं
 सुखमेव प्रतिपद्यते नरः ।
 अपरखिरदुःखभाग्यवे-
 दिति दुःखं सुखमप्यसंयुक्तम् ॥ ७१

सुखदुःखविभागमादरा-
 दिति जानन्न जनो विसृजति ।
 कथसुहृजतामदीनधीः
 प्रतिहार्यैतरवस्तुसङ्गतौ ॥ ७२
 यदि दुःखमसङ्गमिच्छते
 सुखलेशेषु कथं नु रञ्जते ।
 तदनागतदुःखवर्हिषां
 पिशुनं खल्विति हि प्रचक्षते ॥ ७३
 सुखभोग इवाप्रियोऽपि स-
 न्नितरस्यावसरोऽपि दुःस्थजः ।
 प्रियमेव कथं नु काङ्क्षते
 मनुजैः स्वार्थपरेर्न विप्रियम् ॥ ७४
 परिपौष्टजनानमी सुहु-
 खिरमौत्पातिकतोयदोपमाः ।
 पवनैरिव वीरसायकैः
 परिलीनाः किमिदं न पश्यत ॥ ७५
 निजकर्मफलानुबन्धिनो-
 नरदेवासुरकिन्नरोरगाः ।
 विवशा हि भवन्ति जन्तवो-
 नुवमेषां न पुनः समागमः ॥ ७६
 न सुखोदयमारमनो न वा
 मृतबन्धोरपि तोषकारक्षम् ।
 उभयोरपि तत् क्षमावहं
 रुदितं यत् क्रियते मृग्यजने ॥ ७७

जलबुद्बुदवत् क्षणोदये
 क्षणमात्रप्रलये च देहिनाम् ।
 क इवावसरः शुचोभवे—
 दपि किञ्चित् प्रतिकर्तुमक्षमे ॥ ७८
 गुह्येगविस्मृत्तराश्रसां
 सरितां तीर इवातिसैकते ।
 तरवो नरलोकेदेहिनः
 हृणभङ्गप्रवणा न संशयः ॥ ७९
 अनतिक्रमनीयविप्लवे
 भृशरन्ध्रावसरे विशेषतः ।
 इयताऽपि समागमेन किं
 बहुलाभो दयितैर्न मन्यते ॥ ८०
 सुतबन्धुषु मन्दचेतनाः,
 त्यजत स्नेहभरं क्लमावहम् ।
 यदुपाधिवशात् प्रदह्यते
 ननु वर्त्तिर्लघुदीपवक्त्रिणा ॥ ८१
 त्यजत प्रियविप्रयोगजं
 गुरुशोकं हृदि धैर्यमाश्रिताः ।
 यदनन्तरकार्यमादरा-
 सदिहाक्लीवतया विधीयताम् ॥ ८२
 अथ धर्मसुतान्नयाऽभवन्
 कुणपा वक्त्रिसुखे समर्पिताः ।
 सुरभीन्वनगन्धतो बभौ
 ध्रुवमेघां सुरभिर्यशःक्रमः ॥ ८३

आज्ञानिज्ञा गुरुणामथ सुरसरितं योषितः प्राप्तदैव्याः
 ग्रीकावेगादनल्पप्रतिहतमनसः शून्यदेहा इवापुः ।
 ज्ञानैस्तासां सुखाब्जैरतिकल्पमिलत्कज्वलाशुभ्रवाण्या
 गङ्गा रेजे प्रसङ्गादिव कमलवभा यासुनोर्भागाः प्रदोषे ॥ ८४
 मन्दाकिन्याः पयसि मिलिता ज्ञानचिन्ताः कथञ्चित्
 वाष्पाविडं सलिलमवलम्बान्धवेभ्यः प्रदाय ।
 चक्रुः स्नेहोचितमपि पुनस्तन्त्रवाक्यादतन्त्रा-
 स्तत्कीर्त्तिभ्योऽप्यतिशयगुणैः संविधानं विधिज्ञाः ॥ ८५

गुरुवधपरिखेदात् प्राप्तनिर्व्वेददैव्यो-
 सुनिभिरुचितवाक्यैर्बोधितो धर्मसूनुः ।
 सुरसरिदनुजाताद्राजधर्मादिधर्मान्-
 भवहितमतिरासीत् शान्तचेता निश्चयः ॥ ८६
 पार्थस्तथाप्यतिशुचा गुरुणाऽभिभूत-
 स्तत्त्वावबोधमपि लोपयता स भूयः ।
 यस्तः सहस्रकिरणस्तमसेव साक्षाद्-
 धूमाकुलोऽनल इवास विष्णुसतेजाः ॥ ८७
 अथ गुरुरशोकप्राप्तमशुप्रवाहं
 कथमपि शमयन्निःपुण्यतौर्याम्बुपातैः ।
 अभिषिषिचुरुदारं धर्मसूनुं समेता-
 नमुचिरिपुमिवोच्चैर्देवता मन्त्रिसुख्याः ॥ ८८
 रचितरुचिरवेशं सुप्रकाशं यशोभि-
 स्तरणिकिरणदीप्तं वारिवाहं तडिद्वत् ।
 जलनिधिसलिलान्ता रत्नजालोच्छ्रवणाङ्गी
 तमभजत विशाखा मृमिपाशं धरिणी ॥ ८९

विदुरस्य मते स्थितः स्थितिञ्चः
कथमप्यात्मशुचं निगृह्य पार्थः ।
समनन्दयदिन्दुसुन्दरयो-
र्जनता रक्षणं वीक्षणैकदक्षः ॥ ८०

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये युधिष्ठिरराज्याभिषेकोनामैक-
विंशः सर्गः ॥

एकविंशः सर्गः ।

अथोत्तरा चारुशरोरवन्ध'
द्रोण्यस्त्रतेजःपरिलुप्तसंश्रम् ।
सुषाव काले कुलतन्तुमेकं
वर्षोपलक्षिष्टफलं लतेव ॥ १
मनांसि तं कौरवसुन्दरीणा-
मस्पन्दमानं ग्लपयन्तसुचैः ।
दृष्ट्वाऽच्युतोऽजीवयदम्बुवृष्ट्या
निदाघदग्धन्तरुवत् पयोदः ॥ २
यतः परिस्त्रीणतमेऽन्ववाये
जातः कुरुणामभवत् कुमारः ।
ततोऽश्चुतोऽन्वर्थविदां वरेण्यः
परिचिदित्याह्वयमेनमूचे ॥ ३
है पायनादैरथ यज्ञविद्या-
विधानदक्षैः क्षतकिल्बिषैश्च ।
ऋत्विग्भिरत्यक्तविधिक्रमः सन्
क्ष्मापोऽश्वमेधक्रतुदोक्षितोऽभूत् ॥ ४
हिरण्ययी मञ्जुलयज्ञशाला
रराज तस्योच्छलकीर्तिभाजः ।
क्षपाचेराणामिव वारणार्थं
कान्ध्या तमांसि क्षपयन्धभीक्ष्णम् ॥ ५

किरीटिनं सङ्करकर्मदत्तं
 रक्षाविधौ होमतुरङ्गमस्य ।
 नियुज्य सज्यश्चनुरादधानं
 स क्षाम्भृतामक्षयमादिदेश ॥ ६
 विपक्षभूतानथ भूमिपालान्
 जयन् पृषत्कैर्नमयद्भिरिव ।
 स पालयामास किलायजाज्ञा-
 मुत्खातपूर्व्वान् प्रतिरोपयञ्च ॥ ७
 स वज्रदत्तस्य गजं शरीरै-
 श्वकार वीरः क्षतजोक्षिताङ्गम् ।
 तेनापि भूयिष्ठमसौ द्विपेन्द्रः
 शैलः क्षरदुर्गैरिकवङ्गभासे ॥ ८
 ततः किरीटी विनिवेश्य मौलौ
 निदेशमस्य क्षितिशासनस्य ।
 पुरं प्रपेदे मणिशब्दपूर्व्वं
 सुतस्य बभ्र्वादिकवाहनस्य ॥ ९
 पुत्रस्य स चात्रबलं दिदृक्षु-
 स्तदस्त्रजालैरवलम्बतेजाः ।
 विवस्त्रद्रुसैरिव हव्यवाह-
 स्तस्मात् क्षतो स्नाध्यनिपातमाप ॥ १०
 बालस्य तस्यापि शिलीमुखामराः
 क्रान्तान्तरोक्षाः क्षितिमूललम्बाः ।
 पातालमाविश्य यशस्तदीयं
 शशंसुश्चैरिव लोकक्रान्तम् ॥ ११

पराजयोऽप्यस्य सुहृदगणानां
 सुखार्थमात्मप्रभवाद्भव ।
 विपत्तिकालेऽपि फलोन्मुखत्वं
 न लुप्यते पुण्यकृतां वृषस्य ॥ १२
 किरीटिनं भूमितले लुठन्तं
 कुलाचलप्रस्थमुलुप्यवेक्ष्य ।
 सञ्जीवयामास समप्रशक्तेः
 सञ्जीवनाख्यस्य मण्येः प्रभावात् ॥ १३
 पार्थस्ततः पार्थिवसंघमुच्चै—
 रानस्य कामं निशितैः पृष्ठत्कैः ।
 पुरस्कृताश्वः परमोत्सवाढ्यं
 वशी हरिप्रस्थपुरं प्रपेदे ॥ १४
 निर्व्वर्त्तयामासुरथत्विजस्ते
 क्रमप्रवीणाः क्रतुमश्वमेधम् ।
 लब्धः पुरा यत्र शिलोच्चयेन्द्रा-
 द्विआणितोऽभूत् प्रचुरोऽर्थराशिः ॥ १५
 सति प्रभुत्वेऽपि भृशं विनीतो-
 युधिष्ठिरोऽभूद्युवराजकल्पः ।
 आश्चाविधेयैः किल सर्व्वलोकैः
 शशास राष्ट्रं दृतराष्ट्रएव ॥ १६
 नयप्रयोगाद्द्विदुरस्य ताव-
 न्महाधियोऽल्पार्थविसर्ज्जनेन ।
 सामन्तराजन्यगणादनल्पं
 लेभे नृपालः प्रियकार्य्यजातम् ॥ १७

अथानुमान्याशुमुखं कथञ्चिद्—
 युधिष्ठिरं सानुचरोऽम्बिकेयः ।
 भीमस्य गूढाप्रियदङ्घ्रमान-
 स्तपोवनं प्राप तपश्चिकीर्षुः ॥ १८
 निवारिताऽपि क्षितिपेन भूय-
 स्तमन्वगेव प्रययौ पृथाऽपि ।
 विपक्षपक्षैः क्षणविघ्निताऽपि
 समृद्धिरुच्चैरिव भाग्यवन्तम् ॥ १९
 यथायथैनां नयनाशुपुरै-
 र्नृपोऽभुजपायैरिव मन्दभाग्यः ।
 लक्ष्मीं समाकृष्टुमियेष सेव
 तथा तथा दूरमियं जगाम ॥ २०
 पुराद्विह्वलाननुगम्य पार्था-
 गतेषु तेष्वशुसुखाः सपौराः ।
 त्यक्त्वा कथञ्चिद्विषयानिव स्वान्
 संसारिणः प्रापुरपोदसलाः ॥ २१
 गच्छत्सु कालेषु समाधिमग्नान्
 दावाग्निना दग्धकलेवरांस्तान् ।
 आकर्ण्य वर्णाश्रमपालकोऽभूत्
 श्रीकाकुलो नारदतोऽनुजातैः ॥ २२
 तदूर्ध्वदेहोचितसंविधानं
 विधाय धर्मप्रभवोऽनुरूपम् ।
 धर्माविरोधेन शशास राज्यं
 रजस्तमोभ्यामभिमुक्तचेताः ॥ २३

षट्त्रिंशदब्देऽशुभसूचकानि
 निमित्तजालान्यवलीक्य पार्थः ।
 नितान्तमन्तः स समाकुलोऽभू
 दरिष्टलक्ष्माणि यथाऽऽभयावी ॥ २४
 स यादवानां विपदं निशम्य
 पदेषु सर्वेष्वपि निर्वपेत्तः ।
 बभूव भीतोबलद्वक्तकालात्
 कृष्णोऽपि यस्माद्विलयं प्रपेदे ॥ २५
 प्राजिगु राजेश्वभिषिच्य बालं
 वेलावसानेष्वक्ततास्त्रमेव ।
 रक्षाविधौ क्षीणिभृतां वरेण्यो-
 युयुत्सुमत्युत्सुकमादिदेश ॥ २६
 क्लोर्धदेहोचितमूर्ध्नीलि-
 लीकान्तरप्रस्थितबान्धवानाम् ।
 स नैष्ठिकीमिष्टिमपि प्रयुज्य
 प्राज्यं जलान्तर्विससर्ज वङ्गम् ॥ २७
 क्षिमम् ताश्चोजवतीरिवासा-
 वशुप्रवाहाकुलवक्त्रपङ्क्तौः ।
 आमन्त्र्य सर्वाः प्रकृतीः परस्ता-
 द्विष्टष्टनेपथ्यविधिर्बभूव ॥ २८
 नृपोऽनुजैस्तेरथ धर्मपङ्क्त्या
 वनान्तरं राजपुरात् प्रतस्थे ।
 प्राणैरिवारमा नियन्तिद्वितीयो-
 देहान्तरं दुर्गत २९पूर्वदेहात् ॥

तदा न नेपथ्यमपि श्रयन्तो
 राज्ञा विद्युक्ता नगरी दिदीपे ।
 अलङ्कृताऽपुञ्जलरत्नजालैः
 प्रत्यग्रवैधव्यदशैव नारी ॥ ३०
 लोकस्य भूपास्तद्वियोगशोकात्
 परिक्षिति क्षामकलेवरस्य ।
 दुर्भिन्नकालेऽप्यनतिप्रमाणे
 क्षुधातुरस्यान्वदादरोऽभूत् ॥ ३१
 पञ्चक्षितीशव्यसनाग्निजालै-
 रनल्पतप्ताऽपि तपस्त्रिभोव ।
 बालेऽपि तस्मिन्नवकीर्णिभावं
 सर्वसंज्ञा कालवशात् प्रपेदे ॥ ३२
 बालोऽप्यसौ लाञ्छनलेशशून्यः
 कल्पिष्यमाणः परिपूर्णतायै ।
 काम्या स्फुरन् प्रार्थितया प्रजाना-
 मनन्दयच्चन्द्र इवान्तराणि ॥ ३३
 गुणैरुदारैः सममेव तस्य
 तृप्तिं शरीरावयवाः समापुः ।
 कलाः सुधांशोरिव तेन लोकोऽ-
 प्यमन्दमानन्दरसं पुपोष ॥ ३४
 माद्रीं जनद्वीपपराङ्मुखोऽसौ
 पुलोमजामिन्द्र इवोपयेमे ।
 मा तेन सम्पर्कमुपेत्य बाला
 नीतिः फलेनेव शृङ्गं दिदीपे ॥ ३५

दीपार्चिषेवोज्ज्वलदीपवृक्षः
 प्रदोसशक्तिः क्षमेव साक्षात् ।
 विनम्रभावः परविद्ययेव
 तथा गुणोत्कर्षमसौ पुपोष ॥ ३६
 प्रपालयामास महीं समस्ता-
 मुपायजालैः परिपेशलैः सः ।
 अङ्गैरनूचानगणाग्रगण्यः-
 स्त्रयीमिवात्रस्तमना मनीषी ॥ ३७
 सर्वप्रयत्नैः शरणप्रपन्नान्
 अधिज्यधन्वा स ररक्ष लोकान् ।
 कृतापराधान् पुनरागमक्षो-
 व्यशिक्षयत्तानपि दण्डलेशैः ॥ ३८
 स कार्तवीर्योपमवाहुवीर्यो-
 दुर्धर्षणीयोऽग्निरिवोद्गतार्चिः ।
 समुद्रवत् प्राकृतदुर्विलङ्घ्यः
 सेव्यस्तुषाराचलवद्भूव ॥ ३९
 पराक्रमी सिंह इव क्रमशः
 क्षमेव साक्षात् क्षमयोपपन्नः ।
 मातेव स स्नेहविलोलचेताः
 सर्वस्ववस्थासु सन्निधिरासीत् ॥ ४०
 कामं विवस्त्रानिव दक्षिणस्थो-
 बभूव भूपः सृष्टणीयतेजाः ।
 तथापि तस्योज्ज्वलितैः प्रतापै-
 ररातयः कौशिकवद्विलीनाः ॥ ४१

तस्याभवत् स्नाध्यगुणस्तनूज-
 स्तेजःक्रमैरेजयिता जनानाम् ।
 जवोत्तरं संयति सर्व्वलोका-
 यमाचचक्षे जनमेजयाख्यम् ॥ ४२
 तेनात्मजेनात्मवतां वरेण्यौ
 नृपश्च माद्रो च विनिद्रसलौ ।
 बाह्येऽपि तेजस्वितयाऽरुणेन
 द्यावापृथिव्याविव नन्दतः स्म ॥ ४३
 तरङ्गलेशैः सुरशैवलिन्याः
 पवित्रिते रोधसि शुद्धबुद्धिः ।
 महाक्रतूनुन्नतदक्षिणाब्द्यान्
 क्रमेण चक्रे नृपचक्रवर्त्ती ॥ ४४

सृगेन्द्रतेजा सृगयाविहारी
 राजा महारण्यचरः कदाचित् ।
 अन्वग्व्रजन् नानुचरः शरव्यं
 पिपासयाऽऽसीत् परिशुष्ककण्ठः ॥ ४५
 जलाभिलाषी किल भूमिपालो-
 बभ्राम भूमौ विफलप्रयासः ।
 विलुप्तभाग्यः प्रतिकूलदैवा—
 द्यौर्नो धनप्रेप्सु रिवादरेण ॥ ४६
 मग्नं समाधौ किल निर्व्विकल्पे
 शमीकनामानमसौ महर्षिम् ।
 निषिद्धसर्व्वेन्द्रियवाह्यवृत्तिं
 पुनः पुनर्व्वारि हृथा ययाचे ॥ ४७

ततस्त्ववज्ञापयिष्ये चेताः
 कण्ठेऽर्पयत् प्रेतमसुथ सर्पम् ।
 संयोजयिष्यन् विपदां हि लोकं
 विधिर्विपर्यस्तधियं करोति ॥ ४८
 समागतः स्नामथ राजधानीं
 शुश्राव शापं स तदात्मजस्य ।
 इतो दिने सप्तमके विमूढं
 तं तच्छकः खल्वभिदंक्षतीति ॥ ४९
 ततोऽभिषिष्यात्समजमात्मराज्ये
 पुरादृष्टिः सौधगृहोपरिष्ठात् ।
 विषघ्नमन्वीषधिरस्यमाणः
 स मन्त्रिवृद्धैः सममधुरवास ॥ ५०
 दंशात् परं जीवयितुं क्षितीशं
 समागतं कश्यपमर्द्धमार्गात् ।
 दृष्टप्रभावं प्रचुरार्थवृद्ध्या
 निवर्त्तयामास स एव नागः ॥ ५१
 अथादशकृत्तमन्त्रवीर्य-
 स्तन्तच्छकः क्षौणिसृतां वरिष्ठम् ।
 दैवक्रमातिक्रमणं नराणां
 सुदुष्करं केवलपीडयेत् ॥ ५२
 स तेन दष्टो विषवज्जिवृद्ध्या
 शशाम भूपालगणाघगण्यः ।
 दावानलस्यावयवैर्विकीर्णै-
 वीतैर्यथा चन्दनपादपाग्रः ॥ ५३

प्रत्ययभृपालविपक्षिणीकाः
प्रजा नवी लोकपतिर्गुणोच्चैः ।
आनन्दयामास यथेन्द्रवर्धैः
प्रभाकरापायविशुभवेष्टाः ॥ ५४

वपुष्टमां नाम सुवर्णवर्णां
स काशिकेशस्य सुतासुदाराम् ।
दारक्रियायोष्यगुणैर्निरिष्टा-
ममात्ममत्वा विधिनोपयेने ॥ ५५

स मासमात्रं शशुरालयान्त-
नृपो नवीकासहितोऽधुरवास ।
द्वितीयलक्ष्म्येव तयोष्यलक्ष्मी-
स्ततः प्रतस्थे निजराजधानीम् ॥ ५६

रथं विनीताम्बलसत्पताक-
मध्यास्य विद्वान् सुहृदां वियोगात् ।
नातिप्रहृष्टां स वपुष्टमान्तां
विनीदयामास मनीषवाग्भिः ॥ ५७

कलिन्दवाग्धोर्निर्मिलसत्तरङ्गां
तथैव गङ्गामवलोकां शुभ्राम् ।
अङ्गाय मेने नृपधर्मोपजी
मक्षं न नैसर्गिकनिर्मलानाम् ॥ ५८

क्षुत्तोषकारैश्चक्षुजोविर्गै-
स्तोषु प्रदेमेषु अनोरमेषु ।
मार्गेषु काशिद्वन्द्वनीर्निर्भूत
तो प्रापतुः कामय राजधानीम् ॥ ५९

रथान्नियन्ता यमिताश्चरश्मेः
 शुभे सुहृत्तं प्रिययाऽवतीर्थे ।
 शुद्धान्तमध्ये विनिवेश्य चैनां
 क्ष्मापः क्षमाभारमसौ बभार ॥ ६०

तस्मात् शतानीक इति प्रसिद्धो-
 बभूव तस्यां रुचिरः कुमारः ।
 अग्निप्रसङ्गादिव वाष्पमय्यां
 स्फुरत्प्रभं ज्योतिरयोजवत्त्वाम् ॥ ६१

गुर्वर्थमत्युत्कटमाचरिष्यन्
 क्षातान्तरायः किल तत्क्षणेन ।
 वैरानुबन्धक्षुभितान्तरत्वा-
 दुत्तङ्क्षनामा तच्छपिः प्रपेदे ॥ ६२
 उवाच चैनं नतपूर्वकाय-
 माश्रीर्मिरुच्चैरभिनन्द्य पूर्वम् ।
 साम्ये स्थितानामपि धैर्यलोपं
 वैरं किलातिक्रमजं करोति ॥ ६३

तव पितरमुदारं तत्क्षकः क्ष्मापः साक्षा-
 दशनिरिव महीध्रं धर्षयामास मूढः ।
 द्रविणचयद्विसर्गैर्विप्रमध्यर्द्धमार्गात्
 क्षितिपतिलकरक्षावहकामं निषिध्य ॥ ७४
 स खलु यदि न मन्दोऽवारयिष्यद्विजाग्रं
 दशनमनु तदानीं क्षौणिपालं स एव ।
 तरुमिव द्रववह्निज्वालयालीढमग्निः
 प्रबलबहलशक्तिर्नूनमाजीवयिष्यत् ॥ ६५

परिभवति कृतान्तस्तद्वक्त्रेणापि दष्टः
 स्वमिति नवमवर्णं पश्यता व्याकुलेन ।
 प्रतिकरणसमर्थोवारितस्तेन विप्र-
 स्तदहह परिलुप्तस्त्वत्पिताऽप्राप्तकालः ॥ ६६
 क्षितिपतिलक, तस्मावर्णराशिः खलाना-
 मतिगुरुरवलेपः कीदृशः पश्य जातः ।
 अशमयदविलुप्तप्रक्रमं कीर्त्तिजालै—
 र्धवलितजगदन्तं यद्वृथागर्वितोऽसौ ॥ ६७
 नरप, पितुरमित्रे क्रोधनः क्षत्रियः सन्
 किमिति किमिति वैरं वीर, तस्मिन् धत्से ।
 हुतवह्ममधि होतुं तं किल क्रूरबुद्धिं
 चर सुचरितकृत्यः सर्पसत्त्वाख्यसत्तमम् ॥ ६८
 इत्याभाष्य व्रतिनि सुतरामाश्रयं स्वं प्रयाते
 तीव्रक्रोधारुणितनयनस्तत्तत्कस्यापराधात् ।
 सम्भारान्ते स पुनरचिरादुन्नाम्नैर्वेदविद्भिः
 प्राप्तोदधैः क्षितिपतिरभूत् सर्पसत्त्वाय दौक्षाम् ॥ ६९
 अथाहोषीत् सर्पान् हुतवह्मसुखे स क्रतुविधौ
 तमिश्रायामन्मौ शलभनिवह्मानध्वग इव ।
 स्फुटन्तस्तेषाम्नु ज्वलनतरसा भोगमणयः
 स्फुलिङ्गाभा दृष्टा दिशि दिशि पतन्तः पटुक्चः ॥ ७०
 प्रदीप्तोऽग्निः सार्धं नरपतिरुषा स्थण्डिलशयो-
 ददाहोर्ध्वैर्मन्त्रक्षपितमहसः कुण्डलिंगणान् ।
 वृथैवेन्द्रं सान्द्रं शरणमुपपन्नो नरपतेः
 पितुर्लरी वक्त्ररूपरि परिलम्बोऽथ ददृशे ॥ ७१

अथास्तीकश्चिन्तुतिभिरभिसन्तोष्य नृपतिं
 वरं लेभे तस्मान्मच्छविरतये सत्यवचसः ।
 ततो मुक्ताः सर्पाः क्षितिपतिरुषस्तक्षकमुखा-
 गतत्रासा वङ्गेरपि सुसुदिरे मन्त्रबलिनः ॥ ७२
 हुतोच्छिष्टं सर्पत्रजमथ विरच्य क्षितिभृत-
 स्तमः शिष्टं किञ्चिद्दिनकरकराद्भूधर इव ।
 स सन्तुष्टः शिष्टामिमतरुचिराशीर्भिरसक्त—
 त्तमुच्चैरानन्दप्रचुरमभिनन्द्यान्ममगात् ॥ ७३
 वैशम्पायनतः स कम्पितवपुःप्रत्यर्थिवीरव्रजः
 शुश्रावोत्प्लवणकिस्त्रिषैकहरणीं पुच्छां कथां भारतीम् ।
 या व्यासेन विशेषतो विरचिता वैदार्यसार्थोत्तरा
 पूर्वेषां किल सर्व्वगर्व्वदलनी कीर्त्तिञ्च यचोक्त्वह्ना ॥ ७४
 इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये सर्पसन्ववर्षनोनाम
 हाविंशः सर्गः ॥

त्रयोविंशः सर्गः ।

स प्रक्रमानन्दितसर्वलोको-
लोकान्तरं काकवशात् प्रपन्नः ।
परोक्षभावं क्षितिपः प्रपेदे
किरीटयोगादिव स्रक्किरीटः ॥ १
अथाभवत् पार्थिवचक्रवर्ती
क्षती शतानीक इनेकतेजाः ।
स्फुरत् परानीकमनेकरूपै-
र्जेता सुष्ठुः संयति यः पृषत्कैः ॥ २
स याज्ञवल्क्यादधिम्य वेदं
क्षपादथास्त्रास्त्रनिवारितास्त्रः ।
कुर्वन् परेषामवरोधशोकं
शशास राज्यं मङ्गनीयतेजाः ॥ ३
बभूव तस्मिन्मल्लदेहभाजः
सुतो विदेहाधिपतेः सुतायाम् ।
यो देहदीप्त्या दृढनीपमेय-
स्त्रिरसकार चिद्दिवालयस्त्रान् ॥ ४
रजोविसृजः स विरक्तचेता-
निवेदितास्मा किल शौनकाय ।
तस्मादबोधक्षपितव्यलोको-
क्षेमे स्फुरन्निर्मलसत्यलोकात् ॥ ५

तस्यावसाने क्षितिशासनस्य
 वसूपमेयो वसुधाऽऽधिपत्यम् ।
 दत्तोऽश्वमेधादिपदः प्रपेदे
 प्रोतैः सुरैर्दत्तचरोऽश्वमेधात् ॥ ६

धीरः प्रतीताध्वरसंविधानैः
 पुरोधसां सोमरसासवेषु ।
 मनांसि बभ्रुककरोदमर्त्यान्
 स मर्त्यवदभूतलदीर्घवासान् ॥ ७

तस्याऽमजोऽभूदधिसोमकृष्णः
 कृष्णोपमेयोऽप्यपकृष्णकर्मा ।
 यः पश्यतां चेतसि दर्शनीय-
 स्तृष्णां समावर्ह्यदीक्षणस्य ॥ ८
 पुत्राध्वरप्राध्ययनैर्ऋणेभ्य-
 स्त्रिभ्योऽपि निर्वृत्ततयाऽमलौजाः ।
 निःशेषकर्त्तव्यतयेव सोऽभू-
 त्वरातलावस्थितिनिर्व्यपेक्षः ॥ ९

सुतस्तदीयस्तु ततः प्रपेदे
 कुलप्रदीपः कमलाभवक्त्रः ।
 विधानपूर्व्वं विबुधोपमेयो-
 बुधाग्रगण्यो वसुधापतित्वम् ॥ १०
 स प्राप्य रान्धं द्विजराजकान्ति-
 र्वीरव्रजानामविषह्यतेजाः ।
 प्रह्लादयामास निजप्रजाली-
 निर्दम्य वाणैर्द्विषतां प्रचारम् ॥ ११

अजीजनत् सज्जनवाञ्छनोय—
मलाञ्छनं चन्द्रमिव स्फुरन्तम् ।
बालं मृणालाधिकसौकुमार्यं
निचक्रुर्मार्यानुमतोपचारम् ॥ १२

विनीतमादिश्य तमात्मजातं
नृपः प्रजाक्षेमविधौ विधिञ्च ।
आचारमुच्चैर्जरसोऽनुरूपं
चचार चीरप्रणयी वनेषु ॥ १३

स चापि वर्णाश्रमधर्मपाता
वर्णाश्रमाचारपरायणत्वात् ।
धर्माविरोधाधिगतार्थकामो-
मनोषिणां मानसकाङ्क्षितोऽभूत् ॥ १४

रोधःप्रपाताविलग्नयोच्चै—
स्तरङ्गहृत्स्तरभित्ताभमाणम् ।
सर्व्वन्तदीयं नगरन्तदन्त—
भुवं पवित्रीभवितुं विवेश ॥ १५

निवारयिष्यन् सुरनिम्नगाया-
दुर्व्वाररंहःप्रचुरप्रवाहम् ।
प्रजाऽऽवलीदुर्गतिकातरात्मा
बभूव भूपो विफलप्रयत्नः ॥ १६

तरङ्गिणीघोरतरङ्गविग्ना
विशेषतः कातरतामुपेताः ।
प्रजास्तदा रक्षितुमक्षमोऽसौ
बभूव कामं विमनायमानः ॥ १७

परं प्रजारञ्जनमेव राज्ञो-
 मनोषिणः कर्म समादिशन्ति ।
 आस्तां तदेतत्परिरक्षणं मे
 मन्दस्य नाभूदपि धिग्धिमत्मान् ॥ १८
 प्रजाऽऽवलीः स्ना नरलोकापासी-
 न रक्षितुं यो विपदः क्षमेत ।
 हास्याय तस्याङ्गुरतीव राज्ञं
 जरातुरस्येव गवं कलत्रम् ॥ १९
 इत्येवमन्तः समतप्यतासी
 प्रजाकुलक्षेत्रविशेषदीनः ।
 राजन्वती यत् परिभूयते भू-
 स्तदेव दैवस्य बलं धनन्ति ॥ २०. विशेषकम् ।
 सर्वप्रयत्नैरपि यत्र साध्यं
 व्यलीकमस्मिन्नपि स प्रपेदे ।
 भूपालभावव्यपदेशहृताः
 खलाः किलोच्चैर्व्यययन्ति लोकां ॥ २१
 ततः स कौशाम्बरभिधामुदारां
 पुरीं परास्कन्दभयैर्विमुक्ताम् ।
 प्रासादसन्तर्जितवैजयन्तां
 पीरैः समस्तैः सङ्घितोऽध्ववास ॥ २२
 तस्यानुकूलात् क्षितिपञ्च लोकाः
 प्रजाव्यलीकाकुलमानसस्य ।
 दुरन्तदैवव्यसनातिपातं
 ते स्नाघमानाः स्ना भृशं सङ्गन्ते ॥ २३

अथामरस्त्रीस्तनमण्डलानां
कस्तूरिकाया मकरीविशेषम् ।
स पारिजातलजमुज्ज्वलस्त्री-
र्म्भिभक्त्योद्भूतचयाम्भूव ॥ २४

ततो मञ्जीमर्षवमेखलान्तां
तस्योत्थानामा तनयः प्रपेदे ।
योऽभूत् कवोषीः क्षतजैः परेषां
वीरन्वियस्तर्पयितैकवीरः ॥ २५

तस्याप्यभूच्चित्ररथाभिधानः
पुत्रस्त्रिरेण सदा पवित्रः ।
रथेन चित्रेण विशिष्ययोधी
चित्रोजसच्चित्ररथादूनः ॥ २६

निधाय तस्मिन् स धुरं धरित्रा-
धीरे विभुर्भूधरतुल्यसारे ।
तत्त्वावबोधाय विमुक्तसत्तो-
धीमानरश्मिषु धियं व्यधत् ॥ २७

कालेन तस्मिन्नपि नामज्ञेये
तदारमजो राजपदं सुभोज ।
रथावसानः शुचिरेव नाणा
योऽभूत् शुचिष्णेशसमानतेजाः ॥ २८

विभुष्य राज्यं विषयेष्वहङ्ग्यो-
दृष्टिप्रवीराहितमानसोऽसौ ।
असम्भयदूतसमात्मजातं
भूषुं वरेण्यं शिवा हृष्टिमन्तम् ॥ २९

स शास्त्रदृष्टेन पद्याऽप्रमत्तः
 सत्प्रधानः प्रधानं विनैव ।
 प्रजा निरस्तप्रतिपक्षशङ्का-
 ररक्ष रक्षासु विचक्षणत्वात् ॥ ३०
 तस्यात्मजं वीर्यवतां पुरोगं
 कान्तस्फुरत्कान्तविशेषभाजम् ।
 सुषेणमेषीनयनाभिराम-
 मुदारसत्वं महिषी सुषाव ॥ ३१
 विनीय नीतिप्रचुरैस्तुष्टै-
 रुच्चावचैरध्ययनैर्नृवीरः ।
 शिल्पीव रासायनिकैः प्रयोगै-
 वैज्ञानिकं वस्तु विशोध्य रेजे ॥ ३२
 तस्मिन् प्रभुत्वं प्रमविष्णुशीले
 निधाय बोधैर्विबुधोपमेये ।
 चतुःसमुद्रोर्क्षिपविचिताया-
 भुवः स भूभृत् त्रिदिवं गतोऽभूत् ॥ ३३

समाददानोऽपि करं स राजा
 प्रजाकदम्बादवलम्बा नीतिम् ।
 सहस्ररश्मेरिव शीतरश्मि-
 र्मनोश्च एवास जनस्य भूयः ॥ ३४
 वीरः सुनासीरसमः परेषां
 मिथः सुरस्त्रीकथितप्रभावः ।
 सुनीयनामा पथि सुखितारमा
 तदारमजस्तत्परमापं राज्यम् ॥ ३५

सोऽप्यारमवेत्तारमघातमजातं
 राज्येऽभिषिच्याप तपोवनान्तम् ।
 ऋचामभिष्यं यमचिन्त्यशक्तिं
 वदन्ति नास्मा ऋचमेव सन्तः ॥ ३६
 खेदं प्रजानां परिपालनोत्थं
 न प्राप स प्रापिततत्प्रतिष्ठः ।
 प्रतापमाप्तावनतप्रतीप-
 भूपालइत्याकुलितो न जन्मैः ॥ ३७
 इन्द्रादिदेवान् नरदेवचन्द्रः
 समाह्वयामास मखेष्वजस्रम् ।
 स देवलोके परतो निवत्स्यन्
 स्वलोकशासानिव तांश्चकार ॥ ३८
 स सप्ततन्त्रजितकान्तलोकां
 मनुष्यदेवो दिवमधुप्रवास ।
 भुवं स्वपित्रोपनतां विशाला-
 मन्मोघिवेलावलयां पुरेव ॥ ३९
 ततोऽभवत् क्षत्रकुलाग्रगण्यः
 सूनुस्तदीयो विनयप्रधानः ।
 नृचक्षुरक्षोभितचारुचेता-
 नृणां नवं चक्षुरिव क्षितीशः ॥ ४०
 सम्बतंकादेरथ दुर्निवारै-
 र्मेघैः पुरोवातसखैरजस्रम् ।
 इन्द्रः क्षितीन्द्रस्य पदे ववर्ष
 नलक्षणतन्निदिवभीर्षयैव ॥ ४१

ततः सुतुङ्गावलम्बजाला-
 ज्जलाद्गुताऽभूदितरत्र भूमिः ।
 लोकस्य सन्मार्गविलङ्घनोद्यं
 प्रक्षालयन्तीव मलं समस्तम् ॥ ४२
 उपस्थितोमूर्त्तश्चास्मुराशि-
 रासीज्जलोद्यच्छलतोऽविद्वतः ।
 स्फुरत्तरङ्गाधरमाणपानात्
 सर्व्वात्मनाऽऽलिङ्गितुमङ्गनाः स्त्राः ॥ ४३
 मनुष्यपञ्चादिशरीरजालै-
 रोघालिसंघातवशाद् विलीलैः ।
 उच्चावचैरुच्चलितो जलोघो-
 यादोभिरुच्चैरिव लक्ष्यते स्म ॥ ४४
 अप्याकरैकप्रभवाणि लोके
 रत्नानि रत्नाकरदुर्लभानि ।
 तस्मिन् स्फुरन्ति स्म जलप्रपूरे
 विकीर्त्यमाणानि किलोर्मिजालैः ॥ ४५
 प्रासादमृङ्गाणि तरङ्गसंघै-
 र्मुहुर्मुहुषाभिहतान्यवापुः ।
 भिस्त्वोर्मिभालिप्रचुरोर्मिमात्रां
 ग्रेल्लोत्तमानां श्रियसुखितानाम् ॥ ४
 गजेन्द्रदेहा विपुलाः स्फुरन्तो-
 मघेरजलं क्षीपतुलामवापुः ।
 आश्रित्य यानुष्मिन्तदुच्छेदशान्
 अल्पे किल प्राप्यन्ततोऽभ्यतिष्ठन् ॥ ५७

शैवालजालैर्मलवङ्गिरुचैः
प्रापत् समाच्छादितसर्वदेहम् ।
प्रभ्रष्टरस्याभरणं गजाश्रवं
स्थलस्थितस्तोयगजाश्रवभावम् ॥ ४८

तरङ्गराशिः परिपीतकान्था
स वैजयन्त्या सहितोबभासे ।
शिखासमाश्लिष्ट इवौर्व्ववङ्गे-
र्यथार्थवारांनिधिघोरभङ्गः ॥ ४९

नृपस्तु तस्मिन् व्यसनातिपाते
काश्मीरदेशे निजराजधानीम् ।
चकार कारुप्रवरैकशिल्पं
ह्रसत्यनाहार्य्यगुणैरनेकैः ॥ ५०
मनोक्षतीरोत्तरसन्निवेशा
तुषारशुभ्राम्बु सदा वहन्ती ।
यादोभिरत्यन्तविवर्जितत्वाद्
यत्रापगाऽऽपद्गृह्णदीर्घिकालम् ॥ ५१

यथैव मध्यादरणेर्धराया-
गर्भात्तथा मन्त्रवदुन्मिषन्तः ।
स्वयम्भुवो हव्यभुजो द्विजानां
गृह्णन्ति यत्रोज्ज्वलहव्यजालम् ॥ ५२

अनन्यसाधारणमेव पृथ्वां
स्त्रीणां प्रियं कुङ्कुमपुष्पजालम् ।
यत्रोज्ज्वलामोदविशेषयोगा-
दादीपयत्यात्मभुवं जनानाम् ॥ ५३

तुषारजालावृततुङ्गशृङ्गा-
 यत्राभितो भूमिभृतः स्फुरन्ति ।
 शुभ्रांशुकाच्छादनमुद्बुद्धन्तः
 पीनस्तनास्तद्वरितामिवोच्चैः ॥ ५४
 द्राक्षारसोत्थं मधु निर्व्विरोधा-
 न्मुहुः पिवन् यत्र च कामिलोकः ।
 गुणातिरेकात् किल निर्व्वपेक्षो-
 बभूव कान्ताऽधरपङ्कवेपि ॥ ५५
 यत्राङ्गनास्तुङ्गविलासलोलाः
 कटाक्षविक्षेपणकर्म्मदक्षाः ।
 चातुर्य्यशून्यं स्थिरलोचनत्वात्
 सुराङ्गनाप्रातमतीत्य तस्थुः ॥ ५६
 यदङ्गनारत्नमुखारविन्दा-
 न्यालोक्य लोलेक्षणषट्पदानि ।
 शङ्के मिलद्विस्मयसंकुलत्वा—
 न्निमेषशून्यास्त्रिदशा बभूवुः ॥ ५७

स तत्र काश्मीरवराङ्गनानां
 विलोलनेत्रैः परिपीयमाणः ।
 मर्त्योऽप्यमर्त्यानिहसत् प्रमुग्धा-
 नविभ्रमैरप्सरसां विलासैः ॥ ५८
 नीतोऽमरैर्मत्सरितैरिवाभूत्
 स नाकलोकं नरलोकपालः ।
 दुःखाकरोत्खेव किलाल्पसत्त्वं
 ह्रीनश्रियं श्रौरधिका परस्य ॥ ५९

सुखोचितस्तस्य सुतस्ततोऽभूत्

सुखावली नाम बली नृपालः ।

रूपैर्बलैः खल्वपि योऽबलानां

बलाधिकानाञ्च मुदञ्चकार ॥ ६०

तस्यापि विश्वावसुगीतकीर्तिः

सत्कीर्त्तिशेषस्य सुतः शशास ।

लोकानलोकोचितसंविधानैः

परिप्लवो नाम परिप्लवाक्षः ॥ ६१

योऽभूत् प्रजानां विपदर्शवान्तः

परिप्लवः प्लावितदिग्विभागः ।

जलै र्पुच्छीकुललोचनोत्थै-

र्दानाश्चुभिश्चाश्चुदनिर्व्यपेक्षः ॥ ६२

सुतुस्तदीयः सुनयाभिधानो-

नेता जनानां सुनयैरनेकैः ।

तस्मात् परं प्राप धराऽऽधिपतां

शिलीमुखैर्व्यारितवीरलोकः ॥ ६३

तस्यापि मेधाव्यभिधः सुधीरो-

मेधाविनामभ्यधिकः कुमारः ।

तत् प्राज्यराज्यं परतः प्रपेदे

बाह्नोर्बलैरेव निवारितारिः ॥ ६४

ततोऽस्त्रगौजास्तनयस्तदीयो-

नृपञ्जयो नाम नृपो बभूव ।

अरातिपुञ्जस्य रणे निहन्ता

यः केशरीवीर्यदकुञ्जराक्षाम् ॥ ६५

ततः परं तत्सुतमुञ्जदामां
 प्रमोदमूकं प्रमदाऽऽवसीनां ।
 मृदुं प्रपेदे मृदुलैर्विलासै-
 र्विलासिनीवोक्त्रलवंगराज्योः ॥ ६६

तिग्मस्ततस्तिग्मकरोपमेयः
 स्रुत्वा दीयो विनयप्रधानः ।
 स्थिरोदयैरस्तसमस्तदोषै-
 र्नयैः प्रजानामनयं निरास्यत् ॥ ६७

चिराय तस्मिन् सुरलोकमासे
 बृहद्रथस्तनयो मृपोऽभूत् ।
 रथैर्बृहन्निर्यतथास्ततेजा-
 बृहद्रथानामपि यो विनेता ॥ ६८

तस्याभवत् स्रुतुरदीनसखी-
 वसृपमानो वसृदाननामा ।
 वसृप्रदानैर्यमदीनलोकं
 वसृन्धराऽऽपत् पितरि प्रसीने ॥ ६९

अनीकिनीनामनिधं विनेता

ततः शतानीक इति प्रसिद्धः ।
 शतकृतप्रक्रमशामिराम-
 स्तस्मात्समः प्राञ्चमवाप राज्ञम् ॥ ७०

बभूव तस्याप्रादयप्रद्वीतः
 सदैव सारवादुदयास्तानीनः ।
 काशेन नाञ्जोदयमस्तमूक-
 स्तोऽनीनिधिर्नानुरिच द्वितीयः ॥ ७१

गुरुस्तयोरस्तमितोमनस्वी
 देवाधिपात् साप्तपदीनमाप ।
 स्रुतस्तु कृत्स्नाक्षरलोकपाला—
 हलिं बलारातिरिव प्रपदे ॥ ७२
 अहीननामानमसुथ स्रुत-
 मस्मिन् सुरस्त्रीस्मितविक्रितेऽगात् ।
 अहीनरत्नाभरणा नतम्बू-
 र्नवेव भूः काममहौनसत्वम् ॥ ७३
 स खण्डपाणिं तनयं रिपूणां
 शिलीमुखैः खण्डितचण्डभावम् ।
 प्रापथ्य भूदण्डधरत्वमुच्चै-
 राखण्डलस्यासनमाससाद ॥ ७४
 लेभे स पुत्रं नवमिश्रकान्तिं
 वृत्रासुरारिप्रतिमं रणेषु ।
 अमित्रवित्रासनचित्रवाणं
 नाम्ना यमाहुर्निरमित्रमेव ॥ ७५
 स खलु पितरि शान्ते शान्तिमानन्तरजः
 कुवलयदलकल्पस्निग्धलीलेक्षणानाम् ।
 कुवलयमथ लब्ध्वा लीलयाऽऽखण्डलौजा-
 स्तरुणमिव कलत्रं पालयामास लीलम् ॥ ७६

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये वंशानुक्रमणोनाम
 त्रयोविंशः सर्गः ।

चतुर्विंशः सर्गः ।

रत्नजालमथ सागराम्बरा
नीतिरप्यतितरां महत् फलम् ।
तस्य नाम महिषी च नामतः
क्षेमकं सुतमसूत काङ्क्षितम् ॥ १
तं विनीय विनयाम्बितः कृती
लोकवृत्तकुशलः क्षितीश्वरः ।
देवलोकमविशत् कलानिधि-
स्तिग्मरश्मिमिव तर्पितामरः ॥ २
प्राप राज्यमथ स द्विजातिभिः
शास्त्रदृष्टविधिना कृतक्रियः ।
प्राप्य चैतदभवद्विशाम्पतिः
पूर्वशैलमिव भानुरुज्ज्वलः ॥ ३
पूर्णकोशवलयं सुरक्षितं
लुप्तशत्रुकुलविग्रहापहम् ।
रक्तवीरपुरुषं क्षतानयं
केवलं स बभुजे भुवस्तलम् ॥ ४
मन्त्रयोगमधिगम्य मन्त्रिणां
दुर्लभं स फलमाप नित्यशः ।
रत्नराशिपरिपूरिताकराः
कोशमस्य पुनरप्यवर्चयन् ॥ ५

कर्षिताऽल्पमपि भूमिरूर्ध्वरा
 शस्यमस्य विषये ददौ बहु ।
 दुर्गजालमपि दुर्गमं परैः
 पूर्णमास सकलास्त्रवस्तुभिः ॥ ६
 सेतुरप्यतितरां सुरक्षितो-
 न क्षतो न शिथिलो न बन्धुरः ।
 संस्कृतोऽधिकृतैरनारतं
 जीर्णतापरिचितो न जालभूत् ॥ ७
 सावधानमभितोऽभिरक्षित-
 स्तस्य वीरपुरुषैर्वणिक्पथः ।
 सुप्रशस्तपरिसंस्कृतोऽभवत्
 सिचेयमानरुचिरोऽध्वगाश्वयः ॥ ८
 नातियत्नमधिकारिभिर्धृताः
 कुक्षरा न दलितास्त्रनप्रभाः ।
 तस्य न स्म नृपतेर्मदोज्ज्वलाः
 पूरयन्ति गजमन्दिरान्तरम् ॥ ९
 शुन्यमास किमपि क्षमाभुजः
 सन्नयस्य न निवेशनं पदे ।
 रत्नजालकिरणैरलङ्कृता—
 स्तस्य रेजुरकलङ्किताः प्रजाः ॥ १०
 शत्रवोऽस्य गुरुणैव निर्जिता—
 नाममात्रमवनीतले श्वराः ।
 कोशशक्तिबलशून्यमण्डलाः
 केवलं बलिमदुर्भयाकुलाः ॥ ११

सन्निवन्धपरिमेयसैनिका—

नातिपूर्णनिजकोशसञ्चयाः ।

मित्रराजनिवद्धा विशाम्यते—

नीतिमात्रबलिनः किलाभवन् ॥ १२

नीतिमार्गनिपुणस्य भूपते-

वीतिवैरिभयसुस्थिताः प्रजाः ।

धर्ममर्थमथ काममादरात्

प्राप्तकालमनघाः सिधेविरि ॥ १३

दीक्षितः क्रतुविधौ क्षितीश्वरः

शास्त्रदृष्टविधिना पुरोधसः ।

सम्पत्तेन धनराशिसुज्ज्वलं

सोऽर्थिसादकत कृत्यवित्तमः ॥ १४

आश्रयस्य सततं विपक्षितां

शास्त्रतत्त्वमधिजग्मुषस्तथा ।

चख्वलेऽस्य मनसा महत्पथात्

को हि दैवमतिवर्त्तितुं क्षमः ॥ १५

स क्रमेण शिथिलादरो नये

भूपतिर्विषयलङ्घितोऽभवत् ।

पादपं हि फलपुष्पशोभिनं

पातयत्यतितरां समौरणः ॥ १६

स त्वमात्यमथ नीतिकोविदं

शक्तिजालपरिदीपितं नृपः ।

आत्मनः समकरोदनन्तरं

पालयन्तमपकल्पघाः प्रजाः ॥ १७

एवमात्मकरणीयसुसुकः
 सन्निधाय सचिवेषु दुर्भनाः ।
 इन्द्रियोद्भवसुखं स केवलं
 सेवते स्म मृगलोचनासखः ॥ १८
 कामयान कमलायतेक्षणा
 निर्विशन्नतितरां वरस्त्रियः ।
 नाप काञ्चिदपि निर्वृतिं मुहु—
 लोभलोलहृदयः क्षमं वहन् ॥ १९
 योषिदेकनिरतस्त्र कामिन-
 स्तस्य तेजयितुमात्मसम्भवम् ।
 विप्रलम्बलवलम्बनक्षमो—
 नूनमाविरभवद्दिनोदयः ॥ २०
 दीर्घकालमिव तन्मृगोदृशां
 केलिजालमवलोक्य लज्जिता ।
 रात्रिरिन्दुवदनाऽप्यधोमुखी
 रत्नदीपभगणं न्यषेधयत् ॥ २१
 उष्णरश्मिरवलाभुजान्तरा-
 लिङ्गनं क्षितिपतेरिवाक्षमः ।
 सीदुमूढपरिलोहितद्युतिः
 प्रादुरास किल तद्विलोपयन् ॥ २२
 तस्य पूर्वपुरुषस्य सर्व्वतः
 कोमलस्य शशलाञ्छनस्य सः ।
 लाञ्छनं न लवमप्यथौजसः
 सावशेषमकरोद्विश्वरः ॥ २३

तस्य केलिरसदर्शनोद्भव-
 द्वीर्धनस्यविकलः कलानिधिः ।
 निर्जितश्च दिवसेशतेजसा
 क्वापि दुःखमलिनो व्यलीयत ॥ २४
 कोमलेन दिनकान्तरीचिना
 प्रातर्द्वयदनवद्यमारुतः ।
 तस्य जालविवरैर्गृहागतः
 सुप्तयोषिदलकानचालयत् ॥ २५
 ताः कथञ्चिदथ कुञ्चितभ्रुवः
 प्रातरित्यतितरां त्रपाकुलाः ।
 तं विस्मज्य परिरम्भणोत्सुकं
 प्राद्रवन्त ललना गृहान्तरम् ॥ २६
 शून्यकेलिनिलये स योषितां
 श्लेषलौख्यविकलान्तरो युवा ।
 चिन्तितोपनतवामलोचना—
 सङ्गमाय शयनोत्सुकोऽभवत् ॥ २७
 वासरेषु कुलयोषितामसौ
 सङ्गमाय विफलङ्गतः श्रमम् ।
 नर्तकीषु रमते स्म मानुषो-
 भास्करास्त इव दीपराजिषु ॥ २८
 ह्रावभावशवलैर्व्विलोभित-
 स्तद्वर्णस्य नृपतिर्व्विचेष्टितैः ।
 स्वावरोधमपि तद्वाशिञ्चयदु-
 यामिनीषु निभृतं त्रपाऽऽकुलम् ॥ २९

लज्जिताः कथमपि प्रलोभनै-
 र्लुप्तदोषनिलयान्तरे मिथः ।
 कामिनाऽथ कुलकामिनीजनाः
 कारिताः पदसमीषु वस्तुषु ॥ ३०
 भूयएव स युवा कुलाङ्गना-
 निर्व्यलीकरतकेलिलालसः ।
 स्त्रे पदे मदवशादपाहरद्-
 भर्तृमाचनिरता अपि स्त्रियः ॥ ३१
 अङ्किता मदनभोगलाञ्छनैः
 प्रातरस्य निलयात् कुलावलाः ।
 मूर्त्तिमत्य इव भाग्यसम्पदो-
 दुर्नयैकविकला विनिर्ययुः ॥ ३२
 योषितां स निकरैः स्मरातुरो-
 वासरे परिषमत्यथागमत् ।
 आलयोपवनमाहृतैर्वधू-
 वेशमाशु कुसुमैर्विधित्वया ॥ ३३
 योषितामरुणलोहितैः करैः
 पुष्पलावमभिसङ्गतैस्ततः ।
 उल्लसद्भिरिव बालपङ्क्तवै-
 स्तत्क्षणं स नितरामलक्ष्यत ॥ ३४
 पुष्पजालमथ मौक्तिकोज्ज्वलं
 फुल्लमालवितुमिच्छुरादरात् ।
 पाणिपङ्क्तवरुचा विलासिनी
 काऽप्यभूत् प्रतिपदं प्रतारिता ॥ ३५

स्त्रीषु पुष्पलवचञ्चलालयः
 स्मेरवक्त्रधुतपाणिषु स्फुटम् ।
 वातलोलनवपङ्कजवोक्त्रस-
 च्चारुपुष्पलतिकाष्पिवापतन् ॥ ३६
 फुल्लपुष्पमकरन्दलोलुपः
 पङ्कजिम्बफलपाटलदुःखतिम् ।
 निर्देशन् मधुकरः प्रियाऽधरं
 मानसं समदुनोद्विलाषिणः ॥ ३७
 प्रेयसीवदनपद्मघटपदः
 पुष्पलावमपि कर्तुमुत्सुकः ।
 लोलधित्तवशतः समाचिनोत्
 केवलं स खलु बालपङ्कवान् ॥ ३८
 स ग्रहीतुमथ वक्त्रोत्थितं
 सुन्दरस्तवकवृन्दमुत्सुकः ।
 रूपसाम्यपरिवञ्चितोऽसृशत्
 प्रार्थनीयदयितास्तनान्तरम् ॥ ३९
 स स्वहस्तारचितस्त्रजा प्रियां
 मण्डयन्नतितरां रसालस्रः ।
 खण्डिताचरणताडितोऽभवद्-
 द्रागशोकातरुतुल्य दोहदः ॥ ४०
 पुष्परेणुपरिपीडितेक्षणं
 कामपि स्मयवतीं विधाय सः ।
 तत्समक्षमपरां नितम्बिनीं
 संवुचुम्ब किल सन्निताधरः ॥ ४१

पल्लवप्रसवश्चिह्नितैरभूत्
शोभिताऽतिनिचिता वनस्थली ।
भानुरश्मिशकलैरिवोज्ज्वलै—
र्विम्बितैर्जलधिचाक्वसभा ॥ ४२

चक्रवाकमिधुनं विधीजयन्
कामिलोकमवलाभिरुत्सुकम् ।
योजयंश्च किल वासरेश्वरो—
लम्बमानकरणस्तदाऽभवत् ॥ ४३

पश्चिमाश्वरगतो दिवाकरो-
रत्नदीप इव कान्तदीधितिः ।
उज्ज्वलत्वमपहाय लोहितो-
वारुणीपरिचयादिवाभवत् ॥ ४४

स्वप्रतापनिवहोज्ज्वलीऽपि सन्
अन्ववायपरिशुद्धिमानपि ।
वारुणीमुपगतः किलापत—
त्तेजसोऽस्तमधिगम्य सोऽप्यधः ॥ ४५

रक्तदेहचिरो दिवाकरः
सन्ध्यया स खलु सङ्गतोऽभवत् ।
देवगजपरिसिक्विताऽपि दिक्
कामिनीव मलिना मनस्विनी ॥ ४६

नातिफुल्लग्रसाम्बनं मुखं
सोन्नमय्य कथमप्यलोकयत् ।
षट्पदालिकलशुभितच्छलात्
क्रन्दनैकविकलां सरोजिनीम् ॥ ४७

तिग्मरोचिषि गते लट्टश्रुतां
 कामिलोक इव बालचन्द्रमाः ।
 नीलवस्त्रप्रतिमन्तमः करैः
 पूर्वदिग्वदनतोन्मपाहरत् ॥ ४८
 सन्ध्यया स खलु वन्द्ययाऽगमद्-
 यत्रभानुरचिरेण सङ्गतम् ।
 पापराशिरिव तत्र मूर्च्छमान्
 प्रादुरास नितरां तमोव्रजः ॥ ४९
 तद्विलोक्य पतगाः क्षपाचरा-
 भोग्यवस्तुपरिमार्गणोत्सुकाः ।
 आलयादकलितायतिक्रमाः
 कामिनश्च सममेव निर्ययुः ॥ ५०

चारुकेलिगृहमप्यलङ्कृतं
 पार्थिवः पृथुनितम्बशालिनीः ।
 आजगाम जगदेकसुन्दरी-
 लीलवामनयना विलोभयन् ॥ ५१
 फुल्लपुष्पफलजालसंकुलां
 पानभूमिमविशत् प्रियासखः ।
 द्यां किलर्षकुलशोभितान्तरां
 कौमुदीय इव कौमुदीसखः ॥ ५२
 कामिनौभिरभितोऽपि शोभिता
 पार्थिवेन खलु सौख्यलाभवत् ।
 फुल्लचारकुसुमा कुमुदतो
 निन्दगीव प्रतिविस्मितेन्दुना ॥ ५३

तच्च वामनयनामुखापितं
 केवलं न मधु लोभकारणम् ।
 दुर्लभं तदधरञ्च निर्भरं
 संपिबन् स सुसुदे सुहृर्महः ॥ ५४
 प्रेयसीवदनचन्द्रविम्बितं
 तत्प्रदत्तचषकं नृपः पिबन् ।
 सार्गलामृतापिपासया सुहृ—
 र्याकुलान् समहसद्दिवीकसः ॥ ५५
 तद्विशेषमदकारणं बह्वः
 सच्चिपीय सुहृरुत्सुकान्तरः ।
 मद्यमुद्गदवतीर्मृगीदृशो—
 लुप्तलील्यरुचिरेक्षणः पपी ॥ ५६
 सामि पीतमनुपीय भामिनी
 वल्लभस्य चषकं मदालसा ।
 षोष्ठदंशरसिका न्यवारय—
 न्मद्यपानमनु दंशलालसाम् ॥ ५७
 स्त्रे दविन्दुनिवहैर्मुखेन्दु-
 भोक्तिकोज्ज्वलनिभैर्मृगीदृशाम् ।
 मद्य पानमनुसम्भृतैश्चिताः
 कामिनामतितरां चकाशिरे ॥ ५८
 या पराऽनुसरणेन कामिनं
 मानिनी प्रणतमप्यलङ्घयत् ।
 सेव मद्यतरलान्तरा वधू-
 स्तश्चकर्ष मदतर्ज्जिततपा ॥ ५९

तं मदाविलमना विलासिनी
 हावभावकुशलान्वयोषिता ।
 सङ्गमय्य हृदयङ्गमौजसं
 प्रीतिमाप परमां वराङ्गना ॥ ६०

चुम्बनीत्कमभिकं पुरार्थिता
 याऽम्बरावृतमुखी न्यवारयत् ।
 मद्यपानगलितत्रपा त्वसौ
 तं चुचुम्ब सरसं नितम्बिनी ॥ ६१
 तं कठोरविपुलस्तनैः स्त्रियो-
 वक्षसि क्षतनया व्यताडयन् ।
 कण्ठपीडनिविडोपगूह्यनै-
 र्यां विदम्बरमणीष्वपश्चिमाः ॥ ६२

एवमस्तविनयो विशाम्पतिः .
 काममास्तरतकेलिलालसः ।
 नित्यमेव नवभागतत्परोऽ-
 प्याप नैः परितृप्तिमात्मनः ॥ ६३
 सङ्गमेव सममङ्गनाजनै
 श्रित्यन्नतितरां नृपासनम् ।
 प्राप्य जातु प्रकृतीरवेक्षितुं
 काममास स निमीलितेक्षणः ॥ ६४
 आदिदेश विषयस्य गौरवा
 दस्तनीति यदपि श्रुतात्मना ।
 आगमापसद्वत्तदप्यभूत्
 पीडनाय परमात्मसेविनाम् ॥ ६५

केवलं न कुलजाप्रधर्षणा-
दुर्विचारपरिशीलनादपि ।
कामिनः स्म जनताऽपरज्यते
स्त्रीव वज्रपरुषान्तरात् शठात् ॥ ६६

स्तोऽकदृष्टनरलोकपालतः
सत्पथाञ्चलिततो निवर्त्तितम् ।
नित्यदृष्टसचिराय गौरवं
पार्थिवप्रकृतया वितेनिरे ॥ ६७

साम्राज्यं स्थिरपदमप्यनार्थ्यहृत्ते
भूपाले व्यसनरुचौ भृशं चकम्प ।
उच्चैस्तत्सचिवगुणैर्महानुभावैः
शान्तोपप्लवकचिरं पुनर्दिदीपे ॥ ६८

तं प्राप्य नीतिनिपुणं नवशासितारं
निर्व्वारितानयभराऽथ वसुधराऽभूत ।
अल्पैरहोभिरपि चापदनल्पलक्ष्मीम्
प्रज्ञा हि साधनमलौकिकमाहुरार्याः ॥ ६९

सिद्धान्तवागीशपदप्रतिष्ठो
राधादिकान्तोद्विजवर्य्य आसीत् ।
तदात्मजातः किल चन्द्रकान्तः
कार्य्यं तदेतद्रचयाञ्चकार ॥ ७०

नगरं सेरपुराख्यं कैकयविषयेयदस्ति विख्यातम् ।
तद्वास्तव्यादेतद्वृद्धमयीगर्भसम्भवादासीत् ॥ ७१

सर्गस्थितिप्रत्यवहारहेतौ
 अलोकसामान्यनयप्रवृत्तौ ।
 दोषाकरेऽप्यादरमादधाने
 समर्पितं काव्यमिदं स्मरारौ ॥ ७२

सत्यपि दोषकलापे गुणलेश निबद्धपक्षपातानाम् ।
 जनयतु विदुष्यं तोषं कतिरेषाचन्द्रकान्तस्य ॥ ७३
 अन्ध इव स्फुटदोषे गुणेषु विरलेषु वेनतेय इव ।
 एवं शीलाः सती भवन्ति वसुधातले नमस्तस्मै ॥ ७४

इति चन्द्रवंशे महाकाव्ये क्षेमकवर्णनो नाम

चतुर्विंशः सर्गः ।

अत्रैव शिवम् ।

शुद्धिपत्रम् ।

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
मन्त्रीषधि	मन्त्रीषधि	१	११
दातोञ्जल	दातोञ्जल	२	१७
सीमन्त	सीमान्त	४	२३
गुणोत्तरे	गुणोत्तरे	६	४
विन्दूञ्जल	विन्दूञ्जल	८	८
रप्रमेयौ	रप्रमेयौ	१०	१६
स्ततङ्गं	स्तारङ्गं	१०	२२
प्रतिहन्दिनि	प्रतिहन्दिनि	१३	१०
पन	पुन	१४	१८
पङ्गव	पङ्गव	१५	७
विनिशस्य	विनिशस्य	१५	१७
न्तदालोकन	न्तदालोकन	१५	२२
छन्दय	छन्दय	१६	७
छाये	छाये	२३	१७
हन्द	हन्द	३३	१७
गत	गता	३३	१८

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
स्तनयंहयं	स्तनयहयं	३६	२१
परावृत्त्य	परावृत्य	३८	३
विवस्वदजस्रैः	विवस्वदस्रैः	४३	१५
राजपुरेव	राजापुरेव	५३	८
पल्लवा	पल्लवा	५८	५
इन्दुकान्ति*	इन्दुकान्त	६३	१५
सुत्कमनसा*	सुत्सुकमना	६४	११
लक्ष्य	लक्ष	६५	१३
अहन्द	अहन्द्	७२	८
ज्वलत्	ज्ज्वलत्	७५	११
चेम्	चन्	७५	१५
सखी	सखी	७८	१७
ऋषी	ऋष्वी	८८	१७
भोक्षसि*	प्राप्ससि	८८	१६
शोभेव	शोभेव	८०	२
वलासु	वलासु	८१	१२
जाज्वल्यते	जाज्वल्यते	८२	१२
प्रयातः	प्रजातः	८६	१३
औत्प्रत्तिको	औत्प्रातिको	१००	३
स्तत्त्व	स्तत्त्व	१००	६
शुक्ला*	शुभ्रा	१०१	२४

* एतच्चिह्नाङ्किताः पाठाः परिवर्त्तिताः ।

अग्रदं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
वायोधनेषु*	वायोधने अ	१०३	८
गन्ता	गण्डा	१०३	२०
करोज्ज्वलत्वात्	करोज्ज्वलत्वात्	१०५	१८
तुरङ्गमानां	तुरङ्गमाणां	१०६	५
वृक्षिनी	वृक्षिनी	१०६	८
किङ्किनीकम्	किङ्किनीकं	१०८	२
पर	पर	१०८	५
स्तम्भेरमं	स्तम्भेरमं	१०८	२२
प्रभूना	प्रभूणा	११०	१८
दंष्ट्रा	दंष्ट्रा	११४	२
प्रथम	अम	११८	७
तिभ	भिभ	१२०	११
सखाः	सखाः	१२४	८
भवत्या*	बभूवा	१२५	१२
उर्मि, इवा	उर्मि, इवा	१२६	८
शुभि	शुभि	१२६	१२
वानिनीनाम्	वाणिनीनाम्	१२७	२
काङ्क्षणीय	काङ्क्षणीय	१२७	७
स्तम्भे	स्तम्भे	१३१	२४
रुद्धो	रुद्धो	१३२	३
लब्धा	लब्धा	१३३	४
प्रभावेन	प्रभावेण	१३५	१७
पारतन्त्र्यं	पारतन्त्र्यं	१४१।४२	१२।२

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
ज्वल	ज्ज्वल	१४५	२३
पल्लव	पल्लव	१४५	२३
पराधनो	पराधतः	१४८	१
मुज्जल	मुज्ज्वल	१४८	२२
अमुङ्क्त	अमुङ्क्त	१५०	११
संशनात्	शंसनात्	१५२	३
चेतमा	चेतसो	२५२ .	७
प्रनुन्न	प्रणुन्न	१६०	८
भुभृ	भृभृ	१६३	२४
मैन्त्री	मैन्त्री	१६३	२२
पङ्कजा	पङ्कजा	१६८	६
महोभृतः	महोभृतः	१७१	१४
निशीथिनी	निशीथिनी	१७२	२
श्रुतिः	स्मृतिः	१४५	१४
अलङ्कृता	अलङ्कृता	१७७	६
ऽसु	ऽप्सु	१७७	१६
कान्तिकाति	कान्तिमन्ति	१८५	२
गुरुवो	गुरुवो	१८५	१७
सहिधस्य	महिधस्य	१८८	१६
मिवान्तरम्	मिवात्मनः	१८०	३
स्ववाहं	स्वुवाहं	१८८	११
वार्थ्या	वार्य्या	२००	२
निमग्नां	निम्नगां	२००	१३

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
निषन्नः	निषण्णः	२०१	२
सृहनीय	सृहणीय	२०१	२३
चे	च	२०२	२
मु,तत	मु,त	२०३	५
सुदतीं	सुदतीं	२०३	२०
घार्थ	घार्थ	२०४	१८
आष्कृत	आविष्कृत	२०५	१
मुज्जलत्वं	मुज्जलत्वं	२०६	१
व्वहशी	व्वहुशी	२०६	१८
उपस्थितां	उपस्थितां	२०८	१७
तमिश्च	तमिस्स	११०	७
लङ्घाते	लङ्घाते	११२	१८
तत्त्वाबोध	तत्त्वावबोध	११३	३
अथप्र	अथ	११३	५
कुतूहलम्	कुतूहलम्	२१७	८
सुग्ध	सुग्ध	२२०	१३
वध	वध्	२२१	५
भूश	भूश	२२३	३
हन्त	हन्तृ	२२५	४
नलया	मलया	२२७	२२
गरुडदालीः	गरुडमदालीः	२३६	४
ययाच	ययाचे	२४१	२

अशुद्धं	शुद्धं	पृष्ठे	पङ्क्तौ
क्षिप्र	क्षिप्रं	२४१	७
दुर्व्याससामन्त्रो	दुर्व्याससोमन्त्र	२४१	१८
लब्ध्वा	लब्ध्वा	२४२	१
लोभे	लेभे	२४२	७
ध्रुव	ध्रुव	२४८	७
लक्ष्येव	लक्ष्योव	२५३	४
सुखा, भ्रमरः*	सुखा, मधुपः	२५३	८
दयं	दयं	२५४	६
धनुःस	धनुःसु	२५४	१५
प्रत्यपद	प्रत्यपत	२५५	२
प्रणया	प्रणयो	२५५	३
सोढु	सोढुं	२५५	४
जोवा	जवा	२५५	२१
जिघ्रति	जिघ्रति	२५८	२४
बलीधै	बलीधे	२६७	१३
चोदितः*	नोदितः	२७०	७
दक्षणा	दक्षाणा	२७२	६
काम	कमा	२७२	१४
कील	कील	२७२	२१
सुयोधनम	सुयोधनम्	२८३	१०
कान्तिम्	कान्तिम	२८३	१५
रमणेहि	रमणेहि	२८४	२०
यद्	यत्	२८६	२

हृत	हृत	२८८	२०
२८ पूर्वदेहात् ॥	पूर्वदेहात् ॥ २८	३००	२४
गण्यः	गण्य	३०२	७
लोका	लोको	३०३	३
क्षौणिसृतां	क्षौणिसृतां	३०४	१८
दधिम्य	दधिम्य	३०८	८
वैज्ञानिकं	वैज्ञानिकं	३१५	१२
कुमार	कुमारः	३१८	१८
लब्धा	लब्धा	३२१	१८
लप्तः	शान्त	३२७	२
खलु	खलु	३३०	२३
मोक्तिको	मोक्तिको	३३१	१८
सचिराय	सचिवाय	३३३	७
वसुधरा	वसुन्धरा	३३३	१४
सतो	सन्तो	३३४	८

ववयोः पर्यावर्त्तनं स्वयं करणीयम् । इह कतिचित् पाठाः
परिवर्त्तिताः सन्ति । परिवर्त्तितानां पाठानामन्ते * एतच्चिह्नं
दत्तमस्ति ।

